

CSÍKI SZÉKELY KRÓNICA

ÍRTA

DR SZÁDECZKY LAJOS

A M. TUD. AKADÉMIA L. TAGJA

A Flór Gyula emlékére tett alapítványból kiadja a M. Tud. Akadémia

BUDAPEST
KIADJA A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
1905.

Budapest, az Athenaeum r.-tár. könyvnyomdája.

BEVEZETÉS.

Több mint száz éve, hogy a csíki székely krónika — nem megjelent, hanem csak kísérteni kezdett, fel-felbukkanván titokzatosan, eredetét homályba burkolva s megkísértette a tudósokat hitegetni, csalogatni, mint egy-egy modern kísértet a babonás embereket.

A tudósok *akkor* óvatosak voltak és nem engedték magokat lépre csalni.

De valamiképen a babonának, a csodálatosnak mindig akadnak hívői; a csíki székely krónika is megtalálta a maga hívő táborát a nagyközönség között. Sőt néhány évtized múlva (miután nyomtatásban is megjelent) a történettudósok közül is sikerült néhány hívőt hódítania, kik közül egyik-másik erélyesen s jobb ügyhöz méltó buzgalommal védelmére is kelt.

Nem csoda azért, ha a nagyközönség körében oly mélyen behatolt a köztudatba, hogy később, miután a történelmi kritika e krónika hitelét teljesen devalválta, a köztudatból kiirtani nem lehetett s máig is vannak, kik vakon hisznek e krónikában s az abban foglalt székely őstörténelmet mint történelmi valóságot hiszik, vallják és hirdetik s eszökbe sem jut abban kételkedni.

Erdélyben a csíki székely krónika által feltalált s előbb semmi más történetíró által nem említett *rab (mbánok at* útonútfélen emlegetik szóbeszédben, írásban, tárczaczikkekben és vezérczikkekben egyaránt. Ez itt annyira közhitelű, mint pl. a Királyhágón túl a hét vezér emlegetése. Sőt annál is mindennapibb, mert a hét vezérnek Magyarországon nincs annyi jogigénylő ivadéka, mint Erdélyben a székely rabonbánoknak.

Itt vannak családok, melyek a rabonbánok egyenes ivadékainak tartják magokat, a melyek versengenek a felett, hogy

melyik az igazi rabonbán-ivadék s féltékenyek egymásra, illetőleg a rabonbán rokonságra s előfordul, hogy bitorlónak tartják egymást s kizárják egyiket vagy másikat a rabonbán rokonságból.

Mint igen jellemző esetet felemlítem, hogy csak 1903-ban végződött be egy évekig tartó hosszú per az erzsébetvárosi törvényszék előtt, melyet Sándor János (akkori főispán, a későbbi belügyi államtitkár) indított rágalmazásért egy ny. árvaszéki ülnök (Kerekes Gábor) ellen azért, mert azzal vádolta őt, hogy ő nem igazi, csíkszentmihályi Sándor, hanem jogtalanul szerezte meg másoktól *a rabonbán leveleket és zászlót** s ezek révén kívánta magát a rabonbánok ivadékanak felüntetni.

Megjegyzem, hogy Sándor Jánost (kinek székely »főrendü« — primőr — nemessége és a csíkszentmihályi előnévhez jogsultsága kétségtelen, de sokkal okosabb ember annál, hogy »rabonbán« rokonság után esekedjék) az kényszerítette mintegy a perindításra, mert a rabonbánság fantomja annyira elvakította a nagyközönséget, hogy a mendemondák egész özöne suttogott, settenkedett családjá körüi évtizedek óta, hogy »a székelyek áldozó pohará«-hoz nem egyenes úton jutottak a hogy nem ők, hanem mások az igazi »rabonbán« ivadékok. Ebből következett, hogy a család igazi székely eredetét és nemességét is kétségbe vonták. Midőn ez a vád nyíltan is fellépett: nyíltan kellett vele szembe szállni és egyszersmindkorra elhallgattatni.

Természetesen a suttogók és nyíltan vádaskodók vakon hittek a rabonbánok meséjében, mit a csíki székely krónika csempészett a köztudatba. így történhetett meg csak az, hogy a száz évvel ezelőtt költött mese egy század múltán még törvényszéki tárgyalás anyagául is szolgált.

Ebben a perben történelmi szakértőként szerepeln: döntő szerepem jutott az ítélethozatalra. A rabonbánok meséjét a törvényszéki tárgyaláson szétszedvén s a Sándor-család ős székely nemességét eredeti okiratokkal bebizonyítván, maga a vádló kijelentette, hogy érveim meggyőzték, őt félrevezették s nyilvánosan megkövette Sándor Jánost.

Ez a közeli példa mutatja, hogy a székely krónika

mennyire belevette magát a közhiedelembe s mennyire szerepet játszik még ma is Erdély társadalmi életében?)

Tíz év óta gyűjtöm az adatokat a csíki székely krónika kritikai tisztázásához. A legfontosabb adatokat épen a Sándor-osalád leveleiből merítettem. Elérkezettnek látom az időt, hogy kutatásaim eredményét közrebocsátsam, s a mint hiszem, a székely krónikával végleg leszámoljunk.

Szükségesnek látom ezt főképp azért, hogy a székelyek történetének megírására készülvén, előbb ezzel a kérdéssel végezzek s a nehezen bevehető vár ostroma előtt ezeket a mesterséges torlaszokat eltakarítsam az útból. Annyi munkát, tintát és nyomdafestéket pazaroltak erre egy évszázadon át, hogy ideje lenne már lezárni ennek az aktáit s a meddő vitakozás mezejéről áttérni az alkotás terére.

Elődöm a székelyek története kutatásában (Szabó Károly) még hitt benne és hevesen védelmezte; a székely anyaszék, Udvarhely történetének írója Jakab Elek (kinek félben maradt munkáját nekem kellett befejezmem) szintén hívője volt a székely krónikának. En kutatásaimban más, ellenkező eredményre jutván, arról beszámolni lelkiismeretes kötelességemnek tartom.

Nem a székely ős történelem ki csíny lése vagy becsmérése, hanem az igazság keresése vezérli toliamat. Mert többet ér egy szemernyi igazság, mint százannyi hamisság és köl-

¹⁾ Hogy még ezek után sem némultak el teljesen az alattomban suttogok, tanúsítja Pálmay József 1904 nyarán megjelent munkájának (Maros-Torda vármegye nemesi családjai) következő szavai; a csíkszentmihályi Sándor családról ezeket írván:

»Dr. Szádeczky Lajos egyetemi tanár által a család-történelmi perben előadottakat feltétlenül el kell fogadnom, — jóllehet ellenkező adatok birtokában készséggel vettem volna fel vele szemben is a harcot — mert annak sikeres megvívásában nem az örvendeztetett volna meg, hogy egy családnak ősi büszkeségét, nemességét láttam volna porba hullani, hanem a köztekintélynek örvendő tudós tanár feletti sikerem hatalmas emeltyűt képezett volna reám nézve ezen szaktéren továbbra emelkedni, — *de sőt anyagi szempontból is meg lett volna a maga eredménye.* (Tehát anyagi jutalommal is kecsegtették erre!?) Tehát ily *kecsegtető kilátások* daczára is, ha a család eredetére s leszármazására nézve mondandóim csak megerősítésére szolgálnak a tudós tanár által elmondottakra nézve — az nem a személyes bátorság hiányában, hanem az *igazság megdönthetien erejében bírja igazolását.*« (Id. m. 112. 1.)

tött mese.¹⁾ A székelyek története igaz mivoltában is annyira tanulságos és lélekemelő, hogy nem szorult arra rá, sőt egyenesen szégyenére szolgálna, hogy idegen tollakkal, hamis színekkel, festett ábrázattal ékesítsék.

A történetíró feladata az igazságot kutatni s a megtálatat nem elrejtteni, hanem nyilvánvalóvá tenni.²⁾

¹⁾ Tagadhatatlan, hogy a mese sokszor mélyebben vésődik a nép leikébe, mint maga a történelem, főképp, ha a szépirodalom is támogatására siet. A székely krónika meséjét pedig ez is segítette elterjeszteni. *Dózsa Dániel* hőskölteményt írt **Zandirhám*-ról. *Jókai* »Bálványosvár«-ában szerepelteti a rabon bánokat stb. így nem csodálom, hogy akadémiai felolvasásom hírére a csíki krónika hamisságáról, már is tollat ragadt egy kolozsvári poéta barátunk, hogy verses »megrovás! kaland«-ban részesítse a »szürke tudóst,« a miért a rabonbánok meséjét bolygatja. Ő ugyan nem olvasta (úgymond) a csíki székely krónikát, de hiszi és — legalább versben — védelmezi.

²⁾ Köszönetét kell mondanom munkámban való szíves támogatásukért dr. Kővári László, Sándor János, Sándor Imre, Endes Miklós, Kelemen Lajos uraknak, kik levéltári anyaggal segédkeztek; Rancz János karczfalvi (nagyboldogasszonyi) esperes-plebános és Jakab Lajos csík-szent-mihályi alesperes-plebános és dr. Balló István csíksomlyai tanár úrnak, kik csíki kutatásaim alkalmával támogattak s végül Benkő Zoltán trj. úrnak, ki a másolásban — és a kolozsvári egyetem magyar történelmi seminariuma azon hallgatóinak, kik a székely krónika példányainak összeolvasásában segédkeztek.

I.

A csíki székely krónika pályafutása.

A székely krónika eredetét kutatva, vizsgálnunk kell annak legelső nyomait.

A krónika 1796-ban bukkant elő és pedig gróf Kemény József) és Szabó Károly szerint úgy, hogy Zabolai Finna Sámuel²⁾ marosvásárhelyi ügyvéd és Székely Márton ottani ref. pap másolatban benyújtották Maros vásárhelyt az erdélyi kéziratok társaságának 1796-ban. »Kitől kapta Zabolai és Székely e másolatot, — írja Szabó Károly — e kérdésre irodalmunkban legkisebb fölvilágosítást sem kaphattam«; de miután gróf Mikó Imre a birtokában lévő Aranka-féle gyűjteményből a krónikára vonatkozó kéziratokat rendelkezésére bocsátotta, arról győződött meg, hogy az Aranka-gyűjteményben fenmaradt négy rendbeli másolat legrégibb példánya 1796 nov. 18-án Csíksomlyón van keltezve s ezen mint másoló Farkas Nép. János világi pap nevezi meg magát. »Világos ebből — írja Szabó Károly — hogy a kéziratok társaságának 1796-ban benyújtott példány, mely után készült e krónika valamennyi eddig ismeretes másolata, Farkas Nép. János csíksomlyai világi pap másolata volt.«³⁾

Constatálnom kell már itt (mit alább részletezni fogok), hogy a székely krónikát legelőször tényleg Farkas Nép. János írta le és ő maga küldötte be Csíksomlyóról Arankának. Zabolai

¹⁾ Az állítólag 1533-beli székely krónikáról. Új Magyar Múzeum 1854. évf. 444. 1.

²⁾ Ez a teljes neve, mely után Szabó K. sikertelenül kutatott. (Kisebb munkái II. 128. 1.)

³⁾ U. ott 129. 1.

Finna Sámuel és Székely Márton tőle kapták történeti jegyzetekkel való ellátás végett.

Zabolai Finna Sámuel tényleg írt is hozzá »megjegyzéseket« és »megvilágosításokat«, melyek megvannak Aranka gyűjteményében az Erdélyi Muzeum-Egylet kéziratárában.¹⁾ Ezek a jegyzetek nagyon okos megjegyzéseket tartalmaznak, melyek már kifejezik a kételkedést a krónika hitelessége felett.²⁾

Még egy névtelen kommentár van az Aranka-gyűjteményben, a mely Székely Mártontól vagy Sombori Józseftől származhat.⁸⁾

Ezek alapján látta el aztán Aranka a krónikát saját jegyzeteivel.

Mert Aranka György a krónikát magyarra fordítván, az »Erdélyi magyar nyelv-mívelő társaság« munkálatainak II-ik köteteként azonnal ki akarta adni. De a nyelv-mívelő társulat tagjai között a krónika hitelessége felett gyanú támadt, főképp, mert a krónikának semmi újabb vagy régiebb hiteles másolata nem volt feltalálható. A társulat tehát szükségesnek vélte a krónikát szövegkritika céljából az akkori legkiválóbb történet-írókkal közölni, kik között ott volt gróf Batthyányi Ignác erdélyi r. k. püspök, Katona István és Benkő József. A felkért írók véleményüket abban foglalták össze, hogy »habár ezen krónikának tartalma nagyon érdekes is, de mivel sok olyan mondatik benne, a mi *nagyon furcsa*, és a miről régi hiteles historikusaink még álmukban sem emlékeztek s mivel ugyan

¹⁾ »A székelek eredetéről 1533-ba más emlékeztető hagyományokból egybeszedett és megrövidítve kiírt és most közönségessé tett a Magyar Nyelv-mívelő Társaság eleibe terjesztett (tehát nem ők terjesztették bel!) írásról való némely rövid megjegyzések és némely ahhoz tartozó megvilágítások.« Zabolai Finna Sámuel sajátkezű írása.

²⁾ »Én azért úgy vélekedem, — írja — hogy ezt a rövidebb rendbe való szedést munkálkodta ki akkori valamely érdemes Plebanus, vagy Papi ember, de mivel nevét maga is kijelenteni nem kívánta, azért munkásságának csak annyiban lehet hitelt adni, ha régiségeinek másutt is valami nyomát lehet kapni és ennyiben e munkát becsülni lehet, kivált a mi másoknál homályos, ebben pedig arról világot lehet látni.«

^{·)} »A székely nemzetről 1533-ban költ, most deákból magyarra fordított kézírásra tett világosító jegyzetek.« Más, mint a Zabolai Finnáé és az Arankáé; valószínűleg Székely Márton kezeírása.

ezen, nagy figyelmet érdemlő krónikának még holléte sem tudatik, ennél fogva annak kiadásával sietni nem lehet.«¹⁾

El is maradt kiadása, mert Aranka bár jegyzeteket is készített a fordításhoz, de maga sem volt teljesen meggyőződve a krónika hitelességéről, »mellyről — úgymond — még nem bizonyos: valóság-e vagy játék, szemfényvesztés, csalárdság?« noha ő nem hiszi, hogy lenne olyan fő, mely ennek párját tudja koholni.²⁾

A székely krónikát Székely Mihály adta aztán ki 1818-ban »A nemes nemzet constitutioi« című műve függelékéül, minden megjegyzés és jegyzetek nélkül, sok írás- és sajtóhibával.

A kiadás után mindegyre többen foglalkoztak a krónikával és használták forrásúí.

Sombori József ennek az alapján írta 1819-ben értekezését »A hajdani nemes székely nemzet áldozó poharáról,«³⁾ mely a csíkszentmihályi Sándor-családnál megvolt és máig is megvan s melyre nézve ő a krónika adatait hitelesekül fogadja el és veszi át.

Hiteles kútfőül használta *Szigethi Gyula Mihály* »Székely-Udvarhely a nemes székely nemzet anya-városának leírása« ez. értekezésében.⁴⁾ Később ugyanő a »Székelek eredete és a csikgyergyói Kászon-székekbeli főtisztviselőknök karakterei« cím alatt a krónikának nagy részét magyar fordításban kiadta, megjegyezvén, hogy »ezen kézirat, mely még a múlt században jött kezemhez diák nyelven és a melyet ezelőtt jó idővel az Erdélyi Magyar-nyelvet művelő társasággal közlöttem is volt, hasonló diák nyelven — most pedig nem a maga egész kiterjedésében, hanem a főbb vonásokat kiszemelve magyar-nyelven szándékozom közönségessé tenni.«⁵⁾

¹⁾ Gróf Kemény József: Az állítólag 1533-beli székely krónikáról. (Id. h.)

²⁾ Szabó Károly a székely krónika ügyéről. (Id. m. II. 137.)

³⁾ Csak 1835-ben jelent meg a Tud. Gyűjtemény III. k., majd kivonatosan a Hon és Külföld 1845. évf. 1., 2. sz. és az Életképek 1847. évf. II. félév 82. 1.

⁴⁾ Felsőmagyarországi Minerva 1828. évf. 1742. 1.

⁵⁾ F. M. o. Minerva 1836. 3—4. f. 164—181. 1. A krónika latin szövegének másolata megvan a Szigethi Gyula Mihály gyűjteményében L k. a székelyudvarhelyi ref. kollégium könyvtárában.

Időközben *Kállay Ferenc* »Históriai értekezés a nemes székely nemzet eredetéről« ez. 1829-ben N.-Enyeden megjelent munkájában használja forrású a csíki székely krónikát a rabonbán név és intézmény átvételével; de teljes hitelt nem tulajdonít a krónikának.¹⁾

Nagyajtai Kovács István is beleszól a székely krónika felett megindult irodalmi vitába s arra az eredményre jut, hogy »az 1533-ban régi székely levelekből készített kivonat hiteles székely históriai kútfő,«²⁾ mit »íveket elborító bizonyítványokkal mutogathatna maga helyén«; de csak néhány példát igazol mintegy mutatványúl.

A kérdés vitatása és megoldása egy ideig szünetelt. *Kállay Ferenc* elevenítette fel ismét 1847 febr. 15-én a M. T. Akadémia ülésében, felhíván a történettudományi osztály figyelmét e »régí székely pogány krónikára«, mely illendő figyelemre nem lön méltatva. Az előadó indítványára határozat kelt, hogy a krónika forrásai hiteles másolatban megszereztesse, »mivel — úgymond az ülésről szóló tudósítás — előadó szolgálata ideje alatt többször hallotta, hogy a nemes Sándor család még mindig birtokában volna a régi irományoknak és magának a pogány időszaki kehelynek is.«³⁾

Tett-e valamely lépést az Akadémia a székely krónika forrásai kutatására? nem tudjuk. Eredménye nem volt; kéz-irattárában a székely krónikának még csak közönséges másolata sincs.⁴⁾

Az 50-es évek buzgó történetkutatása felelevenítette a székely krónika ügyét is. Többen forrású használták;⁵⁾ de

¹⁾ »A mese nem história, a história nem mese. Ki érti meg jól az 1533-beli krónikát? hol van annak az authentiája bebizonyítva?« kérdi bírálójától, *Hilibi Gál Lászlótól*, a ki a krónikára hivatkozott (Polemia-jok a Nemzeti Társalkodóban 1830., 1831., 1832. évf.)

²⁾ Nemzeti Társalkodó 1833. évf. II. félesztendő 305., 307. stb. 1.

³⁾ M. Akadémiai Értesítő 1847. 27—31. 1.

⁴⁾ Szabó K. id. m. 151. 1.

⁵⁾ így *Kövári László* »Erdély régiségei« művében 1852-ben, *Szabó Károly* »a hét magyar nemzetségről« ez. értekezésében (Új Magyar Múzeum 1852. XV. f.), *Benkő Károly* »Csík, Gyergyó és Kászon leírások« ez. 1853-ban megjelent munkájában. *Szilágyi Sándor* Budvárról és a székely nemzeti áldozó pohárról írt cikkeiben (»Magyar- és Erdélyország képek-

komoly felszólalások történtek ellene is. *Jerney János* akad, r. tag 1852 nov. 20. ülésében, midőn *Szabó Károly* értekezése »a hét magyar nemzetségről« felolvastatott, felszólalásában a székely krónikát egyenesen koholmánynak állította. Majd *gróf Kemény József* »Az állítólag 1533-beli székely krónikáról« írván kijelenti, hogy »mindaddig, míg ezen krónikának eredeti 1533-beli példánya, vagy bárminő hiteles másolata elé nem mutattatik, annak feltétel nélküli korlátlan hitelességéhez gyanú férhet.«¹⁾ Még határozottabban nyilatkozott baráti körben. »A t. gróf keményen kardoskodott — írja Vass József — a székely krónika hitelessége ellen, nyíltan kikelvén, miszerint ő a kérdéses krónikának összeaggatóját névszerint is megközelítőleg kijelölendi.* *)

Gróf Kemény Józsefnek Szabó Károly hoz intézett felelete (melyből fennebb időztem) indította *Szabó Károlyt* arra, hogy »a kérdés megvitatására már évek óta fordított tanulmánya és előkészülete eredményét a tudományos világgal közleni« az időt elérkezettnek lássa.³⁾

Szabó Károly »Az 1533-iki székely krónika hitelességének védelme« cz. értekezésében részletes bírálat és szövegkritika alá vetvén, védelmébe vette a székely krónikát s kijelentette, hogy bár ő »e krónikának, valamint általában mindennemű történeti forrásnak »mindenütt határtalan« és »korlátlan hitelt«⁴⁾ sem maga nem ad, sem más által adatni nem kíván,« a miért is igyekezett »e krónikának a szerkesztők nem eléggé avatottsága miatti téves tételeit kimutatva, egyszersmind e tévedések alapját is nyomozni és kideríteni«; azonban vizsgálata végeredményéül mégis azon meggyőződését nyilvánítja, »hogy habár e krónika minden pontját csekély ereje s nem elegendő segédeszközei mellett bírálattalag teljesen nem igazolta, részben nem is igazolhatta, de

ben« 1854. 4. k.). *Ipolyi Arnold* 1854-ben megjelent »Magyar Mithológiá«-jában.

¹⁾ Új Magyar Muzeum 1854. I. 446. 1.

²⁾ Szabó Károly »A székely krónika ügyéről«, Kisebb történeti munkái II. 159. 1.

³⁾ Id. h. 155. 1.

⁴⁾ Az idézetek gr. Kemény József szavai.

annyit még az eredeti vagy hiteles másolat elő nem kerülése esetére is bebizonyítva hihet, hogy e krónikát koholmányoknak tartva lenézőleg mellőzni nincs okunk, valamint más részről annak különben nagyrészt becses adatait sem lehet, mint ezt eddig többen tevék, kellő bírálat nélkül használni. Méltán óhajtható tehát, hogy ezen bár másodkézbeli, de még így is igen becses őstörténelmi forrásunk több mint másfél százados (?) homályából kiemelve a tudomány mai igényeinek megfelelő bírálati kiadásban juthasson a közönség kezébe.« Kifejezi azt a véleményét is, hogy »*netalán fölmerülendő bővebb tényleges adatok nélkül* nem tarthatja e krónikát Sándor Zsigmond vagy más által a Sándor család dicsőítése érdekében koholtnak« — mint a hogy a gyanú rebesgette.¹⁾

Szóval Szabó Károly védelmében bár elég határozott, de némi fentartással él arra az esetre, ha bővebb tényleges adatok merülnének fel.

Szabó Károly értekezése a tagadók táborából elhallgatatta gr. Kemény Józsefet s felbátorította az írókat, hogy a székely krónikát hiteles kútfőül használják.

Így *Bálássy Ferencz* az Új Magyar Muzeum 1856—1860. évfolyamaiban közölt székely történelmi tanulmányaiban kétségtelen hitelű kútfőül használja. Első tanulmánya »A rabonbánok áldozatai s a székelyek nemzeti gyűlései« egészen ezen alapúit.²⁾

Kerékyártó Árpád »Magyarország művelődése történetéről« szóló 1859-ben megjelent I. kötetében a székely krónikát teljes hitelességűnek fogadja el és használja.

Dózsa Dániel értekezést írt a székely tribusok, nemek és ágak helyes értelmezéséről s azt *Zandirhám* ez. hőskölteménye előszavában közzé tette 1858-ban.

Horváth Mihály Szabó Károly által »erős okokkal és diadalmasan bebizonyítottnak« vélte a székely krónikát, melynek adatait »Magyarország történelme« újonnan átdolgozott második kiadásában (Pesten 1860-ban) felhasználta.

¹⁾ Megjelent először az Új Magyar Muzeum 1854. II. k., aztán Kisebb tört. munkái, II. k.

²⁾ Új M. Muzeum 1856. I. 66—99. 1.

Mindezek dacára még mindig voltak olyan tudósok, »túlkételkedők« — írja Toldy Ferencz 1857-ben — »a kik folyvást kételkedtek a Székely Krónika valóságában.« 0

Ezek közé tartozott *Jerney János*, a ki »Történelmi Tanulmányai« hirdetésében külön cikket ígért a székely krónikáról, de időközben elhunván, kéziratái közt ilyen nem találtatott.²⁾

Komolyabban lépett sorompóba a krónika ellen *Bariul György* »A magyar vérszerződés és a csíki székely krónika« ez. értekezésében,³⁾ melyben metsző, éles gúnnyal kritizálja a krónikának a vérszerződés pontjaihoz hasonló hat pontját s Szabó Károly álláspontját, a ki »úgy bele van hát az ő Csíki krónikájába szeretve«, hogy »ezt a magyar történet egyik honi független forrásáéi tekintetni akarja.⁴⁾

Még tovább ment a krónika hitelességének tagadásában *Szday László* kitűnő történetírónk, a ki »Magyarország története« második kiadásában e krónikát minden megokolás nélkül egész általánosságban »fonák gyártmány«-nak nevezi?)

Szabó Károlyt ezek az ellenvélemények nem győzték meg és hallgattatták el s ő 1861-ben újabb értekezést írt »*A székely krónika ügyéről*«, melyben nem ismétli, de főtartja 1854-ben »*Az 1633-diki székely krónika hitelességének védelme*« mellett írt érveit s a krónika felett folyt vita menetét ismerteti és kijelöli a teendőket, melyeket e meggyőződése szerint egyik legbecsesebb, bár másodkézből vett, őstörténeti forrásunk megillető tekintélyének megállapítására múlhatatlanul szükségseknek gondol.⁶⁾

»Múlhatatlan teendőknek — szerinte — hogy e krónika szükségét az eredeti szerkezethez lehető leghívebben, ha a

1) Új M. Múzeum 1857. I. 114. 1.

2) U. ott 114. 1.

3) Új Magyar Múzeum 1859. évf.

4) Új M. Múzeum 1859. I. 413.

5) A magyaroknak a besenyők által Etelközből történt kiszorítását elbeszélvén, jegyzetben ezt mondja: »A székelyek eredetét és őstörténetét jókora homály fedi, melyet az újabb időben még nevelt azon körülmény, hogy történetvizsgálóink a »Csíki krónika« névvel fölrüházott *fonák gyártmányt* némi szeszélyből hiteles íratnak akarják tartani.«

6) Id. h. II. k. 127. 1.

kiadás több példány segélyével történnék, ezek minden eltéré-
sének gondos kijelölésével, folytonos bírálati jegyzetekkel . . .
adjuk ki.«

E őzéből pedig »a leggondosabban nyomozandó volna a
csíki Sándor család levelei között maga az 1533-iki eredeti
szer kész tmény« . . . »Ha azonban ez már most csakugyan
lehetetlen volna, oda kellene munkálni, hogy az 1695-iki Csík-
szeredái hiteles átírat napvilágra kerüljön s ezt nemcsak a
Csíkyszeredái levéltárban, hanem *Csíkсомlyón* is, hol annak
1796-iki másolata készült, a leggondosabban kellene nyo-
mozni . . . Sőt ki kellene terjeszkedni a nyomozásnak a székely
nemzet. . . *udvarhelyi* levéltárára . . . Abban az esetben, ha
mind e nyomozásoknak. kívánt eredménye nem lehetne, króni-
kánkat az eddig ismeretes újabbkori másolatok bírálati össze-
vetése után is ki kellene adni . . . hogy a Székely Mihály-
féle eddig használt egyetlen rossz kiadás egészen háttérbe
szoruljon.«

Ezek után tartja Szabó Károly elérkezettnek az időt,
»midőn ez oly sokáig s oly élénken folytatott vitás ügyben
tudományos közönségünk határozott döntő ítéletet hozhat.«¹⁾

A mit Szabó Károly »múlhatatlan teendőnk«-nek kije-
lölt, azóta jórészt megtörténtek. Kikutattuk az általa meg-
jelölt levéltárakat, a nélkül azonban, hogy az állítólagos 1533-iki
eredeti, vagy az 1695-iki másolat előkerült volna — és *Nagy*
Géza 1886-ban kiadta »A *csíki székely krónika** magyar for-
dítását kritikai jegyzetekkel és bírálattal, mely azzal a végső
ítélettel záródik, hogy »krónikának ügyetlen hamisítás, irodalmi
műnek hitvány férczmunka.«²⁾

Azonban még *Nagy Géza* erős és megokolt kritikája sem
győzte meg azokat, kik a székely krónikához erősen ragasz-
kodtak.

Így *Jakab Elek* »Udvarhely vármegye történetében
még mindig »hitelesnek tartja« és egy jegyzetben erősen meg-

¹⁾ Szabó Károly értekezése »A székely krónika ügyéről«, megjelent
az Erdélyi Muzeum-Egylet Évkönyvei II. kötetében 1862-ben és újabban
Szabó Károly kisebb történelmi munkái II. k 125—186. 1.

²⁾ Megjelent a »Székely Nemzet« 1886. évfolyamában Sepsiszent-
györgyön.

róv engem, a miért Szabó Károly felett a M. Történelmi Társulatban 1894-ben tartott emlékbeszédemben »a csíki székely krónikáról oly elítélőleg . . . nyilatkoztam.«¹⁾

Én a székelyek története kutatása közben több mint tíz év óta különös figyelemmel nyomozom a csíki székely krónikát Átkutattam nemcsak a Szabó Károly által megjelölt levéltárakat, hanem lígyszólván az összes székelyföldi köz- és magánlevéltárakat; bejártam a Székelyföldnek jóformán minden zegézugát s kétszer bejártam Fel-Csíknak ama falvait (először 1894 nyarán, másodszer tisztán a székely krónika íróinak nyomozása végett 1904 év nyarán), melyeket a székely krónika szerepeltet. Alkalmam volt átnézni és felhasználni a Sándor-család leveles ládáit, Aranka gyűjteményét és leveleit. Az összegyűjtött adatok alapján immár elérkezettnek látom az időt arra, hogy a székely krónikának keletkezésére és ezzel kapcsolatosan hitelességére és tudományos értékére kellő világot derítsek.

Előre bocsátom, hogy a krónika állítólagos 1533-iki eredetijét és 1695-iki másolatát nem találtam meg s meggyőződésem szerint azok nem is léteztek, valamint hogy nem léteztek azok az okiratok sem, melyekből azt állítólag 1533-ban összeállították. De megtaláltam a Sándor-család leszármaztatása összeállítását és nemzedékrendi tábláit, melyek az 1796-ban szerkesztett krónikának főforrásaiul szolgáltak. Kinyomoztam, hogy kik és mi czélből szerkesztették e krónikát — s mind ezekről kívánok alább beszámolni — sine ira et stúdió.

¹⁾ Udvarhely vármegye története a legrégebbsz időtől 1849-ig. írták Jakab Elek és (Jakab Elek halála után folytatta s bevégezte) dr. Szádeczky Lajos, (a 193. 1. jegyzetben).

II.

A csíki székely krónika eredete.

A székely krónika a maga eredetéről ezeket mondja.

A latin cím magyar fordításban így szól:

A székelyek eredete, a hősök tettei és Csik-Gyergyó-Kászon-szék főrendi lezármatatása és ismertetése, melyet András Mátyás állított össze, Veres Deák, Győrffi Mátyás és István Gábor csíki székely nemesek előtt, azután leírták Veres Péter és Bors István csíkszéki nemesek 1695. márcz. 14-én.

Ez a cím látszólag az 1695-ki másolóktól származik.

Az 1533-iki állítólagos compilátorok ezt mondják magok-ról a krónika végén (a latin szöveg magyar fordítása szerint):

Ezeket pedig összeírták 153 oklevélből és 3 három hártýárol, kivonatos szerkezetben (in compendium redacta), nem annyira leírva, mint inkább kiírva, és a szerkesztést hitökkel igazolják, tekintetes és nemzetes Sándor Menyhárd várában, mely Alszeg falu határában Csíkszékben, Vacsárk és Csikfalu között fekszik, az 1533-ik esztendőben.

(Magyarul így folytatják:)

A kik pedig közzülök diáktalan Embörök lévén, keresztonással megerősítettük jövendőbeli nagyobb bizonyásra:

András Mátyás csíki törvényes ember, mp.

Veres Deák m. pr.

Győrffi Mátyás m. pr.

István Gábor m. pr.

Ha a fennebbi adatokat szemügyre vesszük, úgy találjuk, hogy a krónika szerkesztésére nézve a fejezet és záradék értelme nem fedi egymást. A fejezet szerint *András Mátyás* állította össze három tanú előtt; a záradék szerint mind a négy aláíró mint szerkesztőtárs és a szerkesztés hitelességét igazoló jelentkezik. Különbség az volt volna közöttük, hogy néme-

¹⁾ »Lehet-e ezen aláírásból András Mátyást a krónika szerkesztőjéül hirdetni, mint ezt Zsombori, Szigethi Gyula Mihály, Kővári 8 utána mások tették, előttem kétségesnek látszik s azért Őt, kinek neve nem is

lyek diákos, némelyek »diáktalan embörök« voltak. A szerkesztés kérdése tehát homályba van burkolva, mint a hogy általában homályos a krónikának bétartalma is.

Feltűnő, hogy ezek a részben » diák tálán embörök« (!) latin és görög oklevelekből írják *diákul* a krónikát s tanuskodnak annak hitelessége mellett. Ezek hivatkoznak a IV—V. számú *Radagais göth király ódáira*, melyek *urok* házában megvannak.¹⁾

Ezek értik és felhasználják azokat az Árpádkori okleveleket, melyek Zandirhámnak Árpáddal váltott követségéről és szerződéséről szólnak.²⁾ (Bizonyára nem magyarul.)

De nemcsak *diák* okleveleket használnak fel a »diáktalan embörök« és társai, hanem *görög* leveleket is, mert midőn a rabonbanokat előszámálják, *görög levelekre* hivatkoznak.³⁾

»András Mátyás csiki törvényes ember« és társai tehát középkori latin és görög oklevelekből szerkesztették a székely krónikát s annak hitelességét részint aláírással, az írástudatlanok *keresztvonással* hitelesítők.

Nem első vagyok, aki különösnek tartom a szerkesztés és a hitelesítés eme módját; de én még csodálkozásomat is kifejezem tek. ős nemz. Sándor Menyhárd felett, hogy »várában« ilyen kontár diáktalan emberekre bízta diák oklevelei kivonatolását. András Mátyás ugyan »*törvényes* ember« volt, a második is még »*Deák*«, de a két utóbbi már bizonyára »törvénytelen« (értsd törvény tudatlan) és diáktalan.

Hogy András Mátyásnak a tulajdonképi »törvényes« hivatala vagy hivatása mi volt? azt ez az 1533-ban ismeretlen kifejezés (»törvényes ember«) nem magyarázza meg. — a latin szöveg és kelet alatt latinul, hanem a magyar hitelesítés után magyarul áll, a szöveg szerkesztőjéül vallani nem merhetem« — írja Szabó Károly i. m. II. 118.

¹⁾ . . . »dicitur in actis a Radago Gothorum rege ad nos usque allatis et modo in aedibus Domini nostri extantibus.« (Székely Mihály 1818. kiadása. 278. 1., itt 98. 1.)

²⁾ .. »Árpád adveniente, filio Almos, missis legatis Zandirham . . . itestantur acta et monumenta hodieque superfluentia in aedibus domini nostri exceptit.« (U. ott 277. 1., itt 95. 1.)

³⁾ »Rabonbani erant.....stb. Hic pl üres enumerantur *litteris Graecis* inserti.« (U. ott 283. 1., itt 110. 1.)

A *Deák* is inkább *Literatus* volt akkor, a »*tekintetes és nemzetes*« címzés is későbbi eredetű. Sándor Menyhárdhoz, az ő *túrokhoz*« való viszonyát sem képzelhetjük ezeknek a csíki *nemes* embereknek, mert hisz a székely nemes ember *urat* nem ismert maga felett. Sándor Menyhárd várának sincs semmi nyoma, sem a helyszínén, sem a történelemben, mint a hogy a Székelyföld belsejében vár egyáltalában nem volt a székely szabadság fennálltaig (1562); a mi volt, királyi területen volt.

A krónika keletkezési helyének tekervényes körülírása is különös figyelmet érdemel. Azt mondják, hogy a krónikát szerkesztették: »*AU-Szeg* falu földjén (vagy földje mellett: ad terram pagi All Szeg) Csíkszékben, *Vacsárk* és *Csikfalva* között.«

»Az itt említett Al-Szeg falu ma a Vácsárcsival csakhogyan határos *Csik-Szent-Mihály* község négy tizedének egyikét alkotja. *Csikfalva*, melyet krónikánk hasonlóan falunak nevez, ma a több falvakból alakult *Csik-Szent-Mihály* keleti tizedét képezi, ma *Csigafalvának* nevezik, hajdan *Csikfalva* név alatt külön falu volt«, — írja Szabó Károly, Benkő Károly Csík, Gyergyó és Kászon leírására hivatkozva.

Voltak-e ezek a » tizedek« és mikor külön falvak, arra nézve adatunk nincs. Benkő is csak annyit mond, hogy »*Csigafalvát* *Csikfalvának* is nevezik a régi irományok (melyek? hol? azt hiszem, egyedül a székely krónika) s ez hajdan külön falu volt« *) Nevéből ítélve, tényleg lehetett, de a XVI. század előtt. Kevésbé hihető ez *Alszegegről*, mely már jelentésénél fogva is valamely falunak az alsó végét képezhette, a mint hogy tényleg Szent-Mihálynak a legalsó (nyugoti) részét nevezik máig is így.²⁾ Mellette van — csak egy pusztá telek választja el — a *Tokeszeg* tized s ettől keletre egy út által elválasztva a *Csiga falva* tized (melyet hogy valaha *Csikfalvának* neveztek volna, nem tudom és kétlem, én legalább a szentmihályi és egyéb íratok közt nyomát nem találtam) s valószínűnek tartom, hogy ez is a székely krónika szokásos

1) Benkő Károly id. h. 60. 1.

2) De hogy 1533-ban nem írták volna *All-Szeg*-nek, hanem *Alzeg*-nek (Id. Székely Okltr. V. 103. »Petrum Alzegy«, annyi bizonyos.

tudákosságainak, vagyis elferdítéseinek egyike. A miként elferdítés a székely krónikában Vacsárk is Vacsárcsi helyett, melyet XVI. századi oklevelekben is így olvasunk ¹⁾

Alszeg falu földje tehát *Csík-Szent-Mihályra* utalna, a honnan a hasonló előnevű Sándor család, kik már a XVI. században főemberek,²⁾ származnak. Ámde *vár* itt nem volt, hanem egyszerű curiája áll a Sándor családnak, nem is Alszege, hanem Tökeszege, Csigafalva határszélén.

Az *Alszeg*, mint falunév, maga is anachronismus, mert a falut már 1539-ben oklevélben »*Zent-Mihal*«-nak nevezik, a hol akkor Sándor Mihály az egyik birtokos.³⁾ így nevezik az 1567., 1569. és 1602-iki összeírások is.⁴⁾ Alszege nek és Csigafalvának (annál kevésbé Csíkfalvának) okleveles említése nem ismeretes. Ezek a székely krónika specialitásai.

Sándor Menyhért *várát* tehát másutt kell keresnünk. — A krónika is valószínűleg másuvá, a közel szomszédba utal.

Csík-Szent-Mihály nyugati szomszédja *Vacsarcsi* falu. Ennek keleti végében, a dombélen régi épület romjai látszanak. Ezt tartják a kérdéses helynek, hol a székely krónikát állítólag 1533-ban összeállították. Ez lett volna a rabonbánok vára, a Sándor Menyhárd vára s erre vonatkoznék az »ad terram pagi All Szeg, inter pagum Vacsárk és Csíkfalva«. A puszta házhely azonban nem tartozik Csík-Szent-Mihály Alszeg-e határához, hanem Vacsárcsihoz. Erről írja Orbán Balázs, hogy »utunkban megtekintettük a Vacsárcsi és Szent-Mihály közti magaslaton (tulajdonképp Vacsarcsi falu végén) lévő azon romokat, melyek a rabonbáni Sándor család ős curiájának (tehát szerinte sem várának) maradványai. Meglátogatók azon helyet, hol 1533-ban a csíki krónikát, ős-történelmünknek e megbecsülhetetlen kincsét összeállították Ezen kastélyt, mely — mivel várnak mondják — tekintélyes lehetett, a tatárok dúlták fel 1694-ben. (?) E végzetes napokban veszett el a csíki krónikának eredeti példánya is (?); ma

¹⁾ Ld Székely Okl. II. k. 221. 1. 1567-ből és 271 1. 1569-ből.

²⁾ Az 1569. összeírásban Zent Mihályon »főemberek« Sándor Mihályné és Sándor István (Székely Okltr. II. 271. 1.)

³⁾ Székely Okit. II. 57. 1.

⁴⁾ U. ott II. 221. 271. 1. és V. k. 226. I.

csakis egy 1695-ben¹⁾ készült másolatának 1796-beli hibás harmad-másolatát bírjuk; s azért e porladozó romtöredéket úgy tekinthetjük, mint őstörténelmünk legbecsesebb ereklyéjének, az 1533-beli székely krónikának bús temetőjét.²⁾

En is felkerestem e romokat Vacsárcsi falu végén, a Rákos patak martja felett álló dombélen s úgy találtán, hogy a romok helyén régebben három szobás ház állott, melynek alapfalai tisztán láthatók.³⁾ Vár semmi esetre sem lehetett, annál sokkal kisebb méretű. Előtte mintegy 70 lépésnyire a falu felé a gyepréteg még egy ház alapfalait fedi, a mely ennél nagyobb volt. Ez — úgy mondják a látogatásunkra oda gyűlt szomszédok, hogy — nem rég még Biális birtok volt; most miként a szentmihályi Biális curia és birtok a csíkszépvízi Zakariás Jakabé, a ki a rákosi Cserey birtokot is (Cserey Mihály szülőházával együtt) megvette.

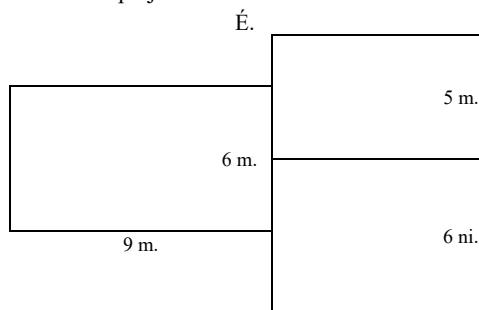
Kié volt régebben? nem tudják. A helyi hagyomány szerint Daczó- és Mikó-ház volt — úgy mondták a közvetlen szomszédban lakók.

A falu legidősebb emberével beszélni óhajtván, bevezettek a közeli szomszédban, a falu legvégső házában lakó öreg földműveshez, a ki ezeket mondotta:

¹⁾ Tehát egy évvel később másolták, mint a hogy az eredeti elveszett?!

²⁾ Orbán Balázs: A Székelyföld leírása, II. kötet. Pest, 1869. 72. lap.

³⁾ A vacsárcsi curia alaprajza:

D. 7 m.

A nyugoti fal még 1—2 ni. magas romhalmazt mutat. Az észak-keleti szögletfal is kiáll a föld színe felett. A fal vastagsága mintegy 70 cm. A keleti szoba alatt pincze volt.

Az ő neve Szőcs András, 86 éves. Ifjú korában földesurok *Sándor Ferenc?* volt, a ki Taploczán lakott a mostani Lázár-kúriában, mert felesége Lázár-leány volt. Ő maga is neki jobbágykodott, házat tőle váltotta meg, valamint szomszédja: Szőcs Mihály is a magáét. Még egy (összesen három) jobbágya volt: Székely Mihály. Lehetett itt mintegy 200 hold birtoka s részes volt a közös erdőségekben egészen Szent-Domokosig. Birtokát 1848 után eladta Zakariás csík-szépvízi kereskedőnek.

A két puszta házhelyet környező kaszálóhely felett négyen osztottak, u. m. Sándor Ferencz, Zöld János és a két László fiák.

— Hát a két ház kié volt régebben?

— Azt mondják, hogy az egyiket egy kisasszony építette, de azután nem volt gondviselője, hát elpusztult. A felső házban, melynek a romjai látszanak, régentén Daczó lakott, a ki fejedelem (!) volt itt s az adót is oda szedték. Hogy mikor volt, nem tudom, régen lehetett, mert még a nagyapám sem érte, ő is már csak az édesapjától hallotta.

— Hát hogy *rabonbánok* laktak volna benne valaha, hallotta-e?

— Nem, azoknak hírét sem hallottam.

Az öreg szomszéd elbeszéléseiből annyi megállapítható, hogy ez a puszta házhely s a birtok egy emberöltővel ezelőtt még Sándor-birtok volt. Az emlegetett Daczó: János lehetett, ki Apafi Mihály idejében egy negyedszázadon át Csík-, Gyergyó és Kászonszék főkapitánya volt.¹⁾

Visszamenőleg kutatva már most az oklevelek között úgy találjuk, hogy 1576-ban nemesi birtok van Vacsárcsin a fejedelem (Báthory István), Lázár András, *Sándor István* és Imecs Vincze kezén.²⁾ Sándor István Szent-Mihályon levő birtoka után is meg van róva 1 frt adóval, Vacsárcson csak 50 dénárral, egy rovás után.

¹⁾ Ld. a róla szóló okleveleket a Székely Okltr. VI. kötetében 1661—1686-ig. Végrendelete u. ott (401. l.), de ebben Vacsárcsiről nincs szó.

²⁾ Ezek fizetik mint főemberek Várad építésére az országgyűlésen megszavazott 50 denáros adót, és pedig a fejedelemre esik 25 forint,

Ez a Sándor István (a nemzedékrendi tábla szerint) fia volt *Menyhértnek*, az 1533-iki »várúr«-nak s mégsem ő a tó birtokos Vacsárcsin; Lázár András hétszer annyi adót fizet onnan. 1566-ban Fejér György kap II. János királytól ugyanott tíz ház jobbágyot.¹⁾ 1569-ben Vacsárcsin »főemberek« Fejér György és Máthé János;²⁾ 1602-ben Lázár András, Fejér Máté, Imecs Imre és Farkas Tamás.³⁾

Mindezek elég ékesen szóló bizonyítékok a mellett, hogy a XVI. században Vacsárcsin nem volt vára a Sándor-családnak s hogy ott 1533-ban Sándor Menyhért nem létező várában székely krónikát nem szerkeszthettek »törvényes emberek.«

Magának Sándor Menyhértnek létezéséről nincs okleveles bizonyítékunk: ő is talán csak a székely krónikának köszöni létezése hírnevét?! A csíkszentmihályi Sándor-család nemzedékrendjének legújabb összeállítója sem tud többet róla, mint azt, hogy »Menyhért 1533-ban Csík-Vacsárcsiban régi okmányokból Összeírta a csíki székely-krónikát. Nejétől Szárhegyi Lázár Annától csak egy fia maradt: II. István.«⁴⁾

Lázárra 3 frt 50 dr, *Sándor Istvánra* csak 50 *dénár*, Imecstre 1 frt. (Székely Okltr. IV. k. 45.)

¹⁾ Székely Okltr II. 209 1.

²⁾ U. o. II. 271. 1.

³⁾ U. ott V. k. 226. 1.

⁴⁾ Sándor Imre: Nagy Iván Családtört. Értesítő II. évf. 148. 1. A csíkszentmihályi Sándor család. — Ez a család eredetét 1411-ig viszi fel, de eddig sem egyezik a csíki székely krónika nemzedékrendi leszámaztatásával.

Összehasonlítás céljából néhány nemzedéket ide iktatunk:

I. Sándor Imre összeállítása:

Sándor János, 1411.					
neje: Barkóczy Mária					
Mihály, † 1479.			II. János		
			1. neje: Basa Anna		
			2. neje: Hadnagy Krisztina		
I. István		Anna			
neje: Ugron Kata		Delnei Incze Jánosné			
Mihály	I. Pál	Menyhért	Lőrincz	Judit	Kata
neje: Gálfalvy Erzsébet		neje: Lázár Anna			
N. leány		II. István			
Delnei Incze Gáspárné		1. neje: Apor Kata			
		2. neje: Suky Klára.			

Ezzel szemben felhozhatnám Sándor Zsigmondnak 1799-ban a gubernium által kiadott tiltakozó levelét, melyben a beiktatott családi leszármazásból Menyhért hiányzik s István atyjául Upor Sándor *István* van feltüntetve.¹⁾ De erre nem támaszkodhatunk, mert hemzseg a hamis adatoktól. Az 1796-iki család-leszármaztatásban (mely rokon a székely krónikával és szintén a levegőben lebeg) megvan Menyhárt és felesége Lázár Anna 1530-ban 4 fiúval és 1 leánnyal. De már az etfalvi Halmágyi István által 1806-ban »régibbecske írásból« leírt leszármaztatásban »Sándor Menyhártnak felesége Dowios *Borbára* s ennek fia Sándor István.²⁾

Szóval Sándor Menyhért létezése magában is kérdéses. Annyit azonban az előzmények és következmények után biztosnak vehetünk, hogy ő nem szerkesztette a székely krónikát sem vacsárcsi »várában«, sem egyebütt.

Nem lehetetlen, hogy a krónikaíró előtt *Sándor Mihály* emléke lebegett, a ki előkelő szerepet játszott a székelyek között, pl. 1554-ben Bemád Mihály társával az összes székelyek nevében követségben járt Ferdinánd királynál s előadták, hogy a székelyek ősidőktől fogva, mióta *Attila vezérlete alatt* Erdélybe jöttek, pénzdót nem fizettek, szabadok és igaz nemesek voltak; — s kieszközölték Ferdinándnál, hogy régi adómentességüket, szabadságaikat és jogaikat megerősítette, csupán a régi ökörsütésre kötelezván a székelyeket.³⁾

II. A csiki székely krónika utolsó nemzedékei:

Sándor János, a székelyek fővezére.

1. neje: Barkóczy Mária

2. neje: Dózsa Anna

I. Mihály hadnagy uram, † 1479.	János »Kriska Hadnagy uram fia«
Péter neje: Ugron Kata	István Mihály
István, sz. 1472. neje: Apor Anna	
István Menyhárd Mihály Borbála Anna	Péter János László.
Lázár Anna.	

) Ld alább a Függelékben, az oklevelek közt.

⁸⁾ Ld alább az oklevelek közt.

·) Székely Okltr. II. 112. 1.

Sándor Mihálynak tehát van az egész székelysége kiható szereplése, de Menyhértről semmit sem tudunk.

Annyi azonban bizonyos, hogy Sándor Mihály s még inkább Menyhért ártatlan a székely krónika dolgában s ártatlanok a krónika alatt megnevezett személyek is, a kik 1533-ban valószínűleg szintén nem léteztek. *) Ennek a krónikának eredeti példányát élő ember még nem látta, pedig eleget és elegen kerestük száz esztendő alatt.²⁾

Pedig a krónika fentebb idézett és tárgyalt záradéka alatt még egy pótló záradék van a kiadott példányban és az ismert másolatokban, a mely így szól:

»Ezen írást szóról szóra maga originalissából leírtuk igaz hitünk szerint All-Csík szék mostan Taploczán lakó *Veres Péter*, nobilis, Fel-Csík széknek hűtös Assessora, és ugyan azon széki Szentkirályi *Bors István* nobilis, All-Csík széki hűtös Assessor, in hoc Anno praesenti 1695 die 14-ta Mártii Csík-Szereda privilegiata Várossába.

Veres Péter m. pr.
Nobilis

Bors István, m. pr.
Nobilis.«

¹⁾ Ilyen nevű egyének a Székely Oklevéltár kötetében egyáltalában nem fordulnak elő, egy sem a négy közül. *Andrássy Mátyás* (a Péter fia) szerepel az 1590-es években, de bujdosóban Magyarországon. Az 1569. összeírásban sem található egyiknek a neve sem Vác sarcéi vagy Szent-Mihály faluban (Székely Okltr. II. 271. 1.); még hasonló családnevek sincsenek ebben, vagy az 1602-iki székely összeírásban. (Székely Okltr. V. 225., 226. 1.) A csík-szentmihályi egyházi jegyzőkönyvekben éppen 1796-ban (midőn a krónika íratott) szerepel egy *András Mátyás*. a kinek névrokona szerepel a csíki székely krónika alatt 1533-ban. Lehet, hogy ennek a neve lebegett a hamisító előtt.

²⁾ Orbán Balázs Csík-Rákosról írván, ezt mondja: »A templom hajójában rejtekhely van, hová az egyházközségi könyvek szerint a tatár dúlások alkalmával sok régi okmányt és irományt rejtettek el. . . vajjon nem ott rejtőzik-e az 1694-iki tatárdúláskor eltévedt csíki krónika!« (A Székelyföld leírása, II. k. 68. 1.) Alább a tatárdúlásról szólva, azt mondja, hogy »ez alkalommal semmisült meg a Sándor-család által nemzeti szent ereklyeként őrzött csíki krónika eredetije is.« (U. ott II. k. 73. 1.) Hogy mindez merő képzelődés, azt nem kell bővebben megokolni. A mi nem volt, el sem vesztetett.

Ezek az assessorok (székülők) lettek volna tehát azok, a kik a híres krónikának eredetijét látták és Csík-Szeredán 1695-ben leírták.

Ez a másolat is ismeretlen s kétlem, hogy valaha létezett volna. Sőt kétséges az is, hogy ily nevű székülők lettek volna 1695-ben.¹⁾

Egyik másolati példányon még egy záradék van, a mely megmondja, hogy ki (Farkas N. J.) készítette azt a másolatot 1796-ban, a melyből a többi másolat készült. Eddig tudjuk nyomozni a krónikát s itt véljük megtalálni annak az eredetét is. Miről alább.

A krónika belső tartalmát, annak gyanús, homályos, zavaros adatait többen tárgyalták már s eléggé ki van mutatva annak tarthatatlansága. Én erre a szót hosszasan vesztegetni nem akarom, s csak annyiban óhajtok foglalkozni a mennyiben emez oldalával, a mennyiben a krónika eredetére világot vet.

A krónika tartalma tudvalevőleg mindenekelőtt a székelyek eredetét és ősi alkotmányát ismerteti. Elmondja, hogy a harcziás székely nemzet Atilla birodalmának romlása után

¹⁾ Egy *Veres Pétert* ismerünk az 1701-iki összeírásból, de, mint egy-házias nemes Szent-Simonról (Székely Okltr. VII. k. 67.), ugyanő szerepel egy tanúkihallgatásban 1715-ben, mint »nobilis an. 76«, mint alsíkszéki szentsimoni (nem fel-csíkszéki taploczai, Id. Új Magyar Múzeum 1854. évf. 152. 1.). *Bors István* nemes, csík-szentmártonit (tehát al-csíkit) ismerünk 1665-ből (23 éves), nemes családból (Székely Okltr. VI. 292., 293., 337.), ennek özvegyét Szent-Mártonból 1701-ből (Székely Okltr. VII. 63.); csík-szentkirályi *Bors István* csiki orsz. követet 1701-ből (Sz. Okltr. VII. 47. és 68.) és az 1701-iki összeírásból. Hogy ezek székülők (assessorok) lettek volna, arról nem tudok; még kevésbé arról, hogy a székely krónikát leírták volna. Erről, ha másból nem, a velők egykorú és szomszédos csík-kozmasi plebánus és csiki esperes *Lakatos István* »Siculia« ez. történelmi munkájából (melyet 1702-ben írt s a mely megvan az Érd. Múzeum kéziratárában) értesülnénk. Nem maradt volna elrejtve az egykorú s épen csík-rákosi születésű *Cserei Mihály* előtt, sem a három széki s Csíkban is birtokos Apor Péter előtt, még kevésbé az erdélyi történelmi munkák gondos gyűjtője, a jeles történetíró *Benkő József* előtt s legkevesbé a szomszédos Csíksomlyón munkálkodó *Losteiner* Lénárd előtt, a ki a székelyek eredetét behatóan tárgyalja nagy munkájában. Mindezek az egykorú és közelegykorú XVIII. sz. történetírók semmit sem tudtak és írnak a rabonbánokról és a csíki székely krónikáról.

Daciának havasos részében telepedett meg s nemek és ágak szerint osztozott az örökségek és tisztségek felett. Főtisztviselője volt a magyarok bejövetele, azaz Árpád idejéig a *rabonbán*, kit a nép választott s kinek tiszte volt a fővezérség, főbírótság és főpapság. Hivatalának jelvénye egy szerezsendió (kókuszdió) héjból készült kehely volt, mely Anacharsis scytha bölestől származott s melyet áldozatoknál használtak. A főrabonbán székhelye *Budvára* vala, melyet Buda rabonbán még Attila birodalma fölbomlása előtt építtetett. Itt tartották a székelyek nemzetgyűléseit, mely alkalmakkor a rabonbá-
nok törvényt és igazságot szolgáltatottak, egészen *Zandirhám* rabonbán idejéig. Az ő idejében jöttek ki a hunok másodszer Árpád vezetése alatt, a kik elé Zandirhám követeket küldött, és őket fogadván, a hat köre metszett törvényt Budvárában a nemzeti áldozat szertartásai mellett a nemzet előtt felolvas-tatta s azokat Árpád átvévén, a maga népére szabta. (Következik a székely vérszerződés 6 pontja, — a magyar vérszerződés 5 pontjának átírása, — a mit Budvárában vérkönyekkel és áldomással ünnepeltek.)

Árpád a székelyektől átvett törvények emlékeztére az ő törzséből (!) rabonbánul ajánlja a 3 fiúval megáldott Uopoletet; a minek elvégzése után átmegy Munkács földére és a törvényeket áldozati szertartással kihirdetvén, bemegy Panóniába.

Innen kezdve a krónika a Zandirhám és fiai¹⁾ leszármazását, az áldozó-pohár viszontagságait s a székelyek töredékes történeteit mondja el 1530-ig.

Tudnunk kell az alábbiak megértéséhez, hogy *Zandirhám* és fia *Upólet* ivadékai — a krónika szerint — a csíkszentmihályi *Sándorok*, kiknek egyik sarja: Sándor Menyhárt várában szerkesztetett állítólag a krónika.

Ez az összefüggés a krónika és a Sándor-család és a tulajdonukban lévő kókuszdió-pohár között mindjárt a krónika

¹⁾ Mert megjegyzendő, bár sajátságos, hogy ez az *Árpád törzséből* (ex tribu sua) rabonbánul ajánlott fiú (a mint alább kitűnik), *Zandirhám fia* volt. Zavaros atyafiság, de szükség van rá, mint alább látható a Sándor-Apor perben!

feltűnte után azt a gyanút ébresztette, hogy a krónikát »Sándor Zsigmond 1796-ban koholta vagy koholtatta; miben legtermészetesebb céljául csak azt képzelhetnék, hogy nemzetségének ősrégi dicsőségét közhitelűvé tegye.«¹⁾

Ezt sejteti Aranka György, az erdélyi nyelvművelő és történelmi társulat titkára is, kinek a krónika másolata 1796-ban kiadás végett beküldetett.²⁾ Ebben a hiszemben van a krónika hitelességét erősen megtámadó gróf Kemény József³⁾ is, s ez ellen a feltevés ellen érvel Szabó Károly, azt bizonyítgatván, hogy »e krónikát koholmánynak ítélnünk nem lehet.«⁴⁾

Ennek a felderítése és tisztázása e munkának tulajdonképi célja és feladata.

III.

Aranka György és a székely krónika.

A székely krónika keletkezését általános és különleges okok idézték élő.

Nemzeti irodalmunk a XVIII. évszázad végén új életre kelt. Nemcsak a költészet és szépirodalom, hanem a tudomány terén is új lendület keletkezett, és a nemzeti eszme lett az irányadó. Tudományos társaságok alakultak.

II. József nemzettipró uralma Erdélyben is felébresztette a nemzeti visszahatást s az ő halála után csakhamar, 1791-ben alakúit az ú. n. »Kézírások Társasága« (latin neve: »Societas Polihistorum Transilvanica«), melynek célja a régi történelmi emlékek felkutatása és kiadása volt. A társaság meg-

¹⁾ Szabó K. idézett műve II. 48. 1.

²⁾ Ugyanott.

³⁾ »A t. gróf keményen kardoskodott a székely krónika hitelessége ellen, nyíltan kikelvén, miszerint *ú a kérdéses krónikának összeaggatóját névszerint is megközelítőleg kijelölendé*« (Szabó K. id. m. II. 159.) Kár, hogy nem tette, azzal előbbre vitte volna a kérdést s talán nem lenne szükséges, hogy ezt a mulasztást pótoljuk.

⁴⁾ Id. műve II. 50. 1.

bízásából lelkes titkára: Aranka György (marosvásárhelyi kir. táblai ülnök) 1793 őszén beutazta a Székelyföldet.¹⁾

Ezt az erdélyi (hogy úgy mondjuk) történelmi társulatot nem sokára követte egy nyelvészeti társulat: az *Erdélyi Magyar Nyelvvelő Társaság* megalakulása. Ennek főcélja a nyelvvelés s e mellett »a haza földjének .. régi és új történeteinek kidolgozása.« Kiadványainak tervrajzába fölvette a »régii és új magyar könyveket, kézírásokat, hazai történetének kútfejeit, krónikáit.« Első kiadványa is történelmi volt.

Aranka György, a társulat titkára és éltető lelke, 1797. nyarán újra beutazta Erdély nagyrészt, mindenütt történelmi emlékeket, kútfokeket, krónikákat kutatva s ilyenek keresésére buzdítva mindenkit.²⁾

Első, 1793-iki útjáról szóló jelentésében ezt írja:

»Első czélt ezt tettem volt fel magamnak, hogy ha mi a Kézírások Társasága tárgyára szükséges kézírások a Székelyföldön még hevernének, azokat fölkeressem.«³⁾

Nemcsak maga keresett, hanem másokat is buzdított kutatásra s történelmi anyaggyűjtésre és munkálkodásra. Meg is volt ennek az eredménye. Sokan buzgólkodtak a tőle kijelölt irányban s attól eltérve is. Állandó összeköttetést létesített és levelezést folytatott az erdélyi tudománykedvelő emberekkel s azokat mintegy munkatársakul toborzotta.

Ennek az Aranka által megindított történelmi nyomozásnak egyik fattyúhajtása a csiki székely krónika, mely épen Aranka útján próbált érvényesülni.

Aranka 1793-ban Csíkban is járt s összeköttetéseket létesített. Itt ismerkedett meg Farkas Nepomuk Jánossal, a ki előbb »kászon-jakabfalvi megyepap«,⁴⁾ majd »Csík-Somlyón maga házánál nyuguvó öreg világi pap«⁵⁾ volt.

¹⁾ 1793. nov. 10-én Marosvásárhelyt tett jelentést tanulmányútja gazdag eredményéről. Ld. »Erdélyi utazás, régi kéziratok ügyében.« Új Magyar Múzeum 1854. évf. 403. 1.

²⁾ Második útjáról 1797. szept. 5-én tett jelentést a társaság XXVII. ülésén (Ld. Új Magyar Múzeum 1854. 411. 1.)

³⁾ U. o. 406. 1.

⁴⁾ U. o. 407. 1. Aranka jelentése.

⁵⁾ így írja magát alá Arankához 1796. máj. 29. írt levelében. (Endes Miklósnál.)

Farkas lett Arankának Csíkban legbuzgóbb munkatársa, kivel állandóan levelezett, kitől székely történeti felvilágosításokat, adatokat kért, a ki által a társaság kiadványait a csíki tagoknak küldözgette.

Farkas N. János 1796. aug. 8-án kelt, Arankához intézett levelében a Csíkban megölt Báthory András fejedelem halálára vonatkozó följegyzést közöl a csíki nagyboldogasszonyi (karczfalvai) egyház jegyzőkönyvéből. Ugyanebben a levelében írja, hogy a nagyboldogasszonyi templom harangján 1003-as számot látott s hogy a templom 1796-ki megújításakor »egy küszöbkövön« ezt az évszámot találták felírva, hogy »Ao 888. < »Ezen templomot egy kéz építette a csíkszentmihályival« s itt is akadt a templom küszöbén 1103-at jelentő chronosticonra. írja továbbá, hogy »a csíki barátok jedczett *krónikájának* kevés hitelt adhatunk.« A tatárok beütései és rablásai Csíkban mikor voltak. ígéri, hogy a »Lökön«⁹ lévő csángók vagyis molduvai magyarok eredetire is« gondja lesz.²⁾

Mindezek itt azért érdemelnek különös figyelmet, mert a karczfalvi templom, a 888. évszám, a csángók eredete stb. mind megannyi sarkalatos pontja a nem sokára felbukkanó csíki székely krónikának.

Aranka szept. 8-án válaszol s újabb kérdéseket tesz fel és felvilágosításokat kér p. Farkastól.

Farkas a szept. 15-én kapott levélre szept 18-án válaszol, mentegetőzván, hogy »most a kijedczett kérdésekre egyenes feleleteimet tennem kívántatóképpen sem a rövid üdó, sem a dolgoknak még tökéletes valóságára nem hozhatása nem engedik.«⁸⁾

Aranka okt. 5-én válaszol és pedig »a bölcs és tudós társaságnak szent és igen hasznos czélja szerint a tagoknak előmozdítására felélesztő kegyességgel teljes« levélben, melyet p. Farkas okt. végén vett »örömmel,« a mások számára mellékelt levelekkel együtt.

Farkas nov. 20-án arról értesíti Arankát, hogy profesz-

¹⁾ T. i. Gyimes-Lokon, a gymesi szorosban.

²⁾ Farkas Nepomuk levele Arankához megjelent a Genealógiai Füzetek 1903. febr. számában.

³⁾ Farkas levelét Arankához Id. a Függelékben 206. 1.

szor Blási (csiksomlyai tanár) »a székely katonaság felállítását már is írja«, küldi Mária Terézia 1763. és 1764. rendeletét a székely határőrségről, a karczfalvi harang feliratát. Az állítólagos 888-iki feliratról ezt írja:

»A mely küszöbkőre volt írva az 888 esztendő, azt a kőművesek, míglen püspök úr ő excellentiáját késérte a nagyboldogasszonyi plebanus Németi kánonok úr, vigyázatlanok lévén a kőművesek (mivel most a templomnak két oldalát künnebb vétette), a kőfalba rakták. Nagy kár, de magának leírta volt, és ilyen forma 4 »888«

Ebből kitűnik, hogy a középkori félnyolczas alakú 4-es számot nézték 8-asnak s az 1444-es felírást Ao. 888-nak, mely évszám aztán (mint alább látni fogjuk) erősen szerepel a csíki székely krónikában.

Ugyanebben a levélben szerepel először a csíki székely krónika is, illeténképen:

»A mély régi hagyományos levelekből írás most nem régiben kezemre akadtott a méltóságos főtiszt úr által, székely nemzetünknek eredetire, díszes viselt dolgaira, vitézségére, szokásaira, sok úri familiák lejövésire s bizonyítására, csángók ismertetére s több eddig por alatt ismételten hevert nagy dolgok félfedezésire, megbecsülhetetlen kincset érne, melynek tulajdon valóságos oklevele ma is megvagyon, de a nemzeti hajdani áldozattételre szolgált szerezendiből való pohár is, melynek ragadozása által imitt-amott való létele valaha sok vért ontatott eleinkkel. Imé én eztet közlöm igaz másába a méltóságos úrral és a nemes tudós társasággal, majd megvállik, mit szól erre az ebegő gottिंगai, effélékben épen semmi tudományú Schlötzer professzor. Sok az ideje, hogy nyomoztam ezt a drága régi írást, míg most az Úr Isten annak hites mását kezembe rendelé, vallom, méltó örök emlékezetre; jó tágas írással 5 egész árkust befogván, igyekeztem mégis magam írni.«¹⁾

A fennebbi sorokból kiviláglik, hogy a csíki székely krónika másolatát Farkas Nepomuk küldötte Csík-Somlyóról Marosvásárhelyre Aranka Györgynek 1796. nov. 20-án s hogy az »a méltóságos főtiszt által« »akadtott kezére«.

¹⁾ Farkas levelét Arankához 1796. nov. 20. Id. a Függelékben 208. 1.

Csíkszék főtisztje (t. i. főkirálybírája) akkor homorod-szentmártoni *Bíró György* volt, a ki Madarason lakott, Rákos és Nagy-Boldogasszony között.¹⁾

Bíró is összeköttetésben állott Arankával. Farkas írja ugyancsak nov. 20-iki levelében Arankának, hogy »a mi (t. i. régiség) Gyergyóban találtatott, azt már a mélt. főtiszt urunk *Bíró Gábor* úr, a mint nékem mondá, elküldötte a méltóságds úr kezéhez«. Bírónak ambíciója volt, hogy a Nyelvmívelő Társaságba felvétessék. Farkas írja (nov. 20.) Arankának, hogy: »igen jónak s hasznosnak ítélném, ha a méltóságos főtiszt urunk a nemes Túdós Társaságba meghívattatnék, a mint észre veddegettem szavaiból, örömet s háládatosson fogadná.«

Bíró Gábor fel is vétetett a Társaságba pártoló s levelező tagúú.

Midőn Aranka 1797 nyarán Csíkban járt, őt is felkereste Madarason.²⁾

Bizonyos ezek után, hogy Bíró Gábor, csiki főkirálybírónak része volt a csiki székely krónika közrebocsátásában.

Hogy mi köze volt hozzá, annak a fogantyúját abban vélem megtalálni, hogy közeli rokonságban volt a csíkszentmihályi Sándor-családdal.³⁾

Bíró Gábor azonban — azt hiszem — csak mint forgató szerepelt. De kitől kaphatta ő?

¹⁾ A Madarassal szomszédos Oltfalva, Dániáivá, Karczfalva és Jenőfalva együtt alkotják Nagy-Boldogasszony egyházközséget, melynek kimagasló dombon épült régi temploma (mely 1796-ban átépített), Karczfalván áll az országút mellett. A madarasi plébánián az egyházi könyvek egyike a »Madarasi kápolna adósságainak könyvecskéje, mely homorod-szentmártoni Bíró Gábor által kezdetett anno 1740.« Bíró 1799. nov. 17-én Csík-Madarasról keltez levelet (U. ott a Kovács-levelek közt.) 1801. okt. 16-án Madaraszról approbálja az ünnepnapokon való dorbézolás ellen kiadott rendeletet. (A madarasi plébánián »Protcollum episcopium« 76. 1.). Benkő Károly szerint főkirálybíró volt 1791—1801-ig. (Csík, Gyergyó és Kászón szék leírások 52. 1.)

²⁾ Jelentésében ezt írja: »Madarason főkirálybíró Bíró Gábor úr, pártoló s levelező társ.« (Új Magyar Múzeum 1854. évf. 414. 1.)

³⁾ Sándor János, csiki alkapitány leánya Zsuzsa felesége volt Bíró Sándornak, a Gábor atyjának; neki tehát édesanyja.

Farkas azt hitte, hogy Sándor Ignácztól, a ki Topliczán (Rákos és Csík-Szereda között) lakott. Ő is összeköttetésben állott Arankával és a Nyelvmívelő Társasággal s 1796 végén megkapta a Társaság első kiadványát. Farkas Nepomuk mint közvetítő vitte el neki.

Farkas ezt írja 1796. deczember 15-én Arankának erre és a csíki székely krónikára vonatkozólag:

»Midőn Sándor Ignácznak megvittem volna (t. i. a Társaság kiadványát), igen nagy tisztelettel és köszönettel vette. Kitudtam ezen úrtól világosan: *hol legyen azon általam most jelentett s bemutatott drága régiségnek* (t. i. a nov. 20. beküldött krónikának) *eredeti írása, mely azon úri embernél lévén eddig, most száz arany kötés alatt adta által holmi atyjafiának.* A *nemzeti pohár* tévelygésbe hozatott ugyan, de ennek is úgy útjában eredtem, hogy már az elveszés veszedelmétől keveset tarthatunk; meg nem szűnöm, míg reá nem találok és akkor bizonyos tudósításomat tenni el nem mulatom.¹⁾

Farkas nyomozása tehát arra az eredményre vezetett, hogy a székely krónika »eredeti írása« Sándor Ignácznál volt, de ő »száz arany kötés alatt« átadta »holmi atyjafiának«. A »nemzeti pohár« pedig »tévelygésbe hozatott« stb.

Farkas értesülése azonban téves volt, mert nem a krónika »eredetije« volt Sándor Ignácznál, hanem a *pohár* s ezt és nem amazt adta kölcsön száz arany kötés mellett atyjafiának — Sándor Zsigmondnak.

Világosabb tájékozást szerzett nem sokára maga Aranka György a krónika és pohár felől 1797 nyarán tett székelyföldi körútjában. Madarasról *Bíró Gábortól* egyenesen Topliczára ment *Sándor Ignácshoz* és feljegyezte, hogy

»Az 1533-ban költ és 1695-beli kézírás nincsen nála; az atyja testvévé, Sándor János (helyesen Mihály) fiánál, *Zsigmondnál van. Nála is volt; Ignác látta; igaznak tartja.* Megerősíti a Sándor familiának genealógiája, mely Károlyvárt a káptalanban van. Fogadta, hogy káptalan Burján úrnak ír, hogy ezt a társaságnak küldje el. — Egy magánál lévő, *nem*

¹⁾ Farkas Nép. János levele Arankához 1796. decz. 15. (lásd a Függelékben.)

régiben Kolozsvárt magok által írottat, általában ígéri, hogy atyjafiai odamenvén, a família leveleit felhányják s a mi régi-séget kapnának, közli.«

Világos ebből, hogy a krónika nem Ignácznál volt (mint a hogy Farkas írta félévvel azelőtt), hanem Zsigmondnál (Csík-Szentmihályon), Ignác csak látta. Megvolt azonban nála a »nem régiben Kolozsvárt magok (t. i. családtagok: Zsigmondék) által írott« genealógia, — melyről alább lesz szó.

Aranka így folytatja jelentését Topliczáról és Sándor Ignácrról:

»A pohár — azt mondja — nála volt. Az atyja váltotta ki zálogból Udvarhelyen. A fedele nincs meg. Szerecsendió, régi. Az alján rá van írva: ,1412. Petrus Sándor⁴. *A minap adta által Sándor Zsigmondnak*. A recepissét, száz arany kötés alatt, a titoknok (t. i. Aranka) látta.« *)

A poharat Sándor Ignác 1796. okt. 3-án adta át Sándor Zsigmondnak, kérésére, kölcsön, száz arany kötés mellett. Zsigmond a poharat nem akarván visszaadni, per keletkezett belőle, mint alább látni fogjuk. (Ez a kikölcsönzés minket azért érdekel közelebbről, mert összefüggésben áll a krónika keletkezésével.)

Aranka így végzi jelentését:

»Erről a pohárról a titoknok (Aranka) azt mondja, hogy másoktól, kik azt a poharat látták, tudakozódván és jól végére menvén, azoknak szavok után úgy találta, hogy mind az írás, mind a számok a poháron újak, csak mostaniak, épen nem a XV. századbeliak és gyanú vagyon, hogy az *iff. Sándor Zsigmond írta reá, ki az ilyen szemfény vesztésnek próbájától nem idegen.**²)

Aránaknak abban igaza van, hogy a poháron az írás és számok »épen nem a XV. századbeliak«, a mint hogy a pohár sem régibb a XVII. századnál. De már abban ártatlan Sándor Zsigmond, hogy ő írta vagy íratva volna reá az 1412. évszámot.

Az 1412 évszám rajta állott már a XVIII. sz. köze-

1) Új Magyar Múzeum. 1854. évf. 414. 1.

2) U. o. 415. 1.

pén is, mert Sándor Péter végrendeletében (1756. márcz. 14.) azt írja a pohárról, hogy »1412. esztendőttől fogva megtartotta az Isten familiánknál.«

Súlyos vád, de sajnos, igazoltnak kell tartanom, hogy »Sándor Zsigmond ... az ilyen szemfényvesztések próbájától nem idegen.*

Ugyanezt ismétli Aranka alább Fejéregyházán (1797. aug. 27., 28.) nyert információja alapján:

»A titoknok (Aranka) gondoskodván Sándor Zsigmond úrról, kinek egyik lakása ott közel *Sárpatakon* vagyon, annak alkalmatosságával maga a gróf, Haller Zsigmond úr, a grófné és praefectus Fodor úr erősítik, hogy a Sándor Zsigmondnál lévő szerencsen-dió poharat s a rajta lévő írást »Petrus Sándor 1412.« látták s jól megnézték és az írás, betű, szám minde-
nik új, nem a XV. századbeli; és Sándor Zsigmond úrnak némely apró szemfényvesztésre való hajlandóságát s tehetségét dicsérik.* *)

Aranka tehát maga is gyanúsna találta a székely krónika eredetét. De azért nem tért felette napirendre, hanem megkérdezte felőle nemcsak az erdélyi, de a távolabbi magyar történetírók véleményét is. Az erdélyiek, köztük Benkő kétségeskedő véleményét ismerjük az irodalomból³⁾; de nem ismertük azt, a mit Engel Keresztély, a jeles történetíró írt Arankának Bécsből 1798. jan. 9-én.

»Ami az 1533. kéziratot illeti, úgy vélem, hogy az erős kritikával tárgyalandó, nehogy a (külföldiek, kihúzva) kritikusok bosszúságát, vagy (a mi még rosszabb) gúnyos kinevetését idézzük elő. Hogy biztos ítéletet formálhassak, mond-
hassak felőle, az egészset kellene látnom és megvizsgálnom.

1) Ld. a Függelékben.

2) Új Magyar Múzeum. 1854. évf. 421. 1.

3) Batthyányi Ignác erdélyi püspök, Éder Károly, Mártonffi József, Katona István, Benkő József és Berekszászi Pál véleményének lényegét közli gr. Kemény József »Az állítólagos 1533-beli székely krónikáról« szóló cikkében s Benkő Józsefnek gr. Bánffy Györgyhöz 1797. szept. 20-án a székely krónika felől írt levelét u. ott (Új Magyar Múzeum 1854. évf. 444. és 447. 1.)

Tartok tőle, hogy sok benne újabbkori ábrándos főnek az álmodozása.«¹⁾

Aranka aztán elküldötte Engelnek az egész kézirat másolatát s ő 1800. augusztus 29-én köszönte meg a »mythicus« históriát.²⁾

Minket itt első sorban az érdekel, hogy a székely krónika eredetének kutatása alkalmával már a XVIII. század végén a gyanú Sándor Zsigmondra irányúit.

Valószínűleg ő rá gondolt gr. Kemény József is a múlt század közepén, mikor azt mondta, hogy ő névleg is meg tudná nevezni, hogy a krónikát ki hamisította.

Lássuk már, hogy az újabb kutatások és előkerült adatok milyen eredményre vezetnek. Egyelőre annyit megállapíthatunk, hogy az Erdélyi Nyelvmívelő Társaság s főként Aranka buzgólkodása régi történelmi kútfők kutatására segítette napvilágra jőni a csiki székely krónikát.

IV.

A Sándor-család »tatár pere« és a csiki székely krónika.

A székely krónika eredetének különleges okai után kutatván. be kell pillantanunk a csikszentmihályi Sándor-család történetébe.

¹⁾ »Quoad MS. Anni 1583. sentio illud valde critice tractandum esse, ne criticis bilem aut (quod adhuc pejus) risum moveamus. Ut securum iudicium desuper ferri queat: deberem totum inspicere et per-lustrare. Vereor, ne multa insint serioris aevi et phantastici capitis somnia. De ulterioribus itaque suis consiliis, quidve et quando editura sit. praetitulata D. Vestra me ingravatim pro tempore edocere haud gravetur.< Schlözer munkájáról is ír, így: »In Schlozeri libri affecit me ipsius injustitia adversus Hungaros, neque defui, eandem Ei per litteras exprobrare. Reliqua ego non curo, cum rebus Transilvanicis me prorsus nolim immiscere.« (Eredetije a csikszentimrei Endes család levelesládájában. Érdes Miklós kir. járásbírónál Csikszentmártonban.)

²⁾ »Pro submissa mihi copia scripti *historico-mythici* de ao 1533. maximas ago gratias. Non deero. quin usum ejusdem congruum capiam suo tempore.« (Eredetije u. ott.)

A Sándor-család a XVIII. század folyamán és a XIX. század elején hosszadalmas és bonyolult birtokpert folytatott az Apor-család ellen, csíki és háromszéki ősjószágok felett. A per onnan keletkezett, hogy 1694-ben a tatárok beütvén Felcsíkba, Csík-Szentmihályon rabszíjra fűzték Sándor Jánost, Csík-Gyergyó és Kászonszéknek vicekapitányát, feleségét Angyalosi Erzsébetet és fivérét Sándor Mihályt s elhurcolták őket Krimbe. A tatár-rabságból báró Apor Istvántól kölcsönvett pénzen váltották meg magokat, s ennek fejében lekötötték némely háromszéki és csíki birtokaikat.

A per kiindulási pontja az volt, hogy a Sándorok egy 1694 máj. 18. kelt záloglevélre hivatkoztak, mely szerint Sándor János anyósa a veje és leánya kiváltására báró Apor István kincstartótól, Csíkszék főkapitányától, 800 oroszlános tallért vett fel *zálogon*, lekötvén annak fejében Sándor János felsőtörjai curiáját, az ahoz tartozó földekkel és jobbággyokkal. Az Aporok ennek a záloglevélnek jogos és érvényes voltát tagadták, mert az el volt szakítva s nem volt megpecsételve s szerintök nem érvényesült és Sándor János nem is szabadult ki 1694-ban csak 1695-ben, midőn felesége Angyalosi Erzsébet »férjének kezességén kibocsáttatván, satzoknak (váltságdíjoknak) megszerzésére die 29. m. Aug. Doboka vármegyében Viczében gróf Apor Istvántól vészén fel 2000 oroszlányos tallérokat«, minek fejében »örökösön adja« Apor Istvánnak Somlyón lévő portióját, pálfalvi földjeit, s a szentmihályi Naskalát havast, lázár-falvi részjószágát és férje jószágát Felsőtorján s Szárazpatakon. Sándor János 1698 jun. 29-én kelt kötelezvényével nevezett jószágait ő maga is »örökös birodalmába adá gr. Apor Istvánnak«. ¹⁾

A per lényege tehát a körüi forgott, hogy zálogbirtoka-e az Aporoknak a Sándor-rész, vagy örökös? kiváltható-e tehát, vagy örökre el van idegenítve?

A Sándorok az 1694-iki záloglevélre, — az Aporok az 1698-iki örök áron való eladási levélre alapították jogigényüket; az 1695-iki adásvevési szerződést azonban az Aporok nem tudták előmutatni.

¹⁾ Székely Okltr. VI. k. 451. 1.

Így történt, hogy az Angyalosi-részt Csíkban (mint a melyet Sándor Jánosnak nem volt joga elzálogosítani, még kevésbé eladni) Sándor Péter visszafoglalta. Ez »a kuruczvilág alkalmatosságával, feljövén lóháton Taploczáról Somlyóra cselédekkel, ekékkel, az néhai Apor Istvántól bírt földeket szántani kezdte.« »Eképen erőhatalommal elfoglaltatván br. Apor Pétertől az somlyai jószágok azon része, mely Angyalosi-jusnak tartott . . . 1705 szept. 27. Apor Péter és Sándor Jánosné Angyalosi Erzsébet oly egyezsége lépnek, hogy ha Apor Péter ezután megmutatja, hogy bizonyos pénzbe bírta br. Apor István, néki az elfoglalt jószágok visszaadattassanak. Azon egyezségben arra is kötelezte magát, hogy az csíki jószágokat, letétetvén a zálogösszeg, vissza fogja bocsátani.¹⁾

Ezen az alapon indított port Sándor Gáspár 1767-ben br. Apor József, János és László ellen Csíkszék előtt, mely ügy ítelt, hogy a felperes letévén a 2000 tallérnak arra eső részét, az alperesek tartoznak visszabocsátani. A királyi tábla elé felebbeztetvén, ez a csíki jószágokat váltságdíj nélkül Ítélté vissza, azon az alapon, mert az 1698-iki szerződés csak a Sándor Jánosé, »nékie pedig az felesége jószágáról valamit végezni nem volt jussa, az 1695-ikbéli contractussa pedig Angyalosi Erzsébetnek elé nem adattatott.«²⁾

Sándor János ősi birtokait, a felsőtornjai és szárazpataki részjószágokat azonban az Aporok tovább is békességesen bírták, míg nem Sándor Mihály, Péter, Pál és Gáspár 1774-ben ápr. 13-ikán »kénáltatták meg azon jószágokért br. Apor József urat és br. Apor Jánosnak és Lászlónak özvegyeit egy csomó pénzzel, egy rongyos, hihető elszaggattatott zálogos contractus (az 1694-iki) mellett, melyet fel nem vévén, czitálták törvényben, azonban actiojokat (t. i. keresőtöket) soha bé nem adták.«

A per ekkor tehát elmaradt s csak 23 év múlva indult meg.

»Az 1774-béli citatio után semmi actio bé nem adattatván s könnyebb időre halasztatván . . . azon tekintetes Sándor-

¹⁾ Székely Okit. VI. k. 452. 1.

²⁾ Székely okit. VI. k. 452. 1.

família 1797 esztendőben jan. 17. napján« indította meg a pert A birtokot »keresték zálogon, hogy 800 oroszlányos tallér fekszik azon jószágokon . . . kérték simpliciter is, azt állítván, hogy elei nem Apor-pénzzel váltattak volna meg az tatár rabságából, hanem az nemes szék és az felséges császár pénzeivel,« azt bizonyítgatván, hogy Apor István Csíkszéktől és az udvartól kapott pénzt a tatár rabok kiváltására, tehát nem saját pénzéből adott Sándor Jánoséknak s birtokait mégis lekötötte magának.

Ezzel szemben az Aporok azt vitatták, hogy »az Apor famila ezen jószágokat nem az 1694-béli rongyos contractus mellett, hanem minden solemnitásokkal költ 1698-béli contractus mellett bírta«.

A per soká elhúzódott, még 1812-ben is folyt Háromszéken, majd a királyi tábla előtt s a végén is az ösiség eltörlésével folytatható nem lévén, az Aporok javára dőlt el.

Ennek a százados »tatár-per«-nek (a mint nevezték) főintézője, mozgatója a Sándor-család részéről *Sándor Zsigmond* volt. A pert ugyan 1797 szept. 13-án Kézdiszék előtt Szent-Katolnán együtt indítják a csíkszentmihályi Sándorok: u. m. Sándor Mihály özvegye, mélt. *Gáborffy Anna* asszony, mint fiainak Gergelynek és *Zsigmondinak* törvényes gyámja; továbbá Sándor *Ignác*, Mihály és Pál (néhai Sándor Pál fiai), *Antal* (Péter fia), Gáspár özvegye Török Rozália, mint fiainak, Ferencznek és Lászlónak gyámja;¹⁾ de Sándor Zsigmond 1800-ban a per folytatására már az egész családnak megbízottja.²⁾

Az ő felperessége ellen az alperesek kifogást tettek, »hogya a felperes se *genealógiáját* a törvényes szék előtt hitelesen meg nem mutatná, sem pedig ezen perben magokat avatattni íratott atyafiaitól a fennforgó pernek foly tathatására hogy facultál-

¹⁾ L. a peracták könyvét Sándor János volt államtitkár birtokában. 7. 1.

²⁾ »Actorátusságom — úgymond — annál is inkább megállhat, mert a 24 esztendőt betöltöttem, annál is inkább, minthogy az egész Sándor-familiának ebbéli perének folytatásában biztossá vagyok«. (A peracták könyve 21. 1.) Alább . . . »mert a mostani per folytató Sándor Sigmond úrfi írta minden a per megnyerésére czélzó allegatioit«. (U. ott 61. 1.)

tatott volna, meg nem bizonyítottatott volna«. »Ezen okot (azonban) a törvényesség erőtlenségnek lenni látja, mind azért, hogy az egyik felperes által előadott levelekből eléggé világos, hogy ő a tatár rabságot szenvedett Sándor Jánosnak egyenes ágon levő maradványa, mind pedig azon okból, hogy sokszor említett felperes (t. i. Sándor Zsigmond) 24 esztendő már bétöltött légyen, maga pereit a törvénytől adatott hatalomnál fogva is folytathatja.«¹⁾

A perben egyenes hivatkozás történik a krónikára, idézetek vétetnek belőle, mellékelve van egész terjedelmében és a genealógia, t. i. a felperes leszármazási sorrendje, XV. és XVI. századi ágazataiban, rokon a krónika adataival.

A perben szereplő akták egyike Sándor Zsigmondnak protestálása és 'ellenmondása (retractatio) mindazon vallomások, eladások, szerződések, elidegenítések ellen, melyeket ősei birtokügyekben az ő ősi jogai kárára tettek volna.

Ezt a gubernium adja ki Kolozsvárt 1796 júl. 12-én az ő élőszoval tett protestatiója alapján s érdekes benne az, hogy bele van iktatva Sándor Zsigmond leszármazása — egészen *Upour Sándorig*, a ki a székely krónika szerint az Árpád vezér által a székelyek rabonbánjává tett *Uopolet* (a Zandirhám fia) első szülöttje volt.²⁾

Már ez magában nyilvánvalóvá teszi az összefüggést a Sándorok »tatár pere« és a székely krónika között.

De még kézzelfoghatóbb összefüggés nyomaira akadunk. 1810-ben a leányág is részt követelt magának a perben.

Bíró Gábor unokái, *Bíró Anna* és *Karolina* (kiknek dédanyjok Sándor Zsuzsánna volt) mint jogigénylők lépnek fel. Ez ellen Sándor Zsigmond protestál 8 azt bizonyítgatja, hogy a perelt birtokok csak a fiúágot illetik.

A bizonyítás folyamán egyebek közt ezt olvassuk:

»A transmissio külső szemöldökin úgy is van írva: Transmissio in causa Tartarica partis actoreae inclitae familiae primorum Sándor de Csík Sz. Mihály e tribu Árpád de genere

¹⁾ A peres könyvben 416. l.

²⁾ L. a peres könyvben a 636—643. lapon s az eredeti után közölve a függelékben.

Opour contra incattos inclitae familiae primorum Apor baronum de All Torja.« »Mely hogy úgy nem lenne, az alperes urak sem tagadnak, azaz hogy úgy nem lenne leszármazások a felperes Sándor familiabelieknek, mely jók mostani pörben felforogván, azon ősoktól maradt több jószágokkal együtt t. i. Bakó castris *Tatrosvára*, *Abrámfalva*, Taszlo Aritza popajtol pene la gardu Gyétzi lévő, *Tatrosvize* mellett lévő szénaság, úgy *Naszkalát* havassa és *szentmihályi*, *topliczai* s ahhoz tartozó bonumok, melyek a felfordult állapot előtt a Gyimesi várhoz tartozván, *azokban örökkös absolutu** urak voltak a felperes praedecessorai s azzal bírtak is mindaddég, míg praedecessoraik a török porta által tett üldözésekért, hogy Austriának nagyobb hívséggel s addictioval voltak, onnan kikergettettek, minek utánna az akkori két hatalmas császároknak békeséges lépésekre való reá állások által azon vidéknek több része a magyar korona birodalmától elvétellett.«

Minderről a történelem nem tud semmit, csak a székely krónika regél ilyesmiről.

Következik aztán egyenes hivatkozás és idézet is a krónikából ilyeténképen:

»Melynek próbájára itten exhibeálja a felperes némely documentumait, . . a bíró urak világozására:

1° Anno 1807 30 Junii levő exhibitumot, mely bizonyos perben fenforgott, ezen legális documentumnak 2-ik pagináján lévő szókat: a hol világosan kitetszik ezen írás, mely legibilis in verbis 24-ik linián: *Arpaad e tribu sua offert genti Siculorum filium Upoletum, tribus filiis ornatum, Upolet, Uopour, Uogroun, quibus gestis ascendit terram Munkách, celebratoque sacrificio renovatis legibus intrat terram Pannon etc.*«¹⁾

Ez az idézet már szó szerint a csíki székely krónikából van véve.

Tovább így folytatja:

»Ezen ifjabb Upolet, azaz Ipoletusról a méltóságos fejevári cáptalanba emlékezet tanáltatik«; kitől fiúágon deveniált a felperes Sándor familia.«

¹⁾ A peracták másolati könyvében a 666. lapon. Ugyanez megvan szóról szóra a csíki székely krónikában, (a 97-ik lapon).

Upoletet a fejevári káptalanból ugyan nem ismerjük, de ugyancsak ismerjük a székely krónikából és a Sándor genealógiából mint Zandirhám rabonbán fiát.

A perirat alább így folytatja:

»8° Constal továbbá, melyet a *leány ág* sem tagadhat, hogy nemes Magyarországon megtelepedett Sándor nevet viselő grófok, bárók és nemesek a mostani felperesek elejekkel egyenesen fiúágon lejövő egytől való származások« . ?)

Erről sem tudnak a családtörténetek; de a székely krónika tud a Sándorok kiköltözéséről Magyarországra.

Alább már egyenes hivatkozást is olvashatunk a csíki székely krónikára, melynek neve e perben: családtörténeti **Biographia**:

»Hogy ha két egytestvér volt, egynek fia, másnak lánya, a fiú a leányt kiházashatta az apja örökségiből.. .

Hogy ezen örökségek a szerént bírattak is, a *Bio-graphiából* is kitetszik (pag. 15, in verbis linia 23): *Potiores Siculi Filiis multi carentes, foemineum sexum introducere volentes in reliquorum Rabanbarorum* (a krónikában Rabonbanorum) *bonis hereditariis, Stephanus cum Duce Almos Testüit. Unde decretum erat perpetuum, quod duorum fratrum si unus habuerit Filium, altér autem filiam* filia emaritetur et filitis accipiat bona Paterna in Regno Siculico existentia.**

Az idézett és dőlt betűs szavak szavak szórúl-szóra megvannak a csíki székely krónika 13—14. lapján és még a kezdő nagybetűkben is, egyeznek, de az utolsó részben, a *-gal megjelölt helyen a krónikában még betoldás és magyarázat áll.²⁾

¹⁾ A peres könyvben 667. 1.

²⁾ *Filia succedit sicut Filius in bonis paternis. Quam successionem cum Ducum etiam antiquorum Haeredes úti Uopolet descendentes pariter sibi vendicarunt, non atramento, séd sanguine humano in campo Rakosy in praesentia Ladislai Comitis Siculorum introducendo, quo tempore Drusilla Filia Stephani cum viro generoso Káhnány László in arcé Ladislai Regis in medio Terrae Alpestris septem Sylvarum nuptias celebravit, ubi dum poculum calicem adferretur Drusillae, ut potum sumerét, unus ex posteritate Rabonbanorum minorum eripuit: *Filia emaritetur et filius accipiat Bona paterna in Regno Siculico éjei-existentia*, et haec successio observetur in Bonis antiquorum Rabonba-*

A perben tehát annyi van mondva, hogy »a főszékelyek között sokaknak nem lévén fiók, bé akarák hozni, hogy a székelly örökség leányágra is szálljon a többi rabonbánok jószágában is, de Sándor István Almus vezérnél ellene áll. Azért ily örökös végezést hozónak, hogy a testvérfiak közül ha egyiknek fia, másiknak pedig leánya lenne (itt van a kihagyás!), a leány kiházassítsák és a fiú örökölje az atyai jószágot a Székelyföldön.« 0

Ez tudvalevőleg ellenkezésben áll a székelly öröklési joggal: a *fiúleánysággdl*, mely szerint az egyetlen leány is örökölt, — azaz *fiúleánynya* lett.

A krónika lólába itt erősen kilóg. Azért kell hozni a rabonbán ivadékokra más törvényt, mint a hogy a székellységre érvényes *fiúleányság* törvénye szolt, hogy a Sándor-örökségből a leányok kizárhatók legyenek. Azért van a krónikában az a beszúrt mese is e törvény hozatalának regényes körülményeiről, a mely magyaréi így szol a székelly krónika egy régibb fordítása szerint (az egész, a perben kihagyott rész):

» . . . A leányra úgy szálljon az atyai örökség, mintha fiú volna. Mely jószágleszállások hasznával midőn a régi vezéreknek, ú. m. Upoletnek maradéki is akarnának élni, azt azután a Rákos mezején ²⁾ László a székellyek ispánja jelenlétében nem tentával, hanem mintegy embervérrel állíták és írák meg. Ekkor lón a Sándor István leánya Drusilla lakadalma Kálmán Lászlóval a László király várában a Héterdők havasai közepette, holott is midőn a kelyhepohár Drusillának nyujtatnék, hogy igyék, — egy a kisebb rabonbánok maradéki közül kiragadá azt: *Házassítsák ki a leány* (igy szólván), *az atyai*

normum: in caeteris vero juxta consuetudinen, si fuerint duó Fratres, quorum Filius unus, altér Filiam haberet, Filia succedat, at Stephanus tamquam Dominus universae Terrae Bourzon nomine virum per média, viscera transfigit, nullusque amplius ausus est eripere poculum.« (A székelly krónika 1818. kiadása 289. 1.. itt 121. 1.)

¹⁾ A fordítást egy régi — nem az Arankaféle — kézirati példányból idézem. (Megvan ugyanaz a Székely Nemzetnek szokásai ez. kéziratban az Érd. Múzeumban.)

²⁾ T. i. a csíkszéki *Rákos* mezején, Vacsarcsi mellett.

³⁾ A perbeli idézet ide ugrik, kihagyván a közbensöket.

örökség pedig a Székelyföldön szálljon a fiúra,³⁾ s ez a leszállása az örökségnek a régi Rabonbánok jószágaiban tartassák meg, a mások örökségében pedig, ha két testvérfiú vagy, kik közül egyiknek fia, a másiknak leánya lenne, szálljon a jószág a leányra is. De István az egész Barcza nevű földnek ura lévén, általszegezé ötet és azután nem meré senki a pohárt kiragadni. És ezek történének a jó király László jelenlétében és az ő fia Kálmán László szemei előtt, ki az ő leányával Drusillával menyegzőit tartja vala.«^{x)}

Íme miért kell a székely krónikának a törvényalkotó »szent« királyt, Lászlót a Székelyföldre hozni, hogy jelenlétével is szentesítsen olyan törvényt, mely a székely törvény nyelv: a fiúleánysággal ellentétben áll, a mely megállapítsa, hogy a rabonbán-leányok kiházásíttassanak, de ne örököljenek.

Ezért kell a *siciliai* király (Roger) leányának Busillának átváltozni a *siuulnsok* vezére Sándor István leányává Drusillává, hogy az ő kezéből egy kis rabonbán kiragadjon a csak fiúkat illető családi »kelyhepoharat« s e ritka alkalommal is tüntessenek a mellett, hogy a rabonbán-leány nem örököl birtokot, csak kiházásíttatik.²⁾

Ezért, ennek bizonyítására idézik a perben a székely krónikát, az ú. n. »Biographiát«.

Az idézett pont után a periratban közvetlenül ez áll:

»"Mely ügy is observáltatott *Históriából* is evidens: az

¹⁾ Múlt századi fordítás szerint (kéziratban nálam).

²⁾ Nem lesz tán érdektelen látnunk, hogy ezt Jókai is felhasználta »Bálványos várak«-ban (48. 1.), melynek egyik főforrása a székely krónika: »Olvastassa fel kegyelmed magának, rhabonbán uram, Szent László királynak törvényét, abból megértheti, hogy ha egyike a székely ágnek fíban kihál, annak minden birtoka és hatalma szálljon a leányágra, a kit fiúleánynak neveznek.

Do a tuhudunok ezt soha el nem ismerték. Tudva van, hogy a *bágyi* lakodalomban Sándor Estván rhabonbán uram menyasszony leánya *Drusilla* inni akart ám áldomást a fiúleányok törvényére az áldozatkehelyből; de Burzon rhabonbán ki is kapta kezéből a szent kelyhet; asszony nem iszik abból.

De le is szúrta Burzon rhabonbánt Sándor Estván ott abban a nyomban. Megolvashatja kegyelmed a *csíki rovatáéban*.«

Valóban regénybe való história!

honnan a felperesek eleje a Magyar korona birtoka alatt a decretalis familiák közé számláltatván, ezen jószágokban ellenekekre nem is lehet particularis constitutioja a székelységnek, minthogy a felperesek actionált józágaik in primaevá occupatione, úgy mint most is exstál, titulo apagenarii¹⁾ antiquae haereditatis absolutum jussal valók, azaz pure pute fiat illetők, ide nem értvén a fiúleányokat is. Mely jók egy része a székelységen, más része a vármegyéken, harmadik része Comaniában, mely jók tempore unionis virium estenek a felperesek birtoka alá ... az honnan semmi particularis constitutioja a székely nemzetnek ezen jószágok iránt fel nem vehető« stb., stb.

Alább ezt olvassuk a periratban:

»Az új fiúleányságról 1506-ban hozott successio az haereditarius nemes emberre nézve nem is erősített meg se az országtól, se a magyar királytól országgyűlésiben.«²⁾

Alább »a csíkiak az új fiúleányságról Udvarhely széknek való constitutioját bé nem vették . . . Csíkban lévén praedecessoraink lustrálva, maga ősjószágaira azon nationalis successio iránt való constitutiót be nem vette, tartván magát méltán Magyarország tagjának.«³⁾

Ezek az ősfoglalási jogra, a magyar korona alá tartozása, a vármegyékben való birtoklásra hivatkozások világosítanak fel arról, hogy miért költözteti ki a székely krónika a Sándorok egy részét Magyarországra, a Pannon-földre.

Egyenes hivatkozás is történik valamely unió-ra, a mely nem lehet más, mint a csíki krónikában elbeszélte »unio« a székely rabonbán Upor Sándor és szent István magyar király között a keresztyén vallás felvétele alkalmával, a midőn kikötötték, »hogy minden pénzbeli adófizetéstől mentek legyenek. Mely egyezés kihirdettetvén (qua unione celebrata) a szerződés örök emlékezetére Upor Sándor rabonbánnak egyik fia Arad, az ő népével (cum sua tribu) átaltétetek nem messze a

¹⁾ Ez a kifejezés előző a krónikában is: »His actis mortuo Zoltano ab Andrea regnum divisum est, et regem nostrum Béla natu minorem ducem Ultrasilvaniae in suo apugenario custodiebat 1049« (116. l.)

²⁾ Períratok könyve 669. l.

³⁾ U. o. 672. l.

Záránnepe földéhez, szintén a Pannon-földe végibe, a Blakusok földe havasaiban Szállás nevű patakhoz.«

»Ekkor a székely nemzetségek — így folytatja a krónika — elvégezték örökösön, hogy észak felől a pannonföldi királyt és népét békességbe megoltalmazzák, azonkívül *a király őrzésire változtatva száz fegyveres lovasokat tartának*.*)*

Erre az utóbbi pontra a perben így történik hivatkozás:

»Constál *a régi Biographiából* az t. i., hogy bizonyos számú sereget hadban tartott.«⁸⁾

Még egyszer történik hivatkozás az Árpád neméből való származásra illetéknépen:

»Az itteni exhibeált kozmási Rendeknek Protocolluiából is olvashatni in verbis: Sic una Tribus Siculicae nationis, quae ex duodecim constat computando, delecta est insperate, nullo resistente, paganis.⁴⁾ Az honnan minthogy *ezen felperecek praedecessora az Árpád neméből, azaz Tribusából való volt*, az tribusnak fundamentális jussaihoz csak akkor szólhatna ezen törvényszék, midőn a megdühött ellenségnek torkából kimentette volna.«⁵⁾

Mindezek alapján kéri »praedecessoraiktól maradt örökségekben hagyott successiot, mely sok századoktól fogva eddig fentar tartott, továbbra is elhadni és belé nem ereszkedni.«⁶⁾

A Sándor-család fiúága mindezekkel egyelőre czélt is ért, mert Kézdiszék törvényszéke 1810 máj. 30. Szentkatolnán tartott ülésén ítéletileg kimondotta, hogy »mivel az ingessiot jelentett leányág de radice bonorum üti substratorum semmi bizonyítást a székre be nem adott, az ingessio meg nem állítatik.«⁷⁾

A per felebbeztetvén Háromszék derékszékére, 1811 márcz. 22-én Dálnok falujában folytattatott és Sándor Zsigmond és érdektársai ügyvédének csíkszentimrei *Illyés Józsefnek* alkalmá

1) Arad- és Zarándmegye nevéből képezve.

2) A székely krónikában (107. 1.)

3) A peres könyvben, 672. 1.

4) U. ott. 1.

5) Pereskönyv, 672. 1.

6) Pereskönyv 673. 1.

7) Pereskönyv 677. 1.

volt ismét hivatkozni a csíki székely krónikára és olyan nyilatkozatot tenni, melylyel ő a krónika hitelességét és a perben felhasználás jogosultságát kívánta a bíróság előtt megerősíteni:

»A *Biographia* pedig — úgymond — törvénybe is mindenkor felvehető, mivel a *házi Chronica* mely mindeddig ezen Tribusnál lévő nagyobb házoknál szokásban volt, mely szokást a napkeleti szomszéd tartománybéli főnépektől a praedecessoraik a felpereseknek látván, hogy emlékezetben hátrahadgyák, *ahoz értő emberekkel az existált literálékból készítették*, mely a patria históriának is nagy lument ad. Ilyen házi Chronikák találtaknak Rákosi plebanus Zöld Péter (*így!*), ki is hátrahagyott írásaiban írja ezt a szokást a Molduva országához is kapcsolt székelyeknek egy részétől gyakoroltatni.«^x)

Semmi kétség e nyilatkozat után, hogy itt tényleg az ú. n. csíki székely krónikáról van szó, melyet állítólag 1533-ban szerkesztettek régi levelekből »ahoz értő emberek«; de valószínűségben e perben való (hamis) tanúskodás céljából készített a felperes által.

Sándor Zsigmond valóban jobb ügyhöz méltó buzgalommal fáradozott azon, hogy ezt a pert megnyerje és a bírakat kedvező ítélethozatalra hangolja. Nemcsak a »Biographia« segítségét veszi e célból igénybe, hanem más (az alperesek szerint) »nem igaz kamarán költ leveleket« is mellékel.

A fennebb idézett 8-va ratoria pl. (a leányág kiszorítása céljából) így hivatkozik ügyvédje Illyés József 1811 márcz. 22-én Dálnokon:

»Az octava ratio pedig (t. i. a magyarországi Sándor grófokról) motivumúl csak a decretum erejénél fogva a juriscommuniora nézt méltó just okoz, még pedig olyant, hogy ha a Sándor János íüúág maradéki Sándor nevet egyenes ágon viselőik deficiálnának in sexu virili, abba az esetbe a nemes magyarországi *Turzó Kata* származásán lévő Sándor nevet viselőik és *Sándor Vincze* bajnai gróf succedálna s ezeknek defectussán a *kénosi Sándor Mojses* életbe lévő Lajos fia és János unokája, mind elágazott fiúágon közelebb lévő Sándor atyafiak, ezen Sándor János tatár rabságot szenvedett ághoz

¹⁾ A pereskönyvben, 704. 1.

való igaz vérek s annál fogva a leány ág ne is kapdosszon ezen fiat illető purum Sándorianum jussokhoz és ha ezek deficiálnának, a fiúágon való *Upor* nemzetéből fiúágon lejövknek igaz jussok succedálna, mely noha ezen nevezet alatt nem existál. más név alatt ezen vérből fiúágon kiszármaztak nemes Magyarországon tanáltatnak.«¹⁾

A csíkszentmihályi Sándoroknak tudvalevőleg semmi vérségi kapcsok nincs a magyarországi Sándor grófokkal, még az udvarhelyszéki kénosiakkal sem, de a hamis családfák (mint látni fogjuk) és a hamis krónika (*Biographia*) gondoskodtak a perben szükségesnek látszó kapcsolatról. Ezekre támaszkodva állíthatja oly merészen Sándor Zsigmond ügyvéde, hogy »nemes Magyarország ezelőtti régibb gyűléseire meghívattak a felperesek praedecessoraik regalistáknak«²⁾

Csakis a genealógia és a székely krónika hamis adataira támaszkodva (mely Csíkot a törökök földének — terra Turconum mondja) írhatta ügyvédjük az 1811. periratban, hogy: »Absolutum jussal bíró örökségeit ezen fiúágnak még dubietasba sem lehet hozni . . . mert ezen tribusba főnépek még kik voltak, a *litteralek* megmutatják; de az is úgy van, hogy ezen tribusnak nagy darab föld örökségit elhasították s a *Török porta birodalmához kapcsolták*³⁾ minthogy régen a Szeret vize volt az határa s midőn István vajda indenpedenter bírta Molduát,⁴⁾ akkor ezen tribus az Olt vízéig nem az erdélyi iurisdictionhoz tartozott, de sőt még Gyergyószék is interregnum jussokat vindicált magának⁵⁾ s ezen felperesek famillája mégis maga jussaiban megtartatott.«⁶⁾

¹⁾ A pereskönyv 705. 1.

²⁾ Pereskönyv 707. 1.

³⁾ Hol voltak még 988-ban a törökök*?!

⁴⁾ A genealógia szerint Stephanus Sandour . . . inter suos filios divisit terram suam, unde terra Turcorum post terram Vatsarch attigit Stephano. A krónika szerint: filius Stephanus Rabonbani Sandour . . . dividit terram suam proprio marté adquisitam: Terra Turcorum post terram Vacsárk obtigit maximo natu Stephano . . . (Id. a 111. 1.) Alább ... Rabonbanique nostri ultra fluvium Szeret comitati . . . (112. 1.)

⁵⁾ Upour *Görgő* . . . sedem bábuít in terra a suo nomine vocata ... ita ut ab omni contributione aere immunes conservarentur« ... (Id. a 106.1.)

⁶⁾ Pereskönyv 708. 1.

Így bontakozik ki előttünk (a periatok pontjait végig kisérve) a családi genealógia és a székely krónika másként érthetetlen és megmagyarázhatatlan gordiusi csomója, ha látjuk, hogy mindezekre a »tatár per«-ben volt szükség.

Sándor Zsigmond ezeken kívül még más gyanús levelekkel is támogatta perét; többek közt egy »1710-ben véghez vitett esketés« (t. i. vallatás) felől szóló levéllel, melyre az alperesek azt mondták, hogy »maga valóságába elé sem adott« s a mely »világosan nem igaz kamarán költ levél, mivel ottan az compulsoriumban Josephus I^{mus} tétetik Siculo-rum comesnek, mely titulust legelsőbben a felséges austriai házból elfelejthetetlen Mária Theresia fogadta el 1742 esztendőben.«¹⁾

»Sándor Zsigmond annyiszor Bécset megjárván«²⁾ ott is adatokat gyűjtött a perhez.

Ezek a perhez gyűjtött és gyártott adatok teszik érthetővé előttünk a székely krónika keletkezésének okát és annak alább megfejtendő genesisét.

V.

A székely krónika és a Sándor-genealógia.

A történettudósok sokat törték fejüket azon egy évszázad folyamán, hogy honnan vette a székely krónika azokat az adatokat, melyekről semmi más történeti forrás nem emlékezik. Világot gyűjtani azonban ebben a sötét ősbárányban senkinek sem sikerült.

A kik a krónikában hittek, azok abban bíztak, hogy azok a latin, görög és magyar oklevelek, melyekből a krónikát állítólag 1533-ban összeállították, tényleg léteztek. A kik nem hittek benne, azok az oklevelekben is kételkedtek, de a hamisítás forrását kimutatni nem tudták.

Az előző fejezetben kimutattam, hogy a krónika egyik főcélja a »tatár per« támogatása volt. Itt azt fogom bebizo-

¹⁾ Pereskönyv 709. 1.

²⁾ U. o. 709. 1.

nyítani, hogy főforrásául egy önkényesen összeállított (tehát hamisított) család-leszármazás (genealógia) szolgált.

A Sándor-család különböző ágazatainak levelei között több a XVIII. század végéről vagy a múlt század elejéről származó genealógia van, melyek mind egy közös forrásból erednek.

Ez a közös forrás egy 1796. május 17-én összeállított és kiadott »nemzetségi leszármazás«.¹⁾

Bevezetése magyar fordításban így hangzik:

»Mi, Urunk nevében a csíkszentmihályi és taplóczi, valamint a háromszéki felső-torjai *Upor Sándor* család, adjuk tudtára mindenknek, hogy midőn mi a jelen 1796. évben Kolozsvárt összegyűltünk, hogy megkezdendő és folytatandó peres ügyeink felett, őseink szokása szerint, tanácskozzunk, — n. Sándor Mihály özvegye, nagyságos *Gáborfői Anna* úrasszony védnöksége (sub auspicio) alatt, a ki leánya Gáborfői István-nak és n. nagys. *Dujardin Anna* bárónőnek, a ki viszont leánya volt n. Dujardin János József bárónak és *Bethlen Hona* grófnőnek — máj. 27-én előadta *Sándor Pál*, hogy ő nélküli a miéink régi állapotáról szóló nemzedékrendi (genealógiai) bizonyosságokat, és levélben kérelmezte, hogy ha valami találatnék a mi levéltárunkban, azt neki, őseink szokásai szerint, kiadnék. Mi kérésének engedvén, *ma felesküdt jegyzőnk által* a mi okleveleinket átkutattatván, a következőket adjuk ki neki.«

Az első dolog, a mi e bevezetésben feltűnő, az, hogy midőn peres ügyek tárgyalása végett jó össze (?) a család, akkor állítják össze a genealógiát, nem is a magok, hanem más, kérelmező rokon számára. A kapcsolat a következő évben megindított »tatár per« és ehhez bizonyítékul becsatolt genealógia, vagyis az ennek alapján írott »Biographia« (székely krónika) között e szerint is nyilvánvaló.

Sándor Pál a kérelmező, csak mint »Strohmann« szerepel; a fődolog az, hogy a genealógia össze legyen állítva.

¹⁾ Külső címe a latin eredetinek: »A csík-szentmihályi Sándorhoz nemzetségi leszármazása 1796.« (Eredetije Sándor Imre levéltárában Kolozsvárt.)

Érdekes tudni továbbá, hogy az újonnan »fölesküdt jegyző« nem volt más, mint *Sándor Zsigmondi* a ki az oklevelet kiadta és aláírta, összes czímeivel, u. m.:

Sándor Zsigmond

nemes Fel-Csík széknök esküdt ülnöke, továbbá a csík-szentmihályi Sándor családnak felesküdt segédjegyzője és hasonlókép felesküdt levéltárnoka.

A felesküvésben háromiziglen dúskáló levéltárnok-jegyzőn kívül aláírta még balfelől anyja, nagyságos *Gáborffi* Anna úrnő s megpecsételték egy vörös viaszba nyomott (hétágú koronás, buzogányos lovasvitézt ábrázoló czímerű) pecséttel, melyről a nemzetséglevél záradékában az van mondva, hogy »idegen pecsét, mert az övék hiányzott,«

Ha *Gáborffi* Annáról egyebet nem tudnánk is, mint azt, a mivel e nemzetséglevél bevezetése eldicsekszik, hogy anyja *Dnjardin* bárónő volt,¹⁾ nagyanyja pedig *Bethlen* grófné: annyit bátran következtethetünk, hogy származására büszke nő volt.

Ezt a büszkeséget és a *Dujardin* család heves vérért örökölte fia *Sándor Zsigmond* is, a ki, mint anyai révén bárók és grófok ivadéka, — úgy látszik — nem elégedett meg a székely nemességgel és »primőr « származással, hanem még a primőrök közt is prior kívánt lenni s őseinek vezéri, fejedelmi rangot, *Árpád*-rokonságot kívánt »kikutatni« a család régi aktái között.

Innen ered a *rabonbán* méltóság, a miről azelőtt senki

¹⁾ *Rettegi György* Emlékirataiban 1765-ből olvassuk, hogy: «*Gáborffi István* uram is megholt Vásárhelyt; ez székely nemes ember vala, de tabulae regiae assessorságot ért vala; felesége *Deserdin* (t. i. *Dujardin*) leány; jut eszembe gyermekkoromban nagy híre vala, hogy mikor ez nevendék leány volt, az édesapja erőszakot tett volna rajta.» (Hazánk 1885. évf. 208. 1.) Ennek a *Dujardin*nak volt fia az a br. *Dujardin J. J.*, a ki jobbágyainak kínzása, bebörtönzése, öldöklése és szörnyű kegyetlensége által vált hírhedtté 1765-ben, a miért a gubernium el is fogatta és bebörtönöztette. (Ld. *Halmágyi István* Naplóját a M. T. Akadémia kiadásában 201. stb. 11. és *Rettegi György* Naplóját Hazánk 1385. évf. 212. lap.)

sem hallott. Nem mondja ugyan, honnan meríti, de a következő szavakban adja ki Sándor Pálnak az ő őseit:

1. *Zandirhám* felesége a Magor Zapar nemből, ¹⁾ a ki mint a havasi Dácziban lakó székely nemzet *rabonbánj&*, a másik, Árpád vezérlete alatt bejövő, nemességtől tündöklő nemzetet fogadja.

A csíki krónika volt aztán hívatva ezt a rövid följegyzést kellően kiszínezní. Meg is tette. Nála Zandirhám felesége szintén a Magor Zapar nemből való.²⁾ Ő fogadja Árpádot és nemességtől tündöklő népét.³⁾ De a krónika ennyivel nem elégszik meg. Szerinte már Árpád Budvárában a rabonbánok módjára áldozatot tart s a székelyek hat köre metszett alaptörvényét a maga népére szabja.

A hat alaptörvény pedig nem egyéb, mint (mutatis mutandis) az etelközi vérszerződés. Ezt már a székely krónika Anonymustól vette, a kinek munkája 1533-ban még ismeretlen volt, de 1796-ban már nem, mert időközben kiadta Schwandner 1744-ben a bécsi cs. és k. könyvtár kéziratából.

Nyilvánvaló, hogy *Zandirhám* nem egyéb, mint *Sándor khán* régiessé formált alakja. Méltó gondolat a * *tat ár pem*-hez, hogy a tatárok fejedelmének méltóságneve ékesítse a székely főrabonbán nevét.

A genealógia szerint Zandirhám fia volt *Uppolet*, kinek felesége Sarloun (Sarluim, Sarloirim), a Kazaib khán leánya, a ki hármás ikreket szült, minek emlékezetére Zandirhám felesége a rabonbáni áldozattételre alkalmas épületet csináltatott 888-ban, a Héterdők havasán túli földön, nem messze Rákostól, Vatsarch földjén túl. A kinek férje (Uppolet?) áldozatot tevén a házban, Vatsarch földén túl, meghala.¹⁾

Ez a genealógiai adat a krónikában így van kikerekítve:

Árpád pedig, annak emlékezetére, hogy a székelyektől törvényeket vett át, ajánlá nekik a maga tribusából rabon-

¹⁾ I-o Zandirham, uxor ex Magor Zapar genere (185. 1.)

²⁾ Zandirhami uxor, mater Uopoleti, ex Magor Zapar genere. (97. lap.)

³⁾ Ugyanazok a szavak a krónikában, mint a genealógiában: »duce Árpád . . . nobilitate pollentem gentem excepit«. (95. és 185. 1.)

⁴⁾ A genealógiában. Id. a Függelékben 185. 1.

bánokul a három fiúval megáldott Upoletet, Uopourt és Uogront és ezt elvégezvén, felmegy Munkács földére, s áldozatot tévén s a törvényeket megújítván, bevonúl Pannónia földjére.

Upolet pedig elveszi feleségül »Sarloirim Kakhaib Cham Nobon«-t, a kinek hármas fia születik, minek emlékezetére Zandirhám felesége, Uipolet anyja, a Magor Zápor nemből, 888-ban a rabonbán-áldozattételre alkalmas házat épített a *Törökök földén*, a Héterdők havasán túli földön, a havasok aljában, Rákos határában, nem messze a folyóvíztől, Vacсарkon túl, a Blakusok földjén. Ezután nemzetségének közmegegyezésével felosztja a földet fiai közöttés áldozatot tévén, a Vacсарk földén túli házban meghala.¹⁾

Mindezek nemcsak a Sándor-genealogiában és a csíki krónikában olvashatók, hanem van egy kivonatos példány is, mely »*Rövid Krónika*« nevet visel s a mely nem egyéb, mint az Aranka versekre osztott fordításának általa készített rövid kivonata, némi jegyzetekkel ellátva.²⁾

E szerint:

1. *Bouda Nabou Phileim* még Atilla idejében építi Boud várát.

2. *írnák*, Halab vagy Hadas írnák, Atilla birodalmának elromlása után a székelyekkel a Héterdők havasaiba száll, mely a Hargita és Mikó erdeje; a hol most is sok tágas mezők s néhol puszta várak helyei látszanak. Az írnák lakhelye egy barlang volt (26. v.), kétségkívül a Csudálló kőnél az Almási lyuk.

Ebben a mondatban érdekes a Héterdők havasának meghatározása, hogy az a *Hargita* és a Mikó erdeje.

A »*Rövid Krónika*« 3. pontja előszámlálja a Zandirhám előtti rabonbánokat, a mely érdekes egy névsor, ú. m.:

3. írnák volt első rabonbánjok a székelyeknek, utána következtek Bánk, Apa, Upur, Vas Ustulu, Admesada, Dudo-

¹⁾ A krónikában id. alább a Függelékben 97. 1.

²⁾ Ez Aranka saját kezével írva megvan az E. M. kéziratában és az ő íródeákja Szathmári József kéziratában Sándor Imre birtokában. (Ld. a Függelékben 169. 1.)

reküni, Nypapharis, Norokylikos, Igio Adektos, Khio Bandára, Banda, Trochinos, Nüroi Asmidios, Nüros, Zeke, Csolha, Honát, Cham Ursulczon, Boud Hám, Zándir hám.

Ez a magyar-görög egyveleg nem fordul elő sem a krónika nyomtatásban megjelent példányában, sem a Farkas-féle kéziratban; s a 9 összehasonlított példány közül csak kettőben találtam meg. A Farkas-féle másolat s a kinyomatott példány csak válogatva vett át belőle némelyeket. »A nagy rabonbánok voltak — úgymond mindkét példány — a nép igazgatói, a milyenek voltak Uopolet, Zándirham, Bond, Chám, ürsolezon, Hónát, Csolha, Zeke Itt (folytatja) többen előszámlálatnak görög betűkkel feljegyezve, az utolsó Halab írják, a ki atyja birodalmának rombadőlése után a Havasi Dáciába vonúlt vissza.«¹⁾

4. A Zándirhám felesége a Zápori Magyarok közötti való.²⁾

5. A Zándirhám idejében jó a székelyekhez Árpád, Almus fia. A székelyek hat kőverre metszett törvényeket a maga népére szabja. — A maga tribusából a székelyeknek rabanbánt ad. Munkátsra felmegyen.

Mindezeket már fennebb láttuk a genealógiában és a krónikában.

6. A székelyek még ezután foglalják el Csíkot, Gyergyót, Kászont és Lokot, mely helyeket addig törökök s oláhok bírtak, vagy pusztán voltak.«

Ez az egy adat is elegendő volna a krónika hitelességének megállapítására. Árpád idejében törököket szerepeltet Csíkban, Gyergyóban stb., a mit többször említ a genealógia³⁾ s a krónika is.⁴⁾ Erre az adatra szükség van és hivatkozás

¹⁾ L. d. a krónikában a Függelékben 110. 1.

²⁾ A Zápor név erősen emlékeztet a Zaporogi kozákokra, a kik a XVII. sz. végén Chmelnicki Bogdán hetman idejében nagy szerepet játszottak Erdély történetében is. Válgjon nem innen van-e a név véve, vagy tán a Szapár név hasonmása?

³⁾ Stephanus Sándor . . . inter suos filios divisit terram suam, unde terra Turcorum post terram Vatsarch attigit Stephano (185. 1.).

⁴⁾ Zandirhami uxor, mater Uopoleti, ex Magor Zápor genere anno 888. aedes pro sacrificio celebrando Rabonbani idoneas construi curat in terra Turcarum post terram alpestem Septem silvarum stb. (97. 1.)

történik a »tatár per-«ben is, hogy »absolutum jussal bíró örökség« legyen a perben álló birtokból — török segítségével.

Így kapcsolódik össze a genealógia a krónikával és a »tatár perrel.« Megvan köztük az okozati összefüggés és a tartalmi megegyezés.

A »Rövid Krónika« 7. pontja így szól;

7. *Nopólet* Zandirham fia rabanban, felesége *Karszaib Kám Nábou Sarluim*. Az anyja kápolnát épít Csíkba 888. *Jegyzet*: Ez az Árpád elmenetele után volt.

Ezt a csodálatos nevű feleséget, némi változattal, láttuk már a genealógiában és a krónikában is. Mindenikben megegyezik az az adat, hogy Zandirhám felesége, Upolet anyja a rabonbán áldozattételre házat (kápolnát) épített — ssó -óan.

Ez a dátum különös figyelmet érdemel s nagy szerepet játszik úgy a Sándor-genealógiában, mint a krónikában.

Ez az**első évszám* mindenikben.

A nemzedékrendi táblázat is ezzel kezdődik, u. m.: *Truncus Zardirham, ex uxore Magor de genere Zápor, genuit quatuor filios ab anno 888.¹⁾*

Ennek az évszámnak genesisé pedig (a mint már fennebb is előadtam s itt röviden öszegezem) a következő:

Fel-Csíkban Karczfalván a négy szomszédos faluból alakult Nagy-Boldogasszony egyháza régi templomát 1796-ban restaurálták s ekkor több régiség között egy küszöbök került elő, melyen az ottani plébános: *Németi József* kanonok a 888 évet jelző számokat látta bevésvé, miből ő azt következtette, hogy a templom 888-ban építettett.

Ennek a vidéken csakhamar híre futamodott s Farkas Nepomuk 1796. aug. 8-án Csík-Somlyón kelt levelében írja Arankának, hogy a nagy-boldogasszonyi templom nagy harangjának gótus betűkkel ezen körül való írást találta: *Glória in excelsis Deo 1003.* — »Most pedig — így folytatja — *midőn egész templomot újítanak, egy küszöbön ez vagyon. Ao 888.«²⁾*

¹⁾ A táblázat megvan Sándor János oklevelei között. (202. 1.)

²⁾ V. ö. 29. 1.

Aranka, úgy látszik, kételkedett, vagy legalább is közelebbről érdeklődött a dátum iránt, mert Farkas újabban is ír róla, ezt mondván, 1796. nov. 20. levelében:

»A mely küszöbköre volt írva a 888 esztendő, azt a kőművesek, míglen püspök úr ő exciáját kísérte a nagyboldogasszonyi plébános: *Németi* kánqnok úr, vigyázatlanok lévén U kőművesek (mivel most a templomnak két oldalát künnebb vétette), a kőfalba rakták. Nagy kár, de magának leírta volt és ilyenforma d · «

Ebből mi, kik a középkori írásmódban járatosak vagyunk, világosan látjuk, hogy Németi kanonok és Farkas plébános az arabs számjegyek 4-est jelentő félnyolczas jegyeit nézték 8-as számoknak s az 1444 évszámból olvasták ki a 888-at.

Farkas annyira meg volt győződve erről, hogy a székely krónika általa másolt és Arankának beküldött példányához is azt a megjegyzést tette a Zandirhámné templomépítése passusához, hogy »Conjectura non improbabilis fieri potest: hanc aedem sacrificii fuisse modernam ecclesiam, seu templum Nagy-Boldogasszonyiense, quia dum istud ad latere 1796 extenderetur, repertus est ibi lapis liminaris hac inscriptione 4.888 « i)

Németi kanonok is jóhiszeműen írja ennek alapján 1802-ben Aranka Györgynek, hogy »a csík-nagy-boldogasszonyfalvi templom építetett volt 888-ban Kr. u.«²⁾

Ők tehát azt hitték, hogy megtalálták a Zandirhámné által a rabonbán áldozatra építetett templomot s ez nem más, mint a nagyboldogasszonyfalvi.

A dolog pedig úgy áll, hogy az 1444 helyett hibásan olvasott 888 évszám szolgált alapjául a csíki székely krónika meséjének, hogy »Zandirhámné a rabonbán áldozat tétel re házat építetett a törökök földén, a Héterdők havasán túl, Rákos végében, nem messze a víztől (a Rákos víztől?), Vacsark földjén túl.«

Ez a körülírás a nagy-boldogasszonyi templomra is vonatkozatható, mert Karczfalva közel van Rákoshoz; de még

1) A marosvásárhelyi példány széljegyzete. (98. 1.)

2) Orbán Balázs: Székelyföld II. k. 87. 1. jegyzet.

inkább ráillik a Rákoshoz még közelebb fekvő Vacsárcsi falu végén, a Rákos patak mellett állott Sándor Menyhért »várára«, a hol állítólag 1533-ban a székely krónikát összeírták.

Ide utalnak az alábbi adatok is. A genealógiában:

5. *Sándour István* megosztja birtokát három fia közt; Istvánnak jut a Törökök földje *Vacsárcsin túl*. (Karczfalva Vacsárcsin innen van.)

6. *Sándour István* (a II-ik) földjét a Zandirhámné építette házakkal megtartja és az áldozó kelyhet, mint örök tulajdonát, Budvárából odaviszi.¹⁾

A krónika szerint:

Sándour István hármias fia között osztályt <évéen, Istvánnak juttatja a Törökök földjét *Vacsárcsin túl*. A kis rabonbánokat gyűlésre hívja össze a Rákos völgyében, a hol akkor a világi áldozatok tartattak. (Tehát nem Karczfalván, az Olt völgyében, hanem Vacsárcsin, a Rákos vize mellett.)

Sándor István (a II-ik) megtartja Vacsárcsi földjét a Zandirhámné által épített házzal, a hová az áldozó kelyhet mint örökségét elviteti Budvárából.

Mindezekből kitűnik, hogy a Zandirhámné által épített »ház«: a vacsarcsi »vár«, és nem a karczfalvi, illetőleg nagyboldogasszonyi templom.

De térjünk vissza az építés évszámára.

Erre nézve bizonyos, hogy a 888-asnak vélt évszám 1796-ban került napfényre és forgalomba, a mely évben a Sándor-genealogia készült s a mely évnek végén a csiki székely krónika is napvilágot látott.

Az összefüggés a genealógiában, a nemzedékrendi táblán, a krónikában s a templom küszöbkövén szereplő 888-as évszámok között napnál világosabb s mindenik egy közös forrásra vihető vissza: és ez a nagyboldogasszonyfalvi küszöbkő, mely 1796-ban került napfényre; a krónika csak ezután készülhetett.

Ezek megállapítása után fölöslegesnek látszik a genealogia és a krónika adatai párhuzamba állítását folytatni; elég annyit tudnunk, hogy mind a kettő egy időben: 1796-ban

¹⁾ L. a genealógiában (186. és 191. l.).

keletkezett s minden valószínűség szerint egy műhelyből került ki. Feladatuk az volt, hogy egymást kölcsönösen támogassák s egyik közös céljuk, hogy a Sándorok »tatar per«-ében mint »házi krónika« documentumul szolgáljanak.

VI.

A rabonbánok áldozó pohara.

A csíki székely krónika sokat emlegeti a rabonbánok áldozó poharát. Meg kell tehát ezt is vizsgálnunk s ezzel is le kell számolnunk, midőn a krónika eredetét kívánjuk megvilágítani.

Erről az áldozó pohárról sem emlékezik más forrás, mint a székely krónika; épúgy, mint a rabonbánokról, kiket szintúgy semmiféle történetíró vagy történeti okmány nem emleget a csíki krónikán kívül.

Lássuk, mit mond róla a krónika:

A rabonbánok tiszte vala az ellenség ellen táborba szállani, a vallásos és világi törvényeket a község rendelkezésére kiadni, *ama kókuszdíóhéjből készült kehély-pohár használata mellett*, melyet még Anacharsis, a scytha bölcs talált s azóta, bár változtatva, megmaradt. . . (94. 1.)

üpolet átvitte (Budvárból Csíkba) *a kehelyet*, melyet Anacharsis bölcs hozott magával Scithiából (a ki midőn azzal hazájában görög szertartás szerint áldozott volna, fivére által megöletett, a mint az Radagais gót király okleveleiben olvasható, (melyek megvannak a mi urunk házában). Üpolet áldozatot tartván (a kehelylyel), meghalt Vacsárcsin saját házában. (98. 1.)

Üpolet fia Üpour Sandour (már mint keresztyén) szent István segítségével (a pogány) Gyulát legyőzván, a *kehelyt magához vette* s nem engedte meg többé a pogány módon áldozást. (99. 1.)

A Rika megett való rabonbán . . . 200 fegyveressel ment a vár (Budvára) védelmére, a *kehely átvételére*. (100. 1.)

Upor Sándor fivérével Andrással ellenállott (a szent István ellen felkelő székelyeknek) és a *kehely tetejébe arany keresztet tétetett.* (103. 1.)

István király a székelyekkel új szerződésre lépett, melyet a visszatérő székely követek elhozván, a főrabonbán (Upor Sándor) világi áldozatot hirdetvén várában, a király márvány-táblára vésett válaszát felemelvén, *a kehely fölibe tette* és nagy öröm zengedezéssel elfogadák mindnyájan a magyar király akaratját és a keresztyén hitet mint a község végzését kihirdették. (108. 1.)

A Héterdők megett lévő földről pedig *a főrabonbán (Upor Sándor), a kehely-pohár főgondviselője,* maga helyett küldé fiát, Sándor Istvánt, hogy leányát kísérné el (az északi nemzet czárja fiához Bazilhoz kéretvén feleségül). (114. 1.)

Sándor István ezután a Vacsárcsin túl lévő földet a Zandirhám felesége által épített házzal együtt megtartván, *a kehelyformát mutató pohárt is mint örökséget véglegesen elvivé Budvárából 1039-ben,* a tribusok akaratára ellenére, *mely máig is megvagyon;* jóllehet Upor János, Beél István és a Potarcha nembeli Gáspár, Háromszék rabonbánjai hadfelkelést hirdetvén, haddal akarták megtámadni Istvánt a Gyimes földén, *a nemzeti pohár éldulajdonítása miatt,* de ezek törekvését az akkori idők mostoha körülményei megghiúsították, mert (Sándor István) követet küldvén Andrásához (a királyhoz) és fiát is elküldvén neki kezesül, a rabonbánok megfélemlének, mindent abban hagyának és (Sándor István) *a pohárt megtartotta,* de Budvárát többé nem vehette vissza. (115.1.)

Az áldozó pohár ezután legközelebb Vacsárcsin Csíkban szerepel és pedig szent László király idejében, az ő kezében.

A krónika szerint ugyanis László király, midőn az erdélyi földet bejárta, és a Vacsárcsin túl való föld uránál Istvánnál volna, s ez az ő, Szilvási Erzsébettől született leányát Katát a Mikó fiának Pálnak adá feleségül, a lakadalom alkalmával *a király a nemzeti pohárból maga is ivott örömeiben áldomást.*¹⁾

¹⁾ . . . celebratis nuptiis ipsémét ex poculo Gentis prae gaudio potum sumebat. (121. 1.)

Nem sokára ismét szerepel a kehely, megint lakadalom alkalmával, midőn Sándor István második leányát Drusillát férjhez adta, nem kisebb emberhez, mint Kálmán László herceghez, a krónika szerint: László király fiához.

A lakadalmat a Héterdők havasa között a László király várában tartották, László király jelenlétében s ekkor történt legyen az a (feljebb már bővebben tárgyalt) jelenet, hogy midőn *Drusilla a menyasszony inni akart a nemzeti pohárból*, a kisebb rabonbánok egyik ivadéka kiragadta a kezéből.

Utolsó szereplése a pohárnak a krónikában Stibor vajda idejében történik s azt kívánja megmagyarázni, hogy mikép került a pohárra az 1412. évszám és a *Sándor Péter* felírat.

A krónika szerint:

Sándor Péter választatok legelsőbben Csík, Gyergyó, Kászon és a csángók fővezéréül, Stibor vajda alatt és jelenlétében. Ez (t. i. Stibor vajda) nagy evés-ivás után a *máig is meglévő kókuszdió pohár talpára vésette a vezér tudta nélkül e szavakat: Petrus Sándor 1412.* A miért is a vajda (Stibor) a fővezér (Sándor Péter) által a Székelyföldről kiűzetett.

Ezek az adatok találhatók a krónikában a kehelyről, melynek története és viszontagsága mintegy gerinczét alkotja az egész krónikának. Épen azért a kehely hitelessége szorosan összefügg a krónika hitelességével: együtt állnak vagy buknak a történelem ítélőszéke előtt. Meg kell azért vizsgálnunk ennek is mibenlétét és felderíthető történetét.

Farkas Nepomuk, a krónika kibocsátója, maga is a krónika hitelességének egyik főerősségéül e pohár megléteire hivatkozik.

»Ma is megvagyon — úgymond — a nemzeti hajdani áldozattételre szolgált szerecsendióból való pohár is, melynek ragadozása által imitt-amott való létele valaha sok vért ontott eleinkkel.«²⁾

Aranka is kutatott a pohár után.

Midőn 1797-ben másodsor járt Csíkban, Topliczán meglátogatta Sándor Ignácot, de a pohár már nem volt nála,

¹⁾ Farkas N. J. levelében Arankához 1796 nov. 20. (Id. a Függelékben 211. 1.)

mert nem régen azelőtt (1796 okt. 3-án) kikölcsönözte unoka-öcscsének Sándor Zsigmondnak.¹⁾ Aranka másoktól, a kik a poharat látták, úgy értesült, hogy az 1412-es évszám és a »Petrus Sándor« név írása nem régi, «épen nem a XV. század-beli és gyanú van, hogy az ifj. Sándor Zsigmond írta reá.«²⁾

Aranka később 1798-ban is kérdezősködik a pohár után, de válaszüi csak azt nyerhette Sándor Ignácztól, hogy »a szerecsendió-pohárra a szerént vagyon az írás római betűkkel, a mint meg vagyon írva azon írásba, melyet tölem méltóztatott a méltóságos úr elvinni; még eztet is a kedves jó öcsémtől kézhez nem kaphattam, de reménlem, Isten reá segít s azonnal a méltóságos úrhoz ki fogom küldeni.«³⁾

Aranka — úgy látszik — később sem láhatta. Maga írja, hogy »ezt az áldozó kelyhet én meg nem kaphattam.«

De Aranka hitt a székelyek poharában, csak a felírára nézve volt kételye.

Es abban Arankának igaza van, hogy a név- és számírás újabbkori s nem XV. századi, de a gyanú, hogy Sándor Zsigmond vésette rá, alaptalan, mert már a XVIII. század közepén is rajta volt ez a felírás.

A Sándor-család levelei között ugyanis többször van említés e pohárról s feliratáról régebben is.

Sándor Péter 1756 márcz. 14. Csík-Szent-Mihályon kelt végrendeletében ezt írja: »a szerecsendió kupát hagyom a kisebbik fiam Gáspár kezébe. Ha pedig Gáspár oly állapot-béli lenne, hogy maga nem tarthatná, maradjon a más kisebbik fiam Mihály kezébe, de úgy, hogy azt soha el ne adhassák, hanem régi emlékezetül megtartsák jó gondviselés alatt, mint

¹⁾ Aranka a székely krónika fordításához írt egyik jegyzetében: »Ezt az áldozó kelyhet én meg nem kaphattam, de a Sándor nemes ház azt erősíti, hogy ma is nállok vagyon és a fedele egyik atyafitól zálogban van vetve. Találtam olyan becsületes emberre is, a ki azt erősítette, hogy ivott belőle. És így, ha ez igaz: a székelyeknek volt egy palládiumok, a kelyhe, melylyel borral áldoztanak.«

(Az erdélyi múzeum könyvtárában: A csíki krónika jegyzetes fordítása; 139. 1.)

²⁾ Új Magyar Múzeum 414. 1.

³⁾ Sándor Ignác levele Aranka Györgyhöz 1798 ápr. 16. (Ld. a Függelékben 215. 1.)

régi eleinktől reánk maradt és 1412 esztendőől fogva megtartotta az Isten familiánknál.¹⁾

Ebből két tanúságot meríthetünk a kehelyre vonatkozólag:

1. hogy az 1412-es évszám 1756-ban már rajta volt (tehát nem Sándor Zsigmond vésette rá);

2. hogy azt 1756-ban maga a végrendelkező is csak régi *családi ereklyének, de nem nemzeti áldozó pohárnak tekintette*. Ha annak hitte volna, bizonyára azt is feljegyezte volna s nem írná, hogy »1412. esztendőől fogva« van a családnál.

Ez elég frappáns indirect bizonyíték arra, hogy a Sándor-családban 1756-ban még nem voltak meg a székely nemzeti áldozó pohárral egybekötött rabonbán-tradíciók.

Valamivel később összeírják és megmérik a Sándor Péter hagyatékában talált ezüst poharakat s akkor a 3. helyen szerepel »a *szerecsendió pohár IS¹^ lat** sulylyal, szintén minden Ineg jegyzés nélkül.²⁾

A pohár a XVIII. század végén jut nagy hírnévre.

Abban az évben — 1796-ban — midőn a Sándor-genealogia és a krónika keletkezik, Sándor Zsigmond a poharat kölcsön kéri »rövid időre« unokabátyjától Ignácztól: október hó 3-án.

Ignác oly lekötés mellett adja át Zsigmondnak, »hogy ha visszaadni nem akarná, száz aranyat vétethessen fel rajta.« Ignác mint »majorennis« tart hozzá jogot, »summája is lévén rajta«, mert »veszedelemben forogván azon pohár, mint zálogost úgy váltotta meg.«³⁾ T. i. a pohár az előbbi tulajdonos (Gáspár) által zálogba vettétvén, Ignác saját pénzén váltotta ki.⁴⁾

Zsigmond azonban a poharat nem akarta visszaadni. Ignác »több ízben is atyafiságosan emlékeztette s kérte is, hogy kötelezésének eleget tegyen«, de Zsigmond »hol egy, hol

¹⁾ Eredetije Sándor János levéltárában. (Ld. a Függelékben 228. 1.)

²⁾ Sándor Mihály, a Zsigmond atyja írása, az 1785. osztálylevéllel, Sándor János Itárban. (Ld. a Függelékben 228. 1.)

³⁾ Sándor Ignác instrúciója, melylyel meginteti Zsigmondot a pohár visszaadására 1798 május 12-én. (Ld. alább a Függelékben 230. 1.)

⁴⁾ Más tudósítás szerint »az *atyja* váltotta ki zálogból Udvarhelyen.« (Új Magyar Múzeum 1854. 414. 1.)

más kifogásokkal, az igaz atyafiságot épen nem illető feleletekkel élt.«¹⁾

Ezért nem tudja Sándor Ignác Arankának megmutatni 1797-ben és elküldeni 1798-ban, mert »a kedves jó öcscsétől kézhez nem kaphatta.«

Ignác végre elunván a húzalkodást, törvényes útra terelte az ügyet 1798 május havában. Utasítást adott két meghitt emberének, melyben általuk »újra is atyafiságosan kérette, hogy a poharat adja által«, különben beperli s költségét, fáradságát és a száz arany vinculumot »törvényesen is meg fogja keresni.«²⁾

Szépvízi Barabás Márton felcsíki hites ülnök és szentmihályi Kosa Ferencz primipilus a kapott instructioval 1798 máj. 22-én felkeresték Sándor Zsigmondot Szentmihályon »a maga lakó nemes házána«, a ki azt felelte, hogy »az igaz, hogy lekötözte magát a szerezsendió pohár valaha visszaadására«, de csak arra kötötte le a száz arany vinculumot, ha el találná idegeníteni a családtól; minthogy pedig egyenlő jussuk van hozzá, lehetne nála is hogy álljon, a zálogból kiváltási összegnek rá eső részét megfizetné.

Erre Sándor Ignác »a vicetiszt úr pecsétje mellett« perbe idézte Sándor Zsigmondot »a szerezsendió pohárnak fel nem adásáért.«³⁾

Tanulságos lesz megjegyeznünk, hogy ezekben az iratokban a pohár szintén nem úgy szerepel, mint a székely nemzet egykori áldozó pohara, hanem csupán mint »a Sándor-familiának szerezsendióból való pohara«, »őstől maradt pohár.«

A per megihdúlván és Sándor Zsigmond a törvényes megintésre sem adván vissza a »szerezsendió poharat«, Ignác 1799 elején arra kéri Fel-Csík székét, hogy »a pohárnak, vagy har azt adni nem akarná, a száz aranyoknak« s a perköltségnek felvételére executorokat rendeljen ki. A szék 1799 jan. 22-én helyt ad a kérésnek, s a pohárnak vagy a lekötött száz aranyok felvételére executorokul két ülnököt és egy jegyzőt küld ki.

A végrehajtók jan. 29-én a szentmihályi szomszéd-

¹⁾ Az 1798 máj. 12. instructioiban. (Ld. a Függelékben 230. 1.)

²⁾ U. ott.

³⁾ Barabás Márton és Kosa Ferencz 1798 máj. 22. levele (ld. alább a Függelékben 231. 1.)

dokkal és az ottani falusbíróval elmentek Sándor Zsigmond kapuja elibe s ő otthon nem lévén, egyik jobbágya és a szomszédok előtt a szék ítéletét felolvasták. Erre ez a jobbágy a kapott megbízáshoz híven Sándor Mihályné asszony nevében »repellála, egy pálcának felemelésével.« A végrehajtók ennek nem engedtek, »minthogy a tisztelt asszony neve ezen pörben fenn nem forgott«, de midőn a végrehajtást foganatosítani akarták, »megérkezett a tisztelt úr is (t. i. Sándor Zsigmond), a ki a maga nevével repellála«, a minek utána »oka adására« nyolczadnapra a ns. székre megidéztek.¹⁾

Fel-Csík szék ítélőszéke 1799 febr. 12-én tárgyalta tovább a pert, a midőn is az alperesnek okát kellett volna adni repulsiójának, de Sándor Zsigmond »0 kegyelme hozzá sem szólt, noha személyesen jelen volt.« Azért az előbbeni ítélet helybenhagyatott és a végrehajtók újra kiküldettek.²⁾

Az executio 1799 febr. 19-én szállott ki másodszer Cs.-Szentmihályra s ott Sándor Zsigmond kapuja előtt megállván és őt oda kihivatván, a szomszédok jelenlétében előtte az ítéletet felolvasták. Sándor Zsigmond eleinte engedett, de midőn az udvarra bementek és ott foglalni akartak, »meg nem engedte, opponálván magát.«

A pör a második »repulsió« után a guberniumhoz került »szék ereje kinyerése végett.« »A port a felséges kir. főigazgató tanács is törvényesnek ítélvén«, 1799 ápr. 19-én engedélyt adott, hogy kellő megintés után 15 napi határidő elteltével »a szék ereje kimenjen«, hogy t. i. a végrehajtásra karhatalmat használhassanak.

A megintés most sem használván, a végrehajtók mellé rendelt Csató András dulló (szolgabíró) s a szentmiklósi, delnei, szépvízi, vacsárcsi és szentmihályi bíró 26 emberrel, úgy »mint szék erejével« elmen vén Szentmihályra, Sándor Zsigmond kapuja előtt az ő jelenlétében az ítéleteket felolvasták, azután bementek az udvarra, »melyet el is csáváztak« és a foglalást 610 m. forint és 38 pénz erejéig végrehajtották. Szántóföldeket és réteket foglaltak le, 1799 május 24-én.

¹⁾ Az executorok jelentésében. (Ld. alább a Függelékben 233. l.

²⁾ Az ítélet megvan alább a Függelékben 234. l.

A végrehajtók aztán »a lefoglalt jószágokat a törvényes tizenötödnappal maguknál tartották« s ekkor megkínálták Sándor Zsigmondot, hogy akarja-e a zálogösszeg letevésével kiváltani vagy nem? Ő erre sem reagálván, a lefoglalt jószágokat Sándor Ignác kezére bocsátották 1799. jun. 7-én,

Miután a pohár-per ilyen komoly fordulatot vett: Sándor Zsigmond anyja is beléavatkozott, hogy a csíkszentmihályi birtokot megmentse, Özv. Sándor Mihályné Gáborfi Anna ugyanis 1799 nyarán folyamodványt intézett a főkörmányszékhez, melyben a szerecsendió pohár fejében »kiskorú« fiától lefoglalt csíkszentmihályi földek visszaadását kéri, jelentvén, hogy *a leg fittebb 32 forint értékű poharat* nagyobbik fia (Gergely) által beküldötte Csíkba, hogy a szék tisztje előtt adja át Sándor Ignácznak.

Ebben a folyamodványban jellemző vonásokat találunk Sándor Zsigmondra és a pohár viszontagságaira, melyek tárgyunkra világot derítenek.

Gáborfi Anna beadványában arra hivatkozik, hogy fia *kiskorú*, még csak 22 éves, kinek atyai örökös jószágát Szentmihályon **sok nyughatatlan kérésére«* átaladta ugyan, »hogy annak jövedelméből *nyughatatlan gondolatja szerint* élelmét kereshesse«, de megkötötte kezét, hogy a jószág felől szabadon nem rendelkezhet. Ennek nagyobb erősségére ő és nagyobbik fia 1798. febr. 27, illetőleg jul. 7-én nyilvánosan óvást emeltek az ellen, hogy valaki neki pénzt adjon kölcsön, a mi Csíkszék gyűlésén is felolvastatott.

A pohár kikölcsönzéséről így szól Gáborfi Anna:

»Fiam valami szerecsendióból ezüstbe foglalt s talán *lég fittebb 32 forintot érő pohárt* kezéhez vévén, átaladta (t. i. neki) és én (t. i. Gáborfi Anna) beküldésére bizonyos barátságos alkalmazhatóságot jó móddal nem találván, *magamnál megtartóztattam.«*

A pohár tehát Sándor Zsigmondné anyjánál volt, a ki, mint látszik, nem szívesen vált meg attól.

»A pohár — úgymond — nálam jó gondviselés alatt lévén, eltartani nem akartam.« . . .

»Hadnagy Sándor Gergely fiamnak Sárpatakra írtam, hogy késelem nélkül a pohárt vigye bé Csíkba s nemes szék tisztje előtt adja át Sándor Ignác uramnak,«

Hogy Gáborfi Anna és fia Sándor Zsigmond miért ragaszkodtak olyan görcsösen ahhoz a »szerecsendió pohár«-hoz, ha »legfőlebb 32 forintot« ért: alig tudnék másként megérteni, ha nem tudnók, hogy épen a kikölcsönzés évében az ő aláírásuk alatt keletkezett az a genealógia, melyben a pohárnak (éppúgy mint a krónikában) olyan jelentős szerep van szánva. Azóta a székely krónika (a Biographia, vagy Házi história) is elkészülvén, a mely a poharat olyan magas talapzatra emelte, megértjük a görcsös ragaszkodást, melylyel anya és fia a perben lebecsmérelt, de a genealógiában és krónikában felmagasztalt pohárhoz ragaszkodtak.

Sándor Ignác az ő válaszában, melyet Gáborfi Anna folyamodványára a főkormányzékhez intézett, kellő világosságot derít az anya és fia eljárására, melylyel a poharat tőle kicsalták és ravasz fondorlattal megtartani igyekeztek.

»Hűtőmmel kész vagyok megerősíteni — úgymond — hogy tőlem Sándor Zsigmond a poharat az édes anyja izenetire és kérésére kapta kezére, melyet az édes anyjának sok ízben megmondottam.«

»Én a pohárnak visszaadását untilig sok ízben kértem s kérettem Sándor Zsigmond öcsémtől, de teljességgel visszaadni nem akarta, *leértem az édes anyjától személyesen s levelem által is*, de az is a tökéletlenségbe elmerült fiának tanácsán járván, vissza nem adatta.« »A pohár magánál volt az asszony-nál*, miért nem küldte vissza, ha akarta, legalább a törvényes intésekre?

»Mindezeket nem cselekedte, mert bízott a protestatióban (t. i. az 1798-iki óvásban) és az imperfecta aetasában gyermekinek.«

De a protestatio — úgymond — 1798-ban kelt s a poharat 1796-ban kölcsönözvén ki, arra nem vonatkozhat, mert »engem a megkötötése előtt csalt meg.« »Én sok ízben megintvén édes anyját is, Gergely testvérit is, hogy én a pohárért meg fogom keresni, épen ezen okból cselekedték a csalfa protestatiojuknak kuholását, hogy azokkal keresetemet fel-függeszthessék.«

A mi pedig imperfecta aetasát (kiskorúságát) illeti, azt a formájából észre sem vehetvén egy jó *szakállas ifjúról*, én

azt képzeltem a panaszló asszonyról, hogy egy ilyen aetasú fiát nem küldötte volna ily messze való jószágoknak gondviselésére, hanem ... maga előtt, maga fenyítéke alatt nevelte volna; a mellett az emlegetett fia másokat perlett, a mi több supernumerarius assessornak felvétetvén, a panaszló asszony ő kegyelmét actualis assessornak kívánta s instálta a t. universitástól felvétetni«

»E szerént kegyelmes uraim! egy 22 esztendő, assessor-ságot viselő, gonosz, istentelen ifjúval cselekedhetné akármely anya, hogy *mindenféle csalfaságot* megtévén, avagy tétetvén fiával előre, azután egy protestatioval mindnyájokat kárban ejtsen«?!

»Abban bíztak anyjostól, hogy én a törvényes keresetet nem fogom üzni.« Midőn a guberoium rendelete felolvastatott, »merészelte nagy tapsolva mondani, sokaknak hallatára: nem félek bátyám uramtól, mert míg él az anyám, *akármilyen törvénytelen dolgot cselekszem is*, jó pátronusa lévén az anyámnak, megnyerem bátyám uramat«

Mindezek alapján Sándor Ignác (miután a kézhez vett pohár fejében a lefoglalt jószágokat visszaadta) költségei megtérítését kéri, mert a pohár elcsalása és visszatartása »hamis-lelkűségből származott«, másképp »miként kellessen sérelmemet megorvosolnom és azon sem istent, sem hazát, sem felebarátot nem szerető, sőt üldöző ifjat miként zabolázhatni, mert *ilyent nevélt az a derék anyai hatalom!*«

Még Sándor Zsigmondnak valami moldvai kalandozásáról ír Sándor Ignác, mit »*istentelen peregrinatioja*« néven emleget, mely a gubernium előtt is fenforgott.«¹

Hosszasan foglalkoztunk e pohár-perrel, mert megvilágítja, hogy miként gondolkoztak a családtagok e családi ereklye felől, melyet a székely krónika a székelyek »áldozó pohara« gyanánt tüntet fel. Láttuk, hogy a pohár-perben erről szó sincs. Másrészt azért, mert a periratok érdekesen jellemzik Sándor Zsigmondot és anyját, kiknek a családi geneologia köszöni létrejöttét és kiket méltán kell a székely krónika értelmi szerzőinek tartanunk.

¹) Sándor Ignác beadványa a főkományszékhez a Függelékben 241. lap.

Sándor Zsigmond jellemzéséhez tartozik az is, hogy egy faluban lakó Sándor Antal unokabátyjával is hadilábon állott; annyira, hogy őt Sándor Antal 1798-ban »szolgája által maga házához hívatván, ottan megfogván, földhöz verték, hajánál fogva hurczolták, ütötték, döfték, úgyannyira, hogy élete is veszedelemben forgott, mely mián hosszas betegséget, fájdalmat szenvedett.«¹⁾

Az ellenségeskedés az atyafiaik között még akkor sem szűnt meg, midőn Sándor Zsigmond a család megbízottjaként az Apor-perben mint felperes szorgoskodott. Ebből az időből maradt fenn egy levele Sándor Zsigmondnak Sándor Antalhoz, melyben azzal fenyegetődzik, hogy ha vele »perlekedni, másokat is arra fellázasztani meg nem szűnik, minden további kiméllés nélkül szorosabban és érzékenyebb módokkal is az illendőségre és csendességre hozattatni el nem mulasztja.«²⁾

Sándor Zsigmond a többi atyafiaival sem igen élt békeségben. 1803-ban a kir. gubernium *Sándor Mihály* (unokatestvére) feladására »fiscalis kereset« alá fogja valamely kegyetlenkedése miatt (ratione saevitiei). Ebben ő idegen vizsgáló bírakat kíván gr. Bánffy György gubernátortól, »hadd térítesse egyszer maga sok ártalanságait s ok nélkül való üldözései kitől és micsoda embertől s mi mián eredtek« a gubernium elibe.

Panaszolkodik *Péchy* főhadnagyra, (közel való sógorára) is, mint »halálos ellenségére« s örvend, hogy »a ns. Regimentből {a székely ezredből} el tétett pensioiba.«

»Még a papok közüi is páter *Sándor Lajost* óhajtanám «1 tétetni, mivel ez a két ember volt *izgága* ellenem.«³⁾

A Sándor-család tehát — mint ebből látható — nem azonosította magát a Sándor Zsigmond dolgaival, sőt többen épen hadilábon állottak vele.

¹⁾ Az ebből támadott per actáját Id. alább a Függelékben, 1799. ápr. 16. k. a. (229. 1.)

²⁾ Ld. alább az acták között (220. 1.)

³⁾ Sándor Zsigmond folyamodványa gr. Bánffy György gubernátorhoz. Csík-Szentmihály 1804 november 9-én. (Ld. a 221. 1.) A levél hátlapján ez áll: »Pen Herrn Edelmann Sigmond Sándor zu arreieren.*

Az erkölcsi felelősség a hamis geneologia, a székely krónika, a pohár meséje készítésében nem az egész családot, hanem ennek egy »nyughatatlan elméjű«, nagyzási hőbortban szenvedő tagját illeti.

Hogy Sándor Zsigmond összeférhetetlen, haragos, kötekedő, izgága természetű ember volt, annak emlékezete máig is fennmaradt a csíkszentmihályi öreg emberek között. Egy 85 éves öreg ember (Búzás András) beszélt tavaly nyáron, hogy hallotta emlegetni az atyjától, hogy Sándor Zsiga békétlen természetű, perlekedő ember volt, el akarta perelni a Naszkalát havast,¹⁾ de *hamis írása* volt róla, s M.-Vásárhelyen (tehát a királyi táblán) a consiliarius úr megismerte a hamis írást s ő úgy elment valamerre, hogy soha többé vissza nem jött a faluba.

Egy másik, 77 éves öreg ember (Balázs István) szintén az apjától hallotta, hogy Sándor Zsigmond olyan *fél-ügyü* (félkegyelmű) ember volt. Curiája elpusztult, helyét úgy hívják, hogy »Zsiga-kert«. Nőtlen ember volt, maradékai nincsenek.

Kérdezőn azt is, hogy hallották-é hírét a *rabonbánok*-nak s a vacsárcsi várkastélynak? tagadólag válaszoltak, az utóbbi megjegyezvén, hogy »ha csak nem az, hogy *rablók* tanyáztak ott!«

Ezek tanúsítják, hogy a nép mitsem tud rabonbánokról, Sándorok váráról, tehát a nép köztudatában, hagyományai közt nincs meg és nem is lehet az, a mi nem volt. De tud Sándor Zsigmondról még egy század múltán is. Ismerik a helyet (Zsiga-kert), a hol curiája állott; kertje összeért a Sándor Antaléval, a kinek nagy ebédlős és óriási kéményű, egyszerű curiája még fennáll, Szt.-Mihály falu Tökeszeg tizedének a szélén, melyet Csigafalvától az ajnádi út választ el. A csíkszentmihályi *öreg* emberek apjoktól még hallották hírét Sándor Zsigmondnak s ezeknek jellemzése megerősíti Aranka 1797-iki amaz értesülését, hogy ismerősei »Sándor Zsigmondnak szemfényvesztésre való hajlandóságát s tehetségét dicsérik.«²⁾

¹⁾ Mely az Apor-perben is szerepel.

²⁾ L j M. Múzeum 1854. évf. 421. 1.

Ezek után a Sándor-pohárról még kevés mondani valónk van, .

A székely krónika a poharat hírnevessé tévén, sokan érdeklődtek iránta azontúl. *Aranka* nem láthatta, de úgy ítélte róla, hogy ha igaz: »székely nemzet palládiuma«. Egyik munkatársa ki M.-Vásárhelyről ment tanárnak Gyulafevőre — *Sombori József* (később udvarhelyi pap és esperes) örömmel újságolja Arankának 1811 decz. 3. levelében, hogy »a székelyek régi áldozó poharára is reá találtam; itt van Fejérvárt, de bészárva egy ládába; az asszonya, Sándor Antalné (?)¹⁾ ide tette bé kánonok Miháltz úr atyjafiához; már lesem, hogy a mikor idejő, megnézhessem.²⁾

Sombori Józsefnek később alkalmá nyílt a poharat látni s lerajzoltatni. Ennek alapján írta értekezését *hajdani nemes székely nemzet áldozó-poharáról**, mely kivonatosan a Tud. Gyűjtemény 1835. évf. megjelent 1819-ből Székely-Udvarhelyt keltezett értekezése előszavában ezt mondja: »Még ezelőtt egynéhány esztendővel alkalmatosságot adott nekem ezen értekezésre ama sokféle hibákkal teli kéziratnak olvasása, melyet a közelebb múlt esztendőben (1818.) (bécsi) udv. tanácsos Kilyéni mélt. Székely Mihály úr a Székely Nemzet Constitúciónak és Privilegiumainak gyűjteménye végén közönséggé tett. Addig is, míg ezen kéziratnak tekintete nagyobb készülettel meg fog állíttatni³⁾ ez az áldozó-kehely mindenek előtt eltörülheti azon gyanút, mintha ez a kézirat váltott gyermek volna. (?) *Megvallom. abban magam is előre sokat mesének, költeménynek véltem,* míglen tudakozásaim után csik-szentdomokosi (helyesebben taploczai) *Sándor Ignátz úr özvegynél,*

¹⁾ Tehát Ignácztól az Antal birtokába került volna?! Ez, mint alább látandjuk, tévedés.

²⁾ Sombori levelét Id. a Függelékben 250. 1.

³⁾ Az én kézirati példányomban e helyett ez az érdekes pont áll: »A nemzetnek és tudós világnak méltó jussa lehet megkívánni, hogy néhai Zágoni tudós *Aranka György* úrnak kézírásai gyűjteménye, melyben az András Mátyásé is (t. i. a székely krónika) deák lectiójában megigazgatva, magyarra fordítva és sok szép töllem segített világozó jegyzeteket találtatik — közhaszonra ki tétessék.«

tok. Dindár Joséfa asszonynál¹⁾ a poharat megtaláltam, kezemben forgattam s képét le is vettem.«²⁾

Érdekes ebben az előszóban az a vallomás, hogy a krónikában sokat mesének vélt s a pohár megtalálása hozta más véleményre. Sombori »az áldozó-pohárnak alkattyá«-t leírván, »a poharat illető távolabbi környúlások«, végűi »régisége és nevezetesebb történetei az áldozó-pohárnak« ez. fejezeteiben »a maga eredetének setét homályában hagyván a kélyhet*, elmondja azt, a mit a székely krónika mond a pohárról s jegyzetekkel kíséri. Legérdekesebb ezek közt az, hogy a *rabonbán* szót a *rabbon*, *rabbi* (zsidó nyelven mestert, papot jelentő) s a *bán*, *pán* (szláv nyelven urat, igazgatót jelentő) szavakból magyarázza.

Sombori értekezését azzal végzi, hogy »az iratos pohár azután is mind az mái napig a nemes Sándor nemzetség birtokában maradott és csak nagyobb gyűlések, nevezetesen a csíki főtisztek béiktatások alkalmatosságával fordult elé«.³⁾

Sombori ez értekezése nagy érdeklődést keltett a széke-lyek között s az ő halála után a »Hon és Külföld« (1845. sz.) a pohár rajzát is közli »az értekezés kivonatjával együtt«.

Nem sokára *Ferenczy János* dálnoki evang. ref. pap »Felvilágosítások a székely nemzet áldozó poharáról s az azzal összekötött szittyavallásról« ez. a. szól a kérdéstről.⁴⁾ Azt írja, hogy »e pohár s a zászló, mely ma *Csík-Szent-Mihályon Sándor Antalnál van*, melyet Uopour Sándor a kisebb Gyulán vett győzelemkor használt s a pogányságon a kereszténység győzedelmet vett«.

Ezzel szemben Csíkszentmihályi *Sándor István* »mint egyik tagja azon családnak, mely azon nemzeti kincs mostani birtokosa«, (Még valami a nemes székely nemzet áldozó-poharáról ez. a.) kijelenti, hogy »e pohár jelenleg (1845.) nemes Kolosmegyében Oroszfája helységében *özvegy Sándor Ignátné* szül. Dindár Jozefa úrnő birtokában van, . . .

¹⁾ Tehát nem — mint 1811-ben írta — Sándor AntaZnénál.

²⁾ A pohár képe meg is jelent aztán a »Hon és Külföld« 1845. évf. és Orbán Balázs »A székelyföld leírása« II. k. 58. l.

³⁾ Tud. Gyűjtemény 1835. III. k. 18. l.

⁴⁾ Hon és Külföld 1845. évf. 11. 12. szám.

»ha netán kívánná azt valaki addig is, míg hazánk kincsévé átadatna«.¹⁾

Közkinccsésé úgy kívánták tenni, hogy az Erdélyi Múzeumnak adassák át. A hunyadmegyei (naláczi) gr. Teleki György (1857-ben) ezer forintot kínált érte, »hogy a Múzeumnak adhassa«.²⁾

A pohár azonban tovább is megmaradt a Sándor-család birtokában.

Br. Orbán Balázs volt az első, a ki mint műrégiséget tüzetesebben megvizsgálta és leírta, rajzát is kiadván »A székelyföld leírása« H. kötetében. (58. l.) O a kehely felső részét (az ezüst szegély, ezüst pántok és ezüst kosár közé zárt kókuszdió kuppát) régi görög pogánykori műnek vélte, bár Anacharsistól, Solon kartársától való eredetét mesésnek tartotta; de a kehely alsó részét (szárát és talpát) XV. századi munkának ítélte, melyre az 1412-es évszámot a XVIII. században hamisították. — »A felíratra nézve — úgymond — határozottan kimondom azt, hogy hamisítás, még pedig nagyon ügyetlen, önmagát első tekintetre eláruló hamisítás. Későbbi metszés s itten készült műbecs nélküli munka a kehelytalp alsó részén levő díszművezet is s ezek után ítélve az egésznek becses ereklyeszerű régiségét meg kellene tagadnunk; de mert ez alsó részén falsificatumot és újabb véset nyomait találjuk, nem szabad az egészet eldobnunk, mert figyelmesebb észlelésnél azonnal felöltik, hogy a kehely felső része görög idomokat mutató szerkezetével sokkal régibb, mint töve és talpa és így elfogadhatjuk azon sejtelmet (!), hogy annak felső része a rabonbánok korában szerepelt székely áldozópohárból maradt meg (!), mostani talpát pedig a régi megromladozott talp helyet a XV. században (mert ennek jellegét mutatja) készítőik s hogy valamelyik Sándor a csíki krónikában felhozott Sándor Péter és Stibor vajda történetével összhangzatba hozandó, talpára vésette, elég ügyetlenül, a múlt században keletkezett felíratot«.³⁾

Orbán Balázs a rabonbánokban való hite és kegyeletes érzése s a régiségekhez kevésbé értése még megpróbálhatta

¹⁾ Hon és Külföld 1845. 15. szám.

²⁾ Ld. a Függelékben Gámán Károly levelét 252. l.

³⁾ A Székelyföld leírása II. k. 59. l.

megmenteni legalább egy részét a kehelynek pogánykori ősrégiségül; de az újabbkori szakemberek, kik a kehelyt látták vagy képei után vizsgálták, kétségtelenül XVII. századi késő renaissance stílusú munkának ítélik. Erre vall a kehely anyaga, a kókuszdió, melyet az ötvösművészet a XVI században (Afrika körülhajózása s Amerika felfedezése után) kezd először felhasználni és alkalmazni. Tehát maga a kúppá anyaga is kizárja azt, hogy a kehely XVI. század előtti legyen. A kehely ezüst foglalatja s alkotó részeinek egész stílusa, kiképzése tiszta renaissance. De még ennek sem virágzó korában készült, hanem később, midőn még renaissance minták után dolgoztak ugyan, de már a kontár mesterek sem megérteni, sem technikailag elérni nem voltak képesek a tiszta renaissance művészetet. Úgy hogy ez a késő renaissance stílusú kehely nem lehet korábbi a XVII. század második felénél.¹⁾

Míndezek alapján megállapíthatjuk, hogy a Sándor-pohár, mely a csíki székely krónikában oly nagy szerepet játszik» mely a rabonbánok hatalmának külső jelvénye, a nemzeti áldozatok, törvények szentesítésének főeszköze, a melynek birtokáért véres harcokat viselnek, békében tisztelettel veszik körül, ép oly kevésbé ősrégiség, mint maga a krónika s hogy az állítólagos őspogány áldozati kehely csak egy századdal régiebb, mint az 1796-ban gyártott székely krónika.

A XVIII század derekán és végén (mint fennebb láttuk) magok a tulajdonosok sem tartották azt nemzeti ereklyének, pogánykori áldozó kehelynek: csak Sándor Zsidmond, a krónika értelmi szerzője léptette azzá elő és hitette el azt néhány, a múlt emlékeiért könnyen hevülő, naiv hitű, lelkes honfitársunkkal.

¹⁾ Részletesen és a műrégészet szempontjából behatóan tárgyalja és mutatja ki ezt *Kovács István*, az Erdélyi Múzeum Egylet régiséggyűjteményének adjunktusa tanárvizsgálati dolgozatában.

A pohár jelenleg Sándor János volt államtitkár birtokában van.

VII.

A csíki krónika szerkesztője.

Megvizsgálván minden oldalról a csíki székely krónikát, a következő főbb eredményekre jutottunk:

1. A krónikát nem 1533-ban írták és nem 1695-ben másolták le az aláírt személyek, a kik nagyobbára nem is léteztek.

2. Sándor Menyhért várában sem írhatták, mert olyan nem volt s nem tudunk Sándor Menyhértről sem.

3. Nem *régi* görög és latin oklevelekből szerkesztették, mert olyanok a Sándor család birtokában nincsenek és nem voltak.

4. A Sándor család hamis geneológiáját 1796-ban szerkesztették, s akkor szerkesztették, illetőleg hamisították a krónikát is.

5. A pogány áldozókelyhül szerepeltetett kókuszdió-serleg nem ősrégi, hanem XVII. századi ötvösmunka.

6. A székely krónika családi hiúság és anyagi érdekek céljára készült, hogy egyik, anyai ágon bárók és grófok ivadékkául büszkélkedő Sándornak az Árpád nemzetségéből való ősi vezéri leszármazást fitogtasson s hogy a százados Apor-Sándor perben tanúbizonysággal szolgáljon.

Mindezek után egy kérdés vár még feleletre, hogy *lei*, vagy *leik szerkesztették a krónikát?*

Erre is megadtuk máig* részben a feleletet fennebb, midőn Sándor Zsigmond szerepét a család hamis geneológiája szerkesztésében és az Apor-Sándor perben kimutattuk.

A bírói ítélezésnél egyik fő vezérelv az szokott lenni, hogy *cui prodest?* kinek állott érdekében valamit elkövetni?

Ez is első sorban a perben családi teljhatalmazottként szereplő Sándor Zsigmondra utal.

Sándor Zsigmond jelleme, a mellékkörülmények, a családi ereklyéül őrzött serleg jogtalan eltulajdonítása mindezt megerősíti.

De itt előtérbe lép az a kérdés, hogy volt-é kellő alapismerete, tudományos készültsége Sándor Zsigmondnak arra, hogy ilyen krónikát szerkeszteni tudjon?

Korára nézve 1796-ban ifjú volt, még csak 20 éves, de korán kifejlett »szakállas ifjú«.¹⁾ Kora érettségét mutatja, hogy 1796-ban már elvégezte a jogi akadémiát s anyja csík-szentmihályi birtoka kezelését reá bízta, pert folytatott, Csíkmegye számfeletti ülnökévé választott s anyja valóságos ülnökké kívánta felvétetni?)

Hogy korán foglalkozott jogi és történelmi tanulmányokkal, bizonyítja az, hogy 1794/5. folyamán, mint I. éves joghallgató a kolozsvári lycaeumban szorgalmasan és nagy ambícióival tanulja a jogot. Ebből az időből maradt fenn többek közt saját kéziratában egy vaskos (530 l.) kötete a *közjogról* (Jus publicum. I. Gentium), melyben már a későbbi székely krónikára emlékeztető oldaljegyzet és betoldás van.⁸⁾

A 299. §-ban ugyanis az igazságszolgáltatásról lévén szó, azt mondja, hogy Csík-Gyergyó és Kászon széknek nem lévén régebben törvényszéke, Udvarhelyre jártak törvény kezni.⁴⁾

Ehhez később oldaljegyzetben hozzátette, hogy: azonban 1412-ben Sándor István és Péter primörök bevitték (t. i. Csíkba a törvényszéket): a hova azután a következő időkben a királybíróság is bevitetett 1555 körüi.⁶⁾

Megjegyzendő, hogy a Sándor család hiteles iratai semmit sem tudnak ennek a törvényszékalkotó Sándor Istvánnak és Péternek létezéséről. De tud ám az 1796-ban Sándor Zsigmond által összeírt genealógia, melyben csodálatosképen

¹⁾ Anyja Gáborffi Anna 1799 elején » kiskorúnak, még csak 22 évesnek mondja fiát, de erre Sándor Ignác replicájában azt feleli, hogy a mi imperfecta aetasát illeti, azt a formájáról észre nem vehetvén egy jó szakállas ifjúról.« (Ld. a Függelékben.) 1800-ban, midőn a család nevében az Apor-Sándor-pert folytatja, már betöltötte 24. évét. (Ld. a peres könyv 21. lapján.)

²⁾ Sándor Ignác fennebbi replicájában (ld. a Függelékben 245. l.)

³⁾ A kézirat az Erdélyi Múzeum kéziratárában a törzsgyűjteményben van meg; 4-edrét.

⁴⁾ Siculi nobilissimi cives Transilvaniae Csíkienses, Gyergyovienses et Kászonienses, qui cum tribunali carerent, ergo pro justitiae administratione Udvarhelyinum conflexerunt et ibi exaudierunt justitiae sententiam a iudicibus latam.« (Id. h. 104. l.)

⁵⁾ »Sed dein anno 1412 Stephanus et Petrus Sándor primores intulerunt: ubi dein sequentibus temporibus iudicatus etiam regius introductus est circa 1555.« (Id. h. 104. l.)

az ő 1795-iki jogi jegyzeteinek fennebb idézett pontját és a későbbi oldaljegyzetet egybeolvasztva megtaláljuk. Azt mondja ugyanis, hogy: István vitte be a törvényszéket az ő földére Rákosra, mert azelőtt a székelyek, a kik a Héterdők (a Hargita) mögött laktak, Udvarhelyre voltak kénytelenek járni törvénykezni. 1450. első királybíró.¹⁾

A székely krónika pedig ezt mondja: »Petrus Sándor 1412 enim fratre suo primus introducitur ordinem iudicii in campo Rákos«.

Sándor Zsigmond (1795) közjogi jegyzete tehát utólagosan (1796) összhangba hozott a székely krónikával.

Van még egy jellemző utólagos *betoldás* e kéziratban. A végén ugyanis eredetileg ez állott: »Et his imponitur finis Juris naturalis Grentium per *Sigismundum Sándor* de Csík-Szt.-Mihály juris primum in annum auditorem in lycaeo régió Claudiopolitano Anno 1795. die 13. Mártii«. (530. l.)

O tehát 1795-ben még csak *Sándor* Zsigmondnak írta magát.

Ámde a keresztnév és vezetéknev között más tintával és szorosabban beszúrva egy £7. látható, mint későbbi *betoldás*.

Mit jelent ez és mikor szúrattott be?

Nem egyebet jelent, mint az *Upor* nevet, a mi utólagosan (és pedig 1796-ban) szúrattott a *Sándor* név elibe.

Bizonyítja ezt az, hogy az 1796-ban írt hasonló jogi kéziratok végén és tábláján már az *Upor Sándor* név díszelleg.

Sándor Zsigmond ugyanis folytatván jogi tanulmányait, gondos kézirati jegyzeteket készített a hazai (erdélyi) jogról is. Ezekből fenmaradt jegyzeteinek ül., IV. és V. kötete.²⁾

A * *Juris patrii Trannici* tomus III.« 126 levélből áll; a címlap felett olvasható: »Opere Sigismundi Sándor primoris Siculi de Csík-Szt.-Mihály.« Ezen még az *Upor Sándor* név nem szerepel. (Talán még 1795-ből való.)

A IV. kötet címe (a könyvtábla sarkán): »Pars Theor. Juris p. Trannici tomus IV.« A könyv tábláján benyomva ez áll préselt betűkkel: »Sigismundi *U. Sándor* de Szt.-Mihály

¹⁾ Ld. a genealógiában a Függelékben 187. és 192. l. a 15. p. a.

²⁾ Az Erdélyi Múzeum-Egylet kéziratárában, a törzsgyűjteményben, 4-edrét.

sedis Siculicalis Csík jurati assessoris 1796.« Záró sorai pedig: »Conscripta per Sigismundem *Upor Sándor de Csík-Szt.-Mihály*, inelytae sedis Siculicalis Csík superioris magúí principatus Tranniae assessorem supernumerarium, hujusque juris auditorém Anno 1796. die 25. Junii finis imposita et haec omnia ad Dei glóriám«. (A 122/b levélen.)

Az V. kötet az erdélyi jog gyakorlati részéről szól. Czíme a kötés sarkán: »P. Pract. C. J. Pa. Trannici Töm. V.< A kötés táblája első lapján benyomva, préselt betűkkel: »Sigismundi ü, *Sándor* stb. 1796.« (mint fennebb a IV. kötetnél). Végén (a 98/b lev.): »Et his finis imponitur per me Sigismundum *Upor Sándor de Csík-Szt.-Mihály* inelyto sedis Csík assessorem Anno 1796. 22. Augusti«.

Mindebből a tanútság az, hogy az 1795-ben még csak Sándor Zsigmond: 1796-ban már *Upor Sándor* Zsigmond.

Mi történt időközben: talán Ferencz császár kegyelméből új nevet vett fel Sándor Zsigmond? Nem, hanem 1796. máj. 27-én megalkotta és kiadta ugyanő azt a genealógiát, melyben a Sándor család őse Zandirhám »rabamban« s ennek déd-unokája az az *Upor Sándor**) melytől immár Sándor Zsigmond származtatja és írja magát.

És történt az, hogy Sándor Zsigmond 1796. jul. 12-én a gubemiumtól egy perindításra jogosító okiratot eszközölt ki, melybe becsempészte az ő hamis genealógiáját *Upor Sándortól*.²⁾ Ha a genealógia, vagy az ezzel egy nyomokon járó u. n. csíki székely krónika 1796. előtt meglett volna, Sándor Zsigmond már 1795-ben is írhatta volna magát *Upor Sándornak*; de akkor még sem a genealógia, sem a krónika nem volt meg: mindkettő (miként a fentebbiekből is kiviláglik) 1796-ban szerkesztetett.

Sándor Zsigmond jogi kéziratái még egyéb tanúságokat is szolgáltatnak. Egyik oldaljegyzetéből kitűnik, hogy 1795-ben járt először Csíkban.

A hazai jog IV. kötetének 33/a lev. ezek a sorok olvashatók:

¹⁾ Ld. a genealógiában a Függelékben 184. 1.

²⁾ Ld. a Függelékben 194. 1.

1795-be kezdöm üsmerni Csíkországot,
 A medvék barlangját.
 Mert itt nem láthatni senki jó barátját.
 Havasok közt lakom
 Itt van mi van egész gazdagságom
 Itt láthatni Sibiériát
 Bárdolatlan nemzetségbe Lucretiat.
 Ne vocetis me Noemi, séd vocate me maram, id est amaram,
 quia amaritudine replevit me Inimison.

Csíkban úgy látszik nemcsak a medvék, havasok s a gazdagság iránt érdeklődött, de a történeti feljegyzések iránt is. Aranka 1793-iki székelyföldi tört., tanulmányútazása felköltötte az érdeklődést (mint fennebb láttuk) Csíkban a régi emlékek és kéziratok iránt, és Sándor Z[^]igmond maga is úszik a divatos árral: felcsap történetkutatónak.

Hazai joga IV. kötetének 34/a. lev. ez a sajátkezű oldaljegyzete áll:

»Nota ex libro Hungarico idiomate scripto *Joannis q. Cserei* supremi capitanei post Stephanum Petki et Lázár pag. 5.

Hajolj már te is Csíkországa Keményhez,¹⁾

Úgy juthatz esmét ama verőfényhez,

Melyben a Sándorok alatt valál,

Midőn nem talált se Oszmán, se más halál.

Kemény országnak nyugodalma

S néked is piros gyümöls alma,

Ennek lesz is igaz maradványa,

Ki ország sérelmeit meg is hánya,

Fiú ágon lejövő, senki sem is bánnya.

Ehhez a jegyzethez sok szó férhet. Cserei János idézett könyvét (?) nem ismerjük. Csíki főkapitány Cserei Jánost sem ismerünk. *Cserei János*, a történetíró Mihály apja, fogarasi főkapitány volt s ez lakott egy ideig Csíkban, Rákoson (a hol történetíró fia született 1667-ben). Feleségének, Cserei Juditnak az atyja *Cserei Mihály* volt az öreg Rákóczi György idejében Csíkszék főkapitánya (Lázár István 1630 és Petki János 1639. után). Azt sem tudhatjuk, hogy kiket ért az apostrophált *Sándorok* alatt, kik tudunkkal főkapitányságot Csík-

¹⁾ T. i. Kemény Jánoshoz, a fejedelemhez.

bán nem viseltek, legfőlebb alkapitányságot (Sándor Mihály 1638, Sándor Péter 1640¹⁾ és Sándor János 1694-ben.)

Sándor Zsigmond historizálása tehát nagyon ingatag alapon áll és gyanús.

Van még egy *Cserei János*, a kire gondolhatnánk, de ez későbbi s a miklósvárszéki bölöni Csereiek közül való, a ki nem volt csíki főkapitány. Ez Cserei Farkasnak a fia, a ki Bölönben lakott (Miklósvárszéken), a Rákóczi forradalomban mint ezredes (colonellus) szolgált, kibujdosott, 1717-ben notázott (birtokát Cserei Mihály kapta), majd 1720-ban visszajövén, Miklós várszék alkirálybírájává választott, ítélőmesterségre is jelöltetett.²⁾ *Bölöni Cserei János* »tanúit, okos, nagyelméjű ember< volt,³⁾ »nagy scientiája, experientiája« volt »theológiában, philosophiában, jurisprudentiában, *historiák* olvasásában, politikai és *militaris* directioban.«⁴⁾

Ennek egy kézírati munkájára is hivatkozik Sándor Zsigmond közjogi kézírati jegyzeteiben, a hol a hadi szokásokról ír.⁶⁾

Annyit megállapíthatunk, hogy Sándor Zsigmond Csíkból történeti jegyzetekkel és újabb impressziókkal térvén vissza Kolozsvárra, jogi tanulmányait a második éven már családi történetére való különös figyelemmel folytatja. Jegyzetei tanuskodnak erről.

A hazai jog III. kötetében »De ingessione« ez. alatt család-történeti példát idézván, atyját, nagyatyját sorolja elő.«⁶⁾

Az »evictio«-ról írván, felhossa például, hogy ő eladja csíki birtokát Boros Józsefnek és ezt perbe idézi *gróf (!) Sándor János* stb. (21. lev.)

¹⁾ Benkó Károly: Csík, Gyergyó és Kászón 53. 1.

²⁾ Székely Oklevéltár VII. 284., 300., 344. 11.

³⁾ Cserei Mihály jegyzőkönyve. Tört. Tár 1903, 527. 1.

⁴⁾ U. ott az 577. 1.

⁵⁾ »Fuit etiam stratagema valde pulchrum in Sicilia, quod légi in manuseriptis *Joannis Cserei de Barott* eo tempore commissum, quo temporé in servitute redacta est Siculica natio* (János Zsigmond idejében.) (Jus publicum 757. §. »Stratagema.« Érd. Múz. Kézirattára id. h. 503. 1.)

⁶⁾ *Stipes Petrus*, qui 17 anno aetatis contrahit matrimonium cum Júlia Zekel de Kiljén, ita post annum nascitur *Michael*. . . (ennek fia: !) *Sigismundus* stb. (Id. h. 17. lev.)

Egy másik példában tekerőpataki Gáborffi Pál Kolozs-megye alispánját emlegeti (62. lev.)

Alább a pecsétéről írván, oldalt megjegyzi, hogy: »NB. Ezt mikor írtam iffiú voltam, mégis jól írtam« (91. lev.).

A gondos jogi jegyzetek és családtörténeti hivatkozások tanúsítják, hogy Sándor Zsigmond jogi tanulmányait azzal a célzattal folytatta, hogy azt maga és családja érdekében értékesíteni fogja.

Még egy tanúlsággal szolgálnak e fenmaradt kéziratok.

Az oldaljegyzetek számos példát nyújtanak arra, mily sokat adott Sándor Zsigmond az ő (Dujardin ágon) bárói, grófi összeköttetéseire.

A hazai jog III. kötete első lapján álló tolipróbák gróf Bánffy Zsigmond (a gubernátor fia) barátságával kérkednek három (latin, német és francia) nyelven.¹⁾

Ennek a kötetnek a végén az áll, hogy »finis imponitur in praesentia correpetitionis Dionysii comitis Banffy de Losontz amici sincere dilecti«. (104. 1.)

Sándor Zsigmond ezek szerint együtt tanulta a jogot a gubernátor fiával; együtt, az ő kéziratából correpetáltak, s Bánffy Dénes elkérte az ő jogi könyvét átolvasásra.²⁾

Jónevű tanulótársai iránt később is figyelemmel van s velők mintegy kérkedve tesz róluk jegyzeteket hazai *jogi leönyve* IV. kötete lapszélein.³⁾

¹⁾ Sigismundi Sándor amici dilecti Denis Banffy m. p. *Alább:* Mein liebster Sigmund, lass dein Buch zum regeliren (ígyrelegiren?) bei uns. D. Banffy. *Alább:* Monsieur Monsieur Chevalier Zsisimone (!) Sándor signeur (!) de St Mihály nóm cher amis. Denis.

²⁾ Nem lehetetlen, hogy ilyen protectio csúsztotta be a guberniumba azt a hamis családi leszármazást *Uopor Sándortól*, mely Kolozsvárt 1796 júl. 12. kelt gub. kiadványban beiktatva van. (Ld. a Függelékben 194. 1.)

³⁾ Többek közt: »1799-ben *Zeyk Dániel* felette jó barátunk és atyámfia Becsbe mene« (25/a. lev.)

»1799. Szebenben *Sombori András* hajdani tanulótársom vette feleségüi *Szeredai Rosaliát*. Pro memória, ezeket én szerzem egybe *szebeni byjdosásomban*« (19/b. lev.)

»1800. *Bánffy Dénes* concipista leve a guberniumban. Gr. *Észterházi Ferencz* a kir. magyarországi táblán. Isten éltesse mint jóemlékeztű tanulótársainkat, vigye nagyobbakra« (23. lev.)

A nagyravágyás, a főurak közé tartozás beteges ambíciója sarkalja Sándor Zsigmondot arra, hogy családjának ősrégiséget magas rangot vindicáljon s e célból nem riadt vissza a hamis genealógia gyártástól és nem a hamis krónika koholástól sem. Mert én azt hiszem, hogy a kettőt, mely egymásnak ikertestvére, egy és ugyanaz az ember koholta, és pedig *Sándor Zsigmond*, a ki a genealógia alatt aláírva, mint kiadó és családi levéltárnok s Csíkszék hites ülnöke szerepel.

Hogy jellemével, egyéniségével, céljaival összefér, sőt azoknak logikus következése, az, a mit róla tudunk és elmondottunk, megerősíti. Jogi munkái, melyek történeti és jogi ismereteit s latin tudását (ifjúkora daczára) a közönségesnél magasabb színvonalon állónak tüntetik fel, s írói hajlama, mely verses szárnypróbálgatásaiban is megnyilvánul, arról győztek meg, hogy képessége is megvolt hozzá. Mert én nem tartozom azok közé, a kik (mint Aranka) azt hinnék, hogy a csíki székely krónika olyan mestermű, melynek koholásához valami rendkívüli fő kellene.

Az akkor közkeletű történelmi és jogtudáshoz (Anonymus, Corpus Juris, Approbaták s a székely jogok) nem kellett egyéb, mint hozzákeverni a hamis családi genealógiát, a papi fejedelemség (a rabonbánság) és az áldozó-pohár meséjével, a helyi hagyományokat Csíkból, Udvarhelyről: s elkészülhetett az a zavaros, zagyvalékos, szándékosan félelges és itt-ott csonka galimathias, a mit csíki székely krónikának nevezünk.

Nem kellett ehhez rendkívüli történetudás (az épen nem szerepeltetne kiforrott családneveket az Árpádkorban);¹⁾ nem

»Anno 1801-ben gr. *Teleki Pál* vette feleségüi Matskási Pál bátyánk leányát Klárát« (20/a. lev.)

»Anno 1801-ben vette feleségüi *Huszár József* hajdani contubernalis társunk. *Teleki Annáig* Mikes leánytól valót, *a Dujardi ágon már lett nékem régen várt sógorom** (20/a. lev.)

»*Székely János* kedves öcsénk hadnagy leve.«

»*Székely Mihály* assessor leve 400 firtal a királyi táblán, kedves contubernalisunk« (20/b. lev.) *Ez adta ki a krónikát 1818-ban!*

¹⁾ Stephanus *Beél* 1039, fráter Paulus *Csángwr*, Uopour (Apor), Nömöz, Miko, Ugrón, Lázár, Biro, Nagy, Zimány, Dája, ZÖköl (Székely), Turek (Török), 1062-ben. Elisabetha *Szilvási*. Anna Gögö (XI. sz.), Zöld, Nömöz de Káinok, Kadutsi. Joannis Latzko, Ladislaus Réva,

classicus latinság (a mely nem követhetne el olyan hibákat, szöfűzéseket, csonka mondatokat); hanem merész dilettantizmus, kiforratlan, szilaj fantázia és mindenek felett tág lelkiismeret. Ez pedig minden tudósnál inkább illik egy ifjú óriást mímelő *végzett jogászhoz*, a kinek agyában kavarogva forrong a sok rendezetlen tudomány, a mit ő beteges ambíciójának kielégítésére, legelőbb is hamisításra használ fel.

Erre vall minden jel, a mit Sándor Zsigmondról tudunk. Öt gyanúsítják a kortársak, a kik úgy ismerték, hogy hasonló szemfényvesztés próbáitól nem idegen, a ki az Apor-perben »hamis kamarán költ okleveleket« használta, a kit még a száj-hagyomány is úgy emleget falujában, hogy hamis írással perlekedett s a kiről kimutattuk, hogy a hamis családi genealógiát szerkesztette s azt a gubernium hivatalos kiadványába is becsempészte. Mindezek arra vallanak, hogy a csiki székely krónikát nem más, hanem Sándor Zsigmond koholta.¹⁾

ezereskapitány, Petrus Loconczy (1249), Gyulai Anna, Basa (1350) stb. neveket.

¹⁾ Nem tartom kizártnak, sőt nagyon valószínű, hogy e czélból másnak a segítségét is igénybe vette, de hogy kiét? arra egyenes adattal nem rendelkezem. Gondolhatnánk Killyéni *Székely Mihályra*, a ki neki tanuló társa és rokona volt (nagyanyja Székely Júlia révén), a ki a székely krónikát (később) kiadta, minden megjegyzés nélkül (»A nemes székely nemzet constitutioji« stb. ez. névtelenül megjelent gyűjteményes munkájában Pesten, 1818.) s a ki, mint előszavából kitűnik, »még az életbe kilépésekor kezdette gyűjteni mindazt, a mi (munkájában) kiadva vagyon.« (U. ott.) Az ő segédkezését, unokatestvére Sándor Zsigmond könnyen igénybe vehette. A Székely (Zököl) család is többször előfordul a krónikában. Egyenes adatom azonban a Székely Mihály (később itélőmester) közreműködésére nincs.

Segédkeztetett a krónika szerkesztésében *etfalvi Halmágyi István* is (1796-ban kir. táblai fogalmazó), a ki épen 1796 május 16-án (a hamis genealógia keletkezése havában) veszi nőül Sándor Zsigmond unokakugát, *Sándor József fát*. Ez a Halmágyi (más, mint a naplóíró gub. titkár, *szilágy-sowdyai* Halmágyi István!) kiválóan eszes ifjú volt, kit a jezsuiták magukhoz édesgettek s rendjökbe leendő fölvételre készítettek elő. Azonban a jezsuita rend hazánkban is eltöröltetvén, Halmágyi István papi pályájának is vége szakadt. A kir. táblán nyert aztán alkalmazást s itt működött és haladt elő a számeletti ülnökségig (1804—1808). 1809—1817-ig főkörmányszéki titkár 1818-tól 1820 jun. 7-én bekövetkezett haláláig főkörmányszéki tanácsos volt. 1815-ben megírta

A krónika 1796 nyarán elkészülvén, Sándor Zsigmond kezébe juttatta csíki rokonainak. Csíkszék akkori főkirálybírája, homorod-szentmártoni *Bíró Gábor* átadta a naiv öreg Farkas Nép. János nyug, plébánosnak Csíksomlyón. Ez szépen lemásolván, elküldötte Aranka Györgynek 1796 nov. 20-án Marosz az Aprobata és Compilata Constitutióknak magyarázatát és mutató tábláját. Tudjuk róla azt is, hogy birtokperei számára több »genealógiai deductiót« készített. (Ld. Az etfalvi Halmágyi család, írta Sándor Imre, a Genealógiai Füzetek 1905. évi. 70. 1.) Ilyen »genealógiai deductio« maradt fenn tőle a Sándor-családról is 1806-ból (a Sándor Zsigmond-féle, némi változatokkal), melyet felesége javaira ügyelhetés céljából írt le (Ld. a Függelékben.) Nem lehetetlen, hogy előkészítésében is része volt a tudós exjesuita völegénynek. Halmágyi sógrai (a mádéfalvi *Zöld*, taplócza *Lázár*, Kaáli *Nagy*) családok mind szerepelnek a székely krónikában.

Gyanakodtak a csíki r. kath. papokra, a kik után gondosan kutattam 1904. nyarán az ottani plébániák irattáraiban 8 a csíksomlyai könyvtárban. Ezek közt első sorban gyanúsnak látszott *Farkas Nép. János*, előbb kászonjakabfalvi plébános, a ki nyugalomba menvén, Csíksomlyón lakott saját házánál, ő küldötte be a krónikát Arankának másolatban 1796 nov. 20-án. De levelében megmondja, hogy kitől kapta (a Sándorokkal rokon főkirálybírótól: *Bíró Gábortól*), tehát a gyanú alól felmenthető.

Gyanúsnak látszott *Némethy József*, a karczfalvi templom küszöb-kövének 888-as (1444 helyett) évszáma közrebocsátója. Ő előbb épen csík-szentmihályi plébános volt (1757—80-ig) s mint ilyen az ottani egyházi jegyzőkönyvben (piae fundationes ad missas privatas) a 144. lapon ír egy *András Mátyásról*, a mely név a krónika alatt (mint annak összeírója) szerepel. Némethy József 1780 okt. 15-én a nagy-boldogasszonyi (karczfalvi) egyház plébánusává iktattatott be (saját feljegyzése szerint, az ottani halottas anyakönyvben), ki egyszersmind felcsíki esperes és ez. kanonok volt. Meghalt ugyanott 1802 aug. 21. Végrendeletében 50 frtot hagyott a cs.-szt.-mihályi egyháznak. A karczfalvi egyház iratai között megvannak a Némethy által vezetett anya- és jegyzőkönyvek; de nincs oly írat, mely a székely krónikára vonatkoznék.

A csíksomlyai *Losteiner Lénárd* egykorú történeti munkái (A szent Ferecz-rend története I—III. k. Chronologia 1777-től) a székely krónikával rokonságot nem árulnak el.

Még kevésbbé lehet gyanúba venni (kivel szemben akadémiai bírálóm — Karácsonyi János — gyanúját fejezte ki) a csíki székely krónika keletkezésével egykorú, nagyérdemű, jeles erdélyi történetírókat: *Benkő Józsefet*, a kinek Sándor Zsigmonddal, tudtommal, semmi érintkezése nem volt: ő Kolozsvártól távol, a miklósvárszéki Köpeczen lévén 1796-ban ev. ref. lelkész. Minden gyanú alól felmenti őt saját levele, melyet 1797 szept. 20-án írt gr. Bánffy György gubernátornak, a ki a székely

vásárhelyre. Aranka lefordította, tanulmányozta, másnak is kiadta (így Zabolai Finna Sámuelnek) tanulmányozás végett. Közölték a nevesebb historicusokkal is. Mindenki álmélkodott az egészen új, eddig semmiféle történettudós, vagy forrás által nem említett dolgok hallatára s a tudós közvélemény (mint

krónikát vele közölte és arról véleményét kérte. »Sok olyast tanultam belőle — úgymond — *a mit eddig nem tudtam, nem is tudhattam.* Én ezt nagy históriai kincsnek tartom, és épen azért *igen is szükségesnek látom, hogy ezen nagyszerű manuscriptumnak autographumát, vagy legalább authentica copiáját a méltóságos társaság* (t. i. az Erdélyi Nyelvemelő társaság) *nyomósán felkeresse, mert ettől függ minden,** (Új Magyar Múzeum 1854. 447. 1. Gr. Kemény József: Az állítólag 1583-beli székely krónikáról.)

A fellengős és ábrándos historizálók közötti közel volt Sándor Zsigmondhoz homorod-szentpéteri *Cseke József* (1796-ban gub. cancellista Kolozsvárt), a ki 1782-ben »Az oláh nemzetről« írt egy munkát, 1785-ben »Az Erdélyben levő rejtett kincsekről« s ebben előfordul Bondavára, Zethavára, Budvára, Gumez vagy Gyimes apátúrság, melyek a csíki krónikában is szerepelnek. *Cseke József* főmunkája »Scithia vagy Seth Helye« 3 kötetben, a melyben azt bizonyítgatja, hogy »a székely nemzet eredeti scitha nemzet és nem az Atilia Hunnusi maradéka« (I. 1.). Hajmeresztő etimológiája szerint Európa = Ez ur apa (az apai scitha névből), Zetha vára — Seth vára (Zetelaka), Budvár = a Budin tribus, Udin tribus vára, Acatzir «= Katzér, Nimród = Nem rút, Hunnus = Honnos, Géták = Két ág. Elő jó benne a Bondavár, Budvára, Opour (Apor), Gumes vára, Görgő vára, Miko vára; Mikes, Nümöz, Lazör, Gazon (Kászson) név, melyek a székely krónikában is ilyen alakban szerepelnek. Hosszasan ír *Anacharsis* Scithia nagy bölcséről, »a ki új isteni tisztelet módját akarta felállítani. . . Scithiába érkezvén, Hileába ment, itt az egész isteni tisztelet rendtartásait elvégezte . . . Hilea annyit teszen, mint hely: Udinvárhely« (Udvarhely) »Anacharsis királyi vérből volt, és főpap volt« (mint a rabonbánok.) »Anacharsis Udinvárhelyen lövetet meg Lövéten s onnan vette Lövéte nevét is, így tehát a bölcs Anacharsis Udin nemzetbeli scitha volt, *udinvári*, vagyis mai nevezet *Udvarhelyszéki** (II. k. 90. 1.) ír »a nemzeti áldozatokról.« »A tágas nagy Scithiában sok nemzetek megmaradtak a régi áldozattétel mellett egészen I. Béla idejéig, a ki 1061-ben Fejérvárra országgyűlést hirdetvén, a scithák, vagyis a mostani székelyek főrendei, lovasai, gyalogjai megjelentek a tribusoktól küldött követek által, kiket Béla kényszerített a keresztyén hit bevételére.« (I. k. 133. 1.) Mindez más formában (mutatis mutandis) szerepel a székely krónikában. *Cseke József* ugyan 1833-ban írta ezt a munkáját, de már 1796-ban is historizálgatott s nem lehetetlen, hogy ferde tudakosságának része van a székely krónikában. (Munkái megvannak az Erdélyi Múzeum kéziratárában.)

Benkő József 1797-ben) azt sürgeti, hogy elő kell keresni a krónika eredetijét, vagy hiteles másolatát. Ez azonban (nem létezően) sehonnan nem került elő.

A tudományos irodalom ezzel napirendre tért felette. Ámde 1818-ban Sándor Zsigmond egykori tanuló társa s rokona Székely Mihály kiadván, az irodalom is foglalkozni kezdett vele és akadtak, a. kik (elrontott, hibás, csonka másolatnak tartván) felültek neki és hivatkozni kezdetek rá. Majd egész kis irodalom képződött körülötte.

Újabb időben hitelét erősen megingatták egyes történetírók (főképp Nagy Géza jegyzetekkel ellátott fordításával); de genesisét feltárni senkinek sem sikerült.

A csík-szentmihályi Sándor család jelenleg élő tagjainak (főképp Sándor János volt főispán, székely kormánybiztos és államtitkár, és Sándor Imre, a kolozsvári »Genealógiai Füzetek« szerkesztője) elfogulatlan igazságszeretete módot nyújtott nekem — a családi oklevelek felhasználása és egyéb levéltári anyagnak útmutatása mellett — a rejtély megoldására.

Remélem, hogy az elmondottak után senki sem fog kételkedni abban, hogy a csíki székely krónika mindazon részében, melyet egyéb, hiteles kútfők nem támogatnak, költött mese, hogy Zandirhám s a rabonbánok nem léteztek.

Az igazi székely história érdekében le kellett számolnunk ezzel a »hamis kamarán költ« krónikával, mert az igazság temploma csak a hamisság romjain épülhet fel.¹⁾

¹⁾ A munka teljessége megkívánta, hogy a hivatkozás alapjául szolgáló oklevelek Függelékben mellékeltessem. Hálás köszönettel fogadtam azért a M. Tud. Akadémia történelmi bizottsága határozatát, mely ezeknek a kinyomatására is felhatalmazást és módot nyújtott.

FÜGGELÉK.

I. A CSÍKI SZÉKELY KRÓNIKA.

(Latin szövege. Aranka magyar fordítása és jegyzetei.
Rövid krónika. Aranka előljáró beszéde.)

II. A SÁNDOR CSALÁD (HAMIS) GENEALÓGIÁI.

(1796-iki, latin és magyar szövegű, Sándor Zsigmond levele a guberniumtól. Genealógia 1806-ból. Nemzedékrendi táblázat)

III. LEVELEK A SZÉKELY KRÓ- NIKÁRÓL.

(Farkas Nép. János 1796. Sándor Ignác 1798. Aranka Györgyhöz írt levelei. Sándor Zsigmond levelei 1804-ból.)

IV. LEVELEK A „RABONBÁNOK” POHARÁRÓL.

(Id. Sándor Péter 1756. végrendeletéből. A Sándor-család poharai lajstroma 1758-ból. Sándor Ignác és Sándor Zsigmond periratai a pohár felől 1798—99. Sándor József Aranka Györgynek 1811. Levéltörődék a pohárról 1857-ből.)

I.

A CSÍKI SZÉKELY KRÓNIKA.

1. **LATIN SZÖVEGE.** Farkas Nagy János másolata után; kilencz példány változataival; Farkas N. János és Aranka György jegyzeteivel.
2. **MAGYAR FORDÍTÁSA** Aranka Györgytől, magyarázó jegyzetekkel.
3. **RÖVID KRÓNIKA.** Aranka György kivonatos szerkezete.
4. **ARANKA GYÖRGY ELÖLJÁRÓ BESZÉDE**
a tervezett kiadáshoz 1797-ben.

1. A krónika latin szövege 1796-ból.

(Kilencz példány változataival.)
Megjegyzések.

A székely krónika hitelességének hívei abból a föltevésből indultak ki, hogy a krónika 1818-iki kiadott szövege elrontott másolat s azt óhajtották, hogy a felkutatandó 1533-iki eredeti vagy az 1695-iki másolat, vagy az újabbkori másolatok egybevetésével helyes szövege állíttassék helyre és úgy adassék ki.

Mint feljebb kimutattuk: a krónikának 1533-iki eredeti szerkesztése nem volt és nincs; ép oly kevésbé volt és van 1695-iki másolata; de vannak másolatai a XVHL század végéről és a XIX. század elejéről. Csak is ezekből lehet tehát a krónikát rekonstruálni.

Én kilencz ilyen másolatot kutattam fel s ezek alapján adom a székely krónikát. Alapúi veszem a legrégebb (1796.) hiteles másolatot, *Farkas Nép. János*ét s ahoz fűzöm jegyzetben a többi másolatok eltéréseit.

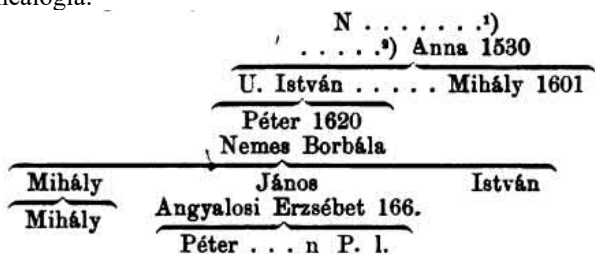
Ebből az a tanulság domborodik ki, hogy az 1818-iki kiadott példány eléggé hibás másolatból készült ugyan, de a többi is hibás és hiányos szövegű; úgy hogy biztosra vehető, hogy az eredeti (1796.) szerkezet is hibás és hiányos volt és pedig szándékosan elferdített, hogy annál inkább félrevezesse a közönséget, s így szolgálja főczélját.

A kilencz példány a következő:

1. sz. A *nyomatott példány* (Székely Mihály: A nemes székely nemzetnek constitutioji 1818. kiadása végén).

2. sz. A *guberniumi példány* Aranka gyűjteményében (föl.), ezzel a záradékkal »Praesentem copiae copiam e veris suis vidimatis copiis sincere et genuine descriptam, cum iisdem comportatam, adeoque iisdem per omnia et in omnibus conformem esse, praesentibus, fide nostra mediante testamur. Claudiop. 13-a Apr. A 1797. Ladislaus Simény (p. h.) Sigismundus Kelemen de Nagy Ernye (p. h.) inclytae cancellariae majoris r. provinciális Tranniae scribae ac jur. notarii ad praemissam vidimationem fideliter per-

agendam specialiter exmissi«. — E felett és a szöveg alatt egy csonka genealógia:

3. sz. A *Becze-példány* (Aranka gyűjteményében, hosszú 8-adr.), melynek latin szövege után II l. magyar (gyöngye) elméi* kedés van e cím alatt: »A székely Nemzet eredete, változása és Kendé 374-ik esztendőtotl fogva 1063-ig «. Alatta Aranka kézírásával: »Irta Bocz (t. i. Becze) Kolosváronn lakó gr. Bethlen János úrnak főkirálybíróságában író deákja«. (Ld. alább erről gr. Bethlen János levelét.)

4. sz. *Névtelen másolat* Aranka gyűjteményében (föl.) az Erdélyi Muzeumegylet kéziratrában.

5. sz. A *fordái példány*, az Erdélyi Muzeumegylet kéziratrában, ily cím alatt: » A Dáczában letelepedett Székely Nemzetnek szokásairól, rendtartásairól és törvényeiről íratott köny*vetske«. Alatta: »Nagy Sollymosi *Koncz Józsefé*, Tor dán, kisasszony hava 26-án 1832.«³⁾

A kéziratós könyvecske tartalma: 1. A csiki székely krónika magyar fordítása (nem az Aranka-féle, hanem egy más, melyből én is idézek, más másolatból) e hamis (más kézírású) címmel: Értékezés a nemes székely nemzet áldozó poharáról. 2. A székely krónika latin szövege. Továbbá egyéb székely törvények és oklevelek másolatai (8-adrét, 58. l.)

6. sz. *Udvarhelyi példány* az Érd. Muzeum kéziratrában (8-adrét, 16. l.), ezzel a záradékkal:

»Praescripta Gentis Siculicae fide digna Declaratio decopiata est per *Antonium Barabás* mp. in sede Siculicali Udvarhely jurasorem, Ao. 1797. Mely másolatból e másolat van, abban egész sorok kihagyva valának, hihetően az olvashatlanság okából. A qtylus is helyen-helyen érthetlen vala. (A borítékon Ferenczi Zoltán volt könyvtárigazgató kezeírásával: Köhalmi levélt. 11. sz.)

7. *Szigethi Gyula Mihály példánya*, az ő kézirati jegyzeti I. füzetében (8-adrét) a székely-udvarhelyi ev. ref. collegium könyvtárában. (Másnak az írásával, minden megjegyzés nélkül).

¹ Menyhárd.

² Lázár.

³ Ez a cím lap alján más írás, későbbi.

8. *Marosvásárhelyi példány*, az ottani ev. ref. collegium könyvtárában, *Farkas Nép. János* kéziratáról vett másolat, az ő oldal jegyzeteivel. (Nagy ívrét, minden záradék nélkül.)

9. *Farkas Nép. János példánya*, az ő sajátkezű írásával, melyet ő 1796. nov. 20-án Csík-Somlyón kelt levelével Aranka Györgynek megküldött Maros-Vásárhelyre. Az Aranka gyűjteményében az Erdélyi Múzeum kéziratárában (fölsz. 16. 1.). Hátán Aranka kezével: »1533. K. I. A székelyek eredetéről. A Deák.«

Ezt, mint a legrégebb ismeretes kéziratot, vettem a kiadás alapjául s az eltéréseket jegyzetbe tettem, megjelölvén a fennebb jelzett sorszámokkal a kézirati példányokat, melyekben a jelzett változatok előfordulnak. Sz. L.

*

*Deductio, et Connotio*¹⁾ *excepta*²⁾ *A° 1533. per Andreám Matt yás, coram Veres Deák, Mathia*²⁾ *Györffy, et Gábrrielé Istán*⁴⁾ *Nöbilibus Siculis Sedis*⁵⁾ *Csik Denuo descripta per Petrum Veres et Stephanum Bors*³⁾, *Nobiles Sedis Csik*¹⁾ *Principatus Transylvaniae A° 1695. Die 14. mensis Marty. Continens origines Siculorum, et facta Heroum, ac*⁴⁾ *Primorum Sedis Csik*⁹⁾ *Gyergyó, atque*¹⁰⁾ *Kászon. Transumpta per me Jbannem Nép. Farkas. Presbyterum Saecul. A° 1796.*¹¹⁾

Dacia Alpestris*) á¹²⁾ Genere Humano bellicosissimo,¹³⁾ ac¹⁴⁾ Gén te^{1B)} Siculorum occupata post ruinam Impery Atillicé,

1) Connotatio 1., 3., 5., 6., 7. sz. A 4. sz. Historia áll a Deductio et Commotatio helyett.

2) excerpta 1., 3., 5., 6., 7. sz.

3) Mathea 4. sz.

4) István 1., 3., 4., 5., 6., 7. sz.

5) Hiányzik 1., 5. sz.

6) Boros 5. sz.

7) etc. 4. sz.

8) et 4. sz.

9) A többi cím hiányzik 4. sz.

10) et 5. sz.

11) Ez a pont: Transumpta stb. hiányzik 1., 3., 4., 5., 6., 7. sz. p. A 8. sz. p. hiányzik a me szócska. A cím hiányzik egészen a 2. sz.

*) Oldalt Farkas N. J. kezével: *Opinativae Reflexiones Transumptis*. (8., 9. sz.)

12) Hiányzik 1., 5. sz.

13) bellicosissima 6. sz.

14) Hiányzik 2., 4., ac h. a 1., 5. sz.

15) genere 3., 7. sz.

bellicarum expertissima, per Tribus, atque¹⁾ Generationes²⁾ Halom,³⁾ Eulie,⁴⁾ Jenő,⁵⁾ Megyes,⁶⁾ Adorján, et Ábrám,⁷⁾ ac Lineas Generationum, Haereditates, ac⁸⁾ Offitia inter se⁹⁾ partiuntur Ejusdem originis ac Hungari¹⁰⁾ Pannonnes, a reliquis Gentibus Siculi nominati¹¹⁾ à Schitico¹²⁾ Populo¹³⁾ Atillae¹⁴⁾ Nobili.

A¹⁵⁾ primo eorum ingressu in Pannoniam propagati,¹⁶⁾ terramque Alpestrem proprio¹⁷⁾ Marte aquisitam¹⁸⁾ inter se per Tribus distribuere, atque Tribuum Generationes, atque Lineas Generationum. Usque¹⁹⁾ ad tempora Arpadj²⁰⁾ se submittebant Rabanbano²¹⁾ supremo Rectori unanimiter electo.

Ad castra metienda contra exterarum Gentes, ad jura²²⁾ sacra et profana edicenda per calicem²³⁾ poculum ex cortice miristica²⁴⁾ factum ab Anachoharim²⁵⁾ Scitarum²⁶⁾ Nabon²⁷⁾

1) ac 5. sz.

2) generationis 1. sz.

3) Haloni 1., 3., 5., 6., 7. sz.

4) Ewlic 2. sz. Erőslík 5. sz.

5) Jenő 3., 7. sz.

6) Medgyes 1., 4., 5., 6. sz. Medjes 2. sz.

7) Abrán 1., 5. sz. Abran 7. sz.

8) et 1. sz.

9) sese 1., 5. sz.

10) Hungaros 2. sz.

11) Nuncupati 2. sz.

12) Scithico 1. sz. Scitico 2., 3., 4., 6., 7. sz. Scythico 5., 8. sz.

13) popullo 7. sz.

14) Atilla 1., 2., 5., 8. sz. Atillae 4. sz.

15) In 2., 4. sz.

16) propagari 4., 6., 7., 8. sz. Eredetileg a F. N. J. p. is így állott
és később javítottatt *propagatira*, a hogy áll 1., 2., 3., 5. sz. a. is.

17) propria 4., 5. sz.

18) acquisitam 1., 3., 4., 5., 7., 8. sz.

19) et usque 2. sz.

20) Arpadi 2., 4., 5., 6. sz.

21) Rabanbano 1. sz. Rabambano 2., 4. sz. Robanbano 5. sz.

22) fora 6. sz.

23) calicem 5. sz.

24) myristica 2., 3., 7., 8. sz.

25) Anachoharim 2. sz. Anacharsi 5. sz., Anachoharim 4. sz., Anachoharim 6. sz.

26) Schitharum 1. sz. Scitharum 2. sz. Schyтарum 5. sz. Scyтарum 6. sz. Scytharum 8. sz.

27) Noban 3., 7. sz. Nobon 6. sz.

Philein¹⁾ repertum, modoque²⁾ variatum exstantem³⁾ ad praecepta Communitatis extradanda,⁴⁾ ad puniendos Transgressores ejusmodi⁵⁾ mandati,⁶⁾ ita ut per media viscera scinderentur in facie ejus in arce Bondvár⁷⁾ (a) residentis ab antiquo Rabanbano⁸⁾ Bonda⁹⁾ Nabon Philein¹⁰⁾ exstructa ante ruinam adhuc Imperij Atillae.¹¹⁾ In hac enim Metropoli Generosa, Magnamina, sed injuria temporum detrita rerum Genti Sicularum omnia jura per Supremum Rabanbanum¹²⁾ dum confluxus Gentis adesset exhibebantur usque ad tempora Zándirhami¹³⁾ Rabanbani¹⁴⁾ fungentis dignitate; hoc enim tempore Gens Hunnorum altera,¹⁵⁾ Duce Árpád¹⁶⁾ adveniente¹⁷⁾ filio Almos,¹⁸⁾ missis Legatis Zándirhám eandemque¹⁹⁾ Nobilitate pollentem Gentem (testantur acta, et monumenta hodieque superfluentia²⁰⁾ in aedibus Domini nostri²¹⁾ exceptit expositisque²²⁾ Legibus sculptis in Lapidibus *Hatkövé*,²³⁾ celebratoque

1) Phileim 5. sz.

2) modo 4. sz.

3) extantem 3., 5., 6. sz.

4) extradenda 2. sz.

5) ejusce modi 2., 4. sz.

6) mandanti 4. sz.

7) Boudvar 2. sz. Bound var 5. sz.

(a) *Modo dicta Budvár ultra, sed prope Udvarhelyinum penes . Küküllő.* (8., 9. sz.)

8) Rabonbano 1. sz. Rabambano 2. sz. Robonbano 5. sz. Rabánbáno 8. sz.

9) Bouda 2., 5. sz.

10) Phileim 5. sz.

11) Atillae 2., 4. sz.

12) Rabonbanum 1., 5. sz. Rabambanum 2. sz.

13) Zandichani 4. sz.

14) Rabonbani 1. sz. Rabambani 2. sz.

15) altero 1., 5. sz.

16) Árpád 2. sz.

17) Adveniens 1., 5., 6. sz.

18) Almoos 2., 4. sz. Almi 5. sz.

19) eamque 5. sz.

20) E két szó hiányzik 2. sz.

21) A *nostri* szó hiányzik 2. sz.

22) expositis 2., 4. sz.

23) Hatkövek 8. sz. Hat-köve 1. sz. Hat-kövéer 2. sz.

more Rabanbani ¹⁾ in arce Bonda ²⁾ Sacrificio, sequentes Leges ex lapidibus perlegens, adplicuit Genti suae:

Ut nemo, nisi ³⁾ de ⁴⁾ ejus stirpe virili suprema potestate praeficeretur in Terra Pannon.

Quam autem terram quis propria manu aquisiverit, ⁵⁾ eidem proprium evadat, quod vero unita vi, ⁶⁾ ex aequo inter acquirentes ⁷⁾ dividatur. ⁸⁾

Negotia autem, Populi consensu dirimantur. ⁹⁾

Qui ¹⁰⁾ autem praeficienti fidem infregerit, capite, et fortunis ¹¹⁾ minuatur ¹²⁾ ante Sacrificium supremi Rabanbani. ¹³⁾

Si quis autem Rabanbanorum ¹⁴⁾ splendori contraiverit ¹⁵⁾, ignis, ¹⁶⁾ et aqua ¹⁷⁾ ei ¹⁸⁾ interdicatur.

Si quis vero ¹⁹⁾ ad Sacrificium Supremi Rabanbani ²⁰⁾ non comparuerit, per media viscera transfigatur.

Quibus perlectis, et applicatis ²¹⁾ Aulici ²²⁾ impositis Rabanbani, ²³⁾ profusis ²⁴⁾ caeteri Lacrÿmis ²⁵⁾ quasi ²⁶⁾ Sangvineis, potum prae gaudio celebrantes sumpsere.

¹⁾ Rabonbani 1. sz., Rabanban 2. sz. Robonbani 5. sz.

²⁾ E 3 szó hiányzik 2. sz. Boud 5. sz.

³⁾ Hiányzik 5. sz.

⁴⁾ ex 6. sz.

⁵⁾ adquisiverit 1. sz., aquisierit 2. sz., acquisiverit 3., 4., 5., 6., 7., 8. sz.

⁶⁾ vis 1. sz.

⁷⁾ adquirentes 1. sz., acquirentes 4., 5., 7., 8. sz.

⁸⁾ dividetur 2., 4., 6. sz.

⁹⁾ dirimentur 2., 4. sz.

¹⁰⁾ Quis 6. sz. ¹¹⁾ fortuna 4. sz.

¹²⁾ minuetur 2., 4. sz.

¹³⁾ Rabonbani 1. sz. Rabambani 2. sz. Robonbani 5. sz.

¹⁴⁾ Rabonbanorum 1. sz. Rabambanorum 2. sz. Robonbanorum 5. sz.

¹⁵⁾ contravenerit 8. sz.

¹⁶⁾ igni 1., 5. sz. ¹⁷⁾ aquae 5. sz. ¹⁸⁾ eidem 1., 5. sz.

¹⁹⁾ autem 2. sz., hiányzik 4. sz. és szórend változat.

²⁰⁾ Mint fennebb.

²¹⁾ applicatis 2. sz. s utána rursum 2., 4. sz.

²²⁾ calici 2. sz.

²³⁾ Mint fennebb.

²⁴⁾ profusisque 1., 5. sz.

²⁵⁾ lacrimis 1. sz., lachrymis 5., 6. sz.

²⁶⁾ Hiányzik 2., 4. sz.

In cujus memoriam Legum à Siculis Gentibus nostris¹⁾ transacceptarum²⁾ Arpád³⁾ ex Tribu sua Genti Siculorum offert pro,⁴⁾ Rabanbano⁵⁾ tribus⁶⁾ filijs ornatum Uopoletum,⁷⁾ Uopour,⁸⁾ et⁹⁾ Uogroun¹⁰⁾ (b) quibus gestis, ascendit Terram Munkáts,¹¹⁾ celebratoque Sacrificio renovatis Legibus, intrat Terram Pannon.

Uopolet¹²⁾ autem ducta Uxore Sarlwm,¹³⁾ Karszaib¹⁴⁾ Cham¹⁵⁾ Nobon,¹⁶⁾ parit trigemellos, in cujus memoriam Zándirhami¹⁷⁾ Uxor Mater¹⁸⁾ Uopoleti ex Magor Zápor¹⁹⁾ genere A^o 888 aedes pro Sacrificio celebrando Rabanbani²⁰⁾ idoneas,²¹⁾ construi curat in Terra Turcorum²²⁾ post Terram Alpestrem Septem Sylvarum²³⁾ in ore Alpium in fine Rakusý non procul fluvio²⁴⁾ post terram Vacsárk²⁵⁾ (c) Blacorum (d)

1) Hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.

2) transacceptarunt 3., 7. sz.

3) Mint fennebb.

4) Hiányzik 5. sz.

5) Rabonbanobus 1. sz., Robonbanobus 5. sz.

6) Hiányzik 1., 5. sz.

7) Uppoletum, Upolet 2. sz., Upolet 4. sz., Vopoletum 5. sz.

8) Uoppour 2. sz., Uoper 4. sz., Vopour 5. sz.

9) Hiányzik 2., 4. sz.

(b) *Hinc familiae Illustres Apor, et Ugron.* (8., 9. sz.)

10) Ugron 1., 3., 6., 7., Ougroun 2. sz., Ougrom 4. sz., Vogroun 5. sz.

11) Munkács 3., 6., 7. sz.

12) Mint fennebb.

13) Sarloirim 1., 5. sz., Sarloun 4. sz., Sarlotsin 3., 7. sz., Szarloum 4. sz., Sarlota 6. sz.

14) Kakaib 1., 5. sz., Karaib 2. sz., Karsiaib 3., 7. sz.

15) chan 4. sz.

16) Nabon 2., 4., 5. sz.

17) Zándirhani 4. sz.

18) Hiányzik 2. sz., a többiben m. f.

19) et Zapor 6. sz., Zápár 2. sz., Zapor 1., 4., 8. sz.

20) Mint fennebb.

21) idoneos 5., 6. sz.

22) Turcarum 1., 5., 6. sz.

23) Sylvanum 4. sz.

24) a fluvio 5. sz.

25) Vacsarch 8. sz., Vatsark 5. sz., Vatsárk 3., 4., 7.

(c) *Hodie Vacsárcsi audit.*

(d) *Valachorum probabilius.* (8., 9. sz.)

Consensu ¹⁾ Gentis dividit terram ²⁾ inter filios ³⁾ subinde.⁴⁾ Demum translato ⁵⁾ calice adducto ⁶⁾ adhuc è ⁷⁾ *Schitia* *) ab *ανακαρ* ⁸⁾ *φιλοδοφο* ⁹⁾ (qui in Patria sua dum ¹⁰⁾ Graeco ritu cum illo ¹¹⁾ sacrificaret, à Fratrem suo interfectus esse dicitur in actis à ¹²⁾ Radago ¹³⁾ Gothorum ¹⁴⁾ Rege ad nos usque allatis, et modo in aedibus Dni nostri ¹⁵⁾ exstantibus) et administrante Sacrificio in aedibus post terram Vacsárk ¹⁶⁾ moritur, et à Ducibus caeteris cum consensu Gentis constituto ¹⁷⁾ Bucsuio ¹⁸⁾ Rectore.**)

Introducta Religione Christiana Filius Upoleti *υδροποτιου* ¹⁹⁾ in valle *Sús Mezõ* (Vide explicatum in facie subsequente sub: e) profigitur.

¹⁾ consensuque 2., 4. sz.

²⁾ Utána suam 2., 4. sz.

³⁾ suos filios 2., 4. sz.

⁴⁾ Hiányzik 2., 4. sz.

⁵⁾ translata 2., 4. sz.

⁶⁾ adducta 2., 4. sz.

*) *Aranka oldaljegyzete*: NB. Olvasd *Graecia*; a Scytia irás-hibája.

⁷⁾ in 2. sz., a 5. sz.

⁸⁾ *ανακαρ*ζ 1., 3., 5., 7. sz. Anacaroi 2. sz. *ανακαρ*μ 4. sz. *ανακαρ*ς 6. sz. *ανακαρ*σι 8. sz.

⁹⁾ *φιλοδοφο* 1., 3., 6., 7. sz., *philosopho* 2. sz., *φιλλοδοφο* 4. sz., *φγοσοφο* 5. sz., *φιλοσοφο* 8. sz.

¹⁰⁾ cum 5. sz.

¹¹⁾ illa 2., 4. sz., cum illo cum 1. sz.

¹²⁾ Hiányzik 5. sz.

¹³⁾ Rodogo 5. sz.

¹⁴⁾ Gottorum 2. sz.

¹⁵⁾ sacris domini exstantibus) — ius enim est Upoleti 2. sz.

¹⁶⁾ Mint fennebb.

¹⁷⁾ constitutio 1. sz.

¹⁸⁾ Bucsinio 1., 5. sz., Bucsnio 6., 7. sz., Bucsuu 2. sz., Buchnio 3. sz.

**) *Nota*: *Conjectura non improbabilis fieri potest, hanc aedem Sacrificij fuisse modernam Ecclesiam, seu Templum Nagyboldog Aszszonyiense, quia dum istud ad latera 1796. extenderetur, repertus est ibi lapis liminaris hac inscriptione 4. 888. Antiquitas praeterea murorum, caementi, et absque omni tegula lapides compositi probabilitatem non inanem inducunt, et locus descriptionis adaequate convenit, et ejus temporis circumstantiae. (8., 9. sz.)*

¹⁹⁾ *υδροποτιου* 1. sz., *υδροποτες* 2. sz. *υδροποτις* 3. sz., *υδροποτιε* 4. sz., *υδροποτις* 5. *υδροποτις* 6., 7., 8. sz.

(c) *Est planities intra pagum Rákos, et Madaras. (8., 9. sz.)*

Caeterisque¹⁾ dignitate fungitur in terra Pannon.

Adducta Uxore Victoria²⁾ nominata Filia Regis³⁾ Traciae εσος⁴⁾ κανδαραις⁵⁾ Magor,⁶⁾ caesoque Butona,⁷⁾ recuperat⁸⁾ honorem Ranbanani,⁹⁾ at diffidens¹⁰⁾ metuit, quia inertiam, impotentiamque agendi verebatur prodere.

Tandem à Fratris sui Filio profigatus, et¹¹⁾ ad Alpes Tatár¹²⁾ (f) necatus occubuit. — At non multo post Rabanbano¹³⁾ minor Gyula Αλμος¹⁴⁾ υδροκιςικος¹⁵⁾ deficiente à Religione Christiana Rabanbanum¹⁶⁾ Ougrouni¹⁷⁾ supremum exstinxit, et potiores Siculos — — — — —

— — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —
 — — — — —¹⁸⁾
 christianos persecui coepit.¹⁹⁾

At Filius Uopoleti natu major Upour²⁰⁾ Sandour (g)

¹⁾ Rectorisque 2. sz.

²⁾ Magor Victoria 2., 4. sz., Victore 5. sz.

³⁾ pastoris 2. sz.

⁴⁾ Risos Sandarache 2. sz., eysos 4. sz., Egsos 5. sz.

⁵⁾ κανδαραις; 1., 5. sz., κανδαραις 6. sz., κανδαραγγ 4. sz.

⁶⁾ Magor hiányzik 2. és 4. sz.

⁷⁾ Busona 1., 3., 5., 6., 7. sz. Bucsuu 4. sz.

⁸⁾ receperat 3., 7. sz.

⁹⁾ Rabonbani 1. sz., Rabambani 2. sz., Rabanbani 3., 4., 6., 7. sz.,

Robonbani 5. sz.

¹⁰⁾ dissidens 4. sz.

¹¹⁾ Hiányzik 5. sz.

¹²⁾ Taar 2. sz.

(f) *Modo Tatár havassa.* (8., 9. sz.)

¹³⁾ Mint fennebb.

¹⁴⁾ Acskos 4. sz., hiányzik 6. sz.

¹⁵⁾ üdrokilikos 2. sz., υδροoky Sikos 4. sz., hiányzik 6. sz. υδροκιςικος

8. szám.

¹⁶⁾ Robonbano 5. sz., a többi m. f.

¹⁷⁾ Uogroni 1., 3., 6., 7. szám, Ougroun 2., 4. szám, Vogrouni

5. szám.

¹⁸⁾ 4 és fél sor hiányjelekkel pótolva. Hiányzik 1., 5. sz.

¹⁹⁾ coegit 1., 5. sz.

²⁰⁾ Upour 1., 3., 4., 6., 7., 8. Vopour 5. sz.

(g) *Ex his ut supra sub b. Familiae Apor, et Sándor* (8., 9. sz.)

ducta Uxore Anna Felicitas,¹⁾ auxilium ²⁾ ad Stephanum Regem missis Legatis primum imploravit, cujus auxilio Gyulam domavit, Filiamque suam Somborurio (*h*)³⁾ nuptui tradidit Zelam,⁴⁾ calicemque ad se recepit,⁵⁾ nec amplius Sacrificium Gentile celebrari⁶⁾ permisit.

Nullum mirum tantae Victoriae, illo enim tempore Siculi milites, et Rabanbani ⁷⁾ minores post terram Alpestrem Septem Sylvarum habitantes, in ejus autoritate⁸⁾ sustinenda fuere tenacissimi, licet post Rūka (*i*)⁹⁾ Dñus Rabanban¹⁰⁾ Jeu¹¹⁾ Doumbou¹²⁾ quo¹³⁾ tempore ejus Filia desponsata erat¹⁴⁾ Filio Bours *σοῦσαριος* (*k*)¹⁵⁾ Rabanbani¹⁶⁾ terrae *Szombath hegy ally*¹⁷⁾ audiens¹⁸⁾ 200-tis¹⁹⁾ armatis veniens in auxilium arcis ad recipiendum²⁰⁾ calicem, ut²¹⁾ Uopour²²⁾ Sandour,²³⁾ quo

¹⁾ Felicia 5. sz., Felicissa 6. sz.

²⁾ auxilia 3. sz.

(*h*) *Hinc Somboriani* (8., 9. sz.)

³⁾ Sombourio 2., 4. sz., Somboruro 3., 7. sz. Sombororio 5. sz., Sombortino 6. sz.

⁴⁾ Zebam 2. sz. ⁵⁾ recipit 7. sz. ⁶⁾ Hiányzik 6. sz.

⁷⁾ Rabonbani 1. sz., Rabambani 2. sz., Rebanbani 4. sz., Robonbani 5. sz.

⁸⁾ auctoritate 2., 3., 6. sz.

(*i*) *Modo Rika audit.* (8., 9. sz.)

⁹⁾ Ruha 1. sz., Ruka 3., 5. sz.

¹⁰⁾ Mint fennebb.

¹¹⁾ Jen 4., 5., 6. Ika 2., 3., 7.

¹²⁾ Doumban 1. sz., Dombou 2., 5. sz., Doumbon 3., 4., 7. sz., Dorembon 6. sz.

¹³⁾ quoque 4. sz.

¹⁴⁾ Hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.

(*k*) *Nunc Familia Bors.* (8., 9. sz.)

¹⁵⁾ *σοῦσαριος* 1. sz., Sousarios 2. sz., *βογγαριος* 4. sz., Boyskeros 5. sz.

¹⁶⁾ Mint fennebb, kivéve a 4. sz., a hol rendes.

¹⁷⁾ Szombath hegy ally 2. sz., Szombathelyally 1. sz., Szombat-hellyallyi 5. sz., Szombat hegy alijudicus 3. sz., Szombath Hegy allya 4. sz., Szombath hegy aliis dictus 7. sz.

¹⁸⁾ Hiányzik, s m. f. 3., 7. sz.

¹⁹⁾ ducentis 2., 8. sz., 200-tes 7. sz., 200 1., 3., 5., 6. sz.

²⁰⁾ percipiendum 1., 3., 5., 6., 7. sz., recipiendam 2. sz.

²¹⁾ at 2., 4., 6. sz.

²²⁾ Upour 2., 3., 7. sz., Vopour 5. sz., Opour 6. sz.

²³⁾ Sándor 4. sz.

tempore Fratres¹⁾ ejus se receperant²⁾ in ore Septem Sylvarum ad terram à suo nomine nominatam³⁾ Zetalaka,⁴⁾ suscipiens expeditionem contra Filium suum, eo tempore confictum celebravit cum viro Ika,⁵⁾ domatoque se retraxit⁶⁾ post terram fluvj Ügy (l), ibique domum aedificans moritur, relictis Filj's Ika⁷⁾ Dombou (m)⁸⁾ Bordons,⁹⁾ Jált,¹⁰⁾ Deme, Kallo,¹¹⁾ Gázon¹²⁾ qui ultimus¹³⁾ pulsus est à caeteris quia Fratrem suum Loucouarát's¹⁴⁾ minimum occidit.

Itaque Uöpour¹⁵⁾ Sandouour¹⁶⁾ carnalis Frater Rabanbani¹⁷⁾ Ika,¹⁸⁾ cum castra metatus esset Harkán¹⁹⁾ Gázon Fratris sui Filium pulsum comite²⁰⁾ Pan²¹⁾ coegit,²²⁾ eique²³⁾ terram, et vallem post²⁴⁾ Nyrgöcz (n)²⁵⁾ alpem assignavit.

1) frater 2., 4. sz. 2) receperat 2., 4. sz.

3) nominatum 3. sz.

4) Zetalaka 1., 5. sz., Zetaloka 4. sz., Zetaloka 6. sz.

5) 3 szó hiányzik 4. sz. Ira 5. sz.

6) recepit 5., 6. sz.

(l) *Fekete Ügy actu.* (8., 9. sz.)

7) Ira 5. sz.

(m) *Dombi hinc de Ikafalva.* (8., 9. sz.)

8) Dombon 1., 3., 6., 7. sz., Domboum 4. sz.

9) Bardous 2. sz., Bordous 4., 5. sz.

10) Jatt 1., 2., 3., 5., 7. sz., Jás 6. sz.

11) Kalló 5. sz., Kálló 6. sz.

12) Gazon 1., 2., 4. sz.

13) ultimos 6. sz.

14) Lonconorath 1. sz., Loucouarát's 2. sz., Loncouarath 3., 7. sz.,

Lanconvarath 5. sz., Loncon-verath 6. sz.

15) Mint fent, kivéve 7. sz. Uopouri és a 3. sz. rendes.

16) Sandour 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7. sz.

17) M. f. 5 rendes.

18) Ira 5. sz.

19) Harkán 1., 3., 7. sz., Harkan 2. sz., Otorkan 4. sz., Harkáz 5. sz., Hor kán 6. sz.

20) soniter 2. sz.

21) Pán 1., 8. sz., hiányzik 2. sz., Pau 7. sz.

22) exceptit 2. sz.

23) eoque 5. sz.

24) Hiányzik 5. sz.

(n) *Mons Nyerges nominatus perquem ex Csik transitur ad Kászon* (8., 9. sz.)

25) Nyrgotz 1., 5. sz., Nyergös 7. sz., Nyirgötz 6. sz.

ibique semen suum propagare fecit, relictis quinque Filj's Tzuth,¹⁾ Cserthe,²⁾ Matharaácts,³⁾ Vere,⁴⁾ Blásu (o)⁵⁾ inter quos Harkáz⁶⁾ constitutus est Blasu⁷⁾ Filius maximus Horkatis⁸⁾ Gázon (p) à quo terra Gászon nominata.

At his elocatis Filius Uopour⁹⁾ Ἀδεκποροις¹⁰⁾ Filj erumpentes dubie certarunt ex arce Bálványos (q)¹¹⁾ inter quos nominari¹²⁾ merentur: Bobi,¹³⁾ Advok,¹⁴⁾ Bond,¹⁵⁾ Gethe¹⁶⁾ Sterayny,¹⁷⁾ Jét,¹⁸⁾ qui insigniter Filium Uopour¹⁹⁾ Sandour contra Patrem defendebant, attamen adveniente auxilio Stephani Regis, victoriam retulit contra Filium suum,²⁰⁾ in cujus memoriam Stephanus (r) post terram Septem Sylvarum in Alpe sacellum erigi curavit cum Filj's Becsék (s)²¹⁾ qui erat Filius

¹⁾ Trarh 1. sz., Truth 5. sz., Tsuth 2. sz. Első Blasú 4. sz. Blaststi 2. sz.

²⁾ Cserbe 5. sz.

³⁾ Matharaats 1., 2., 3., 7. sz., Matharaats 4. sz., Matararaáts 5. sz., Matararaát 6. sz., Matharaach 8. sz.

⁴⁾ Veres et 5. sz.

(o) *Familia Blási in sede Kászon.* (8. sz.)

⁵⁾ Blasú 1., 3., 5., 7. sz.

⁶⁾ Markatis 1. sz., Harkadis 2. sz., Horkadis 4. sz., Harkasz 5. sz.

⁷⁾ Mint fennebb.

⁸⁾ Harkász 2. sz., Harkan 3., 7. sz., Horkász 4. sz.

(p) *Ab hujus nomine nunc sedes Kászon.* (8., 9. sz.)

⁹⁾ Hat szó hiányzik. 1., 5. sz. Blaststi 2. sz.

¹⁰⁾ Ἀδεκποροις 1. sz. Alektoroiis 2. Δικποροις 4. sz.

(q) *Exstant rudera hujus in sylvis inter Torjám, et Csik Tusnád olim Tosnád, in hac arce erat idolum Izis.* (8., 9. sz.)

¹¹⁾ Balvány 2. sz.

¹²⁾ nominare 5. sz.

¹³⁾ Dobi 1., 3., 6., 7. sz.

¹⁴⁾ Advok 1., 3., 6., 7. sz. Adook 2. sz. Adooh 4. sz. Adouk 5. sz.

¹⁵⁾ Bond 2., 4., 5. sz.

¹⁶⁾ Getse 2. sz.

¹⁷⁾ Suragny 1. sz. Surang 2. sz. Sterairus 3., 7. sz. Surayny 5. sz. Sterayoy 6. sz.

¹⁸⁾ Jet 1., 3., 7. sz. Jett 2., 4. sz. Jeth 5. sz.

¹⁹⁾ Mint fennebb. ²⁰⁾ Hiányzik 6. sz.

(r) *Primus Rex Hungarorum S. Stephanus.* (8., 9. sz.)

(s) *Traditio fert in monte Somlyo hodie exstans sacellum fuisse.* (8., 9. sz.)

²¹⁾ Betsek 2., 6. sz. Btselo 4. sz.

Uopoleti¹⁾ Rabanbani²⁾, Filŷ Becsék³⁾ erant: Kőröns,⁴⁾ Tsalha,⁵⁾ Bande,⁶⁾ Györffi,⁷⁾ Papolcz,⁸⁾ Ilants,⁹⁾ Tivád¹⁰⁾ quos¹¹⁾ deinde amplissima terra ditavit Rex Pannon, Sállya¹²⁾ enim illo tempore in terra Pannon deficiens dabat occasionem amplissimae donationis,¹³⁾ ac¹⁴⁾ maximo Filio Kőröns,¹⁵⁾ terra Pannon displicuit, unde rediens cum Filŷs suis Arad,¹⁶⁾ Roka — — —¹⁷⁾ Jama,¹⁸⁾ Orre,¹⁹⁾ Tseke,²⁰⁾ Parens²¹⁾ domum aedificavit sibi, Filŷsque suis, unde terra Csalhafalva²²⁾ nominatur²³⁾ penes domum Kőröns,²⁴⁾ ob hanc autem magnam partem Gentis Siculicae inimicam habuit Rex Pannoniae, pleraeque enim Tribus insurrexere contra eum, at²⁵⁾ Uopour²⁶⁾ Sandour — — —²⁷⁾ cum Fratere suo Andorás(t)²⁸⁾ et auxi-

1) Upouleti 2. sz.

2) Mint fennebb.

3) Betsek 2., 3., 5., 7. sz. Betselo 4. sz.

4) Kőröns 3., 7. sz. Kőrös 5. sz.

5) Tsalha 2. sz. Csalha 5. sz.

6) Bende 2., 4. sz. Bandé 5. sz. Bándi 6. sz.

7) Györffi 1., 4. sz. Györgyffi 5. sz. Györfi 7. sz.

8) Papuletz 1. sz. Papultz 3., 5., 6., 7. sz. Papoles 4. sz.

9) Illants 2., 4., 6. sz. Haus 5. sz.

10) Tivád 1., 2. sz.

11) quod 1. sz.

12) Salya 1., 3., 7. sz. Salga 2. sz. Sállya 5., 6. sz.

13) donationi 2. sz.

14) at 2. sz.

15) Kőrös 5. sz.

16) Araad 2. sz. Aarád 4. sz.

17) A 4 nyugjel, ill. hiányjel hiányzik az 5. sz.-ban.

18) Jame 5. sz.

19) Arre 1. sz. Orro 2. sz. Oore 5. sz.

20) Cseke 5., 6. sz.

21) Porous 2. sz. Perens 4. sz. Partus 6. sz.

22) Tsalhafalva 1., 3., 4., 6., 7. sz. Csalhafalva 2. sz. Csekefalva

5. sz.

23) Hiányzik 8. sz.

24) Kőrös 4. sz. Kőrös 5. sz.

25) ut 1., 3. sz.

26) Oupour 2. sz. Vopour 5. sz.

27) A 3 hiányjel hiányzik 2., 3., 5. sz.

(t) *Ab hoc Andrásiani de Csik Sz. Király.* (8., 9. sz.)

28) Andoros 4. sz.

lio Stephani restitit, ita ut terram post Alpes¹⁾ Nyrgöz,²⁾ et terram post Gümez (u)³⁾ vacuam redderet,⁴⁾ crucemque auream super calicem poni curaret,⁵⁾ Filiumque suum Stephanum Sandour⁶⁾ Regi misit natu maximum cum consensu Gentis suae.

Tandem post plantatam Fidem Christianam, videns et terram suam, et reliquorum Rabanbanorum⁷⁾ exhaustam bellis,⁸⁾ posteritatem Fratrum suorum collocavit in terra post⁹⁾ Gümez¹⁰⁾ vacuam,¹¹⁾ uti Filios:¹²⁾ Andorás¹³⁾ Uopoleti,¹⁴⁾ Ambor, Gógó, Kab,¹⁵⁾ Ladon,¹⁶⁾ Lagáás,¹⁷⁾ Doob, item Fratris sui¹⁸⁾ Filios¹⁹⁾ collocavit ad terram arcis Bond,²⁰⁾ inter quos nominari merentur milites nobilissimi: Sámbor²¹⁾, Zsebő²²⁾, Koszláth,²³⁾ Öröm, Jet, Ivány, Gellyén,²⁴⁾ Uogroun.²⁵⁾

1) Alpem 6. sz.

2) Nyrgócz 1. sz. Nyergösz 2. sz. Nyrgötz 3., 5., 7. sz. Nyigöz 4. sz., Nyirgötz 6. sz.

(u) *Nunc Gyimes passus.* (8., 9. sz.)

3) Gümét 1. sz. Gumes 2., 4. sz. Gümöz 5. sz.

4) reddiderit 2. sz.

5) curavit 2. sz.

6) Sandor 2. sz.

7) M. f. és Rabbanbanorum 4. sz.

8) belli 5. sz.

9) Hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.

10) Nyümez 1. sz., a többi m. f.

11) Hiányzik 2., 4. sz.

12) filius 1., 3., 5., 7., 8. sz.

13) Utána filii 2., 4. sz.

14) Uopoliti 3., 7. sz.

15) Káb 1., 3., 5., 6., 7. sz. Kabb 2. sz.

16) Ládón 1., 5. sz.

17) Lagáás 1. szám. Lagaaas 3., 8. szám. Lagaár 2., 4. szám. Lagaár 4. szám.

18) utána Ugroun 2., 4. sz.

19) hiányzik 4. sz.

20) Band 1. sz. Boud 2., 5. sz.

21) Sombor 1. sz. Zámbor 5. sz. Zsámbor 8. sz.

22) Sebo 5. sz.

23) Koszlathe 1. sz. Kosztak 5. sz.

24) Gilyén 6. sz. Geljén 2. sz.

25) Uogroun 1., 3., 6., 7. sz. Vogroun 5. sz.

Post terram autem alpis¹⁾ Nürögöz²⁾ collocavit Filios Fratris sui Ouroun,³⁾ inter quos nominari merentur: Botz,⁴⁾ Zököl,⁵⁾ Borida,⁶⁾ Béél,⁷⁾ Gere, Forrona,⁸⁾ Lepp,⁹⁾ Nag,¹⁰⁾ Zimány,¹¹⁾ quos duos ultimos¹²⁾ excepit¹³⁾ in terra circa¹⁴⁾ Bond¹⁵⁾ arcis. Sámháár¹⁶⁾ Filius Ugroun¹⁷⁾ Rambanbani¹⁸⁾ ad terram Máre¹⁹⁾ penes fluvium non procul Kükül^(v) à terra Kadics. (y)²⁰⁾ Ducis ante Usponlat (így!)²¹⁾ arcis Bond²²⁾ sub Zandirhamo.²³⁾

Tandem post plantatam Fidem Christianam sic melius conservatam Gentem Siculicam²⁴⁾ in Fide Christiana ex Rabanban²⁵⁾ minoribus celebrante²⁶⁾ sacrificio profano,²⁷⁾ misit ad Regem Pannon viros nobiles Generosos Szöröcse, (x)²⁸⁾ Kénár,²⁹⁾

1) Hiányzik 1., 5. sz.

2) Nyergősz 2. sz. Nyrgotz 7. sz. Nyirgöz 4. sz. Nyrgötz 3. sz.

3) Ougron 1., 6., 7. sz. Ouronn 3., 7. sz. Vogroun 5. sz.

4) Borz 1., 3. sz. Bocz 4., 7.,

5) Zokol 3., 7. sz. Zögöl 5. sz.

6) Bonda 3., 5., 7. sz.

7) Beel 2. sz. Béel 5.

8) Jorona 1. sz. Forroun 2. sz. Forrona 3., 5., 7. sz. Forroun 4. sz.

9) Lépp 4. sz. Leppe 6. sz.

10) Nagy 1. sz. Nagj 5. sz.

11) Zrinany 1. sz. Zimány 5. sz.

12) Utána pulsos 2., 4. sz.

13) excipit 3., 7. sz.

14) Corea 5. sz.

15) Mint fennebb.

16) Sambáat 7. sz. Sámbor 5. sz.

17) Mint fennebb.

18) Mint fennebb.

19) Hiányzik 2. sz.

(v) *Modo Nagy Küküllő* (8., 9. sz.)

(y) *Pagus Kadicsfalva nunc.* (8., 9. sz.)

20) Hiányzik 2. sz.

21) Uspoulat 1. sz. Uopoulet 2., 4. sz. Uoponlat 3., 7. sz. Vopolet 5. sz.

22) M. f.

23) Zondirhamo 1. sz. Zandirhama 3., 7. sz.

24) Si Aulicam Gentem 5. sz.

25) M. f. és Rabanbanis 2. sz. Rabanbani 4. sz.

26) celebrare 5. sz.

27) profane 1., 5. sz.

(x) *Forsitan ex hoc descendere Szöröcseiani.* (8., 9. sz.)

28) Szörösi 1. sz. Szöröse 2. sz. Szörzöé 4. sz. Szöröy 5. sz.

29) Kén Ur 2. sz. Kénur 4. sz. Konuz 5. sz. Kenár 6. sz.

Bourzon,¹⁾ Hegyur,²⁾ Vér,³⁾ Tuler,⁴⁾ item ex nobili Militum genere virum Militem audacem ad Fluvium Oult (*z*) Báátor⁵⁾ tum Blasum Foduor⁶⁾ ex terra Vacsárk,⁷⁾ et Virum fortem Csák nominatum⁸⁾ (qui amplissimae Gentis Truncus) (*α*)⁹⁾ habuit enim Filios¹⁰⁾ ad terram post Nürgöz,¹¹⁾ item¹²⁾ Lázu¹³⁾ (*β*) Foduor,¹⁴⁾ Fián,¹⁵⁾ Erős, Márkons,¹⁶⁾ Csák, Ózmér,¹⁷⁾ Kaza,¹⁸⁾ Arkos¹⁹⁾ qui emigravit ad terram Pannon, sed dein sequentibus temporibus Csák²⁰⁾ Ivány²¹⁾ ex ejus posteritate advenit,²²⁾ item Filium suum minorem Uopour²³⁾ Görgő,²⁴⁾ qui sedem habuit in terra (*γ*) à suo nomine vocata,²⁵⁾ habuitque Bourz²⁶⁾ Filios 9.²⁷⁾ Ous,²⁸⁾ Cseke, Láz,²⁹⁾ Balon, Ossvál,³⁰⁾

¹⁾ Boutron 1. sz. Bourzou 2. sz. Bouron 5. sz. Borzon 7. sz.

²⁾ Szegyur 5. sz.

³⁾ Veer 2. sz. Ver 3., 7. sz.

⁴⁾ Tuter 1., 3., 5., 6., 7. sz. Tuler 2. sz.

(*z*) *Fluvius Csik Olt.* (8. sz.)

⁵⁾ Baator 2. sz. Bátor 5., 6. sz.

⁶⁾ Fodour 5. sz.

⁷⁾ Vatsark 1., 4., 5., 6. sz. Vatsarch 2. sz. Vacsárch 8. sz.

⁸⁾ Hiányzik 2. sz.

(*α*) *Pro certo Csákianae* (8., 9. sz.)

⁹⁾ Utána erat 6. sz. s zárjel 5. sz.

¹⁰⁾ Hiányzik 1., 5. sz.; utána Porus 2., 4. sz.

¹¹⁾ Nyürgöz 1., 5., 6. sz. Nyergösz 2. sz. Nyörgösz 4. sz. Nyrgöz 8. sz.

¹²⁾ etiam 5. sz.

¹³⁾ Laza 2., 6. sz.

(*β*) *Probabilis Lázárý hinc descendunt.* (8., 9. sz.)

¹⁴⁾ Fodour 1., 5. sz.

¹⁵⁾ Fiaon 2. sz. Zián 5. sz.

¹⁶⁾ Markous 1., 2., 4. sz. Márkous 5., 8. sz.

¹⁷⁾ Ozmér 2., 6. sz. Ozmét 3., 7. sz.

¹⁸⁾ Kasa 4. sz. Koza 5. sz.

¹⁹⁾ Árkos 1., 6., 8. sz. Archos 2., 4. sz.

²⁰⁾ Csato 2., 4. sz.

²¹⁾ Irány 1. sz.

²²⁾ Bezárójel 2., 4., 8. sz.

²³⁾ Hiányzik 2. sz. Upour 3., 4., 6., 7. sz. Vopour 5. sz.

²⁴⁾ Görgös 4. sz. Gögő 6. sz.

(*γ*) *Görgény.* (8., 9. sz.) ²⁵⁾ nominata 2., 4. sz.

²⁶⁾ Bout 2. sz. Dousz 6. sz.

²⁷⁾ novem 1., 5., 8. sz.

²⁸⁾ Out 2. sz. Ons 6. sz.

²⁹⁾ Lar 2. sz., Lár 3., 7. sz. Gáz 6. sz.

³⁰⁾ Osváth 2. sz. Osvath 5. sz.

Zodor,¹⁾ Thordáth,²⁾ Zabon,³⁾ Oszony,⁴⁾ ita ut ab omni contributione aerea⁵⁾ immunes conservarentur, qua unione celebrata in perpetuam rei memoriam pacti,⁶⁾ alter⁷⁾ Filius Rabanbani⁸⁾ Uopour⁹⁾ Sandour,¹⁰⁾ Aarad¹¹⁾ cum sua Tribu transpositus non procul ad terram Tribus Zarán¹²⁾ ad finem mox terrae Pannon in alpes terrae Blacorum¹³⁾ ad rivulum Szállás nominatum. Unde Gentes in perpetuum decrevêre, ut armis¹⁴⁾ Regem, et Populum terrae Pannon, in sua libertate conservarent illaesum¹⁵⁾ ex parte Septemtrionis,¹⁶⁾ tum pro custodia Regis¹⁷⁾ 100. armatos equites commutatos¹⁸⁾ alerent, tum singulo Regi electo,¹⁹⁾ aut nuptias²⁰⁾ celebranti,²¹⁾ ac²²⁾ prole mascula²³⁾ aucto²⁴⁾ signaturam boum praestarent.

Rabanbanorum²⁵⁾ sive majorum, sive minorum, sive Horkáz²⁶⁾ dignitate functorum moliretur cum Gente,²⁷⁾ iudico²⁸⁾

1) Zador 2., 4. sz.

2) Therdáth 6. sz.

3) Zabus 2., 4. sz. Zabony 8. sz.

4) Izony 2. sz. Ozonys 4. sz. Orauy 5. sz.

5) aere 1. sz., hiányzik 5. sz.

6) pactae 2., 4., 5. sz.

7) alterum 5. sz.

8) Mint fennebb.

9) Mint fennebb.

10) Sándor 4. sz.

11) Arad 1., 3., 6., 7. sz. Arád 5. sz.

12) Zajk 2. sz.

13) Blacceorum 1. sz.

14) annis 3., 7. sz.

15) illaesam 2. sz.

16) 3 szó hiányzik 4. sz.

17) utána Pannon 2., 4. sz.

18) commutato 1., 3., 5., 6., 7. sz.

19) neo electo 2. sz.

20) nuptos 3., 5., 7. sz.

21) celebrato 2. sz. celebrantis 7. sz.

22) aut 2. sz.

23) masculino 6. sz.

24) aucta 3., 7. sz.

25) Előtte: si quis autem 2., 4. sz. Si quispiam 8. sz. M. f.

26) Harkász 4. sz. Harkász 5. sz.

27) Utána: extera 2. sz.

28) iudicium 2. sz.

supremi ¹⁾ subjiatur ²⁾ Rabanbani ³⁾ ex Gente U'opoleti ⁴⁾ in perpetuum electi, quae ad dicta ⁵⁾ Gentis singulo anno triennali ⁶⁾ renovavêre ⁷⁾ prioribus ⁸⁾ saeculis ⁹⁾ usque ad ¹⁰⁾ hodiernum diem — — — — — reversis Legatis, more profano celebrato Sacrificio Rabanban Supremus exhibuit in arce responsum Generosi Regis exscluptum in marmore, elevatumque ¹¹⁾ calici ¹²⁾ superposuit, ¹³⁾ omnesque ¹⁴⁾ magno strepitu gaudy, Regis Hungarorum ¹⁵⁾ voluntatem excepêre, ¹⁶⁾ Fidemque Christianam tanquam Communitatis praeceptum in omnibus Rabanbani ¹⁷⁾ minoribus Gentilibus ultra alpes ¹⁸⁾ terrae Rûka ¹⁹⁾ promulgarunt, excipientesque ²⁰⁾ eversis ²¹⁾ Sacrificys (at non profanis, in majoribus enim negotys tractandis omnes Siculi sub auspicio Rectoris maximi convenêre) — — — — — ta ²²⁾ Milites quam Rabanbani ²³⁾ minores, et ²⁴⁾ Horkáz ²⁵⁾ dignitate functi, ac ²⁶⁾ Gyulae, item ²⁷⁾ Rabanbani ²⁸⁾ majores

¹⁾ supremo 1., 5., 6. sz.

²⁾ subeat 2. sz.

³⁾ Rabanbano 6. és 7. sz.

⁴⁾ M. f.

⁵⁾ adducta 1. sz. edicta 2. 8. sz.

⁶⁾ tricennali 2. sz. triennati 4. sz.

⁷⁾ renovare 3., 7. sz. renovari 5. sz.

⁸⁾ primoribus 5. sz.

⁹⁾ Siculis 3. sz.

¹⁰⁾ Hiányzik 4. sz.

¹¹⁾ elevatoque 4. sz.

¹²⁾ catiçi 2., 4. sz.

¹³⁾ super imposuit 1., 3., 5., 6., 7. sz.

¹⁴⁾ omnique 4. sz.

¹⁵⁾ Hungaræ 2. sz. Hungari 4. sz.

¹⁶⁾ excerpere 5. sz.

¹⁷⁾ Rabanbanis 2. sz. és m. f.

¹⁸⁾ Alpem 2. sz.

¹⁹⁾ Ryka 2., 4. sz.

²⁰⁾ excipientes 6. sz.

²¹⁾ reversis 5. sz.

²²⁾ Hiányzik 1., 5., 6. sz. tam 2., 3. 4. 7. sz.

²³⁾ M. f.

²⁴⁾ quam 2. 4.

²⁵⁾ M. f.

²⁶⁾ quam 2., 4. sz.

²⁷⁾ quam 2. 4. sz.

²⁸⁾ M. f.

aequalibus juribus utentes excepto Gyula, et Rectore, qui duo in omnibus in apice Generationum, atque lineas generationis,⁷⁾ habebant locum in evehendis castris in edicendis Juribus sacris, et profanis,²⁾ in praeceptis communitatibus³⁾ extradandis, in puniendis transgressoribus mandati communis, quae jura exercuit Rector supremus in praesentia⁴⁾ Harkáz⁵⁾ maximi et Gyulae.

Quilibet Harkáz⁶⁾ habuit sub se Rabanbanos⁷⁾ 5. et quilibet Rabanban⁸⁾ minor⁹⁾ Százados 2-os,¹⁰⁾ unum equestrem, alterum pedestrem figâ¹¹⁾ (ε) et sagitta armatum.²²⁾

Tres Harkáz¹³⁾ suberant Rabanbano¹⁴⁾ majori, et hi tres Gyulae minori, et hi¹⁵⁾ omnes sex Tribus Gyulae majoribus, et hi¹⁶⁾ Gyulae Rectori supremo Gentis, qui in arce Bond¹⁷⁾ habuit sedem, in cujus fine, mox habuit sedem¹⁸⁾ Gyula omnium senior penes fluvium Kükül,¹⁹⁾ ubi exequantur²⁰⁾ transgressores mandati Gyulae minoris, qui et Harkáz²¹⁾ supremus nominatus, qui prae caeteris praeter honorem non plus juris habebant.²²⁾ Rabanbani²³⁾ majores poterant esse Recto-

¹⁾ generationum 2., 5. sz. ²⁾ et in profanis 5. sz.

³⁾ Communitatis 1. sz. Comitatus 5. sz.

⁴⁾ consensuque 2., 4. sz.

⁵⁾ Horkáz 1., 3., 7. sz. Harkasz 2. sz. Harkász 4. sz. Harkász 5. sz. Hor Káz 6. sz.

⁶⁾ M. f.

⁷⁾ Utána: minores 2., 4. és m. f.

⁸⁾ M. f.

⁹⁾ Hiányzik 8. sz.

¹⁰⁾ duos 1., 4., 5., 6., 8. sz.

¹¹⁾ fuga 5. sz.

(ε) Lancea (89. sz.)

¹⁸⁾ ornatum 6. sz.

¹³⁾ M. f.

¹⁴⁾ Robanbani 5. és m. f.

¹⁵⁾ utána: suberant 2., 4. sz.

¹⁶⁾ a Farkas-féle péld. beszúrás előtte: alii.

¹⁷⁾ Boud 2., 5. sz.

¹⁸⁾ 6 szó hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.

¹⁹⁾ Küköl 3., 7. sz.

²⁰⁾ exequebantur 1., 2., 3., 4., 5., 6., 7., 8. sz.

²¹⁾ M. f. több változással.

²²⁾ habebat 5. sz.

²³⁾ Mint fennebb.

Rex à se constitutum domaret¹⁾, Zoltanumque praeficeret, Filius Stephanus²⁾ Rabanbani³⁾ Sandour filiam Catharinam ex consensu Gentis exteram duxit, tresque Filios Trigemellos⁴⁾ parit Stephanum, Samuelem, Gregorium, inter quos divisit⁵⁾ terram suam proprio Marte⁶⁾ aquisitam,⁷⁾ Terra⁸⁾ Turcorum⁹⁾ post terram Vacsárk¹⁰⁾ obtigit¹¹⁾ maximo natu Stephano, terra autem Gregorio deficientis Rabanbani¹²⁾ Kénur,¹³⁾ in cujus terra adhuc¹⁴⁾ dum Uopolet¹⁵⁾ viveret latrones, et¹⁶⁾ maleficos homines cruciari¹⁷⁾ jussit, cujus Filius Ivány à caeteris pulsus, se recepit ad Alpem Lokott (η)¹⁸⁾ ubi semen ejus propagare fecit.

Samueli autem natu minima obtigit¹⁹⁾ terra ad fluvium Kükül²⁰⁾ Agy (μ).²¹⁾ At cum divideret, Legatos à Gente Septentrionali — — —²²⁾ ad se missos excipiendos esse oportuit, convocatisque²³⁾ caeteris omnibus Rabanbanis²⁴⁾ minoribus in valle Rákos, ubi illo tempore Sacrificum Genti profanum

¹⁾ donaret 1. sz.

²⁾ Stephani 3., 7. sz.

³⁾ M. f. eltérésekkel.

⁴⁾ trigemellos 4. sz.

⁵⁾ dividit 1., 5. sz.

⁶⁾ morte 3., 4. sz.

⁷⁾ adquisitam 1. sz. acquisitam 4., 5., 6., 7., 8. sz.

⁸⁾ terraque 2., 4. sz.

⁹⁾ Tuscorum 3., 7. sz. Turcarum 5., 6.

¹⁰⁾ Változatokkal: Vatsárk, Vatsarch, Vacsark.

¹¹⁾ attigit 2. sz. obtegit 3., 7. sz.

¹²⁾ M. f. változatokkal.

¹³⁾ Kenur 1., 6. sz. Kén Ur 2. sz. Keneor 3., 7. sz. Kenoz 5. sz.

¹⁴⁾ Hiányzik 2. sz.

¹⁵⁾ Opoulett 2. sz. Aupolet 4. sz. Vopolet 5. sz.

¹⁶⁾ 2 szó hiányzik 2. sz.

¹⁷⁾ excruciari 4. sz.

^(η) *Possibile nunc Lok* (8. sz.)

¹⁸⁾ terrae Lakott 2. sz. terrae Lokot 4. sz.

¹⁹⁾ obtegit 3. sz.

²⁰⁾ Kükül 3. sz.

^(μ) *Forsitan nunc Agyagfalva* 8., 9. sz.

²¹⁾ Aquae 1. sz. Hiányzik 5. sz.

²²⁾ Hiányzik 1., 5. sz. Stelega 2., 4. sz.

²³⁾ conventisque 6. sz.

²⁴⁾ M. f. változatokkal. Robonbano 5. sz.

celebrabatur ¹⁾ (10.²⁾ enim Rabanbani ³⁾ inter filios suos terram suam divisere) tale ⁴⁾ responsum accipiebant Gentium Septemtrionalium Stelerae. ⁵⁾

Nos ⁶⁾ Gentis Siculicae ⁷⁾ Hunnorum Atiliae posterius, Daciam Alpestem incolentes, ⁸⁾ desiderium Gentis vestrae in valle Rákos post terram Septemsvylvarum excipientes, in eoque unire ⁹⁾ volentes, ad conservandam affinitatem, Filiam Rabanbani ¹⁰⁾ nostri Rectoris supremi Uopour ¹¹⁾ Sandour ¹²⁾ Majraniam ¹³⁾ Czari ¹⁴⁾ vestrae ¹⁵⁾ Stelerae ¹⁶⁾ Filio Basil in matrimonium cupienti ¹⁷⁾ tradimus in Vestram Boarorum ¹⁸⁾ amicitiam conservandam, ita ut libertates similes eorum ¹⁹⁾ nostris in posterum etiam florentes ²⁰⁾ permittatis; et ²¹⁾ sic praetiosis labidibus orientalibus more antiquorum nostrorum ornatam ²²⁾ abstulerunt, ²³⁾ Rabanbanique ²⁴⁾ nostri ultra fluvium Szeret comitati sunt ²⁵⁾ eam, ²⁶⁾ ipse etiam Bousson ²⁷⁾

¹⁾ celebratur 3., 7. sz.

²⁾ decem 1., 5. sz.

³⁾ M. f.

⁴⁾ taleque 2., 4. sz.

⁵⁾ Stelenae 1., 5., 6. sz. Stelezae 2., 3., 7. sz. Stelerezae 4. sz.

⁶⁾ Hiányzik 2. sz.

⁷⁾ Scythicae 2. sz. Sciticae 4. sz.

⁸⁾ incolantes 2. sz.

⁹⁾ annuere 2. sz. uniri 3., 7. sz. una ore 4. sz.

¹⁰⁾ M. f.

¹¹⁾ M. f.

¹²⁾ Sándor 4. sz.

¹³⁾ Majtaniam 6. sz.

¹⁴⁾ Czari 1. sz. ercoti 5. sz.

¹⁵⁾ vestri 1., 5. sz.

¹⁶⁾ Stelenae 1., 6. sz. Stelezae 2., 4., 7. sz.

¹⁷⁾ accipienti 1., 3., 5., 6., 7. sz. Steletae 3. sz. Stelae 5. sz.

¹⁸⁾ Bourorum 1. sz., hiányzik 5. sz.

¹⁹⁾ cum 5. sz.

²⁰⁾ florentem 2., 4. fluentes 5. sz.

²¹⁾ Hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.

²²⁾ Hiányzik 4. sz.

²³⁾ abstulere 2. sz.

²⁴⁾ M. f.

²⁵⁾ sicut 1. sz.

²⁶⁾ eum 6. sz.

²⁷⁾ Bourson 2. sz. Bausson 4. sz. Bosson 5. sz. Bounzon 6. sz.

100. annorum senex Filius Zandirhami¹⁾ minimus post truncum²⁾ Patris natus, Frater³⁾ Uopoleti⁴⁾ descendit (*így!*)⁵⁾ viriliter ex concavo⁶⁾ Filij Atillae Irna,⁷⁾ Gyulae functus dignitate, in caeteris confluentibus Rabanbani⁸⁾ juxta Tribus suos Filios⁹⁾ Abraáts.¹⁰⁾ Uopour,¹¹⁾ Béeél,¹²⁾ Ouzon,¹³⁾ Entroe,¹⁴⁾ in terra Dölne (λ).

Zoltán ex terra Madaras, item Filius Andorás, item Filius Nömös (x)¹⁵⁾ item Filius Ougroun,¹⁶⁾ item Ika Filius Dombou¹⁷⁾ (ex Uopoleti genere posteritates modo Dombou vocatur in terra trium Sedium Ikafalva),¹⁸⁾ item Zökööl¹⁹⁾ ex²⁰⁾ quo Székely, Dominus²¹⁾ de terra Killyén, item Enöz,²²⁾ item habitantes²³⁾ ante terram Septemsvylvarum²⁴⁾ Uopour²⁵⁾ supremus ad terram²⁶⁾ Septemsvylvarum Rabanban,²⁷⁾ item

¹⁾ Zandirhani 1., 3., 4. sz. Zandirham 5. sz. Zandichani 7.

²⁾ posthumum 2., 4. sz. post tunc cum 3. 7. sz.

³⁾ fratris 5. sz.

⁴⁾ M. f.

⁵⁾ descendit 1., 3., 4., 5., 6., 7., 8. sz. descendentis 2. sz.

⁶⁾ Hiányzik 1., 3., 5., 6., 7. sz.

⁷⁾ Irnak 5. sz.

⁸⁾ M. f. és Rabonbanis 2. sz.

⁹⁾ suas filius 2. sz.

¹⁰⁾ Abaats 2. sz. Abááts 4. sz.

¹¹⁾ M. f.

¹²⁾ Boél 4. sz. Déél 5. sz.

¹³⁾ Ozoun 2. sz.

¹⁴⁾ Eutroe 1., 5. sz. Enesoe 4. sz.

(λ) *Hinc familia Incze de Csik Delne* 8., 9. sz.

(x) *Familia Nemes hinc* 8. sz.

¹⁵⁾ Nümös 1., 3., 5., 6., 7. sz. Nämöz 2. sz.

¹⁶⁾ M. f. változatokkal.

¹⁷⁾ Dombon 1., 3., 4., 6., 7. sz.

¹⁸⁾ A zárjelbe tett szavak hiányzanak a 2. sz.-ban.

¹⁹⁾ Zököl 1., 5. sz. filius Zókel 2. sz. filius Zökööl 4. sz.

²⁰⁾ a quo 2. sz.; ex qua 5. sz.

²¹⁾ Dominus Zékel tera Killyén 2. sz. Zékel 4. sz.

²²⁾ Enos 5. sz.

²³⁾ inhabitantes 1. sz.

²⁴⁾ 6 szó hiányzik 5. sz.

²⁵⁾ M. f.

²⁶⁾ utána: in ore 2. sz.; helyette in ore 4. sz.

²⁷⁾ Rabonbani 1. sz. Robonbani 5. sz. és m. f.

Gyula, Onut,¹⁾ Nagy, à quo prosapia de Máréfalva ad terram Máre, item Zimány, Filiusque²⁾ ejus Magor biro, tum Zalán,³⁾ Forro, Roka,⁴⁾ Benke, et plures alij, quorum posteritas hodieque superest.

Ex terra autem post 7.⁵⁾ sylvarum supremus Rabanban⁶⁾ poculi calicei⁷⁾ supremus⁸⁾ conservator loco se⁹⁾ misit Filium¹⁰⁾ Stephanum Sandour tum Abe, qui erat Filius Isume,¹¹⁾ tum¹²⁾ Hound¹³⁾ Rabanbanum¹⁴⁾ terrae ληηεε,¹⁵⁾ tum etiam ex Gente Toporcha,¹⁶⁾ tum Petrum ex Gente Ivánka post vallem Gázon, Fily Benus¹⁷⁾ ante Rūka,¹⁸⁾ et Fily¹⁹⁾ Bécél ex terra sua ante alpes²⁰⁾ Taar²¹⁾ (v) Rabanbanum²²⁾ autem Kúnvér²³⁾ post terram alpís Taar jussit, ut in perpetuum²⁴⁾ comitetur Filiam suam,²⁵⁾ qui deinde²⁶⁾ in

1) Ount 2., 4. szám. Onuc 8. szám és egy nyugjel 1., 3., 5., 6., 7. szám.

2) filiique 6. sz.

3) Zoltán 1., 5. sz.

4) Raka 1. sz.

5) Septem 1., 2., 3., 4., 6., 7., 8. sz.

6) M. f.

7) calicis 1., 5. sz.

8) Hiányzik 2. 4. sz.

9) sui 5., 6. sz.

10) Utána: suum 1., 4., 5. sz.

11) Isinne 1. sz. Joame 2. sz., Isime 4. sz., Isimie 5. sz.

12) item 6. sz.

13) Hono 1., 5. sz. Hount 2. sz. Hond 3., 6., 7. sz.

14) M. f.

15) ληηεε 1. sz. Gumes 2. sz. λυγεε 3. sz. λσφέεε 4. sz. λυγεε 5. sz.

ληφέεε 6. sz. λυγεε 7. sz. λυηεε 8. sz.

16) Toporeha 1. sz. Toparcha 2. sz. Foporcha 7. sz.

(v) Nunc Tar havassa. 8. sz.

17) Beniis 1., 3., 6., 7. sz., Blass 2. sz., Benű 5. sz.

18) Rika 4. sz., Ruka 5. sz.

19) filium 2. sz.

20) alpem 2. sz.

21) Tar 1., 3., 5., 7. sz.

22) M. f.

23) Kúie, vér 3. sz. Kun Vér 5. sz. Kun-vér 6. sz. Kúie, vér 7. sz.

24) perpetuam 5. sz.

25) filium suum 4. sz.

26) dein 2., 4. sz.

partibus septemtrionalibus largo ditatus ¹⁾ Patrimonio a Filio Stelerae. ²⁾ Quo tempore intrarunt monesterium ³⁾ duae Filiae Stephani Sandour.

His itaque gestis allata est etiam Stephano Sandour uxor extranea ⁴⁾ Francisca Maetriada ⁵⁾ Ivol ⁶⁾ nata Polona, cujus frater Michael ⁷⁾ natu minimus, cum Patrimonio dividere desideraret, ⁸⁾ in ipsum violentas manus injicere volens, se ad terram Pannon post fluvium Don ⁹⁾ recepit, ibique propagare narrant, ¹⁰⁾ summa ejus in relatis nostris ¹¹⁾ apud Dñum nostrum exstante.

Tandem Stephanus terram ultra Vacsárk ¹²⁾ una cum aedibus ¹³⁾ Zandirhami Uxore aedificatis retinuit, poculumque calicei ¹⁴⁾ formam ¹⁵⁾ repraesentantem ¹⁶⁾ in perpetuum tanquam suam haereditatem ex arce Bond ¹⁷⁾ abstulit invictis ¹⁸⁾ Tribubus ¹⁹⁾ 1039. modoque extantem ²⁰⁾ — — — licet — — Rabanbani ²¹⁾ Trisedis moderna Joannis ²²⁾ Uopour Step-

¹⁾ dotatus 2. sz., ditato 5. sz.

²⁾ M. f.

³⁾ monesterium 1., 3., 4., 5., 7. sz., monastorion 2. sz., monasterium 6., 8. sz.

⁴⁾ externa 2. sz.

⁵⁾ Matnada 1., 5. sz. Mechiada 2. sz. Matriada 3., 6., 7. sz. Machiada 4. sz.

⁶⁾ Ivo 2. sz. Jool 3., 6. sz. Juol 4. Joul 5. sz.

⁷⁾ Muhoel 1. sz. Muhrel 5. sz.; hiányzik 6. sz.

⁸⁾ disideraret 1. sz.

⁹⁾ Dan 1., 3., 6., 7. sz. Duna 5. sz.

¹⁰⁾ Utána: semen ejus in relatis nostris hic apud Dominum nostrum extantibus 4. sz.

¹¹⁾ Utána: hic apud Dominum extantibus 2. sz.

¹²⁾ M. f.

¹³⁾ Utána: α 2., 4. sz.

¹⁴⁾ calicis 2. sz., calici 4., 5. sz.

¹⁵⁾ Utána: ore 1., 3. 5., 6., 7. sz.

¹⁶⁾ repraesentans-ra javítva 2. sz.

¹⁷⁾ Boud 2., 5. sz.

¹⁸⁾ invictis 3., 7. sz.

¹⁹⁾ anno 6. sz.

²⁰⁾ existentem 2. sz. Utána: s 4. sz.

²¹⁾ dominus Rabamban 2. sz.

²²⁾ Joannes 1., 2., 5., 6. sz., Johannes 3. 7. sz.

nus ¹⁾ Béél (q) et Gaspar ex Gente Potárcha ²⁾ concursum cum suis celebrantes, belloque impetere volentes Stephanum ³⁾ terrae Gümöz ⁴⁾ propter ablationem ⁵⁾ Gentis poculi, at ⁶⁾ conatum horum impedivit, injuria illorum ⁷⁾ temporum, missus ⁸⁾ enim legatus ⁹⁾ Andreas excepit, Filiumque suum ¹⁰⁾ Ladislaum Sandour ¹¹⁾ obsidem ei tradidit, et sic deterriti Rabanbani, ¹²⁾ rescissis omnibus actis poculum retinuit, ¹³⁾ nec amplius arcem ¹⁴⁾ Bondvár ¹⁵⁾ sibi vindicare ¹⁶⁾ potuit et sic terrae ¹⁷⁾ post alpen 7. sylvarum Ladislaum Sandour legatum ad Polonos per Andream missum, supremum Sibi Ducem elegerunt dependentem tantum a Rectore Gentis Siculicae, ¹⁸⁾ non autem à caeteris Rabanbanis, ¹⁹⁾ missoque expresso Regi Andreae per militem Egregium Ján Lajoos (ω) ²⁰⁾ ab Andrea haec separatio rati ²¹⁾habita.

His actis mortuo Zoltano, ab Andrea Regnum divisum est, et Regem ²²⁾ nostrum Béla ²³⁾ natu minorem Ducem ²⁴⁾

¹⁾ Stephanum 5. sz.

(q) *Fors hinc Beldiani* (8. sz.)

²⁾ Patancha 1. sz. Patarcha 3., 4., 5., 6., 7. sz.

³⁾ Utána: dominum 2. sz.

⁴⁾ Gúmez 1., 3., 5., 6., 7. sz.; a 4-ben Gümös kijavítva Gúmes-re.

⁵⁾ oblationem 3., 7. sz.

⁶⁾ et 1., 3., 5., 7. sz.

⁷⁾ enim illorum 4. sz.

⁸⁾ missos 2., 8. sz.

⁹⁾ legatos 2., 5., 8. sz.

¹⁰⁾ Hiányzik 3., 6. 7. sz.

¹¹⁾ Sandor 2. sz.

¹²⁾ M. f.

¹³⁾ restituit 3., 7. sz.

¹⁴⁾ arx 2. sz.

¹⁵⁾ Boudvar 2., 7. sz., Boundvár 5. sz.

¹⁶⁾ vindicari 2. sz.

¹⁷⁾ terra 2. sz.

¹⁸⁾ Siculiae 2., 4. sz.

¹⁹⁾ Rabanbanis 1. sz. Rabambanis 2. sz. Robanbanis 5. sz.

(ω) *Lajosianae familiae ortus exinde* 8., 9. sz.

²⁰⁾ Janlagvár 1. sz., Lagvas 3., 6., 7. sz., Jam lajos 4. sz., Langvas

5. sz.

²¹⁾ rata 2.

²²⁾ regnum 2.

²³⁾ Belam 2.

²⁴⁾ Hiányzik 2., Dacem 5.

Utranniae¹⁾ in suo apugenario²⁾ custodiebat 1049. Stephanoque Rege jam pridem mortuo Bessi audientes mortem Regis gloriosi, triumphantis nunciantes³⁾ Christianis Siculis post terram Gúmez⁴⁾ habitantibus, irruptionem quam hostili⁵⁾ animo tractarunt,⁶⁾ et gens Siculica viriliter⁷⁾ expulit, armatis ultra terram suam Duce Andorás Filio Amboe⁸⁾ Vida Josa.⁹⁾ Verum gloriam hujus victoriae impedire volentes¹⁰⁾ aliae¹¹⁾ Tribus, Dux Uopour¹²⁾ ex¹³⁾ arce Bálvány,¹⁴⁾ Ducem Andorás¹⁵⁾ [in prandio¹⁶⁾ occidit, sibique vendicavit¹⁷⁾ terram supremi Ducis¹⁸⁾ Andorás, qui erat filius Generosi militis Zambou (t)¹⁹⁾ filij Szerány.²⁰⁾ At Bela Trnsylvaniae Vajda,²¹⁾ rescuens Siculorum Christianorum caedem, Ducisque Andorás]²²⁾ post mortem Fratris sui Gentiles homines²³⁾ in arce

¹⁾ Ultransilvanie 1. Ultrasilvaniae 2., 3., 6., 7.

²⁾ apagenerario 2., 6. appugnario 5. sz.

³⁾ minatis 2. mentiantes 4.

⁴⁾ M. f.

⁵⁾ Utána : etiam 2. 4.

⁶⁾ tentarunt 2., 4.

⁷⁾ viribus 2., 4.

⁸⁾ Ambor 1., 2., 4., 6. Ambour 5.

⁹⁾ E 2 név hiányzik 2., 4. Izsa 5. sz.

¹⁰⁾ volens 2.

¹¹⁾ alterius 2.

¹²⁾ M. f.

¹³⁾ in 5.

¹⁴⁾ Bálvány 7.

¹⁵⁾ Utána : Vida Josa 4. sz.

¹⁶⁾ praedio 4. sz.

¹⁷⁾ vindicavit 2., 4.

¹⁸⁾ Utána : tribus 2., 4.

(t) *Zambo familiae truncus* (8. sz.) A Farkas-féle sajátkezű példányon Aranka Györgynek ez az oldaljegyzeje áll: »A Mikó erdején Sombor nevű mező, melyről a Mikóék donatiójában emlékezet vagyon, mint praediumról«.

¹⁹⁾ Zambur 4. sz.

²⁰⁾ Surany 2.

²¹⁾ vaivoda 2.

²²⁾ A zárjelben lévő szavak hiányzanak az 1., 3., 5., 6., 7. számúban.

A Farkas-féle sajátkezű példányon Szabó Károly kezével ez az oldaljegyzeje áll: »NB. A zárjel közé rekesztett szavak az 1818-diki nyomtatványból kimaradtak s így a szöveg érthetlenné lett. Sz. K.«

²³⁾ gentilis hominis 2. sz.

Gyula capite plecti curat Gregorium¹⁾ Sandour, Alexium Csángour(=).²⁾ et Gregorium³⁾ Blásko⁴⁾ Filium Bon,⁵⁾ item filios ex Gente Csák. Stephanus autem Sandour Filius Ladislai Frater Gregorÿ,⁶⁾ Paulum Csángur,⁷⁾ fratrem Alexÿ Csángur⁸⁾ Filium Egregÿ Militis Kalb⁹⁾ expulit iubente Vajdou¹⁰⁾ Trafniaie, terramque¹¹⁾ Gúmez¹²⁾ recuperavit,¹³⁾ sibique retinuit. Quo tempore post, jussit Bela Vajvoda¹⁴⁾ Trafniaie ut non amplius Dignitates more antiquorum nominarentur, non Familiae, non arces, non villae,¹⁵⁾ non castella,¹⁶⁾ verum Sanctorum nominibus insignirentur, unde factum est: ut¹⁷⁾ plures viri nobilissimi Milites Siculi ascendentes suos ignorarent,¹⁸⁾ et literalia¹⁹⁾ etiam²⁰⁾ comburrerent;²¹⁾ in tanta confusione tamen reperti sunt aliqui, ut etiam contra voluntatem Regis, antiqua antecessorum nomina, et²²⁾ suos domesticos lares servarent, et²³⁾ praesertim in terra Trisedis Uopour,²⁴⁾ Dombou²⁵⁾

1) Georgium 5.

(=) *Probabilis ab hoc Csángones denominati* (8., 9. sz.)

2) Csangur 2., 4. Csangaur 5.

3) Georgium 5. sz.

4) Blosko 3., 7.

5) Bolz 2. Ban 3. 7. Botz 4. Bou 5.

6) Georgii 1., 5. sz.

7) Csángour 4. sz. Csangaur 5.

8) Csángaur 5. Csángour 8.

9) Kabb 2. sz. Kaab 5. Káb 3., 4., 6., 7.

10) vajvoda 1., 3., 5., 6., 7. veōjdu 2. vajdon 4.

11) Utána: eorum 2., 4.

12) M. f.

13) reoccupavit 2.

14) vejōda 2.

15) villa 2.

16) castellae 3., 7.

17) Hiányzik 3., 7.

18) ignoraverint 2. ignorarunt 4.

19) literaria 5.

20) Hiányzik 5.

21) combusserint 2., 4.

22) ut 1., 3., 5., 6., 7.

23) ut 1., 3., 5., 6., 7.

24) M. f.

25) Dombon 1., 3., 4., 6., 7.

Béél (a) ¹⁾ Nömöz, ²⁾ Mikoo, ³⁾ Danes ⁴⁾ Filius nobilis Gyulae Kőröras. ⁵⁾

Terrae autem modernae sedis Udvarhely Ugroun, ⁶⁾ Lázár, Kőncz, ⁷⁾ Biro, Nagy, Zimány, Dállya, ⁸⁾ Zököl, ⁹⁾ Turech ¹⁰⁾ (ξ) Kattách ¹¹⁾ etc. ¹²⁾ attamen dignitatum honorificarum ¹³⁾ nomina amplius non audiebantur, non Rabanban ¹⁴⁾ supremus Rector, sed Comes Siculorum, non Gyula Harkász, ¹⁵⁾ sed Vice Comes Siculorum etc. ¹⁶⁾ et sic Bela subita ¹⁷⁾ mutatione ruina etiam Troni pressus merito ¹⁸⁾ et ¹⁹⁾ contritus Ao 1063. ²⁰⁾ et expiravit 1065. ²¹⁾ cui se opposuit Szemere ex terra Madaras ²²⁾ sed nihil profecit.

Interea ²³⁾ autem Stephanus Sandour assummens nomen Sándor cum Csángorum Duce Dottka ²⁴⁾ Basil nomine, certare

(a) *Aranka György oldaljegyzete* : Bélmező van a Mikó Erdejébe. A possessor is mutattya, hogy Nemes, Mikó együtt bírják, Nemesék Mikó jusson. (9. sz.)

¹⁾ Boéél 1.

²⁾ Nömör 1. Nemöz 2., 4. Nömös 3., 7. Nümös 6.

³⁾ Mikou 2. Mikov 3. Mikon 4. Miko 5.

⁴⁾ Dants 3., 5., 7. Dances 6.

⁵⁾ Kőróus 2., 4. Kőröös 5. Kőrörás 6.

⁶⁾ M. f.

⁷⁾ Kőnte 1., 3., 6., 7. Kőneh 2. Kőntz 4. Kontz 5.

⁸⁾ Datya 2.

⁹⁾ Zököl 1., 6., 8.

¹⁰⁾ Turek 1., 3., 4., 5., 6., 7.

(ξ) *Nunc Török* (8., 9. sz.)

¹¹⁾ Comkattak 1. Kadach 2. Kalach 4. Comkatak 5. Comkatak 3., 7. Cormakatak 6.

¹²⁾ Hiányzik 2. et 1., 3., 5., 7.

¹³⁾ honorificatum 3., 7.

¹⁴⁾ M. f.

¹⁵⁾ Harkász 1., 3. sz. Horkász 6.

¹⁶⁾ Hiányzik 2., 5. a 4-ben az utolsó 7 szó.

¹⁷⁾ habita 5.

¹⁸⁾ merite 5.

¹⁹⁾ est 6.

²⁰⁾ Ao 63 2., 4. sz. 1065 5. sz.

²¹⁾ 65 2., 4. sz.

²²⁾ Madaras 2.

²³⁾ intereo 4. sz.

²⁴⁾ Dutka 1., 6. sz. Duttka 3., 7. Dvuka 2. Douka 4. Duka 5.

cepit, at¹⁾ recte incertus nomine Miko com 200²⁾ armatis adveniens expulit Csánguros,³⁾ ac⁴⁾ Stephanum Sándor liberavit, ob quam victoriam relatam⁵⁾ permisit Sándor⁶⁾ Uram⁷⁾ Hadnagy⁸⁾ erigi, et extrui arcem a suo nomine nominatam, hodieque⁹⁾ florentem *Miko vár*.

Dicunt illum Egregium militem fuisse nobilem terrae Pannon dictorio¹⁰⁾ *Uramnak fia*.¹¹⁾ à 12. arcium dominatu exutum, cujus prosapia hodie¹²⁾ eodem nomine insignitur, quod factum dum¹³⁾ Ladislaus audiret, post terram 7. sylvarum largo etiam ipsum ditavit¹⁴⁾ Patrimonio consensu Gentis, ita ut deinde¹⁵⁾ Zazados¹⁶⁾ sedis¹⁷⁾ evaderet, ejus¹⁸⁾ deinde¹⁹⁾ prosapia Generoso Titulo,²⁰⁾ exhibuitque²¹⁾ ei tantam²²⁾ comitatem,²³⁾ ut dum Ultra sylvarum²⁴⁾ terram circumiret, ad Generosum illo tempore Dñum post terram Vacsárk²⁵⁾ Stephani ex Elisabetha Szilvási Filiam Catharinam Filio ejus Paulo Mikou²⁶⁾ desponsavit,

1) ac 1., 3., 5., 6., 7.

2) 220 4. sz.

3) Csangouros 1. sz. Csangouros 5.

4) et 5.

5) relatam 5. sz.

6) Sándor 1., 5.

7) unum 1., 3., 5., 6., 7. sz.

8) Hadnaque 1. sz.

9) hodie quoque 3. 7. sz., hodieque 4. sz.

10) Deterico 2. 4. sz.

11) Urunk fia 6. sz.

12) hodieque 2., 4. sz.

13) cum 5. sz.

14) dictavit 3. sz.

15) dein 2., 4. sz.

16) százados 1., 3., 5., 6., 7. sz.

17) Utána: nostrae 2., 4. sz.

18) cujus 5. sz.

19) Hiányzik 2., 4. sz.

20) honore 2. sz.

21) exhibuitque 4. sz.

22) tantum 1., 3., 5., 6., 7. sz.

23) comitatum 1., 3., 5., 6., 7. sz.

24) Ultrasylvarum 6. sz.

25) M. f. eltérésekkel. A Vacsárk előtti 8 szó hiányzik 3., 7. sz.

26) Miko 1., 5., 6. Mikov 3., 4. Mikoo 7. sz.

celebratis¹⁾ nuptys ipsemet²⁾ ex poculo Gentis prae gaudio potum summebat, quo tempore irrupentes³⁾ Sedem aliquot⁴⁾ Tartarorum pepulit⁵⁾ Stephanus Sándor, et ideo⁶⁾ dono accepit terram ad arcem Törösvára⁷⁾ pertinentem cum arce, et hoc tempore terram *Gázon* ut Sedem Ladislaus confirmabat.

Post ruinam, ac⁸⁾ deletionem⁹⁾ arcis vastae Bond,¹⁰⁾ postquam successit Almos¹¹⁾ Dux 1-mus Siculorum Universorum, sub quo dum concursus¹²⁾ celebraretur in valle moderna¹³⁾ *Űni*¹⁴⁾ ad terram Lokott,¹⁵⁾ potiores Siculi filys multi¹⁶⁾ carentes, foemineum sexum introducere¹⁷⁾ volentes in reliquorum Rabanbanorum¹⁸⁾ bonis haereditarys, Stephanus cum Duce Almos¹⁹⁾ restitit, unde Decretum erat perpetuum, quod²⁰⁾ eorum²¹⁾ Fratrum si unus habuerit Filium, alter autem Filiam, *Filia* * succedit²²⁾ sicut filius in bonis Paternis (*m*), quam suc-

1) Utána 2—4 hiányjel az 1., 3., 6., 7. számúban.

2) ipsimet 3. sz.

3) irrupentem 2., 4. sz.

4) aliquos 4. sedem aliquam 2. sz.

5) repulit 4. sz.

6) ob quam 2., 4. sz.

7) Törösvára 1., 3., 6., 7. Terchvára 2. Törösvár 4. Tölts Vára 5. sz.

8) ad 1., 3., 5. 6., 7. et 2., 4. sz.

9) delectimem 3. sz.

10) Bond 2., 5. sz.

11) Almus 1., 5. sz.

12) concursu 1. sz.

13) moderni 4. moderno 2. sz.

14) Damiani 2., 4. sz.

15) Sakate 1. Lokot 2. Sakatt 3. Lókod 4. Lakod 5. sz.

16) Hiányzik 5. sz.

17) inducere 2., 4. sz.

18) M. f.

19) Almus 5. sz.

20) ut 5. sz.

21) duorum 2., 4. sz.

* A 2. sz. példányban innen átugrik a szöveg a következő zárjelben álló részre: *Filia emaritetur* stb. egészen addig, hogy *succedat* s innen visszatér ide: *sicut filius* stb.

22) succedat 4. sz.

(m) *Tales hodie audiunt Fiu Leány* (8.) 9. sz.

cessionem dum ¹⁾ Ducum ²⁾ antiquorum etiam Haeredes uti: Upoulet ³⁾ descendentes pariter ⁴⁾ sibi vindicarunt, ⁵⁾ non attamento, sed sanguine humano in Campo Rakusy ⁶⁾ in praesentia Ladislai Comitis Siculorum introducendo, quo tempore Drusilla ⁷⁾ Filia Stephani, cum viro Generoso Kálmány László in arce Ladislai Regis in medio Terrae alpestris Septemsvylvarum nuptias celebravit, ubi dum poculum caliceum adferretur Drusillae, ut potum summeret, unus ex posteritate Rabanbanorum ⁸⁾ minorum eripuit ⁹⁾ [Filia emaritetur, et Filius accipiat bona Paterna in Regno Siculico exstantia ¹⁰⁾ et haec ¹¹⁾ successio observetur in bonis antiquorum Rabanbanorum, ¹²⁾ in caeteris vero juxta consuetudinem si fuerint duo Fratres, quorum Filium ¹³⁾ unus, ¹⁴⁾ alter Filiam haberet, Filia succedat ¹⁵⁾] at Stehanus tanquam Dnus ¹⁶⁾ universae terrae Bourzon ¹⁷⁾ nomine, virum per media viscera transfigit, nullusque amplius ausus est eripere poculum. ¹⁸⁾

Et haec gesta in praesentia Generosi Regis Ladislai, et coram filio suo Kálmán ¹⁹⁾ László nuptias cum Drusilla celebrante, cujus Sororem dum Aula Orientalis *πρωσκα* ²⁰⁾ nomi-

¹⁾ cum 1., 3., 5., 6., 7. dein 2. sz.

²⁾ Ducem 4.

³⁾ M. f.

⁴⁾ etiam 2., 4. sz.

⁵⁾ vindicarunt 3., 4., 7. sz.

⁶⁾ Rákosy 1., 5. sz.

⁷⁾ Dne Silla 4. sz.

⁸⁾ M. f.

⁹⁾ Utána: dicens: 5. sz.

¹⁰⁾ existentia 1., 4., 5. sz.

¹¹⁾ hae 4. sz.

¹²⁾ M. f.

¹³⁾ filius 1., 5. sz.

¹⁴⁾ Hiányzik 4. sz.

¹⁵⁾ succedet 2., 4. sz. A zárójel hiányzik 1., 5. sz.

¹⁶⁾ supremus 2., 4. sz.

¹⁷⁾ Boundon 4. sz.

¹⁸⁾ Hiányzik 2., 4. sz.

¹⁹⁾ Kálmány 2. sz.

²⁰⁾ *πρωσκα* 1. Piroška 2. *πρωσκα* 3., 7. *πρωσκα* 5. — — 6.

(A 9. sz. oldalt idegen kézzel: Piroška.)

natam ¹⁾ *Ιπερε* ²⁾ eveheret per Siculiam Imperatori Orientis, multos Siculorum Ipsam comitantes largo Patrimonio dotavit,³⁾ in terra Septemsvylvarum, ex quo pro sustentatione Comitis Siculorum Ferae ⁴⁾ excipiebantur.

Mortuo tandem Stephano Sándor Uxor ejus Elizabetha tempore Spectabilis Belae Regis contra latrones 200-tos armatos tulit ad terram suam Törösvára ⁵⁾ Marito ⁶⁾ suo donatam, eamque purgatam, una cum terra Gümes ⁷⁾ tradidit Filio suo, cui ⁸⁾ ex equestri ordine Militis cujusdam Filiam Annam Gögö ⁹⁾ ex posteritate Uopoleti ingentem animi ¹⁰⁾ desponsavit, quae proprijs manibus in terra sua Toplicza ¹¹⁾ aedes constituit,¹²⁾ eamque à 300. latronibus fortiter custodivit, truncatis 200-tis et reliquis fugatis.

Ut autem Mariti sui ¹³⁾ diem onomasticum ¹⁴⁾ celebrantis — — — — — 50.¹⁵⁾ armatis ad terram Gumez ¹⁶⁾ expeditionem suscipiens, fugatosque¹⁷⁾ latrones comprehendens tanta clade affecit, ut caesis aliquibus reliqui capti omnes ad unum fuerint, tanta fortitudine salutavit Stephanum¹⁸⁾ maritum suum, cujus Mater truncatis 5. latronibus, cum sexto dum certaret interfecta est.¹⁹⁾ Tandem maritus etiam ejus à ²⁰⁾ foede Tartar-

¹⁾ nominatum 5. sz.

²⁾ Hiányzik s helyette hiányjelek 6. sz.

³⁾ ditavit 1., 3., 5., 6., 7. sz.

⁴⁾ terrae 1., 3., 5., 6., 7. sz.

⁵⁾ Törösvár 4. sz.

⁶⁾ merito 4. sz.

⁷⁾ Gümez 1., 3., 5., 7. Gumes 2., 4. Gümöz 6. (Gümös 8. sz.

⁸⁾ cujus 5. sz.

⁹⁾ Geögö 2. sz.

¹⁰⁾ M. f. 24 animo 6. Utána : Annam Gögö 4. sz.

¹¹⁾ Taplotza 2. Taplocza 4. Taplicza 6. sz.

¹²⁾ construit 2., 4. sz.

¹³⁾ hic 1., 5. sz.

¹⁴⁾ onomasticon 2. onomastrum 6. sz.

¹⁵⁾ A hiányjel után : verat 500, 2. sz.

¹⁶⁾ M. f.

¹⁷⁾ que hiányzik 2., 4. sz.

¹⁸⁾ Hiányzik 6. sz.

¹⁹⁾ Hiányzik 2., 4. sz.

²⁰⁾ Hiányzik 3. sz.

rorum cum 300. suis subditis perpetuis militibus concussus moritur, ejusque cadaver truncato capite injectum est in fluvium Kükül penes arcis Bondvár ¹⁾ rudera,* quam etiam in nihilum Schaeva ²⁾ Tartarorum acie, tempore Ladislai Regis, qui et ipse fugatus est.³⁾

Generosa autem ingens ⁴⁾ animi Mulier vidua, volens ad Gyulae arcem ⁵⁾ Comitem Siculorum salutandi gratia ire — — — — — ⁶⁾ per fluvium Ouolt ⁷⁾ aliquem puerum injectum excipi facit ⁸⁾ per suum Tizedes ⁹⁾ Bontz ¹⁰⁾ quem ¹¹⁾ deinde ¹²⁾ capite truncari ¹³⁾ jussit, cum habuerit ¹⁴⁾ jus glady in territorio suo.¹⁵⁾ Iratis ¹⁶⁾ propterea suis ¹⁷⁾ militibus, ¹⁸⁾ subditi instigati sunt ¹⁹⁾ per Damianum ²⁰⁾ Zöld ²¹⁾ ex genere Abrám ²²⁾ linea

¹⁾ Boudvár 2., 5. sz.

* *Destructio arcis Boudvár olim Bond à Bonda Nabon aedificata.* (8., 9. sz.)

²⁾ saeva 1., 3., 6., 7. sz. Sacra 5. sz. in nihilum redegit foeda immanis Tartarorum tempore stb. 4. A 4-hez f. u. így a foeda helyett secta.

³⁾ . . . Regis qui dum castra metaretur, fugatus est a foeda Tartarorum. Generosa stb. 2. sz. A 4-ben ugyanigy, csak a foeda Tartarorum után még az acie szó áll.

⁴⁾ ingentis 6. sz.

⁵⁾ aream 6. sz.

⁶⁾ A hiányjelek hiányoznak s. egy szónak hagyott üres helyre beírva más írással: meando 2. Hiányjelek nincsenek az 5-ben sem.

⁷⁾ Oult 1., 2., 3., 4., 6., 7. sz.

⁸⁾ Hiányzik 2., 4. sz.

⁹⁾ fidelem 6. sz.

¹⁰⁾ Boutz 2., 4. s. utána: curant.

¹¹⁾ quam 1. sz.

¹²⁾ dein 2., 4. sz.

¹³⁾ plecti 6. sz.

¹⁴⁾ habuit 5. haberet 6. sz.

¹⁵⁾ A 2. és 4. sz. a szórend másként így áll: in suo enim territorio habebat jus gladii.

¹⁶⁾ Juratis 1., 5. iratique 2. irati 4. sz.

¹⁷⁾ ejus 2., 4. sz.

¹⁸⁾ milites 2. sz.

¹⁹⁾ instigatique 2., 4. sz.

²⁰⁾ Dominum 1., 4., 5. Domianum 3., 7. sz.

²¹⁾ Zoelde 2., 4. sz.

²²⁾ Abraam 1., 5. Abrám 6. sz.

Dudor,¹⁾ et Stephanum Bacza²⁾ ex linea³⁾ Uopoleti,⁴⁾ manus in eam violentas⁵⁾ injecere,⁶⁾ cujus⁷⁾ cadaver impositum habetur in aedibus à Zandirhamo⁸⁾ extractis.

Reliquas⁹⁾ proles, quarum unus¹⁰⁾ Terrae Septemsvylarum insedit¹¹⁾ expurgatis¹²⁾ latronibus,¹³⁾ alter¹⁴⁾ vero filius terram Kénos reoccupatam¹⁵⁾ pacifice possedit, ibique propagare semen suum fecit. Joannes autem¹⁶⁾ ducta uxore¹⁷⁾ Catharina Nómöz¹⁸⁾ de Kálnok ad¹⁹⁾ Polonos se recepit, ibique septem annis supra²⁰⁾ decem moratus redýt. Arcem²¹⁾ suam à Tartaris devastatam denuo renovat,²²⁾ qui dum Blasconem²³⁾ coercendum²⁴⁾ iret, et Urconem cum 1200. armatis Gensek²⁵⁾ Filio Uopoleti²⁶⁾ Görgö Uopour²⁷⁾ Filio accedens,²⁸⁾ misit expressum Joannem Erős, Filium Joannis Zókól minimum ut

1) Dubor 3. sz.

2) Batza 2., 3., 5., 6., 7. sz.

3) liea 6. genere 8. sz.

4) Uop 2. Vopaleti 5. stb. m. f.

5) volentes 6. sz.

6) injicere 1., 3., 5., 6., 7. sz.

7) ejusque 2. 4. sz.

8) Zandirhamo 1. sz.

9) Reliquit 2. sz.

10) una partem 2. sz.

11) consedit 2., 4. sz.

12) expugnatis 4. sz.

13) Két szó hiányzik 2. latranibus 5. sz.

14) altra 2. sz.

15) recuperatam 4. sz.

16) Rakne 1. Ruki re 5. sz.

17) uxore sua 4. sz.

18) Nemös 2., 4. Nümöz 6. sz.

19) Hiányzik 4. sz.

20) ultra 1., 5. sz.

21) Ad arcem 2. sz.

22) modoque renovatam 2., 4. renovavit 5. sz.

23) Bolasconem 1. sz.

24) coercendam 5. sz.

25) Gentzek 1. Genteque 2. Genczek 3., 7. Gentzer 5. Gentzrik

6. szám.

26) M. f.

27) M. f.

28) audiens 2. sz.

desisteret, at ¹⁾ expressus ²⁾ propterea per Franciscum Csiszér ³⁾ executorem ex propria sua terra ⁴⁾ capite plecti ⁵⁾ jussit, in cujus tamen placitum ad fluvium modernum Uolt, ⁶⁾ ad petitionem Tribus Ducis Filij Uopoleti ⁷⁾ Darabos, ⁸⁾ non procul fluvio ⁹⁾ Gerla, ¹⁰⁾ ad terram confinem Pannoniae Sopk ¹¹⁾ habitantis (quae Tribus illo tempore illuc migravit ¹²⁾ Aarad ¹³⁾ ad terram Blacorum ¹⁴⁾ alpium collocaretur) ¹⁵⁾ Filios ¹⁶⁾ Joannis Erős larga haereditate dotavit in terra Filij sui Abae, ¹⁷⁾ attamen tardius ¹⁸⁾ propterea violentas manus ¹⁹⁾ *Ivány László* militis ad terram in fine ²⁰⁾ Turcorum ²¹⁾ habitantis debuit subire ex Gente ²²⁾ Abram ²³⁾ linea ²⁴⁾ Dudor, ²⁵⁾ et Petri Kadátsi ²⁶⁾ ex Genere ²⁷⁾ Halon, ²⁸⁾ linea Názán ²⁹⁾ relictis prolibus, quarum ³⁰⁾

¹⁾ et 5.

²⁾ expressum 2., 7. expressos 5.

³⁾ Csiszár 1. Csiszээр 2.

⁴⁾ Utána : alentem 2., 4.

⁵⁾ truncari 2. 4.

⁶⁾ Oult 1., 5., 6. Olt 2. Olt 4.

⁷⁾ M. f.

⁸⁾ Darabas 1. Darabás 3., 7. Barabás 6.

⁹⁾ a fluvio 6.

¹⁰⁾ Hiányzik 4.

¹¹⁾ Felibe írva más írással : Souk (8. sz.), Sonk 2., 4. Zouk 5.

¹²⁾ Utána : dum 2., 4., 8. Zárjel 6.

¹³⁾ Araad 2. Harad 4. Aarád 5. Aarar. 6.

¹⁴⁾ Bolascorum 1. Blachorum 2., 4. Blaccorum 6.

¹⁵⁾ A bezárójel itt van a 8. sz.; a 9. sz. hiányzik.

¹⁶⁾ filios 5.

¹⁷⁾ Aleae 1., 3., 7. Alcae 5. 6.

¹⁸⁾ tandiu 5.

¹⁹⁾ Utána : Joannis 2., 4.

²⁰⁾ infinite 3., 7.

²¹⁾ Turcarum 3., 6., 7.

²²⁾ terra 1.

²³⁾ Abraam 1. Abram 2., 3., 7. Abrám 4., 8. Abrám 5. Ábrám 6.

²⁴⁾ Luica 1., 5.

²⁵⁾ Dudon 1., 5.

²⁶⁾ Kadátsi 1.

²⁷⁾ gente 5., 6., 8.

²⁸⁾ Halom 2., 5.

²⁹⁾ Názán 1., 3., 5., 7. Nazmány 6. Utána : debuit subire 2., 4.

³⁰⁾ quorum 2.

natu maximus¹⁾ Franciscus *Ezeres Kapitány* apud Polonos. Péter autem infulatus²⁾ de Kolos Monostor³⁾ erat.⁴⁾ Rebi autem nupsit cuidam Polono Vajdon⁵⁾ Veropotzki.⁶⁾ Racha⁷⁾ nupsit Petro Losonczi⁸⁾ Nobili Hungaro ex terra Pannon. Alna⁹⁾ Joanni Laczko¹⁰⁾ descendenti ex Filio Uopoleti¹¹⁾ Blási,¹²⁾ quae etiam marito¹³⁾ suo terram abstulit, ibique semen suum¹⁴⁾ propagare fecit.

Panna nupsit Ladislao Veére.¹⁵⁾

Petrus autem alter filius Ducis¹⁶⁾ duxit Mariam Elisabetham germanam sororem¹⁷⁾ Petri Losonczi 1249.¹⁸⁾ fortis dimicator in terra Gumez,¹⁹⁾ venator ferarum — — — —²⁰⁾ devoratus²¹⁾ in terra²²⁾ Nascalat²³⁾ (*w*) ad fluvium Tatros, relictis Filijs, et Filiabus sat numero multis.

Sara maxima natu,²⁴⁾ nupsit Gyulai Ezter²⁵⁾ ante²⁶⁾ fluvj²⁷⁾ terram²⁸⁾ Tisza.

1) hiányzik 1. major 5.

2) insulatus 4. Utána : abbas 2.

3) Kolosmonostura 2.

4) Hiányzik 2.

5) Vajdvan 2. Vajdoon 4. Xajdon 6.

6) Varojszki 2. Veropokki 3. Vorcipotzki 4. Vogrotzky 5. Veropozli 6.

7) Raka 5.

8) Losontzki 3. Losintzi 4.

9) Alua 1., 3., 7.

10) Latzka 2. Latzke 3., 7.

11) M. f. 12) Blassi 2., 4. 13) merito 4.

14) Hiányzik 2.

15) Reba 1. Véér 2., 6. Véére 3., 7., 8. Weres 5.

16) Hiányzik 3.

17) sororum 7.

18) 1049, 5. sz.

19) Gümetz 1. Gumes 2. Gümez 3., 5., 6., 7., 8. Gyemes 4.

20) ingressus 2.

21) devoratur 5.

22) terra sua 2., 4.

23) Nascalat 1., 3., 4., 6., 7. Nosculat 5.

(w) *Modo Nascalat havassa unde Tatra fluvius oritur.* (8., 9. sz.)

24) nata 2., 4.

25) Ester 1., 5. Estan 2. Enter 3. Eszter 4. 6.

26) autem 1. 27) fluvium 2. 28) Hiányzik 2.

Anna Gasparo Oncze¹⁾ de Dólne.

Inter Filios²⁾ nominari merentur.³⁾

Sigismundus, qui Bararadi⁴⁾ Uxorem pulchram creaturam Transalpinensium Blacorum Vajvodae adamaverat, — — — verum *Tamás Deák* illo tempore Vajvode palam denunciari jussit se Valachum Barbarae⁵⁾ è ferali⁶⁾ ergastulo⁷⁾ extracturum. At illo tempore Albae Juliae Praesul *Miklos Fater*⁸⁾ funesta morte ipsum perire⁹⁾ fecit cum innumeris Proceribus 1350. habuit uxorem Annam Basa,¹⁰⁾ ex posteritate Gentis Siculicae¹¹⁾ Uopolet¹²⁾ Filij Ugroun,¹³⁾ Filij Jett, ex qua Filium¹⁴⁾ Petrum, qui ducta Uxore Anna Mikoo,¹⁵⁾ ex posteritate Pauli¹⁶⁾ Mikoo¹⁷⁾ habuit Filium Joannem natum 1411. post cujus natiuitatem primus omnium¹⁸⁾ Csik, Gyergyó, et Kászón,¹⁹⁾ ac Csángorum electus²⁰⁾ sub Vajvoda Striborits,²¹⁾ in cujus praesentia dum crearetur in²²⁾ valle inter Csomortány, et Toplicza,²³⁾ in loco quo elevabatur accumulata terra in²⁴⁾ memo-

1) Ontze 1., 3., 7. Intze 2., 5. Incze 4.

2) filios 1.

3) Mereretur 1. 2. 3. 5. 7. sz.

4) Bazaradi 1., 2., 4., 5., 8.

5) Barbara 2., 8. Barbone 6.

6) ferati 2. feriali 6.

7) angestulo 5.

8) Peter 5.

9) periere 2.

10) Bassa 2., 4. Barsa 3., 7.

11) Hiányzik 2. Siculiae 4.

12) Uopola 1. Upolet 2., 4. Vopolet 5.

13) Ugroun 1. Ugroun 3., 7. Uroun 4. Vogroun 5.

14) filium 6.

15) Mikov 1., 3., 6., 7. Miko 2., 4. Miklos 5.

16) Anna 1., 3., 6., 7.

17) M. f. s 4 szó hiányzik 5.

18) Utána: dux 2.

19) Utána: universae terrae Gumes et Csangorum stb. 2.

20) primus omnium universae terrae Gyumes et Csangororum, Csik Gyergyó et Kaszón electus 4. sz.

21) Stribrits 1. Stiboris 2. Striborics 4. Stribito 5.

22) inter 3., 7.

23) Taplotza 2., 4. Tablitza 5.

24) et in 2., 4.

riam hujus sup̄remi Ducis Sicularum *Sándor Domb* etiam ¹⁾ hodie ²⁾ nominatus exstat.³⁾

Haec cum ita ⁴⁾ agerentur ⁵⁾ in popinam,⁶⁾ et ventrem prolapsus ⁷⁾ demandavit, et inscribi ⁸⁾ curavit inscio Duce ⁹⁾ ad calcem Calicis ex corticæ nucis miristicæ factæ, hodieque ¹⁰⁾ exstantis: ¹¹⁾ *Petrus Sándor* ¹²⁾ 1412. ob quam Vajvoda à Duce expulsus ex terra Sicularum; post hujus expulsionem ¹³⁾ Murcheo ¹⁴⁾ ad obtinendum Imperium Valachiae auxilium parabat contra Daanum.¹⁵⁾ Tandem pluribus ¹⁶⁾ meritis tumulatus ¹⁷⁾ homo — — — — — ¹⁸⁾ enim ¹⁹⁾ Fratre suo primus introducit ²⁰⁾ ordinem Judicij in Campo Rákos, sub hujus Filio Joanne, Rustici ²¹⁾ Ultrasyvaniae tumultuabantur, verum *Csák Lászlo* illo tempore Comes Sicularum cohibuit ²²⁾ unitos²³⁾ latrones infestantes ²⁴⁾ gentem ²⁵⁾ Uopoleti ²⁶⁾ in valle Gyergyo, quam modo sedem ²⁷⁾ dicimus ante terram Hegy allya.²⁸⁾ Quibus

¹⁾ Hiányzik 2., 4.

²⁾ hodieque 2., 4.; *Utána*: exhibetur nominatus 4.

³⁾ exstans 2.

⁴⁾ Hiányzik 2. 4.

⁵⁾ *Utána*: Vaivoda 2., 4.

⁶⁾ propinam 6.

⁷⁾ est prolapsus 4.

⁸⁾ scribi 5.

⁹⁾ Duce 4.

¹⁰⁾ hodieque 2.

¹¹⁾ 3 szó hiányzik 6.

¹²⁾ Sandour 1., 3., 5., 7.

¹³⁾ pulsionem 2., 4.

¹⁴⁾ Murcho 1., 3., 4., 5., 6., 7. Marches 2.

¹⁵⁾ Duanum 1., 5.

¹⁶⁾ plurimis 2., 4.

¹⁷⁾ cumlatus 2., 6., 8.

¹⁸⁾ repente (más irással) 2.

¹⁹⁾ cum 2., 6.

²⁰⁾ introduxit 2., 6.

²¹⁾ Hiányzik 5.

²²⁾ exhibuit 2.

²³⁾ ivitque 2. misso 5.

²⁴⁾ infestates 4.

²⁵⁾ *Utána*: filii 2., 4.

²⁶⁾ Uopoleti 2., 4.

²⁷⁾ Segem 5.

²⁸⁾ *Utána*: domare 2. és még: coepit 4.

domatis ¹⁾ dum ²⁾ iter pararet ad Rusticos Transylvaniae, sopita ³⁾ est Turba; ⁴⁾ In cuius favorem ⁵⁾ Joannes Hunyadus 1430. Regibus jam multis illustrior, Mariam Barkoczi ⁶⁾ ex terra Pannon ei desponsavit, quae relicto ⁷⁾ Filio *Mihály Hadnagy Uram* nominato in valle *Kenyérmező* dimicans occubuit, ibique sepultus jacet, cuius haeredes ignotae sunt ob defectum actorum in aedibus Generosi Dñi ⁸⁾ Stephani, et Menyhárdi Sándor non existentium.

Secunda Uxor Joannis Anna Dozsa (*j*) ⁹⁾ quae interfecta in terra Kénos ob perfidiam ¹⁰⁾ Fratris sui, quia acta concernentia Michaelis ¹¹⁾ Sándor comburri curavit, ideoque merito suspensa.

Joannis Filij ¹²⁾ Uxor erat Kriska *Hadnagy Uram* ¹³⁾ *fia* ¹⁴⁾ nuncupata \equiv ¹⁵⁾ quia dum Terech ¹⁶⁾ Sanderbech ¹⁷⁾ contra voluntatem Generosae Dñae filium suum coegisset, ut se nominet Joannem Sándor, duxit 300. armatos contra Joannem Spurium Sanderbechi ¹⁸⁾ Filium, quem ¹⁹⁾ ad necem quaerens, ²⁰⁾

¹⁾ domitis 4., 6.

²⁾ cum 4.

³⁾ supita 1. sobita 4.

⁴⁾ turbas 1.

⁵⁾ favorem 2.

⁶⁾ Poarkotzi 1., 5. Barkotzi 2., 3., 4., 7. Berketz 6.

⁷⁾ relicta 3., 4., 7.

⁸⁾ Domin 6.

(*j*) *Nunc Dosa* (8.)

⁹⁾ Dorsa 1., 3., 5., 6., 7. Dossa 2.

¹⁰⁾ perfidium 6.

¹¹⁾ Michaelen 3.

¹²⁾ Filep 8.

¹³⁾ Hiányzik 2., 4.

¹⁴⁾ filia 5.

\equiv *Probabilius ideo, quia Fiuleány fuit in successione. (8., 9. szám).*

¹⁵⁾ nominata 2., 4.

¹⁶⁾ Terek 6.

¹⁷⁾ Sándorbech 1., 3. Sander bech 2., 7. Sander béch 4. Sandor 5.

Sándor-Bech 6.

¹⁸⁾ Sandorbectir 4. Sanborbechi 5., 6. Scanderbechi 8.

¹⁹⁾ Hiányzik 2., 4. quum 6.

) quesitum 2. quaesitus 4.

eumque occidere volens, Joannes Spurius se¹⁾ recepit ad terram²⁾ Lokott³⁾ in terra alpestri unde altera⁴⁾ linea nata⁵⁾ nobilis originem — — — — —⁶⁾ in terra Dñi⁷⁾ penes fluvium Oult,⁸⁾ servit⁹⁾ ut miles ex hac itaque *Kriská*¹⁰⁾ *Hadnagy Uram fia*¹¹⁾ habuit Filios:¹²⁾ Petrum, Stephanum, Michaelem. Petrus duxit¹³⁾ Uxorem Catharinam Uogroun¹⁴⁾ 1462.¹⁵⁾ Nascitur ei¹⁶⁾ filius Stephanus 1472. Hujus Patre mortuo *Pongrácz János* curam attendebat Filio, qui dum majorennis evaderet ex terra sua jussu Vajvodae contracto ordine Equestri ex *Csik*¹⁷⁾ *Ország Halobechum*¹⁸⁾ Misiae Praefectum sub auspicijs Vajvodae clade affecit,¹⁹⁾ cum Joanne Uopour,²⁰⁾ et Abrahamo Uogroun²¹⁾ ad terram ante Danubium, nec erat mirum, cum Universa Gens juxta Tribus suas²²⁾ auspicio hujus Juvenis consilio Joannis, et Abrahami bellabat, attamen propter Bladum²³⁾ Valachiae Vajvodam se ad arcem post terram suam Rákos recipere se²⁴⁾ debuit.

1) Hat szó hiányzik 1.. 5.

2) terra 4.

3) Lakott 1., 5. Lokod 2., 4. Lokot 6.

4) alia 4.

5) Két hiányjel 6. félannyi 4.

6) Egy sor hiányjellel pótolva.

7) Dominis 1.

8) M. f. változatokkal.

9) servitque 2.

10) Kristina 2., 4.

11) 3 szó hiányzik 2., 4.

12) Hiányzik 2., 4.

13) ducit 2., 4.

14) M. f. és hiányzik 2 szó 2. 4.

15) E helyett 1472-re ugrik át s kimaradt 5 szó 6. sz.

16) ejus 5.

17) Tsik 1.

18) Halibechum 2., 4., 8. Haloledum 5.

19) efficit 4.

20) M. f.

21) M. f.

22) sub 2., 4.

23) Poladum 1. Soladum 5.

24) Hiányzik 1., 3., 5. 6., 7.

Ducta Uxore *Apor* ¹⁾ *Anna* qui tunc ²⁾ assumpsit nomen *Apor*, ³⁾ arcemque suam feliciter rexit in dominatu, nec ⁴⁾ erat amicus *Syndooviae* ⁵⁾ *Bechio*, ⁶⁾ unde etiam ab ipsius manu profligatus est.

Dum autem Rex Pannon, seu ⁷⁾ Hungariae à ⁸⁾ Transylvanis 60,000. aureos ⁹⁾ exigeret, Vajvodam Moldaviae *Juvenis* adhuc licet uxoratus ¹⁰⁾ ad Clientelam redire facit ¹¹⁾ 1496. ob quod factum, Vajvodae datur arx *Csikoviensis*, ¹²⁾ ipse autem in terra sua ¹³⁾ spectabili honore confirmatur. ¹⁴⁾

Stephanum, ¹⁵⁾ *Menyhardum*, *Michaellem*, *Barbaram*, *Annam*, *Petrum*, *Joannem*, et *Ladislauum* genuit, ¹⁶⁾ *Menyhardus* 1530. *Annam Lázár* ¹⁷⁾ habuit Uxorem. ¹⁸⁾

Et haec conscripta ex actis 153. ¹⁹⁾ cartis ²⁰⁾ 3. in compendium reducta ²¹⁾ non plus scripta, ²²⁾ quam minus ²³⁾ exscripta ²⁴⁾

¹⁾ *Upor* 2., 4.

²⁾ in posterum 2., 4.

³⁾ *Upor* 2., 4.

⁴⁾ suo 2.

⁵⁾ *Synderoviae* 2., 4. *Sydovviae* 3., 7. *Syndoviae* 5., 6.

⁶⁾ *Bechi* 2. *Bachio* 5.

⁷⁾ *Két szó kimaradt* 2., 4.

⁸⁾ et 3.

⁹⁾ aureorum a nostris 2., 4. aureas 6.

¹⁰⁾ exoratus 4.

¹¹⁾ fecit 3., 7.

¹²⁾ *Tsikeviensis* 1. *Csicsoviensis* 2. *Csikiensis* 5.

¹³⁾ *Hiányzik* 1., 5.

¹⁴⁾ *Utána: cujus filii sunt* — — — — — 2. sz.

¹⁵⁾ *Stephanus stb. mind alanyesetben* 2.

¹⁶⁾ *Hiányzik* 4.

¹⁷⁾ *Hiányzik* 4.

¹⁸⁾ *conjugem* 4. A 2-ben így áll ez a mondat: *Stephanus, Menyhardus, Michael, Barbara, Anna, Petrus habuit uxorem Annam* — — — — *Michael habuit uxorem Elisabetham de Gálfalva. Menyhardus 1530 Annam Lazar ex qua Stephanus et Michael, qui ultimus* — — — —

¹⁹⁾ 1533 6. sz.

²⁰⁾ *Hiányjellel pótolva* 2.

²¹⁾ *redacta* 2., 4.

²²⁾ *Hiányzik* 2.

²³⁾ *Utána: adhuc* 2.

²⁴⁾ 3 szó *hiányzik* 5.

ob compendium,¹⁾ Fide nostra mediante testamur, in arce²⁾ spectabilis, ac Generosi Domini³⁾ Menyhardi Sándor ad terram pagi Allszeg⁴⁾ in aede⁵⁾ Csik, inter pagum Vacsárk,⁶⁾ et Csikfalva⁷⁾ (=) sitam⁸⁾ Anno 1533.

A kik pedig⁹⁾ közüllünk¹⁰⁾ Deáktalan¹¹⁾ embörök¹²⁾ lévén keresztvonással meg erősfítettük jóvendőbéli nagyobb bizonyyságra.

András¹³⁾ Mátyás¹⁴⁾ Csiki Törvényes¹⁵⁾ Embör¹⁶⁾ mp.
Veres Deák mp.

Györffi¹⁷⁾ Mátyás mp.

Istán Gábor mp.¹⁸⁾

Ezen irást szorol szora maga originalissából le irtuk igaz hitünk szerint All Csík széki¹⁹⁾ mostan²⁰⁾ Taploczán²¹⁾ lako Veres Péter nobilis Fell²²⁾ Csík széeknek hitős²³⁾ Assessora,

1) 2 szó helyett hiányjel 2.

2) aede 2.

3) Hiányzik 1., 5.

4) Allszeg 2., 4., 6., 8.

5) sede 2.

6) Vacsárk 2., 3., 4., 5., 6., 7.

7) Csikfalva 2.

(=) *Hodie etiam retinet nomen hoc pars inferior Pagi Sz. Mihály versus Vacsárcai se extendens. (8., 9. sz.)*

8) situm 2. titam 4.

9) pedig 5.

10) Közüllök 1. közülök 5., 6., 7. közüllök 3.

11) diáktalan 1., 2.

12) embör 2., 4. emberek 3., 5. emberök 7.

13) Andorás 2.

14) Matyás deák 2., 4.

15) törvényös 6.

16) ember 1., 3., 5., 7.

17) Gyorffi 4.

18) A 3 név felett † 2. Utána † 8.

19) szék 1., 5.

20) moston 4.

21) Taplotzán 1., 2., 4., 6. Toplotzán 3. Toplitzán 5. Toploczan 7.

22) Fel 1., 2., 3., 4., 6., 7., 8.

23) hitős 1., 2., 3., 4., 6., 7. hites 5.

és ugyan azon széki Sz. Királyi Bors István nobilis All Csík széki hűtős ¹⁾ Assessor ²⁾ in hoc Anno praesenti 1695. ³⁾ Die ⁴⁾ 14. Martij Csík Szereda Privilegiata Várossába. ⁵⁾

Veres Péter mp.
nobilis ⁶⁾

Bors István mp.
nobilis. ⁷⁾

Ego quoque Copiam hanc fideliter, ac conscientiose absque ulla additione, vel diminutione transumpsisse pro noticia praetiosae antiquitatis testor Ao 1796. Die 18. Novembris, in aedibus meis Somlyo.

Joannes Nepom. Farkas mp.
Presbyter Saecularis. ⁸⁾

(Farkas Nep. János sajátkezű másolata, az Erdélyi Muzeum kéziratárában az Aranka gyűjteményében, nagy ívréten 16 oldalon.)

¹⁾ hites 5.

²⁾ 6 szó hiányzik 2., 4.

³⁾ 1691. 2. sz.

⁴⁾ die mensis.

⁵⁾ Várossában 2., 4., 6., 8.

⁶⁾ Hiányzik 2., 4., 5.

⁷⁾ Hiányzik 2., 4., 5.

⁸⁾ Ez a záradék a 8., 9. sz. kívül minden többi másolati példányon hiányzik.

2. A krónika magyar fordítása és magyarázó jegyzetek

Zágoni *Aranka Györgytől.*

1797-ben.

Megjegyzések.

Ismeretes az irodalomból, hogy Aranka György a csíki székely krónikát széleskörű tanulmány tárgyává tette: maga is foglalkozott s másokat is foglalkoztatott azzal. Voltak ugyan kételyei felőle, de szeretett hinni benne s abból a feltevésből indult ki, hogy ügyetlen és tudatlan emberek ugyan (András Mátyás és társai), de valódi oklevelekből s tényleg 1533-ban állították össze.

Nemzeti ügynek tekintette, hogy a krónika ügye tisztáztassék s a salaktól a tiszta érez kiválasztassák.

*A leginkább célra vezető útnak és módnak tekintette e végből a krónikát lefordítani, jegyzetekkel ellátni és közzétenni. Az »Erdélyi Nyelvmvelő Társaság« munkálatainak II. darabja leendett e kiadvány.

Aranka gyűjteményében az Erdélyi Múzeum kéziratárában a következő előmunkálatok vannak e tárgyban:

1. * *Aranka György: A csíki krónika fordítása.** (Új cím a táblán.) Tartalma: Elöl Járó Beszéd (Id. alább) A székelyek (3 lev. fordítás). A székelyek eredetéről, fordítás deákból, 13 lap (Aranka kéziratai). Ez utóbbi hátán: 1533-beli krónika. Ez a magam írása. Elsőbb és gyengébb jegyzések. Az 1533-beli kézírás magyarázat-játok próbáji. Utána más írás: A székelyek Eredetéről (Fordítás Deákból) 19 lap. Hátán Aranka kezével: 1533-beli krónika fordítás magyarra jegyzésekkel. Utána Aranka kézírásával: *Rövid krónika* e szerint a kézírás szerint 3 lap. Hátán: Az 1533-beli krónikának idő szerint való rövid summája. Utána még egy »Az 1533-beli kézírásnak krónikai rendi« (1 lap). Végűi: »A székelyek eredetéről bėjött kézíráshoz tartozó kérdések« (Aranka kézírása) 8 lap. Utána: »Az 1533-beli kézírásnak indexe« (Aranka írása) 8 lap, folio.

Míndez legújabban együvé kötve a fentebbi közös címmel ellátva.

2. »Csiki krónika fordítása és jegyzetei.« (Az új bekötési táblán lévő cím.) Idegen kézírás Aranka javításaival, 19 lap. *Hátán:* Székelyek eredete, fordítás. Ifj. Aranka írása. — Utána: Jegyzések (16 lap). *Hátán* Aranka írásával: Ez az eredeti, a tisztját lásd nr. 4. (Egybe kötve a fennebbi cízzel, föl.)

3. »Jegyzetek a csiki krónikához.« (A kötésen kívül új cím.) Bent: »A székely nemzetről 1533-ban költ, most deákbold magyarra fordított kézírásra tett világosító jegyzések.« (24 lap, ismeretlen írás, föl.)

4. »A csiki krónika jegyzetes fordítása.« (Új cím a bekötési táblán.) Bent: »Első Czikkely az 1533-beli kézírás fordítás.« (Két különböző írás, Aranka javításaival, 24 lap. Hasábosán, külön a szöveg és a jegyzetek). Ezt választottuk kiadásunk alapjául, mint legutóbb készült fordítást, a mely az előbbiektől eltérően versekre van osztva és alapját képezi a »Rövid krónika« szerkesztésének és versekre való hivatkozásainak.

5. Aránaknak még van egy kis füzet az E. M. kéziratárában: »Jegyzetek a csiki krónikához« (hosszúka 8-adrét), hozzáköve Szabó Károlynál (2½ lap) megkezdett krónika szövege, 4 példányból összeállítva, jegyzetekkel. '.

6. Itt említendő meg »Zabolai Finna Sámuel kritikai jegyzetei« (az új bekötési táblán álló cím szerint, melynek eredeti belső címe:) »A székelek eredetéről 1533-ba más emlékeztető hagyományokból egybe szedett és megrövidítve kiírt és most közönségessé tett s a Magyar Nyelvművelő Társaság eleibe terjesztett írásról való, némely rövid megjegyzések és némely ahhoz tartozó megvilágosítások.« (24 lap, föl.) *Hátán* Aranka kezével: »Az 1533-beli levélre jegyzések N. Zabolai úr munkája. Igen tudós jegyzések.«

Tényleg éles eszű és széleskörű tudásra valló jegyzetek, melyekből (a 8. lapon) idéztem azt a részt, melyben »valamely érdemes plebanus, vagy papi ember« szerzőségét gyanítja s hozzá teszi, hogy »Jó volna tiszt, páter Farkas úr által végire menni, hogy 1533 táján a Vatsárk és Csíkfalva között volt templomnak ki volt a plebanusa? miféle nemzet? és minemű tudományú? mert hogy azt az írást Mátyás András tette volna, az aláírás nem bizonyítja* stb.

7. Ismerek még egy fordítást, a mely megvan az E. M. kéziratárában »A Daciában telepedett Székely nemzetnek szokásairól« stb. (Más mint az Arankáé.)

Ezek után lássuk magát Aranka fordítását, a mely eddigelé nyomtatásban nem jelent meg. En jegyzeteket nem teszek hozzá, mert fölöslegessé tette azt a hamisítás nyilvánvaló megállapítása s Fagy Géza munkálata »A csiki székely krónika«-ról a »Székely Nemzet« 1886. évfolyamában, a mely a történelmi tévedéseket,

anachronismusokat, abszurdításokat bőséges jegyzetekkel kimutatja. Sem őt ismételni, sem újabb bizonyítékokat előhozni szükségesnek nem tarthatom, Aranka fordításának és jegyzeteinek az előzmények után inkább csak történetirodalmi értékük lévén.

Megjegyzem még, hogy Aranka eredeti írásmódját megtartottam.

Sz. L.

*

A Székelyeknek eredete és a vitéz uraknak Csik Gyergyó és Koszon szék főnépeinek viselt dolgaik 1533-ban jegyzetté ki 's hozta le Mátyás András, Csik széki nemes Székelyek Veress Deák, Györffi Mátyás és István Gábor előtt 1695-ben Martius 14-kén újra leírták Veress Péter és Bors István Csik széki nemes sz& mélylek Erdélyben. Ennek mását leírta Farkas János Nepomuk világi pap 1796. melyből fordított.

1-s ő vers.

A Havasi Dacia^{a)} Atilla birodalmának felfordulása után foglaltatott el a legvitézebb emberektől a Székelyektől; egy nemes nagy szívé és hadi mesterségben gyakorlott nemzet-től; mely az idők viszontagsága miatt megapadott. Ezek az örökségeket és hivatalokat Tribusok szerint az Halom, Eurlík, Jenő, Meg vés. Adorján és Ábrám Nemek, s ezeknek ágok szerint osztyák egymás között⁷

Jegyzés.

a) Dácián nem valami úgy nevezett Római Havasi Dáciát kell érteni, hanem azt az Erdélyi Havasi Földet, mellyen és mellynek környékében a Székelyek ma is laknak. Maga is az író mingyárt alább a 2. versben Havasi Földnek nevezi és a tovább megnevezendő helyekből, havasokból és vizek neveikből is úgy jó ki.

b) Hogy az hadi mesterségben a máj Székelyeknek vitéz eleji sem lehettek járatlanok éppen, onnan is vetek hozzá, hogy ezelőtt egy-néhány esztendőkkel Csikban járván, nagy csudálkozással és vigasztalásomra találtam ott a többi között egy régi barát írással még a XV. század elején irt könyvet kézírásban, mellyben vágnak legelői Cicero de Re Militari; azután De Legibus et Religione; Flavii Vegetii Renati Építőmé Rei Militaris Libr. IV. Frontini de Re Militari L. IV.

c) Ezek az alább előhozandó laistromakból és Királyi levelekből bővebben meg fognak tenni, most előre csak azt jegyzem meg. Első!»

2- dik vers.

Azoktól a Pannóniában^{a)} előbb béjött Magyaroktól származván és a havasos földet magok fegyverekkel nyervén s azt magok között Tribusok, Nemek és Ágok szerint felosztván, Árpád idejéig egy Rabanbán főigazgató vezér alatt valának, kit egyezett akaratból választottak.

3- dik vers.

^{c)} A végre, hogy a külső nemzetek ellen hadi vezérek légyen, hogy a Schithák Nabou Fileimjé^{d)} az Anakoharimben, hogy négy különös jelentő szó vagyon, mely a Székellyek kiilömségét jelenti, *Tribus, Genus, Generatio* v. *Nem* és *Lineae Generationum* v. Ág. A Tribus közönségesen annyit teszen, mint ma egy különös Szék, Genus teszi a Székellyek három rendinek: a főfo Rendeknek, Lófőknek és Gyalogoknak kiilömségét; a Nem a Halom, Eurlík ⁷s több fenn nevezett Nemeknek kiilömségét; a melyly hat Nem mindenik Tribusban azon név alatt ⁷s annyi számmal megvolt; az Ágok tették a LÖffő Házoknak a Nemekben való nemzetségbéli eredeti kiilömségeket. Másodsor az örökségeket a szerint osztották, s a Tisztet is a szerint viselték. A tisztségek viselése az említett lajstromokból szemmel látható.

^{a)} Észre kell venni, hogy András Mátyás a Magyar földet mindenütt Pannóniának s a Magyar királyt Pannon királynak nevezi.

^{b)} Ennek a szónak és tisztnek *Rabanbán* soholt nyomában nem akadhatok, háziasnál Bécs leírásában az ott lakott s temtetett sidó és pogány főembereknek neveik között Rabánt találok két helyen is: de Rabanbánt sohol sem. Lásd I. k. 4. 1. és II. k. 25-dik lapján.

^{c)} Itt következnek a Rabanbán kötelességei.

^{d)} A Schythák *Nabou Fileinije* mi ez? A magyar történetek attyainál ennek hogy tudnám semmi nyoma, egyedül *Kéza Simonnál* találok a 36-dik lapon egyetlen egy szóba Thele Fiié filius; lehetetlen, hogy Mátyás András ezt maga gondolta s az ujjából szopta volna. *Leonklaus* szerint a Törököknél Nábou prófétát teszen, a Szerecseneknél napkeleti Indiákon közönségesen fejedelmet. Egy Habissinai becsületes Arabssal találkozáván, és tőlle kérdezvén, azt felelte, hogy nállok Arabs nyelven a nap v. Náb annyit teszen, mint magyarul Nap. Fiié pedig annyit, mint: éjj, éjszaka. Vesd öszve ezt a két szót: nap és éjj, s a Székellyek czímerében lévő nap és hold jelét. Én valami egybefüggést látatom a kettő között találni és úgy vélekedem: hogy Atilával nem csak a nagy-magyarországi Magyarok jöttének ki, hanem a Kakas vagy mái Kaukasus hegye környékében a Kuma és Török vizei mellyékin s az ott romlásaiban még ma is meglévő nagy városnak, az ma is úgy nevezett Magyar városnak lakossai is, kik az Arabsokkal néha egyben-

tol megtalált szeretsendio kellyhe pohár által^{a)} mely változtatva, de most is meg vagyon, egyházi és polgári törvényeket szolgál tassan ki, a közönség végezéseit kihirdesse, azoknak áltálhágóit megbüntesse s ezek az ó lakhelyében előtte ketté vágatassanak.

4-i k vers.

A Rabanbánnak lakhelyé Budvára vala,^{b)} a melyet régi Rabanbán Buda Nábu Fileim még Atilla birodalmának elromlása előtt épített volt, és ebben az anyavárosban szolgáltanak vala ki a Nemzet gyűlésében a Székelly Nemzetnek minden törvényei a fő Rabanbán által Zándir Hám fő Rabanbán idejéig.[^]

5-d i k vers.

Ebben az időben jöve el az Hunnusoknak másik Nemzetsége Árpád, Almos fia vezérlése alatt ^{d)} és Zándir Hám kövefűggésben lévén, azokat a neveket és czimereket is tőlek vehették és a mi Székellyeink ezeknek maradéki volnának.

a) Ezt az áldozó kellyhét én meg nem kaphattam, de a Sándor nemesház azt erősíti, hogy ma is nállok vagyon és a fedele edgyik atya« fitól zállogban van vetve. Találtam olyan becsületes emberre is. a ki azt erősítette, hogy ivott belőlle. És így, ha ez igaz: a Székellyeknek volt egy palládiumok, a *kellyhe*, mellyel borral áldoztanak; volt egy fővezérek a: *Rabanbán*; volt egy anyavárossak; *Búd vára*. Ezek nem mutatnak egy vad, barbarus népre!

b) Budvára ma is megvagyon omlásaiban Székelly Udvarhely mellett, a Küküllő vize köztök foly le. Egy magosa kősziklán vagyon. Szép térés a teteje. Falainak némelly részei most is fenn állanak darabonként, a begy felől méjj sánczokkal volt elválasztva, azt tartják, hogy még némelly bévakolt lyukaiba volnának régi levelek rejtve.

c) Ez a Zándir Hám, mind a *Hám* névre, mind az *ir* végezetre nézve arra mutat, hogy eredetére nézve tatár eredetű volt; vagy nevét egy szomszéd hatalmas tatár fejedelemtől vette. Tessék reá figyelmezni: majd alább, mikor az előtte volt fő Rabanbánoknak neveik előfordulnak, azoknak nevei hol Tatórok, hol Arabs és Oláh formák; és nevezetesen hol Görögök, hol Magyarok, a mint a szomszéd Moldvában és Havasalföldiben különböző népek fordultának meg; vagy azok elébb menvén a Konstanczinápolyi Görög udvartól függettenek s neveket a szerint alkalmaztatták.

d) Tehát a Magyaroknak ekkor két Nemzetsége jött ki, mert azt mondja: hogy a Magyaroknak *másik* nemzetsége; egyik Árpád alatt.

teket küldvén eleibe, azt a nemes Nemzetet elfogadás Mint az Urunk házána! ma is meglévő levelek és régiségek bizonyítják.^

6-dik vers.

És előadván a *Hatkő vér kövekre* metszett Törvényeket s Budvárában a Rabanánok módja szerint áldozatot tévén, minekutánna a köveken lévő törvényeket megolvasta volna, azokból ezeket szabá a maga Nemzetére:°)

Hogy a Pannon földén a főhatalom senkire ne szálljon. hanem csak a ki az ő Törsökéből fiú ágon származott.

A melly földet ki maga kezével keres, a néki légyen tulajdona, a mellyet pedig közérövel keresnek, az a szerzők között egyaránt osztassák fel. A közönséges dolgok pedig a Nép közakarattyával végeztesenek.

A ki előljárójához hitit megszegi, a fő Rabanán áldozattya alkalmatosságával fejt, jószágát veszesse.

melyről emlékezik, a másinak a Lebediás alatt jött, úgynevezett Török nemzetségnek kell lenni. Az elsőről a Béla nótáriussá irt; a másikról Constantinus Porphyrogenitus Római Görög császár, a fiához Románhoz a birodalom igazgatásáról hagyott könyvében.

a) Tehát az Árpáddal kijött egész népit a Magyaroknak befogadta? Hová? Csíkba s Búd várába! E lehetetlen. Tehát csak okkal móddal kell venni. Alább mindgyárt azt írja: hogy Árpád Munkácsra tért vissza; tehát már ez az Ága a Magyaroknak Almos vezér alatt eljött volt, s megtelepedett volt Munkácson; már Árpád fővezérré felemeltetett volt Constantinus szerint; már Lebediás a Törökök vezére megholt volt; a minthogy a Törököknek a Bolgárok királyá: Simeon ellen való hadában már Lebediásról nincsen is semmi szó, hanem csak az Árpád fiáról, mint vezérről; Árpád azért ekkor kétség kívül Munkácsról jött volt el a Moldvában megtelepedett Törökökhez, kiknek még Lebediás életében fővezérekké tétetett volt szinte úgy, mint a Munkácsnál megtelepedett Magyaroknak; és a Törökökkel dolgát végezvén, úgy tért volt bé a Székelyekhez s onnan úgy tért vissza Munkácsra a véle volt főemberekkel s hadi népből álló kísérvöivel.

b) Itt Mátyás András a Sándor háznak kezében forgott levelekre fog. Ezekről én szölli nem tudok, de a míg valaki ezek ellen nem bizonyít, addig okoson ellene nem mondhatok.

c) Következnek a *Hatkő vér kövekről* vett törvények. Tessék ezeket a Béla nótáriussá Magyarok viselt dolgáról irt könyvében a 6-dik részben irt törvényekkel öszvenézni.

A ki a fő Rabanbán méltósága ellen dolgoznék, számkivetésbe küldessék.

A ki a fő Rabanbán áldozattára nem menne, derékba keresztül szúratassék.

7- dik vers.

Melleyeket megolvassván, magára szabván, és a Rabanbán kellyhéje felibe tévénk mindnyájon mintegy vérrel könyvező szemekkel sirának örömeiben és jól ivának réája.[^]

8- dik vers.

Árpád pedig annak emlékezetére, hogy törvényeit a mi Székelly Nemzetünkől vette ^{c)}, a Székelly nemzetnek a maga Tribussából ajánllya Rabanbánnak^{d)} a három fiúval ékeskedő

a) Ez a sor érthetetlen lévén különben a jutott eszemben, hogy a deák írásban ebben a szóban Aulici hiba vagyon és ezt tettem helyében Calici, melly a Rabanbánok szokásával edgyezik.

b) Itt is Mátyás András deákul igen czifrán írván, azt a fordításban egy keveset világosítani kívántam.

c) Ha a fenn írt törvény czikkelyeket a Béla Notariussától a VI. részben megírtakkal egybe veted, kiülömség van köztek; de könnyen megeshetett, hogy az a változás benne azután Munkácson a fővezérek tanácsában tétett. De e kevés! Más nagyobb ellenkezés adgya magát elé. Hogy a Béla Nótáriussá szerint 884-ben indultak ki a Magyarok Schythiából és már azelőtt Almost vezéreknek váloisztván az általa megírt törvényeket szerzették s azokra meg is esküdtének volt .* hogy veheti még is csaknem azokat a törvényeket Almus halála után a fia Árpád egy néhány esztendőkkel a Székellyektől? annál inkább, mert Mátyás András 1583-ban írt, még a mássa is 1695-be íratott, a Béla Nótáriussá pedig 1747-dik esztendőig nem látott világot; addig senki semmit nem tudhatott rolla. Egymástól egyik se vehette. Nékem úgy tetszik mind a két írónak kellett venni vagy azon egy kútfőből vagy másból. A Béla Nótáriussá Erdélyi püspök lévén, a mit írt, vehette rész szerint azokból a levelekből is, melyekből azután Mátyás András dolgozott, de vehette főképpen Erdély és Magyarország leveles házaiból, mellyek akkor a Tavernicusnál állottának; de Mátyás András sohonna sem vehette, csak a Sándor ház leveleiből, mellyet maga is erősít, hogy onnan vette; azért hihetőbb, hogy külön kútfőből vették. És a dolog is magában akár mint legyen, mindeniknek erősíti hitelét, hogy nem irtanak mesét s nem szopták az ujjúkból.

d) A Magyaroknál, hogy az a kiülömség lett legyen a *Iribus, Genus, Nemek és Ágok* rendiben, mint a Székelyeknél, sohonna nem

Uopouletet, Uopourt és Uogrount^{a)} s ezeket végezvén felméne Munkácsra^{b)} és áldozván s a törvényeket megnyitván béméne Pannon földére.

9-dik vers.*

Az Uopoulet feleségének pedig *Sarloumnak* a *Nábou Karszaib Chám* leányának egy hassal három gyermekei levének,[^] mellynek emlékezetére a Zándir Hám felesége az Uopoulet annya a Zapori Mágor nemzetiségéből való, 888-ban^{d)} a Törökök földin^{e)}, a Hét Erdők havassai megett, a havasok szájában[^], Rákos véginél, nem messze az Öltől, Va-

látszik; Tribus, Generatio, a' Magyar Íróknál mind úgy fordul elé. mint két egyértelmű szó. Itt azért mikor Árpád a maga titulussáról szoll, mint Magyar és nem Székely, Magyar értelemben láttatik venni: hogy Uopouletet a maga Nemzetisége s háznépe tekintetével megtsitzelte.

a) Azt mondja a kézírás: hogy ajánlya Rabanbánnak a három fiúval kevélykedő üopouletet, Uopourt és Uogrount. Mindenik a Zándir Hám fia; Uopouletnek mint alább három egy hassal született fia volt már, azért különbözteti meg és így a három testvért ajánlya Rabanbánnak. Mindeniket, hogy kegyelmét mindenikhez mutassa: a hármat, hogy a Székellyek szabadon választhassanak közüliek. Különben ennek a három atyafinak maradéki, három nevezetes házban, u. m. Sándor, Apor és Ugrón házokban ma is virágzanak.

b) *Felméne*, nem általméne, mert még akkor Erdélyt Gyalu bírta, azért Bukovina s Galiczia felé ment. Munkácsra ment: tehát már ott volt a Magyarok egyik ágának, melly Almossal jött, a táborá.

c) Ebben a 9-dik versben sok figyelemre méltó dolgok vágnak:

d) Hogy Uopouletnek a felesége is Tatar eredetű volt, mint az apja: Zándir Hám; és hogy az ő gyermekei már mikor Árpád ott járt, a 8-dik vers szerint, születtek volt.

e) Hogy a Zándir Hám felesége a Zaporogi Magyarok Nemzetiségéből való volt; és azok a Magyarok, akkor mikor Zándir Hámné férjhez ment, még talám nem mozdultak volt ki; de 888-ban, mikor a házat vagy kápolnát építi, már az Uopoulet fia szükítenek volt és így annakelőtte, hogy Árpád a Székellyekhez érkezett volt. De

e) azelőtt hogy az házat építette azon helyben a Törökök, úgymint a Lebedias népe megtelepedett, vagy talám már el is ment volt Nagy Morvába s a Kőrös mellyékre Constantimus Porphyrogenitus szerint.

f) A helyet a hol Zándir Hámné az Házat építette, úgy írja le, hogy a Hét Erdők havassai, azaz a Hargita megett volt. Ezen a Megett földön Csikót értvén, és a Havasok szájába a havasok előtt való földet Nem említi az író Hargitát, de annak a Hét Erdők földin Udvarhelyszék felé nap nyugoti részét kell érteni és a Hargita tetejéből nézvé,

csárkban, az Oláhok földin túl a Rabanbán áldozattyához illő házat építéd

10-dik vers.

. . .^{b)} Azután csakhamar a Nemzet egyetértéséből a földet fiai között felosztya . . . Végre általvívén a Kelyhét, melyet még *Anakhársis Philosophus* Görögországból hozott volt, a ki midőn azzal a hazájába Görög módon áldoznék, a mint mondatik, a testvérétől megölettetett.[^] A mint *Rhadágus Gothus* királynak Írásaiban, melyek reánk jutottanak és a mi Urunk házánál vágnak, iratik^{e?}, mikor azzal áldoznék, maga

meg is lehet látni. Annak erdős bércei közt folynak le a Nagy Küküllő, Illyo, Peság, Fenyéd, Homorod és Vargyas vizei, mellyek az erdőket és völgyeket megkülönböztetik.

^{a)} Innen kitetszik, hogy Erdélyt még akkor az oláhok bírták, mert Vacsárkot Oláhok földinek nevezi, melyet, hogy Tuhutum az Oláhokat kiverte, a Székelyek foglalték el 's ma is Székelyek lakják. Különb ennek az áldozatra való háznak vagy kápolnának építése, úgy tetszik szerencsétlen gondolat volt, mert addig a Nemzetnek mind gyűlése, mind áldoztattya, mind a kelyhének helye az anyavárosban lévén, melly a Nemzetben ez egységnek lelkit fentartotta; ezzel az áldozó helynek változtatásával azután az anyavárosnak becsülete s a nemzetnek egysége is megromlott a hasonlások által, mint alább meg fog tetszeni.

^{b)} Itt már kezdődnek a látható csonkaságok.

^{c)} Micsoda földet oszt fel a fiai között? Az Oláhokét-é Vacsárkot vagy mást? Nem tiszta, úgy tetszik, hogy a Törökök földit osztotta fel. Ugyanis a Lebedias vezér alatt Lebediásból kijött és Atelkusuba megtelepedett Magyarok, kiket Constantinus Porphyrogenitus áttalyába s azok a levelek is, melyekből Mátyás András dolgozott, a Görögök után Törököknek neveznek, Atelkusuból vagy Moldvából a vitézljő nép otthon ném létiben kivezettetvén, és míg seregeik visszaérkeztenek Csíkba vonván meg magokat a Székelyek mellé, azoknak haza érkezésekkel, Contantinus szerint, a Kőrös vize mejjékire elmentenek; és így a Törökök földé Csíkban üressen maradt volt. Ezt a földet osztya fel azért a fiai között; de nem mint csak maga örökségét, hanem mint Székely közföldet, az ő fiai, mint vezérek alatt levő Népeknek Nemei és Agai szerint.

^{d)} *Megöl ettetett.* Itt már sok jeles régi dolgok következnek: A kelyhét, melyet mint feljebb Anakhoharim Scythia talált volt meg. Anacharsis Philosophus hozta volt Görögországból s mikor azzal áldozott volna, a testvérétől megölettetett. E mind igaz *Herodotusból* s az áldozópohárról *Curtiusból*: de honnan vette ezt Mátyás András?

A Gothus király: Rhadágus írásaiból s jegyzőkönyveiből, a kezén forgott levelei szerint a Sándor háznak. De honnan kerülhettének

házánál Vacsárk földin meghal^{a)}) — és a több vezérektől ív Nemzet egyetértésével Butsuj tétetvén fővezérnek^{b)}) —

11-dik vers.

c) — A keresztyén hit béhozattatván, Udrototis az Uopolet fia a Sásmezőn megveretik. — — — — —

— — és a többivel a' Pannon földin főméltóságot visel. — Feleséget hozván, kinek *Viktória* volt neve a Tráciai királynak *ειστος καιθαραχης* Mágornak leánya.^{f)}) — Es Butont levágván, a Rabanbáni méltóságot visszanyeri. De nem lévén bizodalma, fél, mert tunyaságát s a munkára való tehetetlenségét tartózkodik vala kinyilatkoztatni. Azután a bátyja fiától megveretik és a Tatár havasoknál megöletik.^{g)}) De nem sokára azután Almos Udrokhestikos a Rabanbánnál kisebb Gyula, a keresztyén vallástól elszakadván a fő Rabanbánt Ougrout

ezek a Rhadágus írásai Székelly kézbe s éppen Csíkba? Ez a Rhadágus, a mint a külső történetírók nevezik: Rhadágéz a Rómaiak ellen menyén 405 táján s véle Uldinis, a mint nevezik, a Hunnosokkal, a római vezér ezeket magához csatolya, megverik Rhadágézt, maga is elvész. Sátorát, mindenit felprédáják. Vallyon azok között az Udin népei és Hunnussai között nem voltak-e ott a Székellyek eleji is? Úgy tetszik az egész dolog arra mutat. Lásd: *Pray Ann. Vet. Hunn.* a 91. lapon.

a) *Vacsárk földin meghal.* Tudniillik; Uopoulet. *Vacsárk földin.* Tehát az Ő Rabanbánsága alatt Tuhutum béjövén és az Oláhokat megvervén, Vacsárk is üressen maradott volt és mikor Csíkban a mondottak szerint osztályt csinált, azt magának foglalta volt. Kár, hogy az Uopolet Rabanbánsága idejebeli dolgokról, az írás hijjánossága miatt többet nem tudhatunk; az ő ideje jövén bé Erdélybe Tuhutum alatt a Magyarok.

b) Bucsuj tétetvén fővezérnek. Az Uopolet vérségéből volt e Bucsuj? nem lehet tudni; de bizonyos, hogy oláhoson hangzik.

c) Egymásra következnek a hijjánosságok.

d) Udrototis (Bor nem iszsza) Görög neve van; tehát nem Tuhutum, hanem a Görög Császárral volt szövetségbe; a mint látszik, a keresztyén hitet is még nagyobb Gyula előtt béhozza a székellyek közé.

e) *Pannon földin.* Sem a nem jó ki, hogy kicsoda? Sem az, hogy Erdélybe e vagy Magyarországon? mert az író mindeniket Pannon földnek nevezi.

f) Ez az Kandarax is Mágor Tráxok királya, vallyon a mint a Görögök a nevet elrontják, nem Kadika volt é? Vesd öszve a Béla Nótáriussát a XLV. R.

g) A *Tatár* Székelly havas; de kiről szoll?

megöli, s többnyire a Székelyeket.^{a)}----- a keresztyéneket üldözni kezdi.

12- dik vers.

De az Uopolet nagyobbik fia Uopour Sandour *Anna Felicitast* vévén feleségül, követeket küldé István királyhoz. Ekkor kére elébb segedelmet, mellyel a Gyulát meghódoltatá. És maga leányát Zélát Sombor urnák adá. A kellyhét pedig magához vévén, többé nem engedé meg a pogányi áldozatot.[^]

(Sok héjjá.)

13- d i k vers.

Ez a nagy győzelem éppen nem csuda, mert abban az időben a Székely katonák és a Hét Erdők havasos földre megett lakó kisebb Rabanbánok, az ő tekintetek fenn tartásában igen állhatatosak valának. Jóllehet a Rüka megett Rabanbán ur *Jen Dombon* azt meghallván, midőn az ő leánya Szombathegyallyi föld Rabanbánja fiának Sonstarus Boursnak elmátkásított, a vár segítségére, hogy a kellyhét visszsavegye, kétszáz katonával jöve.[^]

14- d i k vers.

De Uopour Sandour, mikor az ő testvére a Hét Erdők orrához, az ő nevéől neveztetett földre: Zetelakára vont a volna magát, éppen akkor készülvén a fia ellen hadba, meg-

^{a)} Tehát ekkor a fő Rabanbán Uogroun volt; ezt a hittől szakadt kisebb Gyula megveri, megöli.

Itt esmét sok héjjánosság van.

^{b)} Az az írás, mellyből Mátyás András ezt vette, Sz. István királyt nem nevezi szentnek; azt lehet kihozni, hogy felemeltetése előtti írás.

^{c)} Gyula hivatalbeli név a Székelyek között; ne értsd kisebb Gyulát, az Erdélyi fejedelmet.

^{d)} *Pogányi áldozatot*, Déákul: Gentile.

^{e)} *Rüka* olvasd: Rika; Hét Erdők havasos földre megett; értsd Csíkot; *Dombon*. olvasd: Dombi. Szombathegy allyi föld, értsd Szombatfalva vidékit.

^{d)} A Hét Erdők orrához, *in ore Septem Silvarum*, esmérte bizonyosan a helyet s tudta a lakosok nyelvét Mátyás András és igen jól

ütközők lkával s ötét megvervén, Ika elvoná magát túl, az Úgy vize mejjékére és ott házat építvén magának, meghala. Maradának fiai: *Ika, Dombon, Bordous, Jatt. Deme, Kalló, Gázon*. De ez az utolsó elüzeték a többitől, mert az öcscsit Lenconomaarácsot megölte vala.,

15- dik vers.

Azért Oupour Sandour, Ika Rabanbán testvére, mikor táborba szállott, ezt a Gázon Harkánt^{6^} a testvére fiát Pánnal együtt kényszeríté, és a Nyürgőcz⁹⁾ havassa megett való völgyet nékie adá; s maradéki ott telepedének meg. Gázonnak pedig öt fia marada: Czut, Cserthe, Matharáts, Vére, Blásu; kik közötti Harkásznak téteték Blásu, Gázon Harkásznak nagyobbik fia, kiről a Gázon földé neveztetik.

16- dik vers.

Ezeket megszálltván pedig, az Uopour fia, s az Adekporois fiai változó szerencsével csatáznak vala ki Bálványos várából. Említést érdemlenek köztök: Bobi, Advok, Boud, Gethe, Sterayny, Jet, kik az Uopour Sandour fiát az atya ellen hatalmason oltalmazzák vala. De elérkezvén az István király segítsége, meggyőzé a fiát. Melynek emlékezetére

tette ki deákul; az a hely ma is *Erdő Szádának* hivattatik. Ahol rajta vagyon a Ho-ally pataka és azon alól a Ho-szájj nevezetű mező. És így Uopour Sándournak testvére Zete volt. Ennek lakhelye volt, a mint ma neveztetik: Zete vára, mely a Küküllő martyára napnyugotra néző orrán állott egy magos béreznek; éppen ott a hol napnyugotról a Küküllő s napkeletről a Déság vize sebesen egybeszakadnak. — A két víz megásván a hegynek, melynek orrán a vár állott, gyökerét, a hegy orra ugyan leszakadott, de a gránit kőszikla, mellyen hajdon a' vár állott, most is meszszére látszik és, ha éjjel rajta tüzet csinálnak, Budvárába jól meg lehet látni és viszont. A megmaradott orra a* hegynek ma is Zete várának és Déság várának is hivattatik, a' réája nyúló hosszú hegyről, mely Déság hátának neveztetik.

a) Úgy ez a *Fekete Úgy* Háromszéken.

b) Harkán, ez hivatal neve, Harkásznak mondatik.

Nyürgözt a Nyerges hegye. A Nyürgözt megett való föld. Kászon szék, Gázonról neveztetett. Blásu a Blásiak most is megvagnak Kászon székben.

István, a Hét-erdők földe megett, a havason a Rabanbán Uopuolet fiával Betgekkel kápolnát építtete.

17- dik vers.

A Betsek fiai valának: Körös, Csalha, Bände. Györffi, Papolcz, Illancs, Tivád. Kiket azután a Pannon király nagy földdel ajándékoza meg. Mert Pannon földön szinte akkor szakadván magva Sállyának, a nagy ajándéokra alkalmatosságot szolgáltatata. De a nagyobbik fiúnak, Körösnek nem tetszék a Pannon föld, azért haza jöve a fiaival. Ezek voltak: Aarad, Róka, — — Jama, Orré, Cseke, Pereny. Az apjuk házat építe magának és fiainak. Innen nevezetik a Csalhafalvi föld Körös háza mellett.[^]

18- dik vers.

Ezért pedig nagy része megharagvék a Székelly nemzetnek a Pannon királyra; sok Tribusok felkelének ellene, de Uopour Sandour — — — az ötösével. Andorással és az István segítségével ellent állá.^{c)} Elpusztítá ^s üressen hagyá a Nyürgötz (Nyerges) havasain és Gümetz (Gémes) földin túl lévő földet, ^{d)} és a kellyhe felibe arany keresztet tétete ^s a nagyobbik fiát, Istvánt, a nemzet egyezéséből a királyhoz küldé. — — —

19- dik vers.

Azután, minekutánna a' keresztyén hitet béplántálta volna, látván, hogy mind a maga földe, mind a több Rabanbánoké a villongásokba megnépteleniiltének: az atyafiai maradékaikat tévé a Gümez megett való üres földre. Andorását, az

^{a)} Ez a kápolna a Csik Somlyai hegyen ma is meglévő és ebből a szóból: Sálvátor, közönségesen Sillátornak neveztetett régi kápolna.

^{b)} Itt esmét nagy héjjá a kézírásnak.

^{c)} A segítséget kétség kívül Zoltán, az Erdélyi Vajda adta, Sz. István parancsolatából.

^{d)} Ezek a Havason, Hegyen túl, innen, megett való nevezetei a Székelly földnek arra mutatnak, hogy még akkor a székeknek (sík, Gyergyó, Kászon, Három szék s Udvarhely szék nevek vagy nem voltak, vagy az írók abban a napkeleti, régi és szokásba jött szállás formáját kívánták követni.

Uopuolet fiát, Ambort, Gögot, Kabot, Ladont, Lagaást, Doobot. Esmét a testvére fiait tévé Boudvára környékébe. Ezek között említést érdemlenek az igen derék katonák; Sámbr, Sebő, Koszláth, Örön, Jet, Ivány, Gellyén, Uogroun. A Nürgözt havasa megetti földre pedig tévé testvére, Ouroun fiait. Kik között említésre méltók: Botz, Zököl, Borida, Beel, Gere, Forroun, Lap, Nag, Zimány; a mely két utolsót Boudvára mejjéke földre fogadá bé. Sámbaar az Uogroun Raban-A -X bán fia mene Maré földre, nem messze a Kükül vizétől és x x JKadits földétől, ki Zándir Hám alatt Uspoulát előtt Boud-r \ vára vezére vala. Minekutánna a keresztyén hitet e szerént béplántálta s a Székelly nemzetben azt megtartotta volna — — — egygyik a kissebb Rabanbának közül nemzeti (prophanum) áldozatot tévénk — — —

20-d i k vers.

— — — A Pannon királyhoz jeles és úri férfiakot küldte. Ezek valának: Szörcoe (Szörtse), Kénur, Bourzon, Hegyur, Vér, Tuter. Esmét a nemes katonák nemzetségeiből a bátor, vitéz férfi az Oult mellett Báátor és Blásu, Foduor a Vatsárk földéről és az erős férfi, Csák nevezetű, ki nagy nemzetségnek torsoké; fiai a Nürgözt megi földön laknak. Esmét Lázu, Foduor, Fián, Eröss; Markous, Csák, Özmér, Kasza, Árkos, ki Pannon földre kiszálla; de azután az ő maradékából Csák Iván visszajöve. Esmét az ő kissebbik fia Uopour Görgő, a ki a magáról neveztetett földön lakék és kilencz fiai valának: Bours, Ous, Cseke, Láz, Balou, Osvát, Szodor, Thor-dáth, Szabou, Oszony. ^{b)}

^{a)} Itt esmét héjjá s azért zavarodása vagyon a beszédnek.

^{b)} Ezek a követe Sz. István királyhoz a Székelly nemzet részéről, kétségkívül a kissebb Gyula meghódoltatásával, vagy nem sokkal azután küldtettenek. Ezek között volt István, mint fellyebb a 18-dik versben és Görgő a 20-dikban, az Uopour Sandour fiai. Azután a főnépek közül és a Lófeu rendből, kiket vitéz katonáknak nevez ebben a versben.

Már a 21-dik versben következik az alkalom. Eléadom elébb a szerint, a mint a kézírásban van. Igen őszvevarva, mert a mint gondolni lehet, a régi írások el lévén rongyolva és szakadozva, Mátyás András nem tudta illendőül egyberakni. Az után, a mint tudom, egyberakom és úgy is eléadom.

21.-dik vers

Úgy, hogy minden pénzbeli adótól menteknek tartassanak. A' mely egyezés megesvén, ennek a dolognak és kötésnek örök emlékezetére Uopour Sándor Rabanbán egyik fia, Arad a maga Tribussával általtétetik a Zárán Tribussa földitől nem meszsze^{a)} szinte a Pannon széle földibe, a Blackusok havasi földére.^{b)} Szállás Pataka melléd — Azért a nemzet-ségek örökösön azt végzék, hogy a királyt és Pannon földé népété észak felől magok szabadságokban bántódás nélkül megtartják. Azután a király oltalmára, mellette száz lovast tartanak⁷ Azután a királynak, mikor váloisztatik, megházasul, vagy fia születik, ökörsütést adnak. Ha ki pedig, akár a nagyobb, akár a kisebb Rabanbánok vagy Harkászi hivatalban lévőek közül valamit indítana a Nemzettel, az a fő Rabanbán ítélete alá vettessék. A melyek a Nemzet végzéséből az előbbi százakban, minden esztendőben megújítatnak vala, a mái napig.

22.-dik vers.

Visszaérkezvén a követek s a fő Rabanbán nemzeti módra áldozatot tévén a várban, a nemes királynak márványkőre metztzett feleletét elémutatá^{p)} és felemelvén a kelyhe

a) *Zárán Tribussa.* JT Zaránd Vármegye, mellyen a Lebediás x z z Törökjei telepedtenek volt meg.

b) Ez Hunyad Vármegye alsó része, mellyen e szerint akkor is oláhok laktanak.

c) Innen azok a rész szerint szabad, rész szerint megnemesedett Magyarok Hunyad Vármegyében, melyeknek egy része ma fegyvert visel. Eredetekre nézt Székellyek, kik közötti volt a Hunyadi János eleje is.

d) Ez a Pannon földé itt nyilván Erdély.

e) És így gárdisták voltak. Erről Husti András is emlékezik. De nyilván bizonyította a Ferdinánd király commissárusainak 1552-beli hiteles tudósítása. Engel: Alig. Welthist. 49. Th. 3. B. 40. lap.

f) Erről lásd ugyan az említett helyen előhozott tudósítást és azonfellyül a Ferdinánd levelét 1554 észit, és bővebben az 1555-beli levelét Maximiliánnak. Pray: Hist. RR. Hung. I Tóm. a CXVI. és CXVII. lapon. Mely szerint az ökörsütéskor 200 ökör a Vajdájé, 100 a Vicevajdájé volt.

g) Hanem ha éppen ezt Sz. István a Székellyek kedvéért csele-

felibe tévé.^{a)} És minnyájon nagy örömök között fogadák a Magyarok királya tettzését. És a keresztyén hitet, mint közönség végzését, a Rúka (Bika) földje havassain túl (Három széken) minden kis Rabanbánok között kihirdették. És azt elfogadván, az áldozatokat kiírták. De nem a nemzeti áldozatokat, mert a nagyobb dolgokról való tanácskozásokban a' legfővebb Rabanbán parancsolattýára minden Székelly egybe-gyúl vala.^{b)}

23-d i k vers.

Mind a katonák, mind a kisebb Rabanbáni méltóságban lévők és Gyulák, úgy a nagyobb Rabanbánok is egyenlő szabadságokkal élnek; kivévn a Gyulát és Vezért, kiknek ketten mindenkinék a Nemek és Agok előtt vala helyek. Mind a' polgári, mind az egyházi dolgok megítélésében; a közönséges végzéseknék kiadásában és ezeknek általhágóinák megbüntetésekben. Mely szabadsággal csak a fő Vezér élt a legfőbb Harkász és Gyula jelenlétekben.^{c)}

kedte. Különben rendszerént már Cancellariussa s Cancelláriája volt és az efélék írásban mentenek.

^{a)} Lásd felyebb a 7. vers ^{a)}).

^{b)} Ennek az alkukötésnek természeti renden való előadása summan ez:

1. A Székelly nemzet követeket küld Szent István királyhoz és azok által kötés mellett magokat alája adják.

2. A² kötésnek pontjai ezek: hogy a Székellyek minden adótól mentek lesznek. Ellenben a keresztyén vallást béveszik. Az Erdélyi széleket őrzik. A királynak ökörsütést adnak. A király személye mellé, annak őrzésére, minden esztendőbe száz lovast küldenék változtatva. Innen lehet gondolni, hogy némely régi történetek hogy eshettek a Székellyeknek tudokra s azok hogy taláthattak meg a Rabanbánok levelei között.

3. A követek haza érkezvén, a' Székelly nemzet a király tetszésit örömmel fogadván, annak a kelyhe pohár erejével törvényes erőt ada. A keresztyén vallást hévévé és annak telyesítésére Háromszékre is parancsola. Az ország széleinek őrzését magára vévé és annak bizonyítására Arad vezért a maga népével Hunyad vármegyébe meg is telepíté. így, mint alább Darabos vezért is Suk és Gyerla vidékin. A pogány áldozatokat kiírtá.

^{c)} Az eleje hibázik.

24-dik vers.

Minden Harkász alatt volt 5 Rabanbán és minden Rabanbán alatt két század, egyik lovas, más gyalog, kiknek fegyverek kopja és nyíl volt. Egy nagyobb Rabanbán alatt volt három Harkász és a Gyula alatt is annyi; és mind ez a hat a Tribusoknak nagy Gyulája alatt. Es ezek a Gyulák a Nemzet fővezére alatt, kinek lakhelye Boudvára volt. Ennek szinte a^T végibe (Udvarhelyen) lakék a legöregebb Gyula, a Küküll vize mellett, a hol a kisebb Gyula parancsolatainak általhágói megbüntettetnek vala. Ez fő Harkásznak is neveztetett. A kiknek a becsületen kívül nem volt több szabadságok, mint másoknak.®^

^{a)} Megpróbálom egy kevés világosítást tenni ezek mellé.

1. A Tisztek: Rabanbán, Gyula, Harkász és Századosok. A Rabanbán három rendbeli: A fő Vezér, a nagyobb Rabanbánok és a kisebbek. A^T Gyula is három rendbeli volt: Az öreg vagy kis Gyula, ki Udvarhelyen lakott, meg a nagyobb és kisebb Gyulák. A Harkász csak egy rendbeli volt, kivévén, hogy az öreg Gyula fő Harkásznak is neveztetett. Ezeknek népei:

2. A' kissebb Rabanbán alatt volt két százados teszen.....	200
Egy Harkász alatt, mint ezeres kapitány alatt 5 kis Rabanbán	1000
Egy nagyobb Rabanbán alatt volt három Harkász.....	3000
Egy Gyula alatt is esinét annyi	3000
Mind a' nagyobb Rabanbán, mind a' kis Gyula, a' nagy Gyulák alatt minden Tribusban vagy Megyében	6000

És így minden Tribusban vagy Székben külön-külön volt egy főkapitány, nagyobb Gyulának hívták. Ez alatt egy kisebb Gyula s egy nagyobb Rabanbán, egyik mint főbíró, a más, mint vicekapitány. Ezek alatt volt három három Harkász, mint ezeres kapitány. Mindenik Harkász alatt öt öt kissebb Rabanbán; ezek közül mindenik alatt két két százados, egy lovas, más gyalog. És így minden Székről rendszerént, mint maga Tribussából a fő Gyula hat ezer emberrel állott ki. Tulajdonképpen hány Székből állott elsőben a Székel lység, nem tudom. Megyek a nevekre.

3. A Magyaroknak Árpád alatt *Vezérjeik* voltak; a Lébédiás alatt volt Magyaroknak, kiket a Görögök Törököknek neveznek, Vajdájok. Csak a Székelyeknél találók Rábán báni hivatalt. A Gyuláról és Harkászról sincsen az Árpád Magyarjai között emlékezet. A Lébédiás seregében pedig a vajda alatt lévő két főhivatalnak a volt neve: az egyik Constantinus szerént Harkász volt, a' másik Gyula. A mint a Sz. László k. Decretomából III. k. második részéből megtetszik, ezek a hivatalok

25- dik vers.

A nagyobb Rabanbánok lehetnek vala Nemzet fővezérei, miilyenek voltak: *Uopoulet, Zandir Hám, Boud Hám, Khán Ursidczon, Hónát, Csolha, Zeke, Nüros, Nüroi, Asmidios, Trokhinos, Bauda, Khio Baudara, Igio adectos, Norokhilikos, Nypapharis, Dúdoreküni, Admesada, Yas, Ustulu, Uopour, Apa, Bank, Halai írának* ^{a)}. Ez az utolsó Halab írának jöve az apja birodalmának felfordulása után az Havasos Daciába — de ennek megtartása úgy látszik, hogy a mostani zűrzavaros időkben, a mi főnépeink által egészen felhagyatott.

26- dik vers.

Mikor pedig a Király az Erdélyi Vajdát *Gyulát*, kit maga tett volt Vajdává, meghódoltatá s helyébe Zoltánt < tévé; István, a Sandour Rabanbán fia, a nemzet akarattából külföldről hozta magának feleséget: Katát és három fiai születének egy hassal: István, Sámuel és Gergely, kik között azután felosztá a maga kereste földét. A Törökök földé ^{b)} Vatsárkon túl juta a nagyobb szülöttnek Istvánnak, a magvaszakadt Kénur Rabanbán földé Gergelynek, ezen a földön kinoztatja vala Kénur még Uopoulet idejében ^a2 tolvajokat és gonosztévőket és a fia Ivány a testvérétől kiűzetvén a Lökött havassára szállott volt meg s ott hagyta maradékot. Sámuelnek pedig a' legkissebbnek juta Agyföldre a' Kükül mellett.

meg is maradtak közöttük első András király és Béla idejekig és Béla még herczegsége és vajdasága idejébe akkor törölte el, mikor a Székelyeknél a Rabanbán nevet. Az előhozott helynek szavai ezek: »a tempore Regis Andreae et Ducis Belae et a descriptione judicis Sarchas (olvasd) et a destructione judicis Charchas nomine. apud quemcumque aliqui civium, vei illorum, qui dicuntur Örök, vei servi detineatur. in Assumptione S. Máriáé Regi praesententur.« András király és Béla herczeg idejektől és a Harkász nevű bírónak ql töröl tetősétől fogva, 'sat. a Kharkászt görögösön, vagy Charchast déákoson írva olvasd Harkásznak magyaroson, mint a' Tatár Khámot Tatár Hámnak.

^{a)} Halab írának azt teszi Fekete Imák

^{b)} És így a Törökök már rég elmentek volt.

27- dik vers.

De osztály közbe — északi nemzettől követek érkezé-
nek hozzája és más minden kisebb Rabanbánokat egybe-
gyűjtven a Rákos völgyébe, a hol ott a nemzetnek nemzeti
áldoztatta tartatik vala (mert a fiai között az ő földit, tiz
Rabanbán osztya vala) az északi népeknek Steleráji ilyen
választ vevének. Mi Atilla Hunnus Székelly nemzetnek maradéki
Havasos Dáciában lakók, a' Hét-erdők földe megett Rákos
völgyébe, a ti nemzetségiek kívánságát vévén és abban meg-
akarván egyezni, Majránát Uopour Sándournak, a mi fővezér
Rabanbánunknak leányát, a köztünk való sógorság fenntar-
tására, a ti Stelerák Czárotok fiának, Basilnak kívánsága
szerént feleségüi általadjuk, néktek, mint Boeroknak barátság-
tok fenntartására. Úgy, hogy az ő virágzó, a miénkhez hasonló
szabadságokat hadjátok meg ezután is és így eleinknek szoká-
sok szerént napkeleti drágakövekkel felékesítvén, elvivék; és
a mi Rabanbánaink a Szereten túl kísérek.^{0^}

Maga is a száz esztendőös Bousson, Zandirhámnak halála
után született fia, Gyula méltóságban lévő, az Uopoulet öccse,
lejöve férfi módra az Atilla fia írna barlangjából a több
Rabanbánok közé, kiki a maga Tribussa szerént egybegyűjt-
vén a maga fiait, u. m. Abaáts, Uopour, Béél, Uozon, Entséé, A^s
a Deme földében, Zoltán; Madaras földéről esmét az Andorás
fia; esmét a Nömöz fia; esmét az Uogroun fia; esmét Ika a
Dombon fia az Uopoulet Nemzetségéből (maradéki most is
Dombinak hivattatnak Háromszék földin, Ikafalván). Esmét
Zököl (a kitől Székelly, Killyén földnek ura). Esmét Enöz;
esmét a Hét-erdők földe előtt lakók, a hol a' Hét-erdők fő
Rabanbánja Uopour lakik. Esmét Gyula, Ount, Nagy (a' kitől
a Marefalvi Nemzetség a Maré földin). Esmét Zimány és a
fia Magor Biro; azután Zalán, Forro, Róka, Benke és mások
sokan, kiknek maradékaik ma is fenn vágnak.

28- dik vers.

A' Hét-erdők megett való földről pedig a fő Rabanbán
a kellyhe pohár fő őrzője, maga helyett küldé a fiát, Sán-

^{a)} Tehát Veress Oroszország felé.

dour Istvánt és Abét, ki az Isumé fia vala; azután Hundot a Lueeu (Zínqe«) földé Rabanbánját. Esmét a Toportsa nemzetségéből, a Benus fiát a Rúka elől; a Béél fiait, az ő^K földekről a Taar havasok előtt, Künvérnek pedig a² Taar havassa megett való föld Rabanbánjának megparancsolá, hogy mind végig kísérné a leányát. A ki azután az északi részekben a Stelera fiától nagy örökséggel gazdagították meg: mikor Sandour Istvánnak két leányai klastromba ménének.

29- d i k vers.

Ezek meglévön feleséget hozának If. Sándour Istvánnak is, Francisca Maetriada Ivóit, Lengyel nemzetből, a kinek kissebb öcse Mihály, midőn az örökséget fel kívánta osztani, ötöt meg akarván verni, a Pannon földre szalada a Don vizén (Dunán) túl; és a mint mondják ott hagy a maradékot. Azután István magának tartá a Vatsárkon túl való földet a Zándir Hám feleségétől épített házokkal és a kellyhe formájú pohárt, mint maga örökségét a Tribusok akarattyok ellen elvivé Bondvárából 1039-ben, mely pohár ma is megvagyon.

30- dik vers.

----- jól lehet ----- a mostani Háromszék Rabanbájai Uopour János, Béél István és a Potárka nemzetségből való Gáspár pedig kiki maga népével egybeállván, hadat akarónak indítani a^T Gümöztz földi István ellen, a Nemzet poharának elviteléért, de az ő igyekezeteket az idő viszontagsága megakadályoztatá. Mert követeket küldvén Andráshez, a fiát Sándour Lászlót zálogba adá a Királynak s ez elfogadó. És így a Rabanbánok megijedvén minden igyekezeteket abban liagyók. O pedig a pohárt megtartó. De Boudvórárt vissza nem veheté többé — és így a Hét-erdők havassai megett való földek Sandour Lászlót választók magoknak fővezéreknek, kit András a Lengyelekhez küldött volt követségbe, de úgy, hogy a Székelly nemzet vezérétől függjön. A több Rabanbánoktól pedig nem. És András királyhoz ez okon a' jeles katonát Jan Lajost küldvén, Andrástól ez az elszakasztás jóvá hagyaték.

31- dik vers.

Ezek folytába Zoltán meghalván az országot felosztá, András és Bélát az Erdélyi vezért, a mi Királyunkat maga mellett^{a)} tartá — 1049-ben. Minekutána pedig István király már régen megholt volna, a dicsőséges és győzedelmes Királynak halálát meghallván a Bessusok, a Gümözt mege földin lakó keresztyén Székelyeknek hadat izenvén, bé akarának ütni. De a Székely Nemzet fegyverre kelvén, kihajtá őket emberül, messze a maga földétől az András vezérsége alatt, ki Ambor Vida Jósa fia vala. De más Tribusok ennek a győzelemnek dicsőségét akadályoztatni akarák. Uopour vezér Bálványos várából Andorás vezért ebéd felett megölé és fővezér Andorás földét elfoglaló, ki a derék katonának Zámounak, a Szerany fiának fia vala.

32- d ik ver s.

De az Erdélyi vajda Béla megtudván a keresztyén Székelyeknek veszedelmeket és az Andorás vezért is, a bátya halála után a pogány embereknek Gyula várában fejeket szedeté. Ezek voltak: Sandour Gergely, Csangur Elek és Blasko Gergely, a Bon fia. Esmét a Csáki fiák; Sándor István pedig a László fia, a Gergely testvére, kiüzé az Erdélyi Vajda parancsolatjából Csangur Pált, a Csangur Elek atyatiát, a² jeles katona Kab fiát és a Gümetz földit visszafoglaló s magának tartá.

33- dik vers.

A mikor is azután Béla vajda parancsoló, hogy a hivatalok ne neveztetnének a régi szokás szerént; hasonlóképpen se nemzetségek, se várak, se faluk, se kastélyok, hanem a Szentek neveit adnák nékiek. A honnan a lön, hogy sok jeles Székely katonák nem tudók magok elejeket s leveleiket

^{a)} In suo apuginario custodiebat. Azt az apuginariust nem tudom micsoda.

^{b)} Erről a beütésekről a Bessusoknak más íróknál nincsen szó. ideje is bizonytalan. Első András király uralkodása kezdetének ideje körül lehetett.

^{c)} Béla vajda a bátya halála után talám megkoronáztatása előtti dolog. 1060, 1061 közül valamelyikben.

(mint haszontalanokat) megégették, oly nagy zűrzavarban is mindazonáltal találtatának némelyek, kik a Király akarattya ellen is elejeknek és lakhelyeknek neveket megtarták. Kiváltképpen Háromszéken, Dombon, Béél, Nömöz, Mikou, Dants, a nemes Gyula Körös fia. A mostani Udvarhely széken pedig Uogroun, Lázár, Köntz, Biró, Nagy, Zimán, Dállya, Zököl, Turekh (Török), Kadáts sat. De a méltóságoknak tiszteletes neveik nem hallatának többé. Nem Rabanbán fővezér, hanem Székellyek ispánnya, nem Gyula, Harkász, hanem Székellyek vice Ispánnya sat.^{o)} És így Béla hirtelen változással a királyi szék reáesvén, *méltán* öszeromlék 1063-ban és meghalt 1065-ben.

^{a)} Ez a czikkely érdemét is és hitelét is megtetézi ennek a kézírásnak. Érdeme abban áll, hogy hazai és külső minden történetírók emlékeznek ugyan a Magyaroknak két rendbeli visszatértekről a pogányságra u. m. András és Béla idejekben, de annak nagy következéséről, hogy azért Béla parancsolat tyából a pogány régi neveket, mind a nemzetségeknél, mind helységeknek, faluknak, kastélyoknak örökösön le kellett tenni, senki közüllök nem emlékezik. Azonban a' nagy jelenés megvan. Az egész Székelyföldön a faluk, helységek nevei, mind meg, annyi Szentek nevei, a Székely emberek nevei, kivált a köznépé, mind Péter, Pál, Péter János p. o. Pál István. A régi pogány neveknek csak ' imitt amott maradt hírek és nyomok, melyért rész szerént méltán ugyan < bosszankodik is Bélára a" becsületes hazafi András Mátyás. És itt már magamban egy más nagy jegyzést is teszek. András Mátyás azt ; írja előírásának homlokán, hogy csak a Csíki-Gyergyói s Kászoni Székellyeknek eredetéről ír, azonban Háromszékről és Udvarhelyről » hogy ne szóljon, el nem kerülheti, de Marosszékről ugyan nem emlékezik, mintha ez a Szék a többinél ifiabb volna. De mikor azt látom, hogy Marosszéken is a' faluk s Székellyek szinte úgy a Szentekről neveztetnek többnyire, mint a' több Székeken, úgy gondolom őket is ugyanaz a* szerencsétlenség érte, mint a több Székellységet, és ugyanakkor éppen, mikor azokat. Ennek a* változásnak idejét pedig éppen 1060 v. 1061-dik esztendőre tészem, a mikor András király meggyőzöttetvén vagy talám meg is halván. Béla király még nem koronáztatott volt, de Erdélynek s a Tiszán innen való részeknek Ura volt, éppen az az idő lévén az, mikor a' pogányok Magyarországon fel is támadtak volt.

A mi a hitelességet nézi. Ezt Szent László király decretumának fennebb előhozott szavai ellene inondhatatlanná teszik. — András király és Béla vezér idejektől és a Harkász nevű bírónak eltöröl tetősétől fogva. Béla lévén ura annak a. Körös melyéki földnek is, melyen a Törökök megszállottának volt, kiknek tisztyei addig Gyuláknak és Harkászoknak nevezttének, ekkor töröl te ttenek el. ^{b)} A Béla Király szerencsétlenségét

A kinek ellene szegzé magát Zemere Madaras földéről, de semmire sem tudta menni.

34- dik vers.

Azonban Sandour István is Sándor nevet vévén fel, a Csángók vezérei Dottska Busillal veszekedni kezdte. De éppen szerencsére egy Miko nevű kétszáz fegyveressel érkezvén, kiüzte a Csángurokat és megszabadította Sándor Istvánt.^{a)} A mely győzedelméért Sándor Uram Hadnagyi megengedő, hogy a maga nevérol nevezett és ma is virágzó várat: Mikó várát építse.[^] Azt mondják, hogy ez derék katona volt, Pannon földéről való nemes ember, Uramnak fiának hivatott, 12 várok birodalmától fosztatott meg. Maradéka ma is az ő nevét viseli.

35- dik vers.

Mely dolgot László meghalván a Nemzet egyezéséből, a Hét-erdők földé megett bőv örökséggel ajándékozta meg Mikót, úgy, hogy azután Szék századossá lön s maradéka nemesi nevet kapa. Es úgy szereté őtet (László), hogy midőn Erdélyt megjárván, a Vatsárki földön túl, Istvánhoz ment volna, az ő Szilvási Erzsébettől született leányát, Katát,

1063-dik esztendőre teszi, mint más minden írók; halálát pedig 1065; melybe véle Pistorius, Nadányi, Parschitius és legalább az eltemettetése idejére nézve Ortelius is egyeznek, mások ellenkeznek. De én itt nem támogatom azt, hogy András Mátyás ebben a részben igazat mond, hanem azt hozom ki ebből, hogy ő az előhozott írók ideje előtt élvén és írván, nem a közönséges könyvekből szedegette össze ezt a kézírást. Kellott lenni előtte más levelekben kútfejeknek, melyekből vette, a mit írt. Azok után hibázhatott, de az ő munkája eredeti.

a) Ezek a¹ Csángurok Oláhország felől az havasok közt tulfelől lakó Székelly Magyarok voltak.

Innét már nem Sandour Rabanbán, hanem Sandor Uram Hadnagy.

c) Ez ma Szereda.

d) 1063-tól fogva 1074-ig Salamon k. alatt a bátyával, Gejzával és az öccsivel, Lámpérttel, azután 1077-ig Lámpérttel együtt László bírta a herczegséget. Mikor esett pedig ez a² Székellyek között való járása, bizonytalan. Nékem úgy látzik, hogy azalatt volt, mikor a lierczegséget hárman bírták.

Mikó Pálnak eljegyzé és a lakadalomba maga is ivék örömében a Nemzet poharából. A mikor is egy néhány Tatárok béütvén a Székbe, Sándor István kihajtá őket és azért ajándékba nyéré a Törtsvárához tartozó földet a várral együtt.[^] Es ekkor erősíté meg László Gázon földit, mint széket.

36-dik vers.

A nagy Boudváranak elromlása és töröltetése után Almus lön minden Székellyeknek herczegjek.⁶⁷ A ki alatt, midőn gyűlés tartatnék, Urunk mostani völgyében a Lökött földin, a fő Székellyek, sokaknak nem lévén fiák, a leányt bé akarók vinni a más Rabanbánok örökös jószágokba is. De István Almus herczeggel ellenek álla.^{c^} A? honnan a végez-tetők örökösön, hogy ha mely testvérek közüi egyiknek fia. a' másíknak csak leánya lenne: a leányra atya öröksége szinte úgy szálljon, mint a fiúra. A mely leszállást a régi vezéreknek u. m. Uopoletnek maradéki is magokévá tévén, azt nem tentavai, hanem emberi vérrel állíták meg a Rákos mezején; a Székellyek Ispánja László jelenlétében. Ekkor tartá

a) Tudni való, hogy az új Törtsvárat egészen Brassó s a Barcaság építette, mint a Nagy Lajos király 1377-ben költ királyi levelében meg-tetozik. Lásd Katona I. Krit. Hist. arra az ész. De ugyanaz a k. levél azt mondja, hogy a Brassaiak új várat építettek, mely nyilván arra mutat, hogy ott azelőtt is vár volt, mely elromlott volt, vagy, mint Boudvárat is, a Tatárok elrontották. Mert a bizonyos, hogy ott őrhely volt, mellyen a Székellyek állottak s a Székellyek Ispánjai és vice Ispánjai visel-tének reá gondot. És azért Brassai Ispányoknak is neveztettenek: Comites de Brassou. Mely az 1377-ben épült új váríg mind tartott.

b) Mikor lett Almus mint Herczeg Székellyek Herczegje? Ugyanis 1091-ben László király Almust az öcse Lampert fiát Croatiai királyivá tette volt, de 1095-ben mind Sz. László, mind Lámpert herczeg meghalván. Kálmán király elveszi Croatiai Almustól és a Herczegséggel -egyetértésből felcseréli. Tehát ekkor lett Almus Székellyek Herczegje és azelőtt már el kellett Boudváranak is romlani.

c) Itt van a Székelly fiu-leányságnak kezdete legelsőbben Almus herczeg alatt.

d) Feljebb a vagyon: hogy az egész Székellységnek Almus volt Herczegje, itt Lászlót Székellyek Ispánjának nevezi. Lászlóval véle vagyon a fia is, Kálmány, székelyesen Kálmány László. Hogy és mikor esett, vagy eshetett ez? Annál inkább, mivel ugyanezzel az alkalmatossággal

menyegzőit az István leánya, Drusilla a nemes Kálmány Lászlóval, a László király várába, a Hét-erdők havassai földre közepében. A mikor is, midőn a kelyhe pohár Drusillának

alább a 37. versben Lászlót már királynak nevezi. Ezeknek alkalmosságával rövideden, de feljebb kezdvén, ezeket jegyzem meg.

Elsőben. Hogy az András királytól felállított Herczegaég, mely a Magyar birodalomnak harmadrészéből állott, úgy maradt Salamon, az András király fia idejében is, a világos. Megtetszik csak az anyjának Salamonnak mondott szavaiból is: *Ecce destruxisti Te et tuos! Nonne semper laudavi et dixi: quod sufficit tibi Corona Hungariáé: et ut dares Ducatum in pace Fratribus tuis. Lám elrontád magadat s a tieidet! Nem megmondtam-e s javaslottam mindenkor: hogy elégedjél meg Magyar koronával és hadd békességben a Herczegaéget a te atyádfiainak! És azt tartom, hogy arról, hogy András király a Magyar birodalomnak harmadrészét az öccsinek Bélának adta s az az osztály azután sokáig fennmaradt, nincsen is nagy kérdés. Hanem a nagyobb kérdés az, hogy melyik volt az a harmadrész és nevezetesen a Tiszán innen való része-e Magyarországnak, melyben Erdély is és a Székeli ység is befoglaltatik, vagy más? A mennyiben ezt a kérdést a régi történetírókból ki lehet fejteni, úgy találok, hogy*

1. 1064-ben a Salamon királylyal való egyezésben Gejza herceg azt a* Herczegaéget veszi magának, a mely azelőtt az atyáé volt. »Ducatum, quem Páter ejus prius habuerat« és így a Tiszán innen való részét Magyarországnak Erdélylyel. Mert Béla herczegaége idejében Erdélyi Vajdának nevezetik. Katona II. 212. 1. Hist. Crit. RR. Hung. De

2. Ebben a² Gejza herczegnek Salamon királylyal való egyezésében nem csak Gejza herczeggel esik az egyezés, hanem közönségesen az I. Béla király fiaival és így Lámperttel, a Béla király harmadik fíjával is. az Almus atyával. És így a Magyar birodalomnak harmadrészét, mint Herczegaéget Salamon az András fia I. Béla király három fiainak: Gejzának, Lászlónak és Lámpertnek engedi. Ugyanott a 210., 211. lapon.

3. Ez a Lámpert, az Almus atya, egyenesen meg is nevezetik ugyanott a 255-dik lapon, hogy Salamon ellen segítségért ment Lengyelországba; László herczeg pedig az Oroszokhoz: és nevezetesen nem más helyről, hanem a Tiszán innen való részekből indul: Biharból. Azt mondja Turóczi II. R: »De Civitate Byhor ivit in Rusciam.«

4. 1072-ben Gejza addig mind Salamon király mellett lévén, mikor onnan a maga Herczegaégebe visszatér: a Várad püspököt küldi követségbe s zálogul a Királyhoz. Említett Katonánál: II. D. a 256. lapon.

5. 1074-ben, mikor a háború kezdődik, Gejza herczeg a Bihar vármegyei erdőkön, a maga Herczegaégebe vadász; a 259. lapon. Tehát e szerint úgy lehet okoson gondolni, hogy az a harmadrésze a Magyar birodalomnak, melyet I. András király az öccsinek. I. Bélának adott

adattatnék, egy a kisebb Rabanbánnak maradácai közül kiragadá: A leány házasíttassék ki, úgy mond, és atya jószágát, mely a Székelly országban vagyon, vegye a fia. És

volt s melyet Salamon király Gejzának, Lászlónak 8 Lámpertnek engedett volt, az országnak a Tiszán innen való része volt és abban Erdély is, a Székelység is beléfoglal tatot t. Melyet bizonyít az is, hogy mikor Salamon király herceg Gejza ellen jó: a Tiszán jó által. És így a Herczegségnek határa a Tisza volt.

Másodszor. A mi már az időnek s a személyeknek a Székellyek között való járását illeti: az úgy tetszik világos.

a) Almás herceg Sz. László halála után 1095-ben cserélvén el Kálmánnyal Croatiát, melynek 1091-től fogva királya volt, a Herczegséggel: ekkor lesz egyedül ura a Herczegségnek s következésképpen, a mint a kézírásban vagyon, minden Székellyeknek is Herczegje. És így világos az:

b) Hogy a kézírásban az idők rendi egybe van zavarva, mert az Almus Székellyeknél való járását azutánra kell tenni, mikor 1095-ben Sz. László meghal. Kálmány királylyá, Almus pedig nagy Herczeggé leszsz. Az is bizonyos:

c) Hogy László király Kálmánnyal akkor jár benn, mikor Király is volt 1077-ben válostatván és nem is volt Király, mert 1081-ben koronáztatik meg. És innen esett, hogy András Mátyás ugyanazon beszéd folytatában s történet leírásában, ebben a versben Ötet: Székellyek Ispánjának s alább mindjárt a 37-dikben Királynak is nevezi. A" mi továbbá

e) A Kálmány lakadalmát Drusillával illeti, erről alább lásd a' 37. verset.

f) Továbbá még egy más nagy újság: azt írja, hogy Sándor István Bourzon földének örökös ura volt. Feljebb a 35-dik versnek végén azt írja vala András Mátyás, hogy Sándor István a Törtsvárhoz tartozó földet a várral egygyütt nyerte. Itt azt a földet nevezi meg. Erről sokat lehetne beszéltem, de egy vágással minden dolgot eligazítani nem lehet, akarni is helytelen, mert az a féle dologból zűrzavar származik. Annyi nékem bizonyosnak látszik, hogy se Törtsváranak, se a hozzátartozó földnek Sándor István örökös ura se nem volt, se nem lehetett. Mert a' vég házokat, minémű Törtsvára is volt, s az azoknak fenntartásokra való földeket & királyok eleintén senkinek nem adták, hanem végre a Szász nemzetnek, olyan ok alatt, hogy azokat megépítsék *s tartásák fenn. A mit Sándor István nyerhetett, csak éppen az Ispánság volt, hogy a várnak s annak földinek Ispánja légyen s a várat a Székellyekkel örizze s öriztesse meg, melynek azután, hogy a Szászok a Barczaságon megtelepedtenek s Brassót építették, nyoma vagyon. És azért neveztettek a Székellyek Ispánjai Brassai Ispánoknak. Xem azért, hogy Brassónak s vidékinek s a mi tulajdon Szászföld volt, annak a Székellyek Ispánjai urok lettenek s azok az Ő polgári vagy

ez a leszállás a régi Rabanbánok jóságaiiban; a többiben pedig a szokás szerént, ha két testvérek lesznek, kik közül egyiknek fia, másiknak léánya vagyon, a léányra szálljon. De István, mint egész Bonrzon földének ura, általuté ötet és azután senki nem meré kiragadni a pohárt.

37-dik vers.

Es ezek esének a derék királynak, Lászlónak jelenlétében és az ő fia, Kálmán László előtt, mikor Drusillával menyegzőit tartotta. Kinek testvérit, Piroskát, ki Irénének neveztetett, midőn a Nap Keleti Udvar a Székelly földin vitetné keresztül, az ötet kísérő Székellyek közül, a Héterdők földin, sokakat megajándékoza, a Székellyek Ispánjai tartásokra szolgáló földök nem tartozván a Székelly földhöz.^{a)}

katonai igazgatások alatt voltának volna, hanem azért, hogy a véghelynek őrizete reájok lévén bízva s a Brassótól és vidékétől a Királyoknak járó jövedelemnek egy része a vár és őrizet tartására s rész szerint a Székellyek Ispánjai fizetésére lévén rendelve, annyiban Brassó és vidéke a Székellyek Ispánjaitól függöttek és Brassai Ispánoknak neveztetettek, mind addig, míg a vár elpusztulván, ugyancsak 1377-ben Nagy Lajos alatt Brassó és vidéke újraépittetik.

a) Alig van 50 esztendeje, hogy a¹ történetírók közönségesebben abban a vélekedésben voltának, hogy Sz. László királynak se felesége, se gyermeke nem volt. Nagy munkába került az újbabknak s tudósabbknak a külső régi írók segítségével megbizonyítani, hogy mind Kálmány király, mind Piroška, a Görög császárné, az ő gyermekei voltak. És imé András 'Mátyás olyan bölcs, hogy ezt már 1533-ban tudja. Bizonyosan vagy ugyan tudós embernek kellett nékie 1533-ban lenni, vagy nem a hazai közönséges történetírókból, hanem más régi levelekből vette. Különbén ennek a Kálmány első feleségének, Drusillának a történetíróknál semmi nyoma. Meg kellett maradék nélkül idején hálnia, mert már 1097-ben Kálmány a Sieilliai király: Róbert leányát*) veszi el.

Egy nagy jelenés az is Erdélyben a* többi között, hogy a' Székellyföldön szerte, annak közepébe vágnak eredeti nem Székelly helységek, hanem vármegye földé, mint Árapataka p. o. Volál s hasonlók. Ezt a jelenést abból a szavaiból lehet a kézírásnak megfejteni, hogy azok eleitől fogva nem Székelly föld voltak, hanem a Székellyek Ispánjai tartásokra szolgáltának. Előbb a Rabanbánoknak, azután az Ispányoknak s a szélhelyeket őrző nép tartására. De a királyok lassan-lassan.

*) Ex pedig *Busilla* volt, ezt ferdítették el *Drusillá-ré*.

38-dik vers.

Sándor István meghalván, az ő felesége, Erzsébet a dicsőséges Béla király idejében két száz fegyveres embert vive Törtsvára földére, mely a férjének ajándékozott volt, a tolvajok ellen. És azt megtisztítván, a Gümetz földivel egygyütt által adá a fiának. Feleségül pedig adá nékie Gögő Annát, egy Lovas Rendből és Uopoulet Nemzetéből való lovas katona leányát, egy igen bátor szivü asszonyt. A ki Toplitza földin tulajdon kézzel házat építvén, azt háromszáz tolvajok ellen vitézül megórzé; kétszázat levágván, a többit megfutamtatván. Hogy pedig férje nevenapját, midőn ez azt illené-----ötven fegyveresekkel a Gümetz földre menvén hadba, a tolvajokat megfutamtatván s elfogván, úgy megrontotta, hogy némelyeket levágván, a többi mindegyig elfogattatok. Olyan vitézséggel köszöntötte Istvánt a férjít. Az anyja is öt tolvajt vágott volt le s mikor a hatodikkal küzködnék, úgy ölettetett meg. — Meghal azután a férje is. A gaz Tatárok háromszáz katonáival, kik mind az ő emberei voltak, levágák s a fejét elvágván, testét a Kükül vizébe veték. Ezt a várat is a Tatárok kegyetlen serege rontá el, még László király idejébe, ki maga is megszalada előttük.^{a)}

mint vármegye földit elajándékozták, mert ma is vármegye földé nevezete alatt Fejér vármegye igazgatása alatt vágynak.

^{a)} Mintha az a Sándor István s a' fia mind a Törtsvári, mind Gémesi passust őrzötték volna! Bizonyosan minden vágatokat és így Gémet is, Törcsöt is, Bozzát is, mely Bozza azután a Jerusálemi keresztes vitézeknek adattatott volt II. András királytól.

^{b)} Boudvárát Sz. László király idejébe rontották el a' Tatárok. Sz. László is megszaladt előttük. úgy tartom, hogy se a Székelly író nem írta meg mind azt, a mi a Magyar anyanemzetben történt, se a Magyar írók azt, a mi a kicsiny fiúnemzetben esett. Azért a mint a Székelly okos ember, arról, a mi az ő kronikájában nincsen, de a Magyar írók emlékeznek rolla. ha különben valami ellenkezés nincsen a dologban, azért, hogy az ő írói meg nem írták, okosan nem kételkedhetik: úgy ellenben a Magyaroknak sincsen okok, hogy a Székelly író írásán kételkedjenek, ha különben magában ellenkezés nincsen benne, csak azért, hogy a Magyar s annál inkább az idegen írók nem emlékeznek róla. Itt egy olyan dolog adja elé magát. A Boudváráról s annak elrontásáról s annak alkalmatosságával a László király meg-

39- d i k vers.

— — — A derék vitéz özvegy asszony pedig a Székelyek Ispánja köszöntésére Gyula várába akarván menni ^{a)} — — — midőn menne az Oult vizén által, egy gyermeket, kit a vízbe vetettek volt, kifogat, Bontz nevű tizedessé által; és azt azután megöleti; a maga földén életnek és halálnak ura lévén. — De azért az ő katonái reája megharagudván, az ő alatta valóji felingereltetének Zöld Demjény által az Ábrám Neméből és Dudor Agából és Bontza István által az Uopoulet Agából, erőszakot üzenek rajta — tetemei a Zandir Hámtól építtetett háznál vágynak letétetve. — A több gyermekei közül egyik a Hét-erdők földin telepedék meg, azt a tolvajoktól megtisztítván. A más fia a Kénos földit visszavévén, azt békességgel bírá s maga maradékot ott terjesztő. János pedig Kálnoki Nemes Katát vévén feleségűi, a Lengyelekhez méné s tizenhét esztendeig ott mulatván, úgy jöve haza s a maga várát, melyet a Tatórok elpusztítottak volt, esmét megépíté.

40- d i k vers.

Ez mikor Bláskó lecsendesítésére menne^{b)} 1200 fegyveres emberrel, Urkohoz a Gensek fiához térvén, ki volt a Görgő Uopour fia, Eröss Jánost a Székely János kisebbik fiát küldő követségbe hozzája, hogy szünnék meg. De a követnek azért a maga földin Csiszér Ferencz Dulo által fejít vétető.^{c)} Mindazáltal az Uopoulet fia Darabos Tribussának

futamodásáról, még eddig se a Magyar, se a külső íróknál semmi emlékezet nincsen, de azért ráfogás-e az? Mondhatja é ezt valaki helyesen és okoson? A dolog világos!

Boudvára most is ott hever az ő omladékjaiba, tehát elrontatott; tehát volt. Ez á legtisztább logica, ha logica vagyon a világon. Más az egész világ hallgat rolla, ellenben András Mátyás egy kis kömyül-állásos világositást ad elpusztulásáról. A míg az idő egyebet bizonyít, addig nállam az ő szavának hitele van.

^{a)} Tehát már akkor az Erdélyi Vajda Székelyek Ispánja volt és Gyula-Fejérváron lakott.

^{b)} A mi következik nem tiszta, nem tudok segíteni rajta.

^{c)} Mindezek zavarosok. Segilj magadon a mit lehet!

kérésére, mely Gyerla vízitől nem messze, Pannónia földihez közel Suknál szállott vala meg, akkor szállítatván oda, mikor az Arad Tribussa az Oláhok havasos földihez szállítatott volt;^{a)} az Olt vize mellett, az Eröss János fiait, a maga fia Aba mostani földin nagy örökséggel ajándékoz meg. De azért későbbre azután a Törökök földé végibe lakó Iván Lászlónak, az Ábrám Nemből s Dudor Ágból és Kadácsi Péternek, a Halom Nemből s Dudor Ágból való katonáknak bosszúálló kezeket nem kerülheté el.^{b)} Hagya pedig maradékot, kik közül a nagyobb a Lengyeleknél ezeres kapitány, Péter kolosmonostori apát ur, Rebi mene egy Veropoltzki Lengyel vajdához férjhez, Racha Losonczy Péterhez, egy Pannon földin lakó nemes Magyarhoz; Alna Latzkó Jánoshoz, Uopoulet fia Blasi maradékához; a ki az urát más földre vitte s ott hagya maradékot, Panna Vére Lászlóhoz.

41-dik vers.

Péter pedig a Vezérnek második fia, véné feleségül Mária Ersébetet, Losonczy Péter testvérét 1249-ben. Ez vitéz, hadakozó ember vala a Gümetz földin, nagy vadász — megévék a Naskalát földin, a Tatros vize mellett és számos fiakat s leányokat hagya. Sára a nagyobb mene Gyulaihoz, Esther a Duna mejjékére, Anna Dölnei Önceze Gáspárhoz. — — — A fiák közt említést érdemlenek Sigmond, a ki az Oláhországi vajda, Bazarád feleségit szerété. — De Tamás Déák az akkori vajda nyilván megízené, hogy az Oláhot a vadhelyekből szakállánál fogva kihúzza.

^{a)} Vagyon egy adattatott, (*így!*) Suk és Gyerla, mely Szamos-Ujvár közit és vidékit jegyzi. De vagyon más is. Mert a nem régiben magvaszakadt Suki Háznak az ősi neve Darabos volt, melyet eredeti levelekből volt szerencsém látni. Hát még egy harmadik? Az úgy nevezett: Nemes Suk.

^{b)} A Nemeokról s Ágokról alább leszen szó.

^{c)} Ez itt igen egybezavarva van előadva. Lásd Bonfiniust a 320-dik lapon. Elsőbben ez előtt a szó előtt: »De Tamás« héjjá vagyon a kézírásnak. Másodsor deákul is rosszul van írva: »Se Walachum Barbaro e ferali ergastato extracturum.« Mert Bonfinius szerint a király szava s a' Tamás deák izenetc e volt: »Se demissa barba Valachum e

De abban az időben 1350-ben Páter Miklós püspök öt Gyula-Fejér váron számtalan főurakkal együtt megöleti. Felesége volt Basa Anna, a Székely Nemzetből, Uogroun fiának Jetnek és Uopouletnek maradékából. Ettől származék Péter, a ki a Mikó Pál maradékát, Mikó Annát elvevén, 1411-ben egy fia születék tőle, János. A kinek születése után ő választaték legelsőbben az egész Csík, Gyergyó és Kászon vezérivé, Stiborits vajda alatt. Kinek jelenlétében, midőn a Toplitzta és Csomortán közt való völgyben, a hol földből egy halom hordatván öszve, a Székelyek fővezérének emlékezetére, az Sándor Dombjának nevezteték és mind e mái napig meg vagyon. Ezek mikor így volnának, a Vajda megrészegedvéna vezér híre nélkül a szecsendiő hajból csinált kelyhének, mely ma is megvagyon, talpára ezt iratá: Petrus Sándor 1412. A melyért a Vajda a Vezértől kiúzeték a Székely földről.

feralibus lustris extracturum.« Én nékem most nem czélom ezt a történetet előadni. De azt nem állhatom, hogy meg ne legyenem, hogy ez 1330-beli dolog. Másodszor, hogy a szegény Bazarádnak ekkor elébb igen rosszul volt dolga. Sándor István a feleségit szerette s a vajda. Tamás nagy ellensége volt, mert az egész háború tüzének az a Vajda volt a fűvője. És végre Károly király adta meg ártatlanul az árrát.

a) Itt esmét hijja a kézírásnak.

b) Ennek másutt soholt semmi nyoma! De a diplomákból némely nyomra lehet akadni. Mert Lajos abban az esztendőben Erdélybe járván, a püspök, András Fejérvárba nem akarta bebocsátani és azért Lajos király elfogatta s fogságba tétette. E bizonyos. Azután a Király Nápolyba menvén, annak következésébe kellett valami lármának lenni. Hát Miklós püspök ki volt? 1350-ben három püspököt találok Miklóst: az Egrit, a Pécsit és a Zágrábit. Lehetett egyik ezek közül.

c) Déákul így teszi ki: »in popinam et ventrem prolapsus«; és Benkő Josef úr is éppen azokkal a szókkal él. Trans. 1. R. 176. lap. Csudálkozom kétszáz esztendő közbe, hogy egyeznek olyan jól.*)

d) Aranka (1533-iknak vélvén a krónikát) csodálkozhatott; mi (tudván, hogy 1796-ban készíit) nem csodálkozhatunk, hogy a krónikairó Benkő 1778-ban nyomtatásban megjelent »Transylvania« ez. könyvéből vesz át kifejezést.

Sg. L.

43- dik vers.

Ennek kihajtása után segilleni készül vala Mirtsét Dán ellen, az Oláhokon való uralkodásra való vágyásból — — — Végre sok érdemekkel megrakodva — — a Bátya — — ő lón első, a ki a Rákos mezején héhozá a törvényfolyás rendit. Ennek fiának Jánosnak idejében támadának fel az Erdélyi parasztok.^ De Csák László, akkori ispánja a Székelyeknek, az öszvesereglett tolvajokat, kik Gyergyó völgyibe (most Széknek mondják) az Uopoulet Nemzetségit háborgatták vala, Hegyallya földé előtt megzabolázá. Mely meglévön, midőn az Erdélyi parasztok ellen készülne, a zenebona lecsendesedék.

44- d i k vers.

b) Hozzája való kedvéből szerzé nékie Hunyadi János 1430, ki már akkor sok királyoknál híresebb vala^{c)} Barkotzi Máriát feleségül a Pannon földről. Kitől egy fiat hagyván, Mihály Hadnagy Uram nevűt, a Kenyér mezején való ütközetben elesék és ott temettetvén el, ott fekszik. Ennek maradékai, a Sándor István és Menyhárt uram házánál levél nem lévén róla, nem tudatnak.

45-d i k vers.

A második felesége Jánosnak Dósa Anna volt. Ez a Pannon földin a fiú testvérehez való hitetlenségiért öletteték meg. Mert a Sándor Mihályt illető leveleket elégette volt. Azért méltán felakasztaték. A János fia feleségét Kriska Hadnagy Uram fiának nevezők. Mert mikor Terekh Sander bekh a' fiát az asszony akarattya ellen arra erőltette volna, hogy magát nevezze Sándor Jánosnak, a Sander bekh fia János ellen háromszáz fegyveres embert vive, halálra keresvén s meg akarván ölni. De János a Lokot földre mene s a más nemes Linea innen származik. ----- Az Ur földin, az Olt

^{a)} 1437-ben.

^{b)} Héjjá van.

^{c)} Bizonyosan a kézírásban úgy kellett lenni sok királyoknál, azaz királyok előtt híres vala.

^{d)} 1479-ben.

mellett, mint katona, úgy szolgál. Ettől a Kriska Hadnagy Uram fiától azért levének fiai: Péter, István, Mihály. Péter véné feleségül Ugron Katát. 1462-ben születék egy fia: István. 1472-ben az apja meghalván, Pungrátz János vigyáz a gyermekre. Mikor felnöve, ezt küldé a Vajda Csík országból Hali Bégh Mysia tisztartója ellen, s felvévén a Lovas Rendet Uopour Jánossal s Uogroun Abrahámmal a Duna előtt való földön megveré őtet a Vajda képibe. Nem is vala csuda! Mivel az egész Nemzetet Tribusok szerint ez az ifin vezérli s János és Abrahám tanácsolják vala. De mégis a Havasalföldi Vajda, Blád miatt, a maga várába Rákos földre kelle magát vonnia és Apor Annát élvéné. Mert az Apor nevet ekkor vevék fel — — Szerencsésen bírá a maga várát — A Syndoviai Béghnek se vala baráttya; meg is vereték általa.

46- dik vers.

Mikor pedig a Pannon, vagy Magyar király hatvanezer arany forintot von ^{a)}, jól lehet házas, de ifin korában 1496-ban a Moldvai vajdát visszatéríté a Király hűségére és azután a Vajdának Csikó*) vára adaték; ő maga pedig a maga földén tekintetébe s hivatalába megerősítették. István nemzé Menyhártot, Mihályt, Borbárát, Annát, Pétert, Jánost és Lászlót. Menyhártnak 1530-ban Lázár Anna lön felesége.

47- dik vers.

És ezek 153 darab levelekből summáztatván, három példába íratlak meg. Sem több nem íratlak, se a rövidségért kevesebb. Hitünk szerint bizonyíttyuk, tekintetes nemzetes Sándor Menyhárt úr várában, Allszeg földin a Csiki háznál Vatsárk és Csikfalva között 1533 esztendőben.

^{b)} A kik pedig közüliünk Déáktalan embörök lévén keresztvonásokkal megerősítettük jövendőbéli nagyobb bizonyásra.

András Mátyás Csiki törvényes embör. mpr.
Veress Deák, István Gábor, Györffi Mátyás.

^{a)} 1496-ban.

^{*)} Csicsó vára helyett. Sz. L.

^{b)} Ez nem fordítás.

Ezen írást szóról szóra maga originalissából leírtuk igaz hitünk szerint, All Csík Széki mostan Taplotzán lakó Veress Péter Nobilis, Feli Csík Széknek hitös Assessora és ugyanazon Széki Szkirályi Bors István Nobilis, All Csík Széki hűtös Assessor in hoc Anno praesenti 1695. Die 14-a Marty Csík Szereda privilegiata várossában.

Ego quoque Copiam hanc fideliter ac conscientiose, absque ulla additione vei diminutione transumpsisse, pro notitia pretiosae Antiquitatis testör, Aö 1796. Die 18-a Novembris in

Veress Péter mpr.
nobilis.

Bors István mpr.
nobilis.

aedibus meis Somlyo.

Joannes Nepom. Farkas mpr.
presbyter saecularis.

(Aranka sajátkezű lég javított tisztázata, az Erdélyi Múzeumegylet kéziratárában Kolozsvárt: »A Csíki krónika jegyzetes fordítása«, új cz. a.)

3. Rövid krónika.

(Aranka György szerkesztése.)

Megjegyzések.

Aranka a csiki székely krónikát kiadás végett lefordítván és azt könnyebb áttekintés czéljából versekre osztván, szükségesnek látta ebből egy Rövid krónikát szerkeszteni, mely a rabonbánok sorrendjét és a Sándorok leszármazását foglalja időrendbe és pontokba.

Ennek az eredeti kézírata megvan »*Aranka Gy. A csiki székely krónika fordítása*« című gyűjteményes kötetben az Erdélyi Múzeum kézírattárában a fordítás több példányával (mint előbb elsősoroltam) összekötve.

Még egy példányát ismerem, a mely Szathmári József (Aranka unokaöccse) későbbi kézírata s megvan Sándor Imre tulajdonában Kolozsvárt. Kiadás alapjául az előbbi (Aranka saját kézírata) szolgált. Sz. L.

*

Rövid krónika.

E szerént a kézírás szerént.

1. *Bouda Nabou Phileim* még Atilla idejében építi Boudvárát. (4. vers.)

2. *Imák*, Halab vagy Hadas írják, Atilla birodalmának elromlása után a Székelyekkel a Hét Erdők havasaiba száll. (24. v.) Mely a Hargita és Mikó erdeje; a hol most is sok tágas mezők s néhol pusztá várak helyei látszanak. Az írják lakhelye egy barlang volt. (26. v.) Kétség kívül a Csudálló-kőnél az Almási lyuk.

3. *írnák* volt első Rabanbánjok a Székelyeknek. Utána következtek *Bánk, Apa, Tjpur, Yas, Ustulu, Admesada, Dudoreküni, Nypapharis, Norokylikos, Igio Adektos, Khio, Bandara, Banda, Trochinos, Niroi asmidios, Nüros. Zeke,*

Csolha, Honát, Cham Ursulczon, Boud Hám, Zándir hám.
(24. vers.)

4. A *Zándir hám* felesége a Zápori magyarok közül való. (9. v.)

5. A *Zándir hám* idejében jő a Székelyekhez *Árpád, Almus* fia. A Székelyek *hatkő vérre* metszett törvényeket a? maga népére szabja. A maga Tribussából a Székelyeknek rabanbánt ad. Munkácsra felmegyen. (5., 6., 7., 8. v.)

6. A Székelyek még ezután foglalják el Csíkot, Gyergyót, Kászont és Lokot, mely helyeket addig Törökök s Oláhok bírtak vagy pusztán voltak.

7. *Uopolet* Zándir hám fia Rabanbán felesége *Karzaib Kám Nabou Sarluim*. Az anyja kápolnát épít Csíkba 888. (9. v.)

Jegyzet: Ez az Árpád elmenetele után volt.

8. *Oupólet* meg osztoztatja fiait, s meghal, helyébe Rabanbán leszsz *Búcsúj*. (10. v.) Ez *Butonnak* is nevezte-tik. (11. v.)

9. Ekkor béhozatik a keresztény hit. (11. v.)

10. *Üdropotis* az *Uopolet* fia *Bulcsút* vagy *Búcsúj* kiveri, Rabanbán leszsz. *Bucsuj* Magyarországon nagy tisztséget visel, felesége *Eysos Kandarais Magor*. *Üdropotist* megveri. *Üdropotis* levágja *Butont*, s Rabanbán leszsz. (11. v.)

11. *Őugrón* megveri *Üdropotist* s fő Rabanbán leszsz. Egy az kis Gyulák közül *Almus Üdrokestikcs* a pogányságra visszátér, *Ougront* megöli, fő Rabanbán leszsz. A keresztényeket üldözi. (11. v.)

12. *Uopour Sándour* az *Uopolet* fia István királytól segítséget kér, *Almust* megveri, fő Rabanbán lesz. A pogány áldozatot eltörli. Felesége *Anna Felicitas*. (12. v.)

13. *Ika Dombon* feltámad ellene, *Uopour Sándour* megveri s az *Ika* egyik fiát *Gázont* Kászon székbe telepíti, kiről a szék neveztetett. (14. 15. v.)

14. Az *Uopour Sándour* fia Bálványos várába pártot üt az apja ellen. Az apja István királytól segítséget kér, s megveri a pártosokat. (16. v.)

15. István király a pártosokkal Csíkba kápolnát épített. (16. v.)

16. *Sálya* magvaszakadtán István az ő nagy földit a

Becsek fiainak ajándékozza. Egy vissza megyen. *Bánd* a többivel ott marad. (17. v.)

Jegyzet: Marus székeknek a Maroson túl levő része, a hol *Bánd* is vagyon, talám ekkor szakadott Marus székhöz.

17. A Székelyek feltámodnak, de *Uopour Sándour* megveri őket, a fiát *Istvánt* Királyhoz küldi. (18. v.)

18. *Uopour Sándour* s a Székelyek nagy követséget küldenek *Istvánhoz*, kötést tesznek s magokat a Király alá vetik. (20. 21. v.)

19. *Aarad*, *Uopolet Sándour* fia, a kötés következésébe a maga Tribassával által tétetik Hunyad vármegyébe az Oláh széllyekre (21. v.)

Jegyzet: Már ekkor Oláhországban oláhok laktak. (21. v.)»

20. *Darabos* az *Uopolet* fia is által tétetik a maga Tribassával a Szamos mellyékire. (39. v.) Ennek maradéki voltak a *Suki* fiák; kiknek igaz nevek a régi levelek szerint *Darabos* volt.

21. *Gyulát* az erdélyi vajdát *István* király megveri és helyébe *Zoltánt* teszi. (25. v.)

22. *Sándor István* megosztotztatja fiait. (25. v.)

23. A leányát *Majraniát* egy orosz czár fiának *Basznak* adja. *Bausson* a *Zandir* hám száz esztendő fia, egyik *Gyula* az írna lyukából lejjő a lakodalomra. (26. v.)

24. *Sándour István* az *István* fia egy lengyel leányt vészen, *Francisca Metriada Ivóit* és 1039-ben a nemzet poharát elviszi *Boudvárából*. (28. v.)

25. A háromszéki *Rabanbánok*, *Uopour*, *Béél*, *Potarcha* feltámodnak érette ellene. *Sándour István* I. *András* királyhoz küld, a fiát is zálogba küldi. A *Rabanbánok* leteszik magokat, de ő is elcseppen *Boudváráról*; a Király helyben hadja, hogy *Csík* elszakadott. (29. v.) Vége a főrabanbánságnak.

26. 1049. *Zoltán* vajda meghal, *András* király az országot megosztja s Erdélyben *Béla* herczeg az ötcse lesz vajda. (30. v.)

27. A *Bessusok* *Gümetznél* béütnek. A Székelyek az *Ambor Vida Jósa* fia *András* vezérsége alatt megverik; de ennek végébe fővezér *Andorást* a *Zambo* fiát *Uopour* megöli. (30. v.)

30. *Béla* ezért sokaknak fejeket szedeti. (31. v.)
31. Ennek következésibe *Béla* a tisztségeknek, várak, helységeknek s embereknek pogány neveket eltörli s szentek neveit adat nékik. A régi levelek zűrzavarba jönnek miatta s elégnak. (32. v.)
32. 1063. *Bélat* a királyi szék odaüti s meghal 1065. (32. v.)
33. *Sándour István Sándor* nevet vészen. *Duka BOSÜABA* a Csángók vezérivei öszvevész. *Mikó*, a csíki Mikóék eleje érkezik. *Mikó* várát építi. (33. v.)
34. *László király* Erdélyben jár. *Mikót* megajándékozza, *Sándor István* lakodalmában ott van. 34. v.
- Jegyzet:* Ennek esmét más *Istvánnak* kell lenni, mert a felesége *Szilvási Ersébet*. (35. v.)
35. A *Tatórok* béütnek: *Sándor* kiveri, *László* Törts-várát néki ajándékozza. *Kászonszék* székké leszsz. (34. v.)
36. *Budvárát* elrontják a *Tatórok*, *László* királyt is megszasztják. (37. v.)
37. *Almos herczeg* az egész *Székelység*nex ispánja leszsz. (35. v.)
38. *László Székelyek* ispánja. E *Kálmány herczeg*. A fiu-leánység alatta megállittatik. (35. v.)
39. *Kálmány László herczeg* elveszi *Drusillát*, a *Sándor István* leányát; *László* király is ott van a lakodalomba. (35. v.)
40. *Piroskát*, a *László* király leányát a görög császár-hoz viszik. (36. v.)
41. A *Székelyföldön* az *Ispányságra* tartozó faluk. (36. v.)
42. Más *Sándor István* az elébbinek fia. Felesége *Gögő Anna* vitéz asszony (37. v.) a *Tatórok* levágják. Ugyan ott. *Gögő Annát* katonái levágják *II. Béla* idejébe. (38. v.)
43. *István fia János*, felesége *Kálnoki Nömöz Anna*. 438. v.)
44. 1249. *Sándor Péter*, (40. v.)
 És így itt a származás megszakad. Mert *István* 1131 előtt született volt, *Béla* idejében már az anyja özvegy lévén. *Péter* pedig házasodik meg 1249-ben.
45. 1330. *Sándor Sigmond*, ki a vajdánét szereti. (40. v.)
 Itt is esmét megszakad. *Péter* 1249-ben házasodik meg

és a Kaczér Sigmond 1330-ba, 80 esztendő múlva él. Nem lehet fia.

46. 1350. *Páter Miklós* az urakat Gyulafejérvárt leváogatja, Sándor Sigmondot is. Felesége volt *Basa Anna* (41. v.)

47. *Sándor Péter* a Sigmond fia. Felesége Csíki *Miké Anna*. (41. v.)

48. 1411—1412. *Stiborics* erdélyi vajda. *Sándor Péter* Csik, Gyergyó, Kászon és Lók főtisztje 1412-ben. Fia *János* születik 1411-ben. (41. v.)

49. 1430-ban *Sándor János* vészi *Barkóczi Máriát*. (43. v.)

50. 1437. A paraszt had *Csáki László* Székelyek kapitánya. (42. v.)

51. *Sándor Jánosnak* második felesége *Dósa Kata*, felakasztják. (44. v.)

52. A *János fia János* felesége *Kriska Hadnagy Uram fia* (44. v.)

53. 1462-ben {*Péter*.¹⁾} felesége *Ugrón Kata*. 1472. születik fia, *István*, tutora *Pongrátz vajda*. (44. v.)²⁾

54. 1479. *Sándor Mihály* a János fia a Kenyér mezején elesik. (44. v.)

55. *Sándor István* megveri *Hali Bécket*. Felesége *Apor Anna*. Aporék ekkor veszik fel az Apor nevet. (44. v.)

56. *Sándor István* 1496-ban a moldai vajdát hűségre hajtja. (44. v.)

(1. példány: Aranka György kézírása az E. M. kéziratárában: »A csíki krónika fordítása« 2. p. Szathmári József — Aranka öcscse — kézírása Sándor Imre tulajdonában.)

¹⁾ Tollba maradt.

Sz. L.

²⁾ Innen kezdve hibás a versre való hivatkozás: 44. áll 45. helyett!

4. Aranka »Elöljáró Beszéd«-e a csiki székely krónikához.

Megjegyzések.

Aranka, mint tudjuk, a csiki krónikát ki akarta adni az Erdélyi Nyelvmvelő Társaság kiadványában s e czélból lefordítván, jegyzetekkel és indexxel ellátva, sajtó alá készítette és »Elöljáró Beszéd «-et írt hozzá.

Ezt az előljáró beszédet érdeemesnek láttam fölvenni a krónika irattárába, mert érdekesen jellemzi Aranka (és mondhatjuk a korabeli tudományos közvélemény) felfogását és ítéletét a krónika felől.

Aranka ítélete ingatag és határozatlan a krónikáról. Míg egy szavával kételkedik benne, a másikkal már mellette kardoskodik. »Ezt az irást . . . csak úgy adom — írja — mint egy *jele-nést*, phenonienont, melyről még nem bizonyos: valóság-e, vagy játék, szemfényvesztés, csalárdság«; de alább már »felel« (t. i. jóatall) érte. »Tehetségemig réa mérek akármit tenni, ha sem az európai ezermester, sem az ázsiai heves fők közül egyis olyan fő, mely ennek párját tudja koholni, találtatik.«

Mátyás András »egybeszedőt« becsületes, de tudatlan embernek tartja s neki tulajdonítja a hibákat.

Aranka ítéletét az tévesztette meg, hogy ő elfogadta a krónika 1533-ból származását s épen azzal érvel mellette, hogy olyanokat is tartalmaz, melyek csak a XVIII. század végén Béla király jegyzője s Katona História Criticája megjelenése után váltak köztudatúvá.

Aranka előbb csak a magyar fordítást kívánta kiadni, s csak majd aztán a latint, »ha nagyobb készületű megvizsgálás után is arra méltónak fog ítéletetni.«

Mint tudjuk, a magyar fordítás kiadása is elmaradt s mi vagyunk az általa jövőben remélt »szerencsésebb nyom« (t. i. nemzedék), mely az ő dolgozatait, mint már történetirodalmi érdekességet, kiadhatjuk. Sz. L.

Elöl Járó Beszéd.

Azok előtt az emberek előtt, kik elméjeket a nyugodalom párnáján szeretik nyugtatni és gondolatjokat az szép esméretek egébe maga szárnyára eresztetni vagy restellik, vagy félnek, többnyire minden dolognak csak két oldala vagyon: jó, rossz; igaz, nem igaz; szép és rút. És ezekről ugyan azt remélni, hogy az esméretek országának határait küllyebb rugtassák, nem lehet: én mindazáltal ezeknek is barátjok vagyok; mint békesség fiait szeretem és tisztelem őket. Annak bizonságául ebben a kézírásban unalmas órájoknak rövidítésére egy olyan írást adok kezekbe, melynél egy magyarnak vagy székelynek, se Német, se Franczia, se Anglus országok, azok a mesék — románok — országai, szebbet és érzékenyebbet küldeni nem tudnak.

Vágnak mások, kik az élet mezején, annak a mezőnek magokat urainak, legalább gazdáinak gondolják. Gyűjtenek, hogy magoknak legyen és maradékoknak is maradjon. Minden fűvet megpróbálnak, mindek követ megpengetnek és ha minek csak jövődőben is hasznát reménlük, felszedik. Gondolnak, hogy legalább abban a részben maradékaik a gondolkodás terhétől üresek legyenek. Mert

Boldog anya szülötte,
Kinek atyja előtte
Ő érette már gondolt!

Már ezeknek gondos kezekben ezt az írást úgy adom, mint melyben egy mesénél többet lehet látni. De ugyan ezeknek is csak úgy adom, mint egy *jelenést* — phoenomenont — melyről még nem bizonyos: valóság-é, vagy játék, szemfényvesztés, csalárdság. Mintegy az ország útjáról, minekutána mások elébb s tovább rugdosták, én felveszem és az emlékeze-

tek templomának ajtaja küszöbjére letésem. Lássák meg a tudósok: ítéljék meg.

És azt tartom, hogy ezzel a rövid *útküvéllal* — a mint a n. Barcsai Ákos fejedelem íródeákja a passust nevezi — ez az írás a világ eleibe bátran kiszállhatna. De lévén az emberek között, és nagyobb része, olyanok, kik se nem tudatlanok, se nem tudósok, hanem még csak a tudomány és esméretek útjában vágnak: hogy magok vizsgálódásoknak és igyekezeteknek fonalát legyen mihez kötni, ezeknek kedvéért, csekély gondolatomat bátorodom ide tenni.

Aki ebben az írásban egy mesénél többet akar találni, úgy gondolom *hitelességét* pengeti meg mindjárt kezdetben, mind külsőt, mind belsőt és legelsőben is a *külsőt*. En erre nézve találok benne mind az 1533-beli egybeszedésben, mind annak 1695-beli másában ama szokott törvényes formákat, a *nevek aláírását* és *hitünk szerént*; de ezek magokban sem a törvényes bíró előtt, sem a történetek vizsgálója székin eddig hitelt nékie nem szerezhetnek, sőt kissebithetik; valamíg az a kérdés el nem dől, hogy váljon ezt az egész írást vagy 1533-ban, vagy 1695-ben, vagy talán éppen ma, a mi időnkben, nem maga fejéből koholta-é valaki? Nem szemfényvesztés és csalártság-é az egész dolog?

Oh! az emberi nemes nemzet igen tarka, minden kitelik belőle. Az ember magába vévén, a mint hamis pénzt verhet, úgy hogy írásokat, sőt ok- és királyi pecsétetes levelet is koholjon, éppen semmi lehetetlenség nincsen benne. De most, a jelen való példában, ebben a kézírásban — hanemha a 46-ik versben az a *tekintetes nemzetes*, a 12-ikben az *Anna Felieltasban* az *Anna* s a féle semmit nem jelentő apróságok, minéműek valami gyermeki kéz által czifraságról belé csúszhattanak — teljességgel felelek.

Tehetségemig reá mérek akármit tenni: ha sem az európai ezmester, sem az ázsiai heves fők közül egy is olyan fő, mely ennek párját tudja koholni, találtaik. Tessék akárkinek ezt az írást szőrszálhasogatva végig meg nézni: ez a kicsid írás ezer esztendőtt foglal magába; Atillától fogva legalább a vezérek neveit, Álmostól fogva a XVI-ik százig a történeteket is lehozza. Görög, sőt arabs, tatár nevek és szók benne, a mint a

székelyek velek függésbe vagy szomszédságban voltak. Azok rész szerént jól, rész szerént rosszúl írva. Úgy a történetek és esztendők rendi is, sőt ugyan a dolog és történet folyása rendinek leírása zavarva, csonkaságok s több afélék. Mit bizonyítanak ezek egyebet? hanem hogy az 1695-beli leíró, vagy inkább az 1533-beli becsületes egybeszedő, a tisztelettel említendő *Mátyás András*, becsületes, de szegény tudatlan ember volt, mint ma többnyére vagyunk. Görögül nem tudott; a leveleket néhol olvasni; a hol megvoltak rongyolódva, egybe-rakni; azt jó renddel eléadni és deákul kitenni nem tudta. Főképpen pedig, a mi réá bízott volt, inkább arra dolgozott, nem hogy a székely nemzet történetét, hanem a nemes Sándor házét írja meg. Ezekben szántsándékos csalárdságot, szemfényvesztést gondolni nem lehet. Mert ha valaki ugyan koholva koholta volna, bizonyosan kiváltképpen a származás ágazatait, mely ma hibázik, nem hagyta volna csonkán; és az említett szembetűnő hibákat úgy nem hagyta volna. A régi dolgokban pedig, kivált azokban, melyekben a tudós világ oly sokáig rágódott s nehezen tudta a mi időnkben kitalálni, az igazat olyan igazán és tisztán kitalálni nem tudta volna.

Mert ha *belső hitelére* szállók — azokat, melyek a székely nemzetet illetik éppen nem illetvén — az oláhokról Nestorral és Béla nótáriusával szól, mintha olvasta volna. A törökökről, kikről az eredeti hazai írónk közül egy sem tud semmit is, ez emlékezik. Ama szóra *Fiié* Kézánál, melyen eddigelé minden tudósoknak tudományok kecskebukát vetett, kulcsot ad a kezedbe. Mintha a Katona úr nagy készületű Kritika Históriaját olvasta volna (Lásd a II. Dar.) — úgy tudja, hogy mind Kálmány, mind Iréné a szt. László gyermekei voltak. Amaz I. András és Béla herczeg idejebeli *Szárcsa fű bíró*, mely eddig a mai napig a szt. László király Decretuma Hl. könyve 2. részében s ennek magyarátjában tudóson a hazai és külső minden tudósok gyalázatjára ott állott, elenyészik. Egy nagy következésü, eddig az ideig sötétségbe rejtett történetnek és jelenésnek ugyanazzal az alkalmatossággal való leírásával felfedezi, hogy hová lettek a hazai és nemzeti hajdani történeteknek kútfejei és az régi eredeti házak levelei. A Hunyadvármegyei s Jófő districtusbéli fegyvertviselő nemes,

szabad nép eredetét, a Suki nemrégibe magvaszakadt úri ház a Darabos nevet hol vették, megmondja. Mikor a haza történeteinek vizsgálója, a Suk, Szamosujvár s Dés tájéki, esmét a hunyadvármegyei és más felől a szászkézdi, medgyesi, Csanádi és sebusi őrhelyeket a székelyeknek egybeveti: egy esméretlen föld nyílik meg előtte a történetek rendiben stb.

Hadd csiripoljanak, míg megunják az úgynevezett *Schireberek*,¹⁾ de a magyar történetek soha-soha el nem lehetnek Béla nótáriusa nélkül. Ha egyéb nem volna, csak egy környülállásért is, a mely ez. Az Aba király ezüst pénze megtaláltott volt ezzel a körülírással: *Samuéli Rex*; és az egész világ nem tudta ki volt az a Sámuel király, míg a Béla nótáriussá világra nem jött. Mégis a szemtelen vakmerő emberek azt merik mondani, hogy az egész könyv mese. Azt kérdem már erről a kézírásról, mely Kézát, mely a szt. László király Decretumát megvilágosítja, mely a Suki família diplomáival egyezik: ez az írás ugyan mese-é? ugyan szemfényvesztés-é? ma koholták-é? Csekély gondolatom ez:

Vágnak ebben a kézírásban teljességgel új dolgok, melyeknek eddigelé soholt semmi történetíróknál nyoma nincsen. Ezeket azt mondom, hanemha a józan okossággal ellenkeznek, hazugságoknak, költeményeknek a ki ok nélkül nevezgetné, ahoz nem kell tanács kérdeni menni. Mert azokról csak akkor lehet jól ítélni, ha az idő és szerencse több régiségeket is és olyanokat hoz napfényre, melyekkel ezeket öszve lehet vetni. Addig pedig mindenkor tartózkodva ugyan, de úgy veszem őket, mint igazságokat, mert egy író se mond ellenek. Vágnak továbbá olyan dolgok, melyek más írókkal egybe vettethetnek; ezeket, a mint szokás, egybe kell vetni: a mi igaz, jó; a mi nem, senki nem tartozik hinni. Mert egy történetíró sincsen, a kinek írása szentírás volna; válogatva kell hinni akármelyiknek is. Vágnak olyanok, melyekben csonkaság, hiba, és kivált az esztendők és történetek rendi előadásokban zűrzavar, a roszzs déákság miatt értetlenség vagyon: ez éppen a tudósok eledele és a

¹⁾ *Eredetileg így állott:* »Hadd ugassanak, míg a torkok kiszakad, némely Schwerezek. Bizonyára *Schltzer* értendő a *Schwezer* alatt, a ki abban az időben támadta meg Béla király névtelenjét és a magyar históriát.

régiség megszokott hibája, vagy a miénk, hogy az ő nyelveket nem úgy értjük, mint ők. Nem valami csalárdságnak, hanem a régiségnek bizonyos jele.

Erre a példára a leveles ládikákat dicséretes szorgalmatossággal őrző nemes házak ébredhetnek, hogy leveleiket hányván, a jószágokról szóló okleveleken kívül található, hántvetett, rongyos régi írásokat ne vessék szemétre. Különben az írás most elsöben fordításban magyar nyelven tétetik közönségessé, hogy minden jó hazafinak, tudósnak és tudatlannak, a mint mondják, legyen hírével és tudtára. Hogy mindenek látván és tudván a hazában, ha mi világosítására szolgáló dolgot láttak vagy tudnak, akár mellette legyen az, akár ellene, azt hazájokhoz s az igazsághoz való szeretetből közlenni méltóztassanak. Majdan, ha ugyan nagyobb készületű megvizsgálás után is arra méltónak fog ítéltetni: a mái tudósok és jövő, talán szerencsésebb nyom számára, deák nyelven is, a mint íratott, ki fog adattatni.

(Alatta Aranka írásával:)

Az 1533-beli kézírásra készület.

Elöljáró Beszéd.

Krónika a Munka szerént.

Sándorék Genealógiája.

(Aranka kézirata, az Erdélyi Muzeum kéziratárában, e cím alatt: »Aranka Gy. A csíki krónika fordítása.« Benne van a fordítás 3 példányban, utána a »Rövid krónika«, kérdések és index.)

II.

**A SÁNDOR CSALÁD
(HAMIS) GENEALÓGIÁI.**

II.

A Sándor-család (hamis) genealógiái.

Megjegyzések.

A Sándor-család költött genealógiájának öt változatát közöljük itt (5—9 szám alatt), melyek egymással szoros összefüggésben vannak, de lényeges eltéréseket is mutatnak s egymást mintegy kiegészítik.

Az 1. példány (5. sz.) Sándor Zsigmond és anyja Gáborfi Anna kiadványa, melyet Kolozsvárt 1796 máj. 27-én Sándor Pál számára a családi levéltárból Összeállítva kiadtak. Ez képezi alapját az összes többi összeállításoknak és szerkesztéseknek. Kiadta az aláírás szerint: Sándor Zsigmond, Fel-Csíkszék hites ülnöke, a csíkszentmihályi Sándor-család felesküdt segédjegyzője és levéltárnoka (!)

A 2. p. (6. sz.) az előbbinek magyar fordítása, itt-ott némi eltéréssel s a tulajdonnevek némi változtatával. (Ez a csík-szentdomokosi Sándor-család köréből jutott hozzám.)

3. Guberniumi hivatalos kiadványba beiktatott leszármazása Sándor Zsigmondnak (7. sz.), nem egészen Zandirhántól, hanem csak ennek dédunokájától: Upour Sándourtól. Kelt Kolozsvárt 1796 jul. 12-én.

4. Az előbbiektől sokban eltérő genealógia (8. sz.), kezdve Sándor Iputitótól, a ki Géza »első magyar király« (!) ítélőmestere (!) volt 898-ban (!).

Ennek a genealógiának érdekes és tanulságos a provenientiája. Záradéka szerint: Etfalvi Halmágyi István írta le 1806-ban »régibbecske írásból s azon alól utána írt újabb kézírásból« »felesége Sándor Jozéfa jussaira való ügyeibetés végett.« *A »régibbecske írás« Sándor Pálig terjed, a ki Sándor Zsigmondéktól kapja 1796-ban a maga genealógiáját. Ennek nővére Julianna Özvegy Csopai Lászlóné, adja Halmágyinak a »fent említett írást« (mint a záradékon olvasható). Tehát a genealógia is, habár több lényeges eltérést mutat a fennebbiektől, a Sándor Zsigmond korára és kezére vezet vissza s onnan pótolta az »újabb kézírás.«*

Halmágyi István (etfalvi és nem szilágy-somijai!) előbb jezsuita volt, de a rendnek hazánkban eltöröltetése után világi pályára lépett. 1796-ban a maros vásárhelyi kir. táblánál volt jegyző (protocollista), 1804—8-ig számfeletti ülnök, 1809—1817-ig főkormányászéki titkár, 1818 —1820 jun. 7. bekövetkezett haláláig főkormányászéki tanácsos. 1796 május 16-án vette nőül Sándor Jozefát, ki ekkor már árva lévén, nagynénje Csopai Lászlóné Sándor Juliánná házasította ki. Csopakiénak volt fivére az a Sándor Pál, kinek számára a *Sándor-geneológia* kiadatik 1796 május 27-én (épen a Halmágyi házassága idején). Halmágyi »a perekben előforduló bonyolult vérségi leszármazások nyilvántartására több genealógiai deductiot* készített s azokhoz család-történeti vázlatokat írt« (Sándor Imre: Az etfalvi Habnágycsalád, Genealógiai Füzetek 1905. évf. 70. 1.) *Váljon a tudós exjesuitának nincsen-é része a sógorok genealógiája s a székeley krónika gyártásában?!*

5. A Sándor-család nemzedékrendi táblázata (9. sz.) azért tanulságos, mert új adatokkal és nevekkal többíti az előbbi genealógiákat.

Mind az öt egybevetése ad teljes képet arról a nagyszabású, de sok tekintetben naiv és történelmi botlásokkal teljes genealógia gyártásról, melyet 1796-ban Sándor Zsigmond és társai elkövettek.

Sz. L.

*

5. A Sándor-család hamis genealógiája.

(Készült Kolozsvárt 1796 május 27.)

Nos in nomine Domini Nostri familia *Upor Sándor* de Csík-Szt.-Mihály et Taplotza item de felső Torja Trisedis. Memóriáié commendanus, quibus expedit universis et singulis tenore praesentium significantes, quod cum nos in hoc anno praesenti millesimo septingentesimo nonagesimo sexto in civitate Claudiopolitana comitatus Kolos, pro suscipiendis, susceptisque continuandis juridicis, more majorum nostrorum consveto, processibus consultum, confluxumque nostrorum excepissemus, sub auspicio magnificae dnae Annáé *Gáborffi*, viduae quondam Michaelis *Sándor*, filiae quondam magn. d. I. baronissae Annáé *Dujardin*, genitae per *Stephanum Gáborffi*, filiae quondam Francisci Johannis Josephi I. b. a *Dujardin* ex dfia dudum comitissa Helena *Bethlen* die 27 hujus mensis Maji

Exposuit coram nobis *Paulus Sándor* nostrorum benevolus, qualiter idem testimonialibus super antiquiori statu nostrorum indigeret *genalogiae*, litterisque supplicavit, ut si quid in *Archivo nostrorum* reperiretur, id eidem, more nostrorum consveto, extradaremus. Cum etiam concernentem per notarium hodie juratum nostrorum (sic!), cujus petito annuentes, investigatis actis nostrorum, sequentia extradimus (!) in verbis sequentibus:

1= *Zandirham*, uxor ex Magor Zapár genere, qui alteram gentem, tanquam Rabamban supremus gentis Siculicae in Dacia Alpestri habitantis, nobilitate pollentem excepit duce Arpaad. *Filii*: Betsek, Upolet, Uopour Alectorois, qui defendebat filium Uopour Sandour ex arce Balvany contra patrem.

2= *Uppolet*, uxor Sarloun Kazaib Alia Zebae parit trigemellos, in cujus memóriam Zandirhami uxor aedes pro sacrificio Rabambani idoneas post terram alpestrum Septem sylvarum in ore alpium, non procul Rakuos, post terrain Vatsarch construi curat 888, cujus maritus administrante sacrificio in aedibus post terram Vatsarch moritur. *Filii*: Udropolis, Uopour, Uogron, Uzoun, Ugour, Görgö, Darabos, Uppolet.

3= *Uppolet* seu *Ippolitus*, uxor Magor Victoria, Alia pastoris Thraciae Risos Sandarachae, a fratris sui Alio proAigatus et ad alpes Taar necatus occubuit. *Filii*: Upour Sandour, Ika, Zeta, qui se recepit ad terram se suo nomine nominatam Zetelaka. *Filia*: Zeba, nupta Sombour.

4= *Upour Sandour*, uxor Anna Felicitas Ország de Gibart, qui adveniente auxilio regis Stephani contra Alium suum victoriam retullit, crucemque auream super calicem ex nuce myristica factam poni curavit. *Filii*: Stephanus, Adalberts, legátus ad Romanum pontiAcem septimum (*így!*), Aba. *Filiae* (!): Majrania, nupta Stelezae Alio Basil illo tempore, quo reliquae duae Aliae monasterion (!) intrarunt.

5= *Stephanus Sandour*, uxor Catharina Zoltán, qui inter suos Alios divisit terram suam; unde terra Turcorum post terram Vatsarch attigit Stephano; Gregorio autem terra deficientis Rabambani Kenur; Samueli natu minimo attigit

terra ad Huvium Kükül 1021. Gregorius autem ad terram fluvii Don semen propagare fecit, capiteque plexus.

6= *Stephanies Sandowr*, uxor Francisca Mechiada Ivo de Polonia, qui terram una cum aedibus a Zandirhami uxore aedificatis retinuit, poCulumque calicis formám repraesentans tanquam in perpetuum tanquam suam haereditatem ex arce Bond abstulit, invitis tribubus Ewlich, Jenó, Medjes, Adorján et Abram, 1039. *Filius*: Ladislaus, legátus ad Polonos missus; *fília*: Drusilla, nupta Ladislao Calmany, nuptiae celebratae in medio terrae Alpestris Septem sylvarum in arce Ladislai regis, quo tempore filiam ejus Siculi milites ad aulam Orientis comitabantur.

7= *Ladislaus Sandowr* primus terrae Septem sylvarum, post in terra Turcorum Hadnagy electus; *uxor*: Anna Kamuti; *fili*: Gregorius, Gasparus, Stephanus; *filiae*: Susanna, Barbara, Catharina, nupta Paulo Mikou, cujus pater a 12 arcium dominatu in terra pannon (!) exutus fuisse dicitur.

81 *Stephanus, Sandor* nomen assumens cum Tsangorum duce Duka Basil nomine certare coepit, in cujus auxilium 200 armatis adveniens quidam nobilis terra Panon (!) Mikou, expulit Tsanguros; *uxor*: Elizabetha Sylvasi; *fili*: Joannes, Stephanus, aliorum duorum filiorum unus partem terrae Septem sylvarum, alter vero terram Kinos occupatam possedit pacifice; *fília*: Clara, Anna.

91 *Joannes Sandor* a Foeda (!) Tartarorum cum trecentis suis subditis militibus concussus ad arcem Boud; *uxor*: Anna Goegö, ingens animi mulier, in terra Taplotza propriis manibus aedificavit aedes lapidas (!), eumque contra latrones defendit; *filius*: Joannes.

10° *Joannes Sandor*, uxor Catharina de Káinok, qui dum Tartari irrupissent, fugatus recepit se ad Polonos, ibique septem annis supra decern moratus, rediit ad terram suam, ubi suam arcem renovatus, ductoris officio perpetuae fungitur, moriturque 1289. *Fili*: Franciscus, apud Polonos ezeres kapi-tány; Michael, abbas infulatus de Kolosmonstra; Petrus; *fília*: Repi, nupsit polono vajvaud (!) Varovski; Racha Petro Losontzi; Alna Joanni Latzka, Panna Ladislao Reva.

11° *Petrus*, uxor Maria Elizabetha Losontzi; *filius* Sigismundus Sophia Donath; *filia* Sara Stephano Gyulai ad terrain fluvii Tisza; Anna Gasparo Joanni Intze de Deine ductori.

124 *Sigismundus*, uxor Anna Bassa; *filius* Petrus Törek Kata; *filia* Anna hálna (!)

13 ° *Petrus*, uxor Anna Mikou, universae terrae Gyumes[^]} Tsangorum et terrarum post Septem sylvarum electus capitaneus sub vajvoda Stiborich, qui in ventrem et popinam prolapsus, pulsus ab eo, quoniam sine scitu capitanei calici ex nuce myristica factae ad calcem inscribi curavit: *Petrus Sandor 1412, Filius* Joannes natus 1411.

144 *Joannes Sandor*, uxor Maria Barkó tzi, cujus maritus Joannis Hunyodi (!) Gomornyik, deinde sedis electus ductor (Anna Dosa, quae ob litteras aliquas a se combustas suspensa), 3a Kristina Hadnagy. *Filii*: Michael, in valle Kenyérmező sub Stephano Batori tanquam ductor sedis occubuit, Stephanus., Petrus, Menyhardus, Laurentzius.

154 *Stephanus*, uxor Catharina Ugrón, primus qui or dinem judicariam introduxit in terra sua Rákos, an tea enim Siculi post terram Septem sylvarum habitantes debebant ad civitatem Udvar hely iensem ad processum instituendum ire. 1450. primus iudex regius.

164 Stephanus, uxor Opor Anna, iste Halibech nomine bassam Misiae sub auspiciis vajvodae consilio Abrami Ugrón et Opor Janos clade affecit, erat amicus Synderoviae bassae, confirmatus in terra sua splis honore, assumsitque nomen Uopour; *filii*: Petrus, Michael, Stephanus, Menyhardus, Joannes, Ladislaus; hinc familia de Kenós et Atyák; *filiae*: Anna, nupta Francisco Matskasi, Barbara, Stephano Gavasi.

174 *Menyhardus*, uxor Anna Lázár 1530; *filii*: Stephanus, Joannes, Michael, Petrus; *filiae*: Magdalena, nupta Michaeli Banfi.

184 *Steph an us*, uxor Catharina Apor; /ZZiaEmerici Apor. *Filius* unus Petrus, Michael, uxor Clara Suki, monachum trucidavit, sed dein excommunicatus, postea absolutus, pro penitentia in carcere Görgenyiensi 2 annis moratus.

19= *Petrus Sandor*, uxor Barbara Nemes, Alia Blasii Nemes de Hidvég notati; *fili*: Joannes, Stephanus et Michael; *filia* Anna nupta Joannis Bekesi; Judith Andreae Apor, ex qua habuit filium Franciscum, erat legátus ad Portám Auream, mortuus jacet Coronae, 1639.

20= *Joannes*, uxor Elisabetha Angyalosi, Mich. Angyalosi filia ex Cath. Geras seu Gereb. Ez volt Jenőfalva, Dánfalva, Kartsfalva, Szt. Thamás, Szt. Domokos, Szt. Mihály etc. örökös utolsó főhadnagya, mortuus 1708. Michael habuit uxorem Annám Gurzo (de) Szt. Michlos(!); *filius* Michael, uxor Juditba Miko, sine seminie civili; *fili*: Joannis, Paulus, Petrus, Stephanus, *filia* Cara, nupta Moysi Imets, Susanna Alex. Biro de Homorod Szt. Márton.

21° *Stephanus*, uxor Barbara Imets, *filiae*: Agnes, nupta Matiae Kun, Catharina Joannis Bialis.

Petrus, uxor Julia Zékely de Kiljén, filia Mich. Székely ex Elis. Imets, qui Somiovii ante mortem sepulcrum extrui curavit, sepultusque ibi 1756. *filiae* (*fili* h.): Franciscus protonotarius apostolicus, Joannes custos minor, Petrus, Mich., Gasp, Paulus, *filiae*: Susanna Gabr. Szabo, Eliz. Antonio Boer de N. Berivoy.

21= (*igy! ismételten,*) *Paulus*, uxor Agnes Szeredai de Szt. Háromság, Petrus, uxor Sophia Horvath, Mich., uxor Anna Gaborffi de Tekerőpatak, Gasp., uxor Rosalia Török de Kadichfalva. Ez a szereceny dioo pohárnak fedelit eladta és úgy el is veszett.

22= Joannes, Petrus, Paulus, Ignatius Pauli, Antonius Petri, Gregorius, Sigismundus Michaelis; Franciscus, Ladislaus Gaspari sunt filii.

Super quibus taliter exscriptis, correctisque damus tibi *Paulo Sándor* de Csik Szt. Mihály, nato ab Agnete Szeredai de Szt. Háromság, genitoque a Paulo Sándor, vicejudice regio sedis Maros, lit teras nostras praesentes testimoniales sub sigillo alieno, nostratum in defectu nostrarum priorum (!), anno Millesimo septingentesimo nonagesimo sexto, in civitate Claudio-politana 2 a hujus mensis Maji, scientibus, viventibusque Tgnatzio, Michaelae, Petro Vak, Antonio, Gregorio Sándor de

Szt. Mihály, item fratribus exstantibus viventibusque collateralibus nostris Joanne Sándor, Josepho Sándor, Moyze Sandor de Kénos; post defectum familiae Sándor de Atyakfalva in virilli sexu, fide mediante extradatum per me

Gábor ffi Anna mp.

(P. h.) *)

Sigismundum Sándor mp.
inclytae sedis Sup. Csik asses,
jur. item familiae de Csik Szt.
Mihály notarium juratum ad-
junctum, archivariumque aeque
juratum.

Álól: Generoso Paulo Sándor.

Kívül: A csik-szt.-mihályi Sándor Ház nemzetségi leszármazása, 1796.

A borítékul szolgáló kék papíron: »De ao 1533 a cs.-szt.-mihályi Sándor familia eredetéről s régi nemzetségéről való levél in copia copiae.«

Alatta u. a. kéz: »Die 21. Junii 1800 általadtam mélt. Aranka György úrnak erga restitutoria. «

(Egykorú másolat Sándor Imre tulajdonában.)

¹⁾ A vörös viasz pecsét hét ágú koronás címert mutat, benne lovas vitéz, buzogánnyal kezében.

6. A Sándor-család leszármazása (magyarul) 1796 május 27.

Mi az Úr nevében, az Upor Sándor család Csik Sz. Mihályról és Taploczáról, hasonlóképpen Háromszék Felső-Torjáról, emlékezetbe hozzuk mindenkinek és egyenként azoknak, a kiket illet, hogy midőn mi 1796. évben Kolozsvár városában és Kolozsvár megyében ügyeink elintézése végett cseleink szokása szerint egybegyűltünk vala: nagyságos *Gáborfi Anna*, néhai *Sándor Mihály* özvegye, néhai nagyságos *báró Dujardin Anna leánya*, a ki néhai nagyságos Dujardin János István leányával gr. Bethlen Helénnel kötött házasságból származott, a mi jóakarónk *Sándor Pál* élénk terjesztette azon kérését, hogy levéltárunkban tehessen nemzetsége származására nézve kutatásokat, s ha ott valami adatot találna, azt neki adjuk ki, mely kérésnek engedve saját okirattárunk feljegyzése szerint a következőket adjuk ki:

1. *Zandirham*, felesége a Magor Zapár nemzetségből, a ki a székely nemzetnek rabonbánja volt Árpád vezér alatt. Fiai voltak: Betsek, Upolet, Uopour Alectoris, a ki Uopour Sandour fiát védte a Bál vány várból atyja ellen.

2. *Uppolet*, felesége Sarloun Kazaib, Zebának leánya, hármas fiát szült, melynek emlékére Zandirham felesége egy templomot épített 888-ban, a rabonbán áldozat bemutatási helyéül, az Alpokon túl, a Héterdő torkolatánál, nem messze Rákostól, Vatsarchon túl, kinek férje az áldozatot a megszkott módon e helyen végezte; fiai voltak Uopour, Uogron, Uzoun, Ugour, Görgő, Darabos, Uppolet.

3. *Uppolet* vagy Ippolitus, felesége Magor Viktória, egy Thrák pásztornak — Risos Sandarachának leánya, testvére fiától üldöztetve és az Alpok Taar nevű hegye mellett megöletve pusztult el; fiai Uopour Sandour, Ika, Zeta, a ki a

saját nevééről nevezett földön — Zetelakán telepedett meg; leánya: Zeba, férjhez ment Sombourhoz.

4. *Uopour Sandour*, felesége Anna de Gibart, ki István királynak fia ellen segítséget hozván, Istvánt győzelemre segítette, miért is egy aranykereszt vésetű diófa-serleget kapott, fiai: István, Albert, (követ a római pápánál), Aba; leányai: Majrania, a ki Steleza Bazil fiához ment nőül.

5. *Sandour István*, felesége Zoltán Katalin, ki fiai között felosztotta azt a földet, és pedig István fiának adta a Vatsárchin túli részt, a mely a török földet érintette, Gergelynek jutott a rabonbán nem létében *Kenurt*, az ifiabbnak — Samunak adta a Küküllő folyóig terjedő földrészt 1021-ben.

6. *Sandour István*, felesége Ivó Michaéla, Lengyelországból, a ki a Zandirham neje által épített templommal együtt a földet magának tartotta meg, s a poharat is Budvárából magához vette a három törzsfő ellenzése daczára. 1039-ben fia László követül a lengyelekhez küldetett, s ott leányát Drusillát nőül adta Kálmány Lászlóhoz; a lakodalmat László úr várában tartották s a mennyasszonyt keletre székely leányok kísérték.

7. *Sandour László*, első választott hadnagya a héterdős földrésznek, felesége Kamuti Anna, fiai: Gergely, Gáspár, István; leányai: Zsuzsána, Borbála, Katalin, a ki Mikou Pálhoz ment nőül, kinek atyja Pannon földjén 12 földrész birtoka volt.

8. *Sándor István*, kiról azt beszélük, hogy a Tsángók vezérével harczba keveredve, miután 200 fegyveres jött segítségére, Pannon földjéről a Tsángókat kiűzte. Felesége Silvásy Erzsébet, fiai: János, István; egyik a septem sylvarum (hét-erdős) földet, a másik Kínost bírta; leányai: Klára, Anna.

9. *Sándor János*, kit 300 vitézével a tatárok Boudváránál leöltek. Felesége Gegő Anna (v. Goegő), bátor, erélyes jellemű nő, ki Taplocza földjén saját kezeivel egy kőházat épített s azt a tatárok ellen megvédelmezte, fia: János.

10. *Sándor János*, neje Kálnoki Katalin. Midőn a tatárok berontottak, Lengyelhonba menekült, s miután ott 17 évig tartózkodott, visszatért, s várát kijavítva, mint a népnek feje haláláig nagy tekintélyben állott. Meghalt 1289-ben. Fiai: Ferencz, a ki a, lengyeleknél mint kapitány szolgált; Mihály,

a ki kolozsmonostori infulatus apát volt; Péter. Leányai: Repi, Racha, Losontzi Péterné; Anna, Latzko Jánosné; Panna, Kére (!) Lászlóné.

11. *Péter*, felesége Losontzi Mária Erzsébet; fia: Zsigmond. Második felesége Donáth Zsófi, leányai: Sára, Gyulai Istvánná (a Tiszavidéken). Anna, Incze Jánosné (Delne).

12. *Zsigmondi* felesége Basa Anna, fia: Péter. Második neje Török Kata, leánya: Klára, Anna.

13. *Péteri* felesége Mikou Anna. Ez a Tsángók és Gyimes földjének kapitánya volt, Stibor vajda alatt. Ő vésette az áldozat pohárra: *Petrus Sándor 1412*. Fia: János.

14. *Sándor János*. Első felesége Barkotzi Mária, kinek első férje Hunyadi János szolgálatában állott Második felesége Dósa Anna; harmadik felesége Hadnagy Krisztina; ettől született: *Mihályi* a ki Báthori István mellett a Kenyérmezőn esik el, mint *sedis dudor*; István, Péter, Menyhárd, László.

15. *Istváni* felesége Ugrón Katalin. Első, a ki a rendes bíraskodást Rákos földjére bevitte, mivel azelőtt a csíki székekelyek judiciumra Udvarhelyre jártak. 1450-ben ennek fia — István volt az első *judex regius*.

16. *Istváni* felesége Opor Anna, ki később Basa vajda alatt *Uopour* nevet vett fel; fiai: Péter, Mihály, István, Menyhért, János, László. Ettől van a családnak »de Kénos és Atyák« előneve. Leányai: Anna, Matskási Ferencz felesége, Borbála, Gavasi Istvánné.

17. *Menyhért*, felesége Lázár Anna 1530-ban. Fiai: István, János, Mihály, Péter; leányai: Magdolna, Bánfi Mihály neje.

18. *István*, felesége Apor Katalin, Apor Imre leánya, fia: Péter.

19. *Péter*, felesége Hídvégi Nemes Balázsnak leánya, Borbála; fiai: János, István és Mihály; leányai: Anna, férjezett Békési Jánosné; Judit, férjezett Apor Andrásné, kitől származott *Ferenczi* a ki a fényes portánál követ volt, s Brassóban temettetett el 1639.

20. *János*, felesége Angyalosi Erzsébet, a ki Gerás vagy Geréb Katalintól származott. Ez a János volt Jenőfalva, Dánfalva, Kartzfalva, Szent-Tamás, Sz. Domokos, Sz. Mihály, stb. örökös utolsó főhadnagya, 1708-ban halt meg.

János fivérének *Mihálynak* felesége Gurzó Anna de Sz. Miklós, fia: Mihály; ennek felesége Mikó Judit, férfi utód nélkül. — Jánosnak fiai voltak: Pál, Péter, István; leányai: Klára, Imets Mózesné; Zsuzsa, Homorodszmártoni Bíró Sándorné.

A harmadik fitestvérnek (Jánosénak a 20. sz. a.) *István*nak neje: Imets Borbála; leánya: Ágnes, Kun Mátyásné; Katalin, Biális Jánosné.

21. *Péter*, felesége Székely Juli de Kilyén, Székely Mihálynak leánya, kinek neje Imets Erzsébet volt. Ez Somlyón halt meg 1756-ban. Fiai voltak: Ferencz, apostoli proto-notarius; János, a monoirták custosa; Péter, Mihály, Gáspár, Pál; leányai: Zsuzsa, férjezett Szabó Gáborné: Erzsébet, berivoi Boér Antalné.

22. *Pál*, felesége Szeredai Ágnes de Sz. Háromság. — *Péter*, felesége Horváth Zsófi. — *Mihály*, felesége Tekerópataki Gáborfi Anna. — *Gáspár*, felesége Kadicsfalvi Török Póza. Ez az áldozó pohár fedelét eladta.

23. Pálnak fiai voltak: János, Péter, Pál, Ignác; Péter: Antal; — Mihályé: Gergely, Zsigmond; — Gáspár fiai: Ferencz, Lajos.

Az így kiírt és kijavított másolatot adjuk Csik-Szent-Mihályi Sándor Pál számára, a ki Szentháromság! Szeredai Ágnestől és Marosszék alkirálybírójától — Sándor Páltól született, a mely írásnak valóságát saját nevünk aláírásával és pecsétünkkel bizonyítjuk. Kolozsvár városában 1796. máj. 27. Kiadjuk pedig ezen iratot azoknak, a kik tudni akarják és életben vannak, a mi rokonainknak: ú. m. Sándor Pálnak, Péternek (vak), Antalnak, Gergelynek (de Csik.Sz.mihály); úgyszintén a mellékágú testvéreinknek: Kénosi Sándor Jánosnak, Józsefnek, Mózesnek. Az Atyakfalvi Sándorok fiága kihalt.

Gáborfi Anna s. k.

Sándor Zsigmond s. k.

Csikszék assessora, a sz. mihályi család felesküdt levéltári segédjegyzője.

(Sándor László volt küküllőmegyei főispántól kapott másolat.)

7. Sándor Zsigmond tiltakozó levele (litterae retractationales) a gubemiumtól a család (hamis) leszármazási adataival.

Kolozsvárt, 1796 július 12.

Nos Franciscus secundus, Dei gratia electus Romanorum imperator semper Augustus ac Germaniae, apostolicus Hungáriáié, Bohemiaeque rex, archidux Austriae, m. princeps Transylvaniae, comes Tyrolis et Siculorum. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis et singulis: Quod nobilis *Sigismitndzis*, filius generosi *Michaelis Sándor* in cottu nostro Albae Superioris dum viveret v. comitis, ex consorte sua generosa *Anna*, filia generosi quondam *Stephani Gáborffi de Tekerőpatak*, ex magnifica nata *baronissa Anna Dujardin*, filia dudum magnifici Francisci Josephi L. B. Dujardin ex Lotbaringja oriundi, ex magnifica quondam *comitissa Helena Bethlen*, filii *Petri* quondam Sándor, ex generosa quondam *Julia Székel*, filii olim *Johannis*, ex nobili quondam foemina *Elisabetha Angyalosi*, filii olim *Petri Sándor*, ex *Barbara* quondam *Nemes*, filii jam dudum generosi *Stephani Michaelis*, ex nobili quondam *Clara Zsuki*, filii quondam *Stephani Upor Sándor* de Csík Szt. Mihály, ex *Catharina Anna* quondam *Opor*, filii dudum *Petri Sándor*. ex *Catharina* quondam *Ugroun*, olim judicis regii sedium Siculicalium nostrarum Csík Gyergyó et Kászon, filii quondam *Johannis Sándor*, ex *Christina Hadnagy*, filii quondam *Joannis*, ex *Maria* quondam *Barkótz*, filii quondam *Petri*, ex nobili quondam foemina *Anna Mikou*, filii *Sigismundi*, ex nobili foemina *Catharina* quondam *Toerek*, filii quondam *Petri* ex generosa foemina *Sophia* quondam *Donáth*, filii *Johannis*

ex Catharina quondam de Kálnok, filii quondam *Johannis*, ex nobili foemina Anna quondam Goegő, filii *Stephani Sándor*, ex Elisabetha Szilváéi, filii *Ladislai Sándur*, primi, dum viveret, ductoris supremi sedis nostrae Csík, Gyergyó et Kászón, ex Anna Kamuti, filii *Stephani* quondam *Sándur*, ex Polona Francisca Methilda Ivó, filii *Stephani Sándur*, ex Catharina Zoltaan, filii jam pridem *Upour Sánd&ur*, ex Anna Felicitas Ország de Gibart susceptus et progenitus; coram Majestate nostra personaliter constitutus, annos, prout visu metiri et aliunde probabiliter edoceri potuimus, novemdecim natus et vigesimum ágens, matúra primum et exacta in se animi deliberatione praehabita, sponte ac libere, vivaque ac propriae vocis suae eloquio, per módúm, et formám solennis protestationis, contradictionis, inhibitionis, item revocationis, retractationis, cassationis et annihilationis, significaverit Majestati nostrae hunc in módúm: Qualiter idem protestáns pro certo intellexisset, ac revera percepisset, quod praescripti genitor et genitrix, avi, item atavi, eorumque majores et praedecessores, fratres item et sorores ejus generationales de et super bonis paterno, maternoque aviticis, juribus et portionibus possessionariis, haereditatibusque Siculicalibus in hoc m. principatu nostro Transylvaniae, partibusque regni nostri Hungáriáé reincorporatis et in regno nostro Hungáriáé existentibus, habitisque, certas quasdam fassiones, contractus, divisiones, abalienationes, concambiales, permutationes, transactiones, venditiones et inpignorationes nulla praegnanti et rationabili de causa celebrassent, fecissent, inivissent atque instituissent; cum autem hujusmodi bonorum, jurium, portionumque possessionariarum et haereditatum Siculicalium citra sensum et dictamen legum patriarum facta abalienatio, liberis abalienantium, utpote haeredibus et successoribus legitimis summe sit praejudiciosa: ob hoc annotatus protestáns omnes et singulos fassiones, contractus, divisiones, concambiales, permutationes, transactiones, venditiones, inpignorationes et abalienationes, quovismodo a praedictis genitore et genitrice, necnon aliis praedecessoribus, fratribusque et sororibus suis generationalibus, super quibusvis bonis juribus, portionibus possessionariis, paterno maternoque aviticis, quavis sub condi-

tione aut titulo, cum quibuscumque et coram quibusvis in praejudicium juris sui avitici et successorii factas, initas prout et suas in imperfecta aetate adhuc sua celebratas revocasset; signanter vero jobbasyonum manumissiones per Stephanum Michaelem praefatum *Upor Sándor* factas millesimo sescentesimo primo anno; tum impignorationem terrae vulgo *Borváz Pattog* dictae in pago *Szent Mihály*, sedis nostrae praememoratae *Csik* existentis, item alias impignorationes intra ambitum magni principatus nostri Transylvaniae, necnon extra etiam Transylvaniae ambitum in regno nostro Hungáriáé in cottibus *Hont* et *Gömör* factas a magnifica quondam baronissa *Anna Dujardin*, item alias abalienationes signanter vero praedii et possessionis olim *Köd* ^{x)} integrális in dicta sede *Csik* existentis, a *Petro* quondam *Upor Sándor* circa annum millesimum quingentesimum sexagesimum possessae, vi divisionis anno eodem celebratae, retractasset; imo litteras superinde emanatas cassasset, annihilasset, et viribus destitutas inque iudicio exhibenti nocituras pronuntiasset, prout revocavit, retractavit et viribus destitutis, inque iudicio exhibenti nocituras pronuntiavit, cassavit, annihilavit atque contradixit inhibendo, et inhibuit contradicendo publice et manifeste, personal! sua adstantia et vivae vocis suae eloquio. Harum nostrarum authentic! et judicialis sigilli nostri munimine roboratarum vigore et testimonio litterarum mediante.

Datum in 1. regiaque civitate nostra Claudiopolitana die duodecima Julii anno millesimo septingentesimo nonagesimo sexto.

Lectum, correctum et extradatum

per Antonium Horváth de Magyar Zsákod
secretarium gubernialem mp.

(P. H.)

¹⁾ Számtalanszor említették a Sándor-Apor per aktáiban. *Köd*-nek nevezik azt a hegyet és dombhátat, mely Vacсарcs északi határán van.

Kívül: Praesentes litterae retractationales protocollatae sūnt protocollo i. s. 8. Csík Superioris die 24. Sept. 796. per Thomam Balási mp. i. s. 8. Csík Sup. notarium.

Alatta: Praesentes litterae protocollatae sunt die 1. Dec. a. 1796. in possessions Kövesd cottu Albensi Superior! sub confluxu marchali, quod testatum redditur per Josephum Kis de B. Madaras v. notarium.

Még alább: Sándor Zsigmond úr levelei transmissiora Nasukat havassa felett in fr. 18.

Alatta: A. 1810. dec. 4. Junii exhibitae coram facie sedis in possessions *Szt, Katolna*.

(Eredetije kiterjesztett nagy íven keresztbe írva, kettős lapon, a gubernium nagy pecsétjével. Sándor János levelesládájában.)

8. A Sándor-család leszármazása 1806-ból.

Deductio genealógia#familiae Sándor ab anno 888.

Stipes *Sándor Ipidito* Geyza Toxus főkapitány fiának itélőmestere volt hadakban; ez pogány lévén megkereszteltetett Géza első magyar király idejében 898 esztendőben; ennek felesége Anna Felicita Ország de Gibárd; ezen Sándor Ipulito 130 esztendőskorában múlt ki e világból.

Maradéki maradtanak *Upor Sándor*. Ennek felesége Rebeka Bosznyák.

Ettől származott *Sándor István*; felesége Zoltán Kata, ki is szent István követje volt a római hetedik pápához (!) ki által is küldetett angyali jelentésből egy korona, hogy azon koronával megkoronáztassék 989 esztendőben.

Sándor Istvánnak fiai Sándor Péter és Gáspár. Péter pogánynya lett 1047 esztendőben, *Gáspár* a Dunán túl telepedett meg, és 1059 esztendőben első Béla hatodik magyar királytól a Lengyel országi királyhoz követül küldetett Magyarország részéről.

Sándor Gáspárnak felesége Magyar Victoria; ettől származtak Sándor László és István.

Sándor Lászlónak felesége Losonczi Erzsébet; ettől származott *Sándor Mihály*. Ennek felesége Catharina Német; ettől származtak Sándor István és Albert, leánya Marina és Apollónia, kik is mindketten apáczák lettek.

Sándor Albert bosnyai titulás püspök volt.

Sándor Istvánnak felesége Mechiada D Ivo lengyel leány volt; ettől származtak Sándor László és Sámuel.

Sándor Lászlónak felesége Kamuthi Anna; ettől származtak Sándor János, Gergely Gáspár, Susanna, Borbára. János és Gergely sine semine deficiáltak.

Sándor Gáspár első Béla király idejében pogánya lett a több magyarokkal együtt, kiket is ugyan Béla király fegyverrel keresztényekké tett 1059 esztendőben. *Sándor Gáspár*nak felesége *Tholdi Anna*; ettől származott fia *Sándor István*, ennek felesége *Szilvási Erzsébet*; ettől származott *Sándor János*, *József*, *Klára*, *Kata*, *Anna*. Ennek idejében a tatárok laktak két esztendeig Erdély és Magyarországon, úgy mint 1203 esztendőben és midőn majd utolsó pusztulásra jutottak volna, fiaival és leányaival recipiálta magát Lengyelországban és ott meg is balázott.

*Sándor János*nak felesége *Kálnoki Kata*. Ennek gyermekei *Ferencz*, *Mihály*, *Péter*, leányai *Rebeka*, *Ágnes*, *RacheL Ezen Sándor János* ezeres főkapitánya volt a Lengyelország királyának. *Mihály* infulatus abbas Borsmonostrai.

Sándor Péternek felesége *Donáth Sofia*. Fia *Sándor János*.

Sándor János, *Hunyadi János*nak főkomornyikja lévén Magyarországra megházasodott, *Barkóczi Máriával*.

Sándor Péternek *Donáth Sofiától* leányai *Kata*, *Anna*, *Borbára*, *Magdolna*, *Judith*, *Sofia*, *Susanna*, *Sára*.

Sándor Jánosnak fiai *Barkóczi Máriától* *Mihály* és *János*.

Mihály Csík Gyergyó Kászon főkapitánya volt, ki is elvezett a *Kenyénymezején*, midőn *Báthori István* és *Kénosi (így!) Pál* a törökökkel harczoltak volna és temettetett a szászvárosi templomba.

Sándor Jánosnak felesége *Bassa Anna*, ki is csakhamar meghalálózván, második felesége *Hadnagy Krisztina*; ettől fia *Sándor István*, leánya *Anna*, kit is vett volt feleségül *Delnei Incze János*, és első gyermekágyban megholt; második leánya *Anna*, ezt vette volt *Gyulai István* a *Tisza* mellett.

Sándor Istvánnak felesége *Ugrón Kata*. Ezen *Sándor István* volt *Fel-Csíkszéknek* első királybírája. Mind eddig *Udvarhely* székre jártak ki törvénykezni. De ezután *Csik-Rákoston* folyt a törvényes szék. Fiai *Mihály*, *Pál*, *Menyhárt*, és *Lőrincz*, leányai *Judith* és *Kata*.

Sándor Mihálynak felesége *Gálfalvi Erzsébet*; ettől edgyetlen egy *sánta leány* maradott, kit is vett feleségül *Incze*

Gáspár, kire is a szent-mihályi jószágnak harmad része deveniált, fiú-leány lévén.

Sándor Menyhártnak felesége Domokos Borbára; ennek fia Sándor István.

Sándor Istvánnak felesége Apor Anna; ennek fiai Sándor Péter és Mihály. Ez egy franciscanus barátot megölt volt Borsova mellett, hogy véle házártskodott útjában, melyért is Rómába kellett menni és onnét megjövé, esztendeig raboskodott Görgény várában. Leányi Borbára, Anna. Borbarát vette feleségül Gávai István, Annát Matskási Ferencz. Ezek Suki Klárától valók voltak és fia Sándor István.

Sándor Istvánnak felesége Lázár Erzsébeth; ettől fia Sándor, Péter, leányai Drusiána, Magdolna.

Sándor Péternek felesége Nemes Borbára. Ezen Sándor Péter Portára járván a török császárhoz követségben, midőn vizajött volna, Brassóban meghalázott. Ennek fiai Sándor Mihály és János.

Sándor Mihálynak felesége Gurzo Anna. Ennek fia Mihály, lánya Borbára, kit is vett volt feleségül Mihálcz Miklós.

Sándor Jánosnak felesége Angyalosi Erzsébet. Ezen Sándor János Csík Gyergyó Kászon székeknek vicekapitánya volt, Szent Mihály, Sz. Domokos, Sz. Tamás, Jenőfalva, Karczfalva, és Dánfalva örökös főhadnagya. Fiai Sándor Pál, ki sine semine deficiált, István és Péter. Leányai: Klára kit is vett feleségül Imet Moyses; Susánna, ezt vette feleségül Bíró Sándor.

Sándor Mihálynak leányai Sándor Judith és Anna. Judithot vette feleségül, Apor András, Annát Békés János.

Sándor Mihálynak felesége Mikó Judith, ugyan leánya Sándor Anna, kit is vett volt feleségül Keresztúri Miklós, ki is sine semine deficiált, Sándor Mihály volt királybíró 25 esztendeig Csíkban.

Sándor Istvánnak felesége Imets Borbála; leányai Ágnes és Kata. Ágnest vette feleségül Kun Mátyás, Katát Bialis János. Ezen Sándor István Fel-Csíkszéknek volt vicekirálybírája 20 esztendeig.

Sándor Péternek felesége Székely Juliána, kinek is gyermekei: Ferencz a ki is világi pap lett, János a Seraficus

szent Ferenc minorita conventualis néven nevezendő szerzetben ment papságra; Sándor Péter, Pál, Mihály, Gáspár; leányai Erzsébet, Klára és Susánna. Sándor Erzsébet ment Boér Antalhoz, Klára még két esztendő korába megholt, Susánnát vette feleségül *Szabó Gábor*.

Sándor Pálnak felesége Szeredai Ágnes. Ettől származtak fiai és leányai, ezek úgy mint János, Pál, Juliána, Anna, Mihály, Ignácz, Péter, Ferenc. Sándor Juliána ment férjhez Csopei Lászlóhoz *) Anna pedig Tibád Ferenczhez.

Sándor Péternek felesége Rácz Kata; ettől származott egy leánya Therésia, kit vett feleségül Boros Elek, és egy fia Sándor Antal.

Sándor János legény korába megholt, mint katona.

Sándor Pálnak felesége Szimatits Therésia, ettől születtek János, László és Ignácz fiai, és Mária leánya.

Sándor Mihálynak felesége Halmágyi Erzsébeth, kinek gyermekei István és József fiai, kik kisdéd korukban meghaláloztak, és Ágnes leánya.

Sándor Ignácznak felesége Dindár Josefa; ennek fia *József* és leánya Borbára, kikkel özvegységre maradt. Sándor Péter és Ferencz mind ifiú legények megholtak.

Sándor Mihálynak, a Sándor Péter fiának felesége Gáborfi Anna; ettől születettek *Gergely* és *Sigmond* fiai és leánya Anna, kikkel özvegységre maradt. Annát vette feleségül Czöbel József.

Sándor Gergelynek felesége Béli Klára, kinek gyermekei N. N.

Sándor Gáspárnak, a Sándor Péter fiának felesége Török Rosália, kinek fiai Ferencz és László, leányai Juliána, Anna, s Josefa, kikkel özvegységre maradt.²⁾

Sándor László a Sándor Gáspár fiának felesége Décsey Kata, kinek fia Samu; leányai Ágnes, Póli, Lila és Véri.

Sándor Samu a Sándor László fiának felesége Böthy Anna, kinek fiai Imre, Géza, János és Samu.

¹⁾ NB. Eddig megvan külön is, Faso. 13. 8. sz. jelzéssel a XVIII. az. végéről (u. ott, mint lent).

²⁾ NB. Eddig a múlt század elejéről, innen legújabb pótlás.

Sándor Imre a Sándor János fiának felesége Csík-mádéfalvi Istvánfi Magda, kinek fiai Pál és Imre, leánya Róza:

Kívül: A Csík szt.mihályi Sándor familiának fiú ágon való leszármazásának deductiója, melyet Sándor Pálig, a kinek felesége volt Szeredai Anna (helyesen Ágnes!) régibbecske írásból, azon alól utána írt újabb kézírásból, maga felesége Sándor Josefa jussaira való ügyelhetés végett leírt, szt. Iván havának 17 napján 1806 esztendőben.

Etfalvai Halmágyi István mpr.

Jegyzés: A fennemlített írást nyerte Sándor Juliánná aszszonytól néhai Csopei László úr özvegyétől, fasc. 13. 8. sz.

(Eredetije 1806-ból Halmágyi írása, legújabb pótlással. Sándor Imre tulajdonában. Sándor János birtokában is van egy hasonló »Deductio« a múlt század elejéről, a végén eltérésekkel.)

III.

LEVELEK
A SZÉKELY KRÓNIKÁRÓL.

III.

Levelek a székely krónikáról

Megjegyzés,

Az alább közölt levelek egy vagy más tekintetben világot vetnek a Csíki székely krónikára.

Farkas Nép. János csíksomlai pap levelei Aranka György-höz csíki történelmi adatokról, régiségekről s az Erdélyi Nyelv-mívelő Társaság ottani tagjairól, munkálkodásairól szólnak. Egyik levél (az 1796. nov. 20-iki) egyenesen a *Csíki krónikáról* tudósít, melyet Farkas Nép. János e levél mellett másolatban megküld Arankának. Egy másik levélben (1796 decz. 15.) a Sándor-pohárról tudósít.

Erről szól *Sándor Ignác* (13. sz.) levele is Arankához (1798. ápr. 16-áról, Taploczáról).

Sándor Zsigmond három levele közül egyik (1804 júl. 27 J a Sándor és Apor család »tatar per<-ének rövid történetét mondja el, a mely kinyomatva informatióul szolgált a bíráknak; a másik, a melylyel ő ezt az információt *Sándor Antalnak* Kolozsvárról (1804 júl. 27-én) megküldötte Csík-Szent-Mihályra, világot vet az ő izgága természetére és rokonaihoz való viszonyára. A harmadik levél, *gróf Bánffy György* fő kormányzóhoz, egy ellene indított perrel szól s kifakadásokat tartalmaz rokonai ellen. Nevezetes a hátszegzet a levélen, mely arra enged következtetni, hogy Sándor Zsigmond e levélre elfogott.

Gr. Bethlen János (1809 nov. 9.) levele Arankához ismét a székely krónika egyik kéziratáról szól.

Az Aranka gyűjteményében meg is van az a Becze-féle példány, a melyről ez a levél emlékezik.

Mindezek a levelek tehát egy vagy más szempontból érdekes adalékokat nyújtanak a kérdés megvilágítására.

A levelek nagyrésze Aranka leveleivel az Endes-család csíkszentmártoni leveles ládjába' került s onnan Endes Miklós révén sogórához, Sándor Imréhez és hozzám.

Sz. L.

10. Farkas Nepomuk János Aranka Györgynek csíki régisetgről
és történeti emlékekről,

Somlyó, 18 Septembris, 1796.

Méltóságos Úr, nékem különös drága jó
Méltóságos Uram!

Hozzám ezen folyó Sz.-Mihály havának 8-ikán M. Vásárhelyről bocsájtani nem sajnállott, régen óhajtott nagyérdemű kegyes levelét a Méltóságos Urnak, ugyan a most említett holnapnak 15-ikén örömmel tisztelnem volt szerencsém, melyből hogy csekély két rendbéli leveleim a Méltóságos Úrnak szerencsésen kezére jutottak, tetézte örömemet. Most a kijedezett kérdésekre egyenes feleleteimet tennem kívántatóképpen sem a rövid üdő, *sem a dolgoknak még tökéletes valóságára nem hozhatása* nem engedik, a melyek pedig nyilvánosok és mindennapi tapasztalásokból tudatnak, az hiteles hagyományok is azt bizonyítják, imé azokat hitelesen letészem.

1. Vadnak még a nagyboldogasszonyi régi jedczőkönybe több olyas jedczések is, melyek megérdemlik a világosságra való kibocsátást, melyeket főtiszt, kánonok *Németi Josef* úr, ottan lakó plébánus által, minden egyéb ottan találtatókkal könnyen megszerezhetek, bizonyítása mellett.

2. Hogy 50 esztendeig, míg átok alatt voltak a sz.-domokosiak, semmi őszgabonájuk határokön nem termett, azt hiteles hagyományból mindnyájan erősítik magok. Úgy azt is:

3. Lehet ma is tapasztalni aztot, hogy pénteken, szombaton közülök sokan tejest, vajast nem esznek, oly okból, mivel attól még kiátkoztatásokkor fel voltak tiltva a nagy cardinális Báthori megölettetéséért etc. etc.

4. A mádэфalvi veszedelmet körülállásaival, a miképpen a Méltóságos Úr parancsolja, megírni gondom leszen.

5. A mint Molnár János volt jezsuita Magyar Könyv Ház nevezetű kiadott könyvének (mely jött ki Posonba 1783) 3-ik részébe néhai tiszt. Zöld Péter úr oda béiktatott levélből írja 181-dik könyve szerint föl. 414 kiadta, bővségesen megérthetni, honnan vették a moldovai magyarok a *csángó* nevet. Hogy pedig Lobnak neveztetik mostani lakások helye, nem egyéb okból esett, hanem azon hely, az hol megtelepedtek, egy hosszú teres völgy, melyen a Gyimesi passusra lemegy az út és ennek közepébe foly a Tatros vize, ki is nem meszsze veszi eredetét a teres azon völgy fejjéből.

6. A 7 ik Augustusba küldött levelem szerint a nálam maradt A. B. C. leveleket is ezen bízott alkalmatossággal küldöm, kérvén alázatosan most is azoknak üdövel lehető bizonyos visszaküldéseket, több egyéb famíliát illető levelek közé tételek okáért.

7. A csíki klastromba lévő krónikás könyvet¹⁾ a ki szorgalmatosan megvizsgálja és abból olyas világosságot érdemlő dolgokat hívségesen kijegyessen, találtam egy becsületes conventbéli szerzetes emberre, kinek szerzetesi neve *Bonavita Balás*, az idén rhetorikát tanított s most is jövendőre arra meghagyatott. Ez, a mint tapasztaltam, igen szorgalmatos, tanolt ember, nagyon szereti az efféle szép ritkaságokat, régiségeket egybeszedni s vadnak most is kezénél, melyeknek közrebocsátását kikérvén tőle, nem csak megírta, de sőt többeknek megszerzésit is fogadta; nem is oly ember, a ki fogadásának ne állana.

A mádэфalvi veszedelem jelentő esztendőt csak egy szóból nála feltaláltam gonographicumba (!), im ez: SICVLICI-DIVM. ²⁾ Rendes feltalálás.

Jó lesz ennek írni is és ösztönt adni, ha a Méltóságos Ur érkezhetik, mivel fiatal ember a rendes dicsiretbe, úgy tapasztalom, nagyon gyönyörködik és nekünk talám alattomba való titkokot is magok közül kijelenti.

Majd a sz.-miklósi templom oldalán volt scityiai betűkel Írott írás után is igyekezem.

¹⁾ Valószínűleg Losteiner Lénárd históriáját érti.

²⁾ A mádэфalvi székely öldöklés chronosticonja, melynek betűiből (római számjegyeknek véve) ki jó az évszám: 1764.

Rólam való szíves emlékezetű azomba alázatosan hálálván, abban ezután is engem megtartani, midőn hathatósan kikérem, maradtam

A Méltóságos Úrnák
 érdemetlen szolgálója
P. Nepom. Farkas m. p.

P. S. Néhai fejedelem Rákótzai Ferencz hadi articulusat adtam volt által szegény Kováts úr etsémnek és ő méltóságos gubernátor úr ő excellentiájának, a ki nagy kedvességgel vette; igen szépek, helyesek, jó volna kibocsátani.

(Eredetije Sándor Imrénél, az Endes-féle Aranka-levelek közt.)

11. Farkas Nép. János levele Aranka Györgyhöz, melylyel a csiki székelly krónikát neki megküldi.

Somlyó, 20. Novembris. 1796.

Kedves Drága jó Méltóságos Uram!

Engemet a bölcs és tudós társaságnak sz. és igen hasznos célja szerint, a közjóknak előmozdítására felélesztő kegyességgel teljes hozzám Octóbernek 5-dikén bocsájtani méltóztatott levelét a Méltóságos Úrnak, az A. B. C. alatt lévőekkel és pecsét alatt két meghívó érdemes levelekkel együtt, ugyanazon holnap végivel örömmel vennem volt szerencsém, által* adtam a meghívó leveleket kinek kinek, remélem köszönettel téendő válaszokat nem késleltetik, annál inkább szorgalmatosságra ösztönt ezután nem várnak, kivált *professor Blási*, a ki az egész székelly katonaság felállítását házi jedzőkönyvökből minden környülállásaival (mely nem keveset foglal magában) már is írja s több egyéb eddig alattomban maradt szép dolgokat jedzeget, én pedig bizatója, sürgetője lenni nem szünöm, tapasztalván, hogy a kápa sem utálja a dicsőséget és dicséretet. Azomba:

Küldöm én is (egy becsületes katonától kaphattam) a reguláméntumot 2 darabba, elhanyotlott jó anyáknak Mária Theresiának egy 1763-dikba 8-dik Octobris folyó magyar nyel-

vüнкön, más deákul 1764-ben 24 Mártii ide küldött parancsolatjait; az első kézírásban, a más nyomtatásban lévén. A mi pedig még szegény etsém Kováts Dániel úrról szükségeseк, im ezek:

1. A diaetára jártán kívül haza szállása után semmi provinciális szolgálatot nem vállalt, ámbár kétszer is kászonszéki királybíróságra az egész széktől választatott.

2. Született volt 1736. 14. Januáriusba.

3. Volt nemző atyja¹⁾ néhai *Kováts Tamás* úr, míg élt kászonszéki v. királybíró, igen tanolt és tudós ember; szülő anyja *Sylvester Katalin*. A *Bánkfalvi Kováts* nemes famíliával connexiója nem volt. Testvére pedig Dániel etsémnek (kire egyedül szállottak elmaradott javai) csak egy s több nem is volt, ez az udvarhelyi seminarium regense volt, jesuita Kováts Josef.

Kár (s annál nagyobb lenne, ha meg nem kerülne) hogy a tölem néhai szegény etsémnek általadott hajdoni fejedelmünk Rákótzii Ferencznek hadi törvényei elháromlottak volna, de a mint nékem maga mondotta, azokat méltóságos gubernátor urunk ő excellentiájának adta által, és így könnyű a megkerítése.

Most történetből akadtam palatínus *Ezterházi* 11 kinyomatott leveleire, melyeket ugyan fejedelem Rákóczinak írt volt és inti hathatósan azokban, hogy megszűnnék a nemzetben vérontást okozó zenebonálkodástól; már leírásra kinyertem s remélem így kezembe jő.

A Kászonszék résziről valókot is, reménség táplál, ha későbbre is, csak megkeritem. Nehéz ezektől a goromba együgyűektől valamit, a magok javokra s hasznokra szolgálók közül is olyast kivájni.

A hitelesebb megvizsgálására magam a nagyboldogasszonyi toronyba felmentem és a nagyobbik harangon találtam ezen, három sorú deák betűkkel, azon nyelven való írást: *Glória in excelsis Deo et in terra pax hominibus bonae voluntatis. Hoc opus fecit in memóriám egregius dominus Wolfgangus Lázár et egregius dominus Franciscus ac Joannes Geréb, ac universae possessionis Nagyboldog Asszony*

¹⁾ A meggyilkolt Kovács Dánielnek.

incolae. Me fusit Mauritius Haczenbergensis in honorem Christi salvatoris anno 1597 pro perpetua memoria.

A másik harangon találtak írás, de inkább arabs, mint gotthus (mivel nem is lehet különböztetni, s olvasni a betűknek az öntéskor esett szerte dőledezések és azután vésővel való igazítások miatt), melyben valamint nékem arról elégedendő jó megvizsgálás nélkül adatott fel, úgy én is a tudósításban hibáztam. Ez az az régi harang igaz, vasfülekkel nagyon felfoglalva, már 2 oldala rég bekupásodván az ütőtől, a más ép oldalára fordították, de ez is már igen vásott. A mint nyomozhattam, deák nyelven ez az egy rend körüli való írása:

Posita sum plebem convocare anno milesimo *terzio*.

NB. Valamicsodás munka és írás nagyon ezen harangon, épen oly írással hasonlóknak találtam a rákosi második harangot és a sz. Mihályit, innen egy kéz munkájának itiltem, mivel ezen falukban a templomok is egy kőműves rakásának méltán mondattathatnak kövökről, meszekről, rakásokról.

A mely küszöbköre volt írva az 888 esztendő, azt a kőművesek, míglen püspök úr ő excellentiáját kérésre a nagybaldogasszonyi plébanus *Németi* kánonok úr, vigyázatlanok lévén a kőművesek (mivel most a templomnak 2 oldalát künnebb vétette) a kőfalba rakták. Nagy kár, de magának leírta volt és ilyen forma 4.88R.

Vagyon egy kő a csíki klastrom lábas czélla(!) nevezetű ajtó mellett: C. C. C. 1002.

De ezt is az együgyűek bémeszelték volt. Magyarázzák ezen betűket sokan különbéleképen: Conventus Conventualium Csikiensium; de itt a Minoriták hogy laktak volna valaha, semmi nyoma nincs. Mások helyesebben Conventus Carmelitarum Csikiensium; de nékem e sem tetszik, mivel azon időben még Erdélyben, kivált Csíkban convent nem hallatott. Már tehát valóságos magyarázatára nem találhatok.

Vagyon Sz. Mihályon az oltárhoz közeli egy írás ilyen: Anno 1694 rapti sunt ex pago Sz. Mihály per Tartaros 500. Raptus est et pastor Ferrarius.

NB. Ezt a papot a régi jedzések páter Vas Jánosnak írják.

A mi Gyergyóban találtak, azt már a méltóságos

főtiszt urunk, *Bíró Gábor* úr, a mint nékem monda, elküldötte a méltóságos úr kezéhez, de nem is igen lehet ott régiségeket nyomozni, kivált a templomok körül, mivel azok az egy újfalvin kívül vagy nem régiben megújítottak, vagy éppen újak.

A *P. Zöld* élete leírásáról testvéreivel tit. *Zöld János* felcsiki v. királybíró úrral szólottam; ígérte, nem tudom mit nyerek az ígéretből.

A mély régi hagyományos levelekből írás most nem régen kezemre okádott a méltóságos főtiszt úr által, székegy nemzetiünknek eredetire, díszes viselt dolgaira, vitézségire, szokásaira, sok úri familiák lejövesire s bizonyítására, Csángók ismeretére s több eddig por alatt ismeretlenül hevert nagy dolgok fél fedezésire, megbecsülhetetlen kincset érne, mélynek tulajdona valóságos oklevele ma is megvagyon, de a nemzeti hajdoni áldozattéire szolgált szerecsendióból való pohár is, mélynek ragadozása által imitt-amott való létéle valaha sok vért ontatott eleinkkel. ime én eztet közlöm igaz másába a méltóságos úrral és a nemes tudós társasággal, maid megválik, mit szól erre az ebegő Gottingai, effélékben éppen semmi tudománya Schlotzer professor. Sok az ideje, hogy nyomoztam ezt a drága régi írást, míg most az úr Isten annak hitese mását kezembe rendelé, vallom, méltó örök emlékezetre; jó tágas írással 6 egész árkust befogván, igyekeztem még is magam írni.

A jó csiki túró készítéséről ily módot vettem kánonok *Németi* úrtól, a ki a mint mondja, tanolta egy híres öreg bácstól s maga megpróbálta.

Ezen túrot az itt való bacsók vagy gyapjú alól, a mint ők nevezik, a meddig még tavasszal a juhokat meg nem nyírik, vagy őszszel Sz. Mihály nap tájban szokták így készíteni:

Az új sajtot, vagy is kurított, midőn savója jól ki szivárgott, a pinczében egy száraz polczra kell tenni és ott 3 hétig érésre, penészésig meghadni, ez eltelvén, a felső bőritől, vagyis héjától szépen megtisztítani, darabokra metélvén túróját kevés sóval, mint a tésztát, jól megdagasztani és úgy jó kemény gyúrással a désába tenni.

A fenyő-, vagyis kászu-túró készítése pedig ez:

A fenyő fiatalnak héját kereken kell levenni, midőn a fa

már mezgés és lejön a héja, ezt, vékony varró hársat készítvén előre, meleg savóban jól meg kell főzni, megfőzvé a fenyő kérek, a külső felit meg kell tisztítani, de a belsőt nem, azután a minémű kereksege vagyon a fenyő kásznak, egybevarrva hárssal, akkora kerek feneket kell néki metszeni ugyan savóba főtt kérékből és reá varrani viszont hárssal, midőn mind, valamennyit tölteni akar az ember, elkészült így, legalább 7—8 nap alatt savójától kitisztult és száradt jó új kuritto sajtnak a belsőt vévén, savát illendőképpen megadván, meg kell jól dagasztani (ha pedig köménymaggal elegyíteni tetszik, azzal meghinteni szükség és közibe gyúrni) és úgy a kászukba tölteni, mikor megteltek, hasonló kérékből, mint a fenekit, bé kell varrani és készen lesz.

A *szarvas, vagyis úri gomba* tenyészik Csíkba, nevezetesen 3 faluk egybefolyó határain (de a sz. domokosin is gyakran találatik) nagyboldogasszonyin, a sz. mihályin és vacsáresin, terem a földmoha között s ritka, midőn vagy egy kinő, keresik itt lábtapodásokkal a gombászok, tudván ezek inkább a termésinek helyit. Szokott Julius középítői fogva Augusztus végiig teremni, ha száraz üdő nem jár, ha pedig a szárazság miatt akkor nem terem, szokott Novemberben is, Decemberbe teremni, ha az üdő megengedi s kellemetes lesz.

Tapasztalja-é édes drága Méltóságos Uram, hogy az előmbe adott leczkéimből jó darabot elmondottam, a többiekre is lesz gondom, de megvallom, sok nyomorúságom, szűkölködésem s még egyéb is hátráltatott.

Igen jönnek s hasznosnak itilném, ha a méltóságos főtiszt urunk a nemes Tudós Társaságba meghívattatnék, a mint észre veddegettem szavaiból, örömet s háládatosan fogadná. En pedig tapasztalt drága kegyességiben magamot s méltatlan sorsomat ajálván, maradtam holtomig

A Méltóságos Úrnak

egy igaz szívet viselő szolgálja

P, Farkas m. p.

NB. Ha úgy ejthetnék (s talám egy igen jó májú úri ember lévén a parajdi kamara ispány, *Sommer Josef*, meg is nyernék) hogy a minden héten M. Vásárhelyre Parajdról menő lovas legény leveleinket s egyebeket elvinné, hozná, Gyergyóba

beküldvén a kamara ispány úr a batallions commendans Suhard kapitány úrhoz, onnan az ordinántz hozzám hozná.

Oldalt. P. S. Nem tartottam helytelennek a báró Apor Péter epitaphiumát is idezárni, szép gondolatot látván abban.

(Sajátkezű eredetije az Aranka-levelek közt, a csíkszentsimoni Endes-család levelesládájából, Sándor Imrénél.)

*12. Farkas Nepomuk János Aranka Györgynek a csíki székely
krónikáról és más csíki székely történeti emlékekről.
Kelt Somlyón 1796. decz. 15.*

Méltóságos Úr! Kegyes pátrónus Uram!

Isten segedelmével szerencsésen haza érkeztem, jelenthem pedig, hogy a hozzám utasított 4 darab Társaság becses neve alatt küldött könyvek az itten levő társaknak felbontva, zuzólva, roncsolva sok puhatolódásaim után is nehezen jöttek 10 nap múlva kezemre, melyeket azonnal kinek-kinek magam kezére attam; de kivált midőn *Sándor Ignázt* úrnak megvittem volna, igen nagy tisztelettel s köszönettel vette. Kitudtam ezen úrtól világosan, *hői légyen azon általam most jelentett s bemutatott drága régiségnek eredeti írása, mely azon úri embernél lévén eddig, most 100 arany kötés alatt adta által holmi atyjafiának. A nemzeti pohár* tévelygésbe hozatott ugyan, de ennek is úgy útjában eredtem, hogy már az elve* szés veszedelmétől keveset tarthatunk; meg nem szünöm, míg reá nem találok és akkor bizonyos tudósításomat tenni el nem mulatom. Azomba:

Küldötte hozzánk felcsíkszéki v. királybíronk, tiszt. *Zöld János* úr a székely katonaság felállításáról maga akkori jelenlétével tett s bizonyított írását, melyet imé alázatosan felküldeni kívántam.

Még erről a professor *Blási* nem kész maga munkáival sok foglalatosságai miatt, de néki is után állok, hogy hová hamarabb elkészítse s feladja, több érdemes gyűjteményeivel. Papirosbéli szűkölködésit effélékre, mint barát, emlegeti vala, de én (ámbar nálam is e nem bőv, ily szűk szélyi helyen) adtam ezen szükségire elegendőt.

Még a képirói szükséges lefestése a nagyból dogasszony iyrákosi és sz.-mihályi harangokon lévő betűknek hátra lévén, erről parancsolatját a Méltóságos Úrnak elvárom.

Bátorkodtam a méltóságos gyergyó-csomafalvi *Borsos Tamás* obrister úrnak a meghívásig egy könyvet általadni a Társaság nevében, kinél igen szép dolgok találatnak és azoknak közlésit nagyon igrte. Majd másfél esztendeje, hogy ezen nagy vitéz úr balkezén és lábán csaknem gyógyíthatatlan sebet kapván, fizetéssel nyugalomra bocsájtott a Valdek vasas regimentéből; igen buzgó hazafi, most maga házába, Csomafalvába lakik; csuda, hogy egy székely születés, csaknem közemberből a németek között annyira mehetett, eljött már néki az Ersébet keresztje megküldéséről a diplomája is, magam láttam. A gyergyai nagyobb híres, mind jeles régiségekkel bővelkedő jedczőkönyvet Sz. Miklósról, most Gyergyóban járván, professor *Blási* elhozta, melyből a mik olyasok lesznek, hívségesen kiírni gondunk leszén.

A Kászonszék résziről valókra nagyon iparkodom s tettem is új abban azok kezemhez kerülések iránt rendelést egy odavaló fiú szerzetes által. Szeretném tudni, megvallom édes drága Méltóságos Uram ezen nemes Tudós Társaságnak személyes lajstromát, ha aztat velem méltatlanjával közleni méltóztatnék.

Felkéréte tőlem a királyi főigazgató tanács két (egy provincialista, más katona) tiszt urak által néhai etsém *Kováts Dániel* úrnak kezemre jutott minden írásait, oly okból, hogy ha azokból valakit az ő gyilkosai, vagy azok társai közötti kinyomozhatnának; de tudom ezekből semmire se mennek, de igen késő is már.

Sajnálom, hogy mind a két kézen meg kelletik fordulni azoknak, mivel oly jedczései is találatnak azok közt, melyeket a katona szemek eleibe nem örömet adtam volna, melyekben sok erőltetések és törvénységek nyilván megvilágosíttatnak. Maradtam holtomig

Édes drága Méltóságos Uram

örökkös híve, szolgája

P. Farkas t. k.

Somlyó, 15 Decembris 1796.

NB. Édes drága Méltóságos Uram egy pesti, vagy győri kalendáriumot és egy erdélyit, melyben a titulusok s tiszti hivatalok feljegyezve lennének, valahogy küldeni.

(Eredetije Sándor Imrénél, az Endea-féle Aranka-levelek közt.)

18. Sándor Ignác Aranka Györgynek a Sándor-család nemzedékrendéről és a szerecsendió pohárról. Kelt Taploczán 1798 ápr. 16.

Méltóságom Úr, nekem drága Méltóságos Uram!

Hozzám utasítani méltóztatott levelének vételével, legottan írtam méltóságos Burján Mihály kánonok úrnak a *genealogiának* (!) kiirattatása aránt, de több ízben írott sürgető levelemre is csak a minapában kaphattam választ, melyben írja, hogy eleget kerestette, de rá nem találhatnak. En drága Méltóságos Úr, ezer örömmel mindeneket megtennék, annál is inkább, hogy nem annyiban másnak, mind nekünk lenne tisztességünkre. *A szeretsendió pohárra* a szerint vagyon az írás római betűkkel, a mint megvagyon azon írásba, melyet tőlem méltóztatott a méltóságos Ur elvinni, még eztet is a kedves jó ötsémtől kézhez nem kaphattam, de reménlem, Isten rá segít s azonnal a Méltóságos Úrhoz ki fogom küldeni. Melynek alázatos jelentésivel magamat grátiájába ajánlott vagyok

A Méltóságos Úrnak

alázatos szolgája

Sándor Ignác s. k.

Taplocza, 16 dik Apr. 798.

KÜlczim: Ilhistrissimo domino dno Georgio Aranka de Zagon sacrae caesareo regiae et apostolicae Majestatis inclitae Tabulae regiae M. principatus Transsylvaniae judicariae actuali assessori, domino mihi hūmillimé colendissimo

M.Vááarhehni.

Aranka György jegyzete kivid:

Taplocza, 16 Apr. 1798. Sándor Ignác.

A poháron római számmal van 1412 írva.

A genealógiát nem kapják etc.

(Sajátkezű eredetije Sándor Imrénél.)

14. *Sándor Zsigmond összegezése a Sándor—Apor-per keletkezéséről és folyamatáról a csíki és háromszéki zálogos birtokok felett, a bírák informálása végett. Kolozsvárt, 1804. július 27.*

In	causainclytae	familiae	primorum	Sán-
dor	de Csík Sz.	Mihály,	ut actorum,	contra
inclytam	familiám	primorum	Apor	deAltorja,
ut	inctorum,	ratione	bonorumin	possessionibus
inclytae	sedis Siculicalis	K é z d i,	nec non	
inclyti	cottusAlbae	Superioris	adjacentibus,	
utpote:	Feli et All	Torja, Feli	et Alsó	Volalj,
Száráz-Patak,	Peselnek,	Kanta,	Karatna,	titulo
pignoris ob non remissionem bonorum mota.				

Species Faoti.

Minekelőtte nemes Erdélyország a felséges Austriai protectiot implorálta volna, és a tekintetes nemes Statusok a capitulationis diploma mellett felségnek üsmérték, a Fényes Porta, hogy boszszút állhasson, botsátotta a Tatárokat Erdélynek fel-dúlására, oly hatalmas parantsolattya mellett, hogy Erdélynek főnépeit elrabolják; 1694-dik esztendőben Januárus 15-dik tájékán nemes Fell-Csík-székre ki is ütöttek, azon helységre azért, minthogy catholika valláson lévén, a Fényes Porta gyanította leginkább azon székbeli főnépeket lenni az Austriaca protectiót a kik szomjuhozzák ottan feltalálni, mellyért el is rabolták egész Fell-Csík-székét és a többi között rabolatott el néhai Csík-sz.-mihályi tekintetes *Sándor János* uram, nemes Csík, Gyergyó, Kászonyak hadi kapitánynya, Jenőfalva, Karchfalva, Dánfalva, Sz. Mihály, Sz. Thamás és Sz. Domokos örökös utolsó főhadnagya, keserves tatárrabságra vitetvén hadinépével, kinek is elfogása után megtértek a tatárok. Mindezeket bizonyítja pagina Transmissionalium.....¹⁾

¹⁾ A periratokra való eme hivatkozásoknál a lapszámok ki vannak hagyva, ill. nincsenek kitöltve, üres helyek vannak hagyva utána.

Animadversio. Ekképpen Erdélyország a tájban feldulás nélkül maradván, *Sándor Jánosnak* hadi népével rabságra vitele töltötte bé a Fényes Porta torkát Erdély részérói, mivel ennek elrablásával és megfogásával visszatértek: pagina Transmiss

Ennek utánna 1694-ben, Májusnak 18-dik napján kimenvén Szebenben néhai tekintetes alsó-csernátoni Domokos Tamás özvegye: Geréb Kata asszony, hogy vejit *Sándor Jánost* és leányát *Erzsébetet* a tatárok kezéből megválthassa, a satznak kiszerezéséért és folyamodván néhai tekintetes Apor István úrhoz, mint akkori erdélyi thesaurarius úrhoz, nyert is bizonyos summa pénzt vejének kiváltására, mellyért *Sándor István* az elrablott *Sándor Jánosnak* jószágait nemes Kézdi székben felső-torjai kúriáját a *Sándor* nevezetű hegyen s hozzá tartózkodó appertinentiáját, melyek az actioban pag. Transmiss..... kijegyzetnek, zálogban veti, a mint a zálogos contractusban kiláthatni. De ennek utánna comendirozó generális Veterányi ur ő excellentiája feladására a raboknak váltására akkori uralkodó Leopold császár ő Felségétől bizonyos summa pénz applacidáltatott, hogy a nevezetes rabok váltatnának meg azokkal együtt, kiknek szabadulásukhoz reménység volt, pag. Transmisskitetszik.

E mellett két Csík, Gyergyó Kászon székek is bizonyos summa pénzt applacidáltak az elrablottak kiváltására, de maga Apor István ur is, hogy a bécsi udvarnak animadversióját kerülhesse, fogadta a raboknak kiváltását, pag Transmiss. bizonyítja. E felett

Azon említett rendelt pénzek mentek volt kezébe az akkori Thesaurarius urnák, a ki kiadta ugyan a rabok váltására, de azoknak jószágait örökös contractus mellett örökire magának leköteleztette, mely világos pag Transmiss.

Mely az ország eleibe menvén, articulus condáltatott, hogy valakik Apor Istvánnak örökösön leköttettek jószágokat, sine onere redeáljon; mely fenn nevezett actionatumok örökön leköttettek, praetendaltatik is az alperes uraktól s hogy articulus is condáltatott világos pag Transmiss. lévő esz-

tendőben apertazott Secretarius által, e mellett hogy éltek is a Csikiak azon articulussal világos pag..... Transmiss. lévő bizonyításokból.

Fontolóra vévén praedecessoraim örökségnek, nem kevés kárunkkal az alperes uraknál leendő voltát, a zálog summának megkínáltatása után nemes Kézdi szék törvényes széke eleibe idézettek pag Transmiss. és 1797. die 13. Septembris Sz. Katolnán az actioból párt kérések után pár ítéletik, mely világos pag Transmiss. 1800 4-a Decembris a per felvétele elhalasztatik pag Transm. 1800. die 16-a Decembris excipiálnak az alperesek contra processum azon okból, hogy azon jók, melyek 1694. 18-a Maji zálogosítottak, 1698. júniusnak 29-dik napján Fejérváratt megörökösítették. Mely processus ellen tett kifogás ad meritum rejcialtatik, pag. Transm

Ennélfogva list contestálnak, quod jura impignorata sint in haereditates conversa, pag..... Transm.

1801-ben Bőjtelő havának 11-kén ítélet pronuciálnak, in meritó convincaltatik és a per alá hozott jók quantitásának legitimatioja végett adattatik ki, pag Transm. Az alperesektől revocatio insinuálnak.

1801-ben 25-a Febr. terminus deliberative praefigaltatik revocatio okadásra, pag..... Transm.

1801-ben 12-a Mártii contra jura regni regredeál az alperes contra actorarum post litis contestationem és némely bírák ellen való exceptiokra, tagadván azt is, hogy azon *Sándor Jánosnak* lennének felperesekül maradványa, kinek nyomorúságos rabsága töltötte bé torkát Erdély részéről, de mindezekről amovéaltatik és derekas feleletét megtégye kötelességének imponálnak, pag Transm.

1802. die 16-a Septembris újra a processus ellen tett exceptioja az alpereseknek vitatván, deliberative megállítatik, melytől procuratoris revocatio mellett is a felperes oneraltatik, pag Transm Sine omni fundamento ezek után a felperes revocatio mellett is folytatja és

¹⁾ A névnek üres hely.

Anno 1803. die 3-a Febr. deliberative ezen dolog differáltatik, pag..... Transm.

Anno 1803. die.....¹⁾ a processus ellen tett exceptioja az alperes részre deliberative, minekutánna in meritő lett volna ítélet és a litis contestatio még is a felperes succumbal, pag. Transm....., melyet ezennel reformálni kíván s ezért appelláltatott is az egész per.

Mivel mi felperesekül nyilván megbizonyítottuk, azt zálogon, nem contractus mellett hogy bírják az alperesek, mivel a praetendált örökös contractusban, mint superaedificatumban az 1694-dik beli contractus nem citáltatik, hanem egy 1695-dik beli Vitzében celebrált s praetendált contractus, melyre hogy valaha lépett volna a felperes praedecessora, maga életébe tagadta, mely kitetszik az 1705-dikbéli esztendőben conficiált contractusból, pag.: Transm..... s e mellett az 1695-dikbéli vitzei contractust, mely a dolgot eldölytené (!), mint fundamentoma az 1698-béli contractusnak, az alperesektől nem producáltatik, holott a Tabularis instructio tartja §... hogy szükséges; mi is megkívánjuk, hogy producálják az alperesek.

2- do. Es ha szinte valami örökös contractus lett volna is, abban az esetben is lege rescindáltatott s lege rescissus contractus coram iudice neque rescindibilis neque retractabilis és ebben ezúttal köteles a bíró megítélni, váljon olyan contractus-é, mely a jus impignoratumot megörökösítheti-é vagy sem, mely mint lege rescissus pag Transm a zálog-contractus szeplőt onnat nem szenvedhet, noha az articulum in specie a felett nem producálhatom is, elég az in jure, ha az articulussal való élest megbizonyítom, mely kitetszik pag..... Transm.

3- tio. S hogy zálogon bírják Rápolti ur vállomásából, pag Transm s a mellett az 1694-dikbéli zálogos contractus indigitalja; pag Transm.

Melyre nézve ezen Tatár pert [a nyomtatásban üresen hagyott hely van a bírák czíme beírására. Erre a helyre a

¹⁾ A napnak kitöltetlen hely van hagyva.

Sándor Antalhoz küldött példányban be van írva tintával: *folytathassam költséget adni, hogy a]* mint törvény tévő Ítéző bíró méltóztassék maga ítélő székéből meglátni, fon-
tolóra venni és maga bölts Ítéletit a törvényes mérték ütköze-
tében annyira egyeztetni, hogy keresetünknek sikerét már egy-
szer láthatnék.

Szokott tisztelettel maradván
alázatos szolgája
Sándor Zsigmond.

Imprimatur, Claud. 27. Julii 1804.

Mártonfi m. p.

(Nyomatott példány Sándor Antalnak címzett s írott levéllel a
másik lapon, Minier Lajos adományából Csík-Szent-Mihályon, nálam.)

*15. Sándor Zsigmond levele Sándor Antalnak; az Apor-perről nyomatásban (Claud. 27. Julii 1804. kelettel) kiadott * Species facti* hátsó levelén írva.*

Tekéntetes Úr és Mlgos Asszony!

Kedves Atyámfiái!

Az Aporokkal való causánk miben áll, innét kilát-
hatni; mitsoda nyughatatlanságokat okoznak nékem mégis, azon
dolgaikat nem reméltem volna, melyek különös szemre-
hányást és méltó feddést érdemelnek inkább, hogy sem közön-
séges dolgait, pereit Famíliánknak igazításba ügyeljem; azon
kiljel is a lévén célja a vidékieknek, hogy ha engemet eltávoztat-
tatnának ezen vidékből, a több atyám fiain erőt inkább vehet-
nek; azért mindezeket értésére kívántam az Urnak és Mlgs
Asszonynak adni oly hozzáttétellel, hogy abban az esetben, ha
még ezen atyafiságos különös intésem mellett illendőbben
magát az Úr viselni [nem] fogja s továbbá is factiokat ellenem
kigondolni és [má]sokat töllem idegeníteni, velem perlekedni,
másokat is arra fellázasztani meg nem szűnik: minden további
megkiméllés nélkül szorosabban és érzékenyebb módokkal is
az illendőségre és csendességre hozattatni el nem mulatom;

de reméllem adja is Isten megtérését, hogy az illetlen és sok közönséges nyughatatlanságomra buzdító cselekedetei az Úrnak tudtomra lévén, ezentúl eltávoztatni kötelesek lesznek: a ki is atyafiságos szívességgel maradtam

Tekén tetes Úrnak és Mlgos Asszonynak

szomorú szolgáljok s attyokfia.

Sándor 'Sigmond mpria.

Külczim: Csík Sz. Mihályi Sándor Antal úrnak és méltóságos Péchyujfalvi Péchy Mária asszonynak atyafiságos szeretettel.

Sz. Mihály.

(Eredetije Minier Lajos csík-szt.-mihályi földbirtokos adományából, nálam.)

16. Sándor Zsigmond folyamodványa gr. Bánffy György gubernátorhoz, a kegyetlenkedés miatt ellene indított per ügyében. Gstk-Szent-Mihály, 1804=, nov. 9.

Excellme Domine Gubernátor Régié

Domine Domine gratiosissime!

A *Sándor Mihály* uram feladására méltóztatott volt a felséges kir. gubernium 2902. sz. a. még az elmúlt esztendőben fiscalis kereset alá rendelni. En sok sürgetésem után csak ugyan absolváltattam, mely iránt, hogy mikép történt, a felséges kir. guberniumhoz, azon *ratione saevitiei* mozdíttatott fiscalis pert, cum tuta sua serie felküldöttem. Reméltem a flges kir. guberniumtól is azt s reméllem most is Excellentziád után azt, hogy ad meritum menyen (!) a dolog, hadd feleltetnék idegen investigator urakkal, melyre figyelmetességét instálom Excellentziádnak, hadd teríthessem egyszer magam sok ártatlanságaimot s ok nélkül való üldözéseim kitől s mitsoda embertől s mi mián erettek(!) Excellentziátok eleibe, noha már nyugodalmam mint csak inkább vagyon, mivel *Péchy* oberslaintinand, mind közői való sógorom, halálos ellenségem lévén, a ns Regementtől is eltétetett pensioiba és még a papok közüi is páter *Sándor Lajost* óhajtánám eltétetni, mivel ez a két

ember volt izgága ellenem, qui in reliquo humillimo venerationis cultu persisto.

Excellentiae Vestrae
9, Nov. 1804. St.-Mihály.

humillimus servus
Zsigmundus (!) Sándor ni. p.

Külső' cím: Excellentissimo domino dno *Georgio* e comitibus *Bánffy I.* baroni de Losontz S. C. R. A. Mattié camerario, ordinis sancti Stephani m. crucis equiti, status consiliario intimo, neonon gubernátor! régió m. principatus Tranniae et domino domino gratiosissimo. Claudiopoli.

Fellete bélyegnyomás: N. Cronstadt.

A levélboríték hátlapján ez áll: Den Herrn Edelman *Sigmund Sándor* zu arretiren.

(Eredetije a gr. Bánffy levéltárban az Érd. Múzeum-Egylet könyvtárában. *Hétágú* koronás pecséttel lezárva, melynek czimerpaizsa 4 mezőre van osztva s benne a jobb felső és bal alsó mezőben kivont kardot törökfővel tartó kar, kettős kereszttel és csillaggal s az ellenkező mezőkben felröppenő darumadár, lábán levéllel. A Sándor-család czimere.)

17. Gr. Bethlen János Aranka Györgynek, a székely krónika és a székelyek eredetéről szóló kéziratok felől. Kelt Árokalján, 1809 november 9-én.

Méltóságos tabulae regiae assessor úr!

Kedves jó Méltóságos Uram!

A Méltóságos Úrnak hozzám küldött levelit, melyben tudakozódik tőlem valami 1250-ben (!) a *székelyek eredetéről írt manuscriptumróX*, szokott tisztelettel vettem, és arra, ámbár későcskén, válaszolni kívánok. Nékem, mint egy álom, úgy jut eszembe, hogy udvarhelyvármegyei viceispány koromba lévén egy csíki fi *Betze Gábor* nevű író-deákom, azt beszéltették róla, hogy nála, vagy a plébánus atyjafiánál volna valami régi manuscriptum a székelyek eredetiről, de én azon manuscriptumat soha nem láttam és igazán megvallom, hogy arra nem is ügyeltem, mert a székelyek eredetiről szóló manuscriptumok-

ról semmit nem tartok, mivel tudom, hogy coetaneum manuscriptumok nincsenek s ha volnának is, azokat ki tudná elolvasni, ha pedig ezután való időbeli betűkkel íratattak, már nem authenticumok. A székelyek viselt dolgairól lehet, hogy található benne valamit a méltóságos úr; én úgy tudom, hogy azon Betze Gábor alsó Csíkból, Szentkirályról való volt, él-é, vagy megholt, nem tudhatom, puhatolódtam is felőle és épen az okozta, hogy későre maradt a válaszom, de róla semmit nem hallhattam; ha él, eddég megtelepedett gazdaembernek kell lennie; ha a Méltóságos Úr felkerestetheti, tőle jobban végire járhat, én pedig többel nem szolgálhatok, ki szokott tisztelem mellett állandóul maradtam

A Méltóságos Úrnak

alázatos szolgája, barátja

Bethlen János m. p.

Arokalja, 9-a Novembris, 1809.

Külczim: Méltóságos Aranka György úrnak, az erdélyi magyar törvényes királyi tábla egyik rendszerént való Lírájának, jó méltóságos uramnak, szokott tisztelettel. — M. Vásárhely.

Kívül Aranka feljegyzése:

N. B. 1. Betze Gábor All Csíkból Sz. Királyról volt íródeákja g. Bethlen János úrnak udvarhelyi v. ispányságába.

2. Van egy pap, plébánus testvére is.

(Eredetije Sándor Imrénél az Endes-féle Aranka-levelek közt.)

IV.

**LEVELEK
A
„RABONBÁNOK“ POHARÁRÓL.**

IV.

Levelek a „rabonbánok“ poharáról.

Megjegyzés.

A Csíki székely krónikában sokat emlegetett szerencsió {kókuszdió} pohárnak (melyet a krónika megtett a rabonbánok áldozópoharának) megvilágítására szolgálnak az alább közlendő levelek.

Kitűnik ezekből, hogy még a XVIII. század derekán s végén sem volt meg a Sándor-családban az a hagyomány, hogy ez a serleg valami kegyeletes emlékü nemzeti kincs lenne, csak mint családi ereklyét emlegetik. Mint ilyen szállott nemzedékről nemzedékre, míg nem Sándor Zsigmond ravasz fondorlattal (mint ma az ügyvédek mondanák) kézre kerítvén, elő nem léptette a rabonbánok és őspogány székelyek áldozati serlegévé.

Értekezésemben (»A székelyek áldozó pohara«: 57 — 72 11.) kimutattam, hogy a Csíki székely krónika és a Sándorok u. n. rabonbán-pohara szoros összefüggésben állanak egymással; az egész krónikán végigvonul a kókuszdió pohár viszontagságos története, »melynek ragadozása által imitt-amott való létele valaha sok vért ontatott eleinkkel« (Írja p. Farkas János Arankának). A pohár *igaz* története tehát hozzátartozik a krónika keletkezése történetének megvilágításához s nagybecsű adalékokat, bizonyítékokat szolgáltat a krónika hamis volta mellett.

A levelek legnagyobb részét a pohár felett (1798—99-ben) folytatott pernek az iratai teszik, melyek világot vetnek a pohár mibenlétére, értékére és Sándor Zsigmond múltjára, egyéniségére, jellemére.

A levelek a Sándor-család levelei közötti valók, mint alant megjelölvük.

Sz. L.

18. Kivonat

*id. Sándor Péter végrendeletéből. Kelt Csík-Szent-Mihályon
1756 márczius 14-én.*

(Cs.-szent-mihályi és tapolczai birtokát feleségének Székely Juliannának és 4 fiának Péternek, PáZnak, *Mihálynak* és *Gáspár-nak* hagyja. A 6 pont így szól:)

»Az ezüst marháimról tészek ilyen rendelést.

Az ezüst aranyas kannát és az ezüst aranyas lábas pohárt hagyom a feleségemnek, Székely Júliának; egy ezüst pohár és a szebb ezüst piksisem az arany mérővel s egy selyem kezkenyővel maradjon Péter Sándor Ferencz fiamnak.

A szerecsendió kupát hagyom a kisebbik fiam, Gáspár kezébe.¹⁾ Ha pedig Gáspár oly állapotbéli lenne, hogy maga nem tarthatná, maradjon a más kisebbik fiam Mihály kezébe, de úgy, hogy azt soha el ne adhassák, hanem régi emlékezetül megtartsák jó gondviselés alatt, mint régi eleinktől ránk maradt és 1412. *esztendőitől fogva megtartotta az Isten familiánknl.*

(Eredetije Sándor János levelesládájában.)

19. *A csíkszentmihályi Sándor-család ezüst poharainak lajstroma és súlymértéke. (1758?)*

Az ezüst poharaknak specificatiója és annak megmértetése Szottyori és Sebes ötves urak által.

Bécsi lött.

1. Az aranyas pohár	18 ¹ / ₂
2. Az aranyas füles kanna	40 ¹ / ₂
3. <i>A szerecsendió pohár</i>	lő ¹ / ₄
4. A kígyós pohár	22 ³ / ₄
5. Az aranyas csésze	13 ³ / ₄
6. Az M. Ps. pohár	14 ¹ / ₄
7. A két virágú pohár	15 ¹ / ₄

¹⁾ Ez meg is kapta, s bírta, míg el nem adta Ignácznak: 4 sárga csíkóért és egy kópertás (bőrfedeles) szekerért, mint azt Sándor Imre a nagyanyjától hallotta és nekem mondta.

Bécsi lött.

8. A három virágú V. D. R. pohár	15¼
9. A két czímerú pohár A. E.....	19
10. A czápa pohár	5
Summa.....	182½

(Eredetije Sándor János leveles ládájában. Összehasonlítva Sándor Mihály 1758 febr. 19. osztály levelével, kitűnik, hogy ez is az ő kezeírása.)

20. *ítélet Sándor Zsigmond perében Sándor Antal ellen, a ki amazt megverte (1798. ápr.)*

A. 1799. 16-a Apr. in Csík-Szépvíz.

Deliberatiwi. Csík-szent-mihályi Sándor Zsigmond ő kegyelme, mint felpörög és novisans törvényben szollítván ugyan szt. mihályi *Sándor Antal* ő kegyelmét, mint It. és novisatust az okon: hogy az I. ő kegyelme a múlt 1798-dik esztendőben és az actionált napon szolgája által maga házához hívatván, ottan más complexeivel együtt megfogván, a földhöz verték, hajánál fogva hurczolták, ütötték, döfték volna, úgy annyira, hogy élete is veszedelemben forgott volna, mely mián hosszas betegséget, fájdalmat szenvedett az A. novisans, a phisicus által adattatott d. 23-a Apr. 798. visum repertum és az 1799. 8-a Febr. költ relatoriabéli bizonyok vallástételei szerént: azért kívánja, hogy maior potentián költség, fáradság és a megverettetése által következett fájdalma megfizetésén convincáltassék. Mely ellen maga mentségére a novisatus allegálja, hogy a párban communicált relatoriából kitett első vallónak feleletétele azért nem vétettethetnék fel, mivel abban relegál a Barabás Márton és Balás Simon assessorok által tett fassiojára, az novisans által producált relatoriában nyilván feleli, hogy látta, mikor oda hívatva tta az I. ő kegyelme az A.-t, azt is, hogy a földre terítvén, verték, ütötték, tépték volna, azért ebben expressálván, a másban pedig relegál az előbbeni fassiojára, utánna vetvén, hogy nem is emlékeznék jól azokra; mely szerént absolutiot kíván a feltett kereset alól.

Vizsgálatván mindkét felek allegatioi és bizonyítások, világosan bizonyítottak az A. novisans részéről, hogy az actioja szerént a novisatus által megverettetett és az által hosszasan

beteg is volt, a visum repertum szerént is és efelett hiitét is offerálván az egy szemmel látott bizonyság fassioja mellé, azért az I. convincáltatik az A. actioja szerént cum refusione expensarum et fatigiorum, annyival is inkább, mivel az I. maga mentségére semmit nem is producál a nevezett első fatens ellen való exception kívül, mely meg nem is állítatik.

E protocullo i. s. S. Csík Superioris die 9-a Oct. 799.

Extr. per Thomam Balás mpa.

I. S. S. Csík-Super. notar.

(Eredetije Sándor János levelei között.)

21. *Sándor Ignác meginteti Sándor Zsigmondot a szerecsendiő családi pohár visszaadására. 1798. máj. 12.*

Instructio.

Csík-szt.-mibályi tekintetes Sándor Ignác úr, az urat tkts. szt. mihályi Sándor Zsigmond urat emlékezteti általunk azon *1796-ik esztendőben, Octobernek harmadikán* lett s írásában tett lekötelezésére, melyben az úr recognoscálja. hogy az exponens úrtól a *Sándor familiának egy szerecsendióból való poharát* rövid időre elkérte visszaadás végett, oly lekötelezése mellett, hogy ha visszaadni nem akarná mind majorennisnek s rész szerént summája is lévén az exponens urnák rajta (mindhogy mintegy majd veszedelemben forogván azon pohár, mint zálogot úgy váltott meg), tehát exclusis omnibus iuridicis remediis az exponens úr száz (100) aranyokat az úron felvétethessen.

Ezen kötelezésére az urat az exponens úr több ízben is atyatisagosan emlékeztette s kérte is, hogy kötelezésének eleget tégyen, melyet hitelesen annak ideiben meg is fog bizonyítani; de az úr elfelejtkezvén s talán nem is tudván, mi légyen az atyafiságos, annál is inkább a törvényes lekötelezés, mind eddig, hol egy, hol más kifogásokkal az igaz atyafiságot épen nem illető feleletekkel élt; azért most általunk újra is atyafisagosan kéreti, hogy ezennel az írt poharat az exponens urnák

általunk adja által, különben solenniter protestál az exponens úr, hogyha azon pohárnak törvényes visszaadattására kellek mennie, minden abéli költésit és fáradságát, úgy a pohárért a lekötelezés szerént a száz aranyokat törvényesen is meg fogja keresni.

(Sándor Ignác sajátkezű írása, Sándor Jánosnál.)

22. *Sándor Zsigmond válasza a Sándor Ignác törvényes megintetésére, S a törvényes megidézés a viceszék elibe. (1798 máj, 22.)*

Ezen instructioval megtanáltuk tks Sándor Zsigmond úrfiút *Csík-Szent-Mihályon*, a maga lakó nemes házánál, a folyó 1798-ik esztendő Pünkösd-hava huszonkettedikén, melyet kezébe véve fennebb írt Sándor Zsigmond úrfi s annak felolvasása után tön ilyen feleletet: elolvastam, urambátyámnak látom jó szándékát; az igaz, hogy lekötéltem magamat a szerezendő pohárnak valaha leendő visszaadására, de vinculumot hogy abban tettem volna, arra nem emlékezem, hanem azt tudom bizonyosan, hogy ha el találnám idegeníteni a famíliánktól, in illő casu tartozzam száz aranyokkal, exclusis omnibus juridicis remediis. Minthogy pedig egyenlő jussunk van a fennebb írt, őstől maradt pohárhoz, lehetne nálom is hogy álljon s ha valami pénze fekünnék urambátyámnak rajta, azt legitimálván, a proportione, a mi részemre jó, annak kifizetésiben hátra álló nem lészek, s párt kívánok.¹⁾

Mely processusnak valóságáról igaz hitünk szerént subscribálunk a fenn írt esztendőben, napon, holnapba és helyen Szépvízi nemes *Barabás Márton* mtk.

ns. felcsíki jurassor

és Szentmihályi *Kása Ferencz*
primipilus. *

Ezen processusnak véghezmenetele után az exponens tks Sándor Ignác úrnak kérésére certifikáltuk nyolczadnapra

*) Sárgáit fakó tintával, Barabás Márton írása.

Rácz János colonussa által tkts Sándor Zsigmond urfit, a tkts vice tiszt úr pecsétje mellett Szépvízre, a tkts viceszék eleibe, a sokszor írt szerezsendió pohárnak fel nem adásáért. Melyről adjuk ezen tulajdon kezünk írását a mű igaz hitünk szerint

Szépvízi nemes *Barabás Márton* mtk.
ns. felcsiki jurassor
és Szentmihályi *Kása Ferenc?*
primipilus ma. j. *)

(Eredetije Sándor János levelesládájában.)

23, *Sándor Ignác?* kérvénye a Csikszéki alkirálybíróhoz, Sándor Zsigmond ellen, executiot kérvén a családi pohár visszaadására.
(1799 jan.)

Tekéntetes v. király bíró praeses úr!

Tktetes ns. szék!

Certificáltattam csík szt. mihályi Sándor Zsigmond ecsémet ezen tekintetes ns. székre a múlt 1798-ik esztendőbe, Pünköst-havának 22-dik napján nyolczadnapra Szépvízre a tekintetes v. királybíró úr pecsétjével az okon: Még 1796-ban October 3-án fenn írt Sándor Zsigmond öcsémnek általadtam volt *egy szerezsendió poharat* visszaadás végett rövid időre, oly formán, hogy ha visszaadni nem akarná az írt poharat, tartozzék nekem száz aranyokat fizetni; de mind eddig, sok rendbeli kérésemre, sőt törvényes admonitiomra is visszaadni nem akarván,

Instálom alázatosan a tktetes ns. széket, méltóztassék az írt pohárnak, vagy ha azt adni nem akarná, a száz aranyoknak, úgy költsésem, fáradságomnak felvételére exequutor urakat rendelni, lévén

A tekintetes praeses urnák és a tekintetes ns. széknek
alázatos szolgája

Szt. mihályi *Sándor Ignác* rmpa.

*) Ez a rész is Barabás Márton írása, más, fekete tintával.

Külczim: A tek. ns. Felcsiki törvényes székhez alázatos könyörgő levele a benn írtnak.

(Sándor Ignác sajátkezű írása ívréten, melynek hátán a következő »válasz«, belsejében 2 oldalon az alábbi törvényes eljárásról szóló jelentések olvashatók. Sándor János Itr.)

24. *Sándor Ignác folyamodványára a hátíraton lévő végzés.*
1699 jan. 22.

Válasz.

Mint hogy a panaszoltatok a panasznak meghallgatására megjelent és recognoscálta a panaszoltatott feladását, mint az 1798. 12-a Maji lett instructiora tett felelet tételében s mint ezen szék színén; azért annak, vagy a lekötött száz aranynak felvételére, költség, fáradság megfordításával, pro regiis executoribus kibocsátatnak mádэфalvi ifjabb Zöld János és Vacsáresi Balás Simon assessorok és Balás Tamás nótárius.

Költ Csík-Szэфvizen ns. Fel-Csíkszék törvényes székéből.
22-a Januarii 799.

Mádэфalvi *Zöld János* smk Kiadta *Balás Tamás* mp.
v. királybíró praeses. felcsiki jur. nótárius.

(P. h.)

(Eredetije m. f. Sándor János Itr.)

25. *A felcsíkszéki executorok jelentése Sándor Zsigmond repulsiójáról és arra következett törvényes megidétetéséről.* 1799 jan. 29.

Mű alatt írtak post peractam 8-valem certificationem ezen ítéletet kívánván executióba venni a magunk mellé vett lófő Csizsár József, Ladó András, Ladó Péter, Ladó János, providus Tatár Lupuly, Tatár Salamon, mlgos Sándor Lászlóné asszony jobbágyaival, Molnár József, tktetes Sándor Antal úr jobbágyával, Molnár István, tktetes Biális Lászlóné asszony jobbágyával és ifj. Rác János tktetes Sándor Zsigmond úr jobbágyával, ezzel, mint provinciális részen lévő szt. mihályi falus bíróval, mint commetaneusokkal, mai napon elmentünk a szt. mihályi Sándor Zsigmond úr udvara kapuja eleibe, a hová

a tisztelt urat hívatván ki s nem lévén odahaza, nagyobb Rácz János jobbágya kijött és előtte s a commetaneusok előtt ezen instantiát és a tekéntetes nemes szék váloszát felolvastuk, a ki a néki által adott instructio szerént tektetes Sándor Mihályné asszony nevébe repellála, egy pálczának felemelésével; de minthogy a tisztelt asszony neve ezen pörben fenn nem forgott, magunk kötelességünköt midön tovább is vinni akaruk volna, megérkezett a tisztelt úr is, a ki maga nevével, említett Rácz János jobbágya által, egy pálczának felemelésével, repellála; melynek oka adására ugyan üdösb Rácz János jobbágya által 8-ad napra e tktetes ns. székre meg is hívók. Mely, hogy ez szerént ment légyen végbe, fide nostra mediante ezennel bizonyítunk.

Költ Csik-Szent-Mihályon, Boldogasszony hava 29-én 1799-dik esztendőben.

(P. h.)

Csik-vacsárcsi *Bdlás Tamás* mp.
ns. személy ns. Fel-Csikszék nótáriusa

(P. h.)

Mádéfalvi *iff. Zöld János* nopia

ns. Felesik szék act. assessora.

26. *Felcsikszék ítélete Sándor Zsigmond ellen. 1799 febr. 12.*

Deliberatum. Csíkszentmihályi Sándor - Ignác atyánkfianak azon pörében, mely a jelen való 1799 30-ik Januárii Csíkszentmihályi Sándor Zsigmond ő kglme ellen executioban vétetett volt és repulsio mellett mai napra ezen székre hozott, minek utána okát kívánta volna adattatni repulsiojának a repellens, ő kglme hozzá sem szólt, noha személyesen jelen volt, mások jóvállására is: azért az elébbeni ítélet helyben hagyattatván, az executorok reinviáltatnak, cum refusione expensarum et fatigiorum et onere repulsionis.

Költ Csik-Szépvízeu ns. Fel-Csikszék törvényes székéből 12-a Februárii 799.

Mádéfalvi *Zöld János* mp. Kiadta *Balás Tamás* nopia.
v. királybíró praeses. nótárius.

(P. h.)

(P. h.)

az executio második kiszállásáról s a foglalás megakadályozásáról.
1799 febr. 19.

Ezen fenn leírt ítélet szerint reinviáltván, post prae-
missam 8-valem certificationem elmentünk Csík-Szt-Mihályra
és az odavaló tit. Sándor Zsigmond úr kapuja előtt (a tit.
urat is oda kihivatván) a magunk mellé vett lófő Csizsár
András providus, Molnár József, Tatár Salamon, Tatár Lupuy,
Karátson Miklós és Molnár János commetaneusok előtt mind
ezen instantját s arra tett tktetes ns. szék választát, mind pedig
a repulsio mellett tett Ítéletét felolvasván, admittálta az exe-
cutiot s be is menvén az udvarra, midőn ott foglalni akar-
tunk volna, meg nem engedte, opponálván magát. Melyet ezen
executionalis seriesünkben a tktetes ns. széknek alázatosan
referálunk *a mű igaz hitünk szer ént.*

Költ Csík Szt. Mihályon Febr. 19-kén 1799-ik esz-
tendőben. (P. h.)

Csik-vacsárcsi *Balás Tamás* mp.
ns. személy ns. Fel-Csíkszék nótáriusa.

Mádéfalvi *ifj. Zöld János* mp.
ns. személy ns. Fel-Csíkszék act. assessora.

Correcta per nos in verbis: a mű igaz hitünk szerint.

(A 24—26. sz. eredetije, Sándor Ignácز folyamodványa két belső
lapján, Zöld János írása. Sándor János Itr.)

28. *A felesik széki kirendelt végrehajtók jelentése, hogy Sándor Zsig-
mondtól Csík-Szent-Mihályon 610 frt ára szántóföldeket és réteket
foglaltak le a gubernium és szék egyező Ítélete alapján szék erejével a
Sándor Ignácztól elcsalt szerecsendió pohár és a perköltségek fejében.
1799. máj. 24. és jun. 7.*

»Binaria repulsio után szék ereje kinyerése végett felhatván
a felséges királyi fő igazgató tanácshoz csík-szent-mihályi tekén-

*) A dőlt betűvel szedett 5 szó utólagos betoldás.

tetes Sándor Ignác úrnak azon pöre, mely 1799-ben Boldogaszony-hava 22-én csík-szent-mihályi Sándor Zsigmond úr ellen egy *szerecsendió pohárnak* vissza nem adásáért panasz mellett indult volt és akkor s azután is post repulsionem 12-a Februári! 799. költsége fáradsága és kötelező levele szerint Sándor Zsigmond úrnak vagy a pohár visszaadása, vagy ha a nem lenne, 100½ száz aranyoknak megfizetése megíteltetett volt, mely port a flsgs k. fő igazgató tanács is törvényesnek ítélvén, a szerint 1035. szám alatt Április 19-én ezen esztendőben költ és a tktetes ns. universitashoz intézett commissiójában méltóztatott megengedni, hogy praemissa quindenali admonitione, ha a tktetes ns. szék ítéletének eleget nem tette, a szék ereje kimenjen, mely szerint in facie sedis judicariae Csík Superioris a tktetes v. tiszttúr által admoneáltatott is, de sem erre, sem tizendötöd nap után egy assessor úr által véghezvitetett admonitiona is meg nem fizetvén, sem a poharat vissza nem adván, mái napon, úgy mint Pünkösd-hava 24-én 1799-dik esztendőben a magunk mellé rendelt dulló Csató Antal ő kegyelme, szentmihályi provinciális bíró« [és még 3 ember] ^{f)}, *Délnéről* a bíró [kilenczed magával], a *szépvízi* bíró [heted magával], a vacsárcsi prov. bíró [és 6 ember], szent mihályi prov. bíró [és egy ember] »mint szék erejével elmentünk Szent Mihályon a fenn is írt Sándor Zsigmond úr kapuja eleibe, a hol a most írt úr is is jelen lévén, mind az triumphans úr instantiáját, mind a tktetes ns. szék ítéleteit, mind pedig az arra szék ereje kirendelése végett jött figs királyi fő igazgató tanács parancsolatját felolvassván, bémentünk az udvarra, melyet el is csáváztunk s ezen lépésünköt megtévén, a convictiva summába, mely költség, fáradsággal együtt rész szerint a tktetes ns. szék által, rész szerint általunk legitimáltatott hatszáz tíz m. forintokra és 38 pénzekre, mely summába foglaltunk e szerint.« [Előszőr 2 jobbágy telket foglaltak le, melyek szántóföldjeit és rétjeit körülírják és pedig

Imo Kissebb Rá ez János jobbágy sessioját és külső appertinentiáit és

1) A szögletes zárjel helyén a nevek állanak az eredetiben: rövidítve van.

2° Miklós András jobbágyot sessiojával és tartozékaival.

Összesen 85 véka fereje szántó földet

és 12s\$ekér szénát termő kaszálót foglaltak
le, mely két jobbágy sessiojával és appertinentiáival együtt számíttatott 300 m. írtra

3o Foglaltak egy *puszta* sessiot, mely lennel volt

bévetett s a puszta sessio ára 50 m. frt.

4. Allodialis szántóföldeket Szépvíz felé, 4 köből

fereje, ára 90 m. frt.

5. 3^x/g köből fereje, ára 100 m. frt.

Ezek foglaltattak »a szerecsen dió pohárért
adott Sándor Zs. úr kötelező levele tartása szerint
való száz aranyakban.«

A perköltségben:

6. Taploczai Molnár Berta sessioja és appertinentiai 45 m. f. 38 p.

7. A czakói kaszálónak egész fele része 25m.f.

Összesen: 610m.f.38.p.

Melyhez hozzáadva a Sándor Zsigmond által Molnár Bertának ez évre visszafizetett 4 frt arendát, hogy ez Sándor Ignácznak adhassa, ez kitesz 49 frt 38 pénzt s összesen lesz az egész összeg 614 frt. 30 p,^J)

»Mely, hogy e szerint ment legyen végbe, írtuk meg mű is a mű igaz hitünk szerint és tulajdon kezünk aláírásával és szokott pecsétünkkel megerősített, szék ereje mellett való executionalisunkot, a sokszor tisztelt exponens úrnak kiadtuk Szent-Mihályon, Pünköst-hava 24-kén 1799-dik esztendőben.

Csík-vatsartsi *Balázs Tamás* mp.

ns. személy, ns. Felesik nótáriusa.

Csík-mádéfalvi *Ifj. Zöld János*

ns. személy, ns. Fel-Csíkszék act. assessora.

Mű alatt írtak a törvényes tizenötöd nap alatt magunknál tartván minden feljebb elfoglalt jószágokat, akkor azokkal

¹⁾ A szögletes zárjelbe foglalt rész rövidítve van, lényege megtartásával.

fit. Sándor Zsigmond urat megkínáltuk, ha a becsű szerént való summát letévén, kívánja-é az elfoglalt jószágokat kezére venni; de akkor is nem cselekedte s a szerént a 7-ik position lévő kaszálón kívül minden foglalásokat tktetes Sándor Ignác úrnak általadtunk és birodalma alá bocsátottunk; a 7-ik positio alatt lévő kaszálót pedig, letévén Sándor Antal úr 25 m. frtot, viszont mái napon birodalmába általadtunk. Melyről et supra fide nostra mediante ezennel bizonyítunk.

Szent-Mihályon Junii 7-én 1799-dik esztendőben.

Csík-vatsártsi *Balázs Tamás* mp.

ns. Fel-Csíkszék nótáriusa ns. személy

Csík-mádéfalvi *Zöld János* mp.

ns. személy ns. Fel-Csíkszék act. assessora.«

(Eredetije Zöld János kezeirásával, Sándor János Itrában.)

29. Özv. *Sándor Mihályné Gábor fi Anna* folyamodványa a főkormány-székhez, melyben a szerezsendió pohár fejében kiskorú fiától lefoglalt csík-szentmihályi földek visszaadását kéri, jelezvén, hogy a legfittebb 32 frtot érő poharat nagyobbik fia által beküldött e Csíkba a szék kezébe. (1799. jun.)

Minekutána kissebbik fiamnak Sándor Zsigmondnak sok *nyughatatlan* kérésére csík-szent-mihályi néhai férjemről maradt ős örökös jószágot általadtam, hogy annak jövedelméből *nyughatatlan gondolatja szerént* élelmét és több gyermekeimre nézve azoknak hasznát kereshesse, megkötvén kezét, hogy semmiképen ne elegyedjék se tractába, se cserébe, se jószágnak mivoltában, s annak nagyobb erősségire protestáltam is magam 27-ik Februarii 798., nagyobbik fiam pedig *Gergely* 7-a Julii 798., hogy senki pénzt ne adjon, se kölcsön, se a jószágra s azon protestatiok a nemes szék törvényes közönséges gyülekezetén mindnyájoknak hallottokra felolvastatván, authenticumban ki is adatattak, mint az ide zárt két originalisokból Excellentiátok, Ngtok bővebben méltóztatnak meglátni: mégis annak utána, hogy fiam *valami szerezsendióból ezüstbe foglalt s talán legtöbbet 32 forintot érő pohárt* kezéhez vevén, által-

adta és én beküldésére bizonyos bátorságos alkalmatosságot jó móddal nem találván, magamnál megtartóztatani, említett Sándor Zsigmond fiamat Sándor Ignác uram, kitől a fiam a poharat oly feltétellel vette volt kezéhez, hogy ha elidegenyíti, tartozzék 100 aranyakkal, admoneáltatta, annak utánna excentiora is certifikáltatta, melyre kimenvén a tiszték, *ifin fiamnak beteges jelenlétében* praecedáltak és semmit sem exequáltak, talám azt állítván, hogy a fiam repellált volna, melyből azután a következett, hogy az executor tiszt urak szék erejét értoztató nagy számmal felgyűjtötték s fiamra menvén, a jószágomnak egy részét elfoglalták és Sándor Ignác uramnak birodalmába adták. Nekem a fiam se a megtétetett admonitioról se a certificarioról, se a szék erejének 15-öd napok múlva való kimeneteléről egy betűt sem írván, se emberemet Csík-Szt. Mihályról hozzám nem küldvén, holott ily tetemes káromat előre meg kellett volna jelenteni, annál is inkább, hogy *a pohár nálam jó gondviselés alatt lévén*, eltartani nem akartam és annak kézhez szolgáltatásában könnyebben módot tanáltam volna, mintsem már most Excellentiátoknak alkalmatlankodjam. Mindhogy pedig ezen kisszebbik, *Zsigmond* nevű fiam, az ide alázatosan zárt keresztelő levél szerént, még csak *22-dik esztendőben* a perfecta actast el nem érte, szabadságába sem volt, hogy ottan vagy egyikkel vagy másikkal kötelező levelekre lépjen, annál is inkább, hogy hírem nélkül titkon addig-addig mesterkedjék, még nekem s két testvéreinek kimondhatatlan károkat okozzon, végre a ns. szék tiszt urai is tudván, hogy én és nagyobbik fiam az ő helytelen és káros cselekedetei ellen protestáltunk s ellene mondtunk, még csak executiora is hírem s törvényesen léendő megintetősem nélkül ereszkedni nem lesz vala szabad, annál is inkább szék erejének költséges felgyűltetéséről gondolkodni s a színes álutakon eszközölni s munkálkodni: alázatosan esedezem Excellentiádnak és a fels. királyi guberniumnak, méltóztassanak azon szék erejével fiam ellen, kié nem volt a jószág s kinek szabadságában sem volt abból akármí szín s praetexus alatt csak egy talpatatnyit is hírem s akaratom ellen lekötöni, véghez vitetett executiot semmivé tenni s az elfoglalt jószágot terméssel s felkelhetőkkel együtt visszaadni, annál is inkább, hogy hadnagy *Sándor*

Gergely fiamnak *Sárpatakra* írtam, hogy késelem nélkül a pohárt vigye bé Csíkba s nemes szék tisztjei előtt adja által Sándor Ignác uramnak, kitől kissebbik fiam, nem tudom, micsoda ok nélkül való kötelezés mellett kezéhez vette volt.

Mivel pedig Sándor Zsigmond nevében s hírem s akaratom nélkült ezen tárgyban beadott instantiát, melybe a dolognak folyása leíratott, abban lévő litterale documentumokat oly hirtelen, mint ezen dolognak fontos megvizsgálása kívánná, újólág szemre nem vehettem, remélvén, hogy az fiam az maga nevét írta alája az instantiának, annyiban, a mennyibe a dolog folyását illeti, bizonyító levelekkel együtt nem fog annak ártalmára lenni, hogy én minden cselekedeteit helyben nem hagyván, nemcsak meggátolni, de semmivé tenni kívánom s az instantiáját ide is zárom, mely alázatos tisztelettel vagyok

Exellentiadnak kegyelmes uram és a felséges királyi guberniumnak
alázatos szolgálója
árva *Gáborfi Anna*
Sándor Mihályné.

(Eredetije Sándor János levelei közt.)

30. *Sándor Ignác felterjeszti a székhez a kormányzékhez benyújtandó válaszát a pohár-perben· 1799 (oct.)*

Tekéntetes ns szék!

Közölvén velem a tekintetes ns. szék a felséges királyi gubernium de ao 1799. 7-a Septembris nro 2465 és ugyan de 1799. 13-tia Julii nro 1970 költ kegyelmes parancsolatjait telyesítés végett, azokra tett alázatos feleletemet ide ragasztván, instálom a tktetes nemes széket, méltóztassék ő exellentiajoknak hathatósan feladni, lévén

A tekintetes ns. székek
alázatos szolgálója
Szt. mihályi *Sándor Ignác* mpia.

(Eredetije Sándor Jánosnál).

31. *Sándor Ignác a guberniumnak a családi pohár felől, Replica
Sándor Mihályné beadványára. K. n. (1799.)*

Felséges királyi fő kormányzó tanács!

Kénszerítvén engemet a ns. felcsiki törvényes szék Excellentiátoknak mindazon hathatos parancsolatjának, mely költ julius 13-án ezen folyó 1799-dik esztendőben 1970-dik szám alatt, úgy az írt esztendő Sept. 7-dikén 2465. számok alatt valónak is elégtételére, mely kegyelmes parancsolatok következtek a néhai tekéntetes sz. mihályi Sándor Mihály bátyám özvegye Gráborfi Anna asszony maga nevében Excellentiátokhoz két-rendbeli és ugyan ennek fia Sándor Zsigmond egyrendbeli könyörgő levelekre; is minthogy a fenn tisztelt parancsolatok minden meghallgattatásom kívül estenek, mostan kéntelenítetem magam is igaz ügyemet a feladásoknak ellenére közöttem és Sándor Zsigmond öcsém között folyt törvényes egyenes menedéknek valóságát felfedezni következendőleg:

Sz. mihályi Sándor Zsigmond öcsém 1796-ban Oct.

3-kán elkért volt tőlem egy szerezsendiőből való poharat rövid időre, visszaadás mellett való kötelezésével oly formán lekötvén magát írása által, hogy ha eltévelyednék, vagy maga visszaadni nem akarná azon poharamat (melyet pénzzemmel idegentől váltottam meg) száz aranyokat rajta exe^uáltathassak; mely ebbéli kötelezése megtetszik mindenkben az ide zárt sub A. originálisban lévő kötelező leveléből. En az írt pohárnak visszaadását untilg sok ízben kértem s kérttem Sándor Zsigmond öcsémtől, de telyességgel visszaadni nem akarta; kértem az édes anyjától személyesen s levelem által is; de az is a tökéletlenségben elmerült fiának tanácsán járván, vissza nem adatta. Mely tökéletlenségit megisméri a tulajdon édes anyja is az Excellentiátokhoz adott könyörgő levelében, a hűl azt írja: nem volt szabadságába annál is inkább, hogy hírem nélkül addig-addig mesterkedjék. Mely szerint én látván, hogy külömbkülömb színek s kifogások mellett se maga Sándor Zsigmond, sem édes anyja visszaadni telyességgel nem akarják: nem volt, s nem is lehetett nékem egyéb utam, hanem kellett nékem törvényesen admoneáltatnom, a minthogy admoneáltattam is

s arra is vissza nem adván, certificáltatnom kellett ő kegyelmét a fenn írt contractusbéli 100 aranyoknak exequutiojára. avagy a fennforgó pohár visszaadattatására leendő bírák kikérésére, a mint ez sub B. ki fog tetszeni.

A *certificatus Sándor Zsigmond* öcsém pedig vakmerőségre adván magát, se az exequutio kikérése aránt való 8-ad napi, sem pedig szembe léte és meghallgattatásával lett kirendeltetése után az exequutionak a kivitele aránt való más 8-ad napi certificatiok alatt a fenforgó poharat vissza nem adta, sőt az exequutio ellen is repellált, melynek okaadására megint 8-ad napra meghívattatván s azután megint más 8-adik napon újra kivetetvén az exequutio, ez ellen másodszor is törvénytelenül repellált, nem hogy ezen négy 8-ad nap alatt a poharat, ha a kezéből kiadta volt is, visszatérítette és kézre adta volna. Mindezek, hogy így folytának a sub C. alázatosan ide zárt bizonyításból [kitetszik.]

Ezen *binaria repulsio* után pedig a tktetes ns. v. szék törvényes ajánlására méltóztattak volt Excellentiátok a fenforgó pohár vagy pedig a száz aranyoknak költés és fáradtság, úgy az első *repulsio* terhével együtt leendő felvételére *brachiumot* rendelni, a mint a nyilván vagyon Excellentiátok 19-dik apr. 1799. sub pro 1035. kegyelmes parancsolatjából, s e szerint jutottam sok költés és fáradtságom után a fennírt contractusnak elégtételére.

De azonban a fennírt Sándor Zsigmond édes anyja tktetes Sándor Mihály úr özvegye Gáborfi Anna asszony a dolognak egész valóságát elmellőzgetvén, azt panaszkolta Excellentiátok előtt, hogy *32 frtot érő poharat* visszaadás végett 100 aranyig való lekötelezése mellett kézihez vévén a fia Sándor Zsigmond, hogy vissza nem adta, exequitióra kimenvén a tiszték, mintha a fia repellált volna, 2-szor szék erejével mentek ki és a jószágának egy részit elfoglalták, holott ezen fia még *inperfectae aetatis* s különben is meg volt köttetve minden jószág aránt való tractáról.

Mely feladásra is ezen esztendőben julius 13-kán 1790-dik szám alatt oly rendelést méltóztattak tenni Excellentiátok, hogy a pohár nekem kezembe szolgáltatván, minden exequutioval elfoglalt jók a panaszó asszonynak is visszaadattassanak.

A mit, hogy vévén Excellentiáknak elsőbber paran-
csolatját s e mellett a pohár is kezemre adatván, azonnal a
pohárért foglalt minden jókat (a melyek igen kevésből állók
voltának, minthogy in tempore exequutionis nem a jószágon s
annak menyyniségin kapdostam, bennem atyafiség, nem tökélet-
lenség lévén, a foglalt jószágokat becsú felett két annyiban is
acceptáltam) általadtam birodalmában, megtartóztatván egyedül
azt, a mi költséembe s fáradságomba foglaltatott, melyek csak
ebből állanak: egy belső colonialis populusa sessio, egy tehetet-
len kézi munkával szolgáló jobbágy, a melyet maga Sándor
Zsigmond tempore exequutionis magam költsésem, fáradságom-
ban önként offerált, a mint e megtetszik az exequutor urak
relatívjából sub D.; mely jobbágyon az idei taxát 4 m. forintot
ezen esztendőben még a tavaszon felvette volt s következés-
képen az idén szolgáltatot nem is tett, nem is tartozott. Ezen
kívül az exequutor urak a magok competentiájokra foglaltak
egy szénafüvet; magok tudják, mit cselekedtenek vele; ez is
kitetszik az írt D. betű, alatt való bizonyításból. Mégis azt
írja második instantiájában könyörületesség végett: a jobbá-
gyok nem szolgálásában drága nyári napokon, hogy milyen
hátramaradást szenvedett. Holott ő, mint felyebb a többek,
mind kezére mentek s míg birodalmam alatt voltak is a jó
öcsém hasznára (nem tekintvén az ő álnokságát) a tőle elfoglalt
földet szántottattam, a foglalás után nagyobbban bizván én a
pohárnak visszaadásában, hogy sem a jószágnak nálam való
tartásában, minthogy csak abban bíztak anyjastól, hogy én a
törvényes keresetet nem fogom üzni. De kegyelmes uraim!
Excellenciáknak a midőn ezen rendelése felolvastatott, meré-
szelte nagy tapsolva azt mondani sokaknak hallatára: nem
félek bátyám uramtól, mert a míg él az anyám, akármi tör-
vénytelen dolgot cselekszem is, jó pátronussi lévén az anyámnak,
megnyerem bátyám uramat. E mit tégyen? Excellentiátok
ítéletire bízom.

Minthogy pedig a fennírtak szerént engemet a magam tulaj-
donomért méltatlan költetett, fásasztatt írt Sándor Zsigmond
és általa édes anyja, a ki tudta nyilvánságosan ezen ügyemet,
(melyet maga is az asszony kénytelenített megismérni, a poharat
visszaadattatván fiával), felettébb sérelmesen esik ezen sok költés

és fáradtságnak elvesztése, mire nézve, minthogy a pohárnak visszakerülésével már az ebbe elfoglalt jók tőlem is visszamentenek, az említett, szembetűnhetőleg méltatlanul okozott költés és fáradtság, úgy a repulsio terhibe elfoglalt jóknak, mint készpénzem árának kezemnél leendő maradások aránt bátorodom ezennel telyes bizadalommal Excellentiá tokhoz az írt folyamattól látható és a következő okokból folyamodni:

1- mo. Hibás a panaszló asszonynak, egyebeket elhallgatván ezekben, hogy azt írja: mintha a fia repellált volna? holott nemcsak repellált, hanem másodsor is repellált és a szék ereje nem a ns. széktől, hanem Excellentiátoktól rendeltettetett ki, a mikor is fenn forgattak minden szükséges ratiok és bizonyára azokon kívül Excellentiátok sem parancsoltak volna részemre szék erejít. De

2- do. Megmutathatja Excellentiátoknál az exhibitorum protoculum Sándor Zsigmondnak azon instantiáját, melyben minekelőtte Excellentiátok a szék erejiről parancsoltak volna, ő megsajdítván a nyakára következő terhet, azon könyörgött Excellentiátoknál, hogy méltóztatnának a bracchiumot részemre denegálni, legfőbb okát kérésének tevén az ifiúságát, melyre méltóztatnak Excellentiátok néki oly választ adni, hogy kérése meg nem engedtetik, hanem (igyekezzék velem mint nyertes féllal a dolgát más úton igazítani, mely választ Excellentiátoknak itten előttünk producálta.

3- tio. A mi nékem bírói kéz által és tulajdon az Excellentiátok kegyes rendeléséből kezembe adatott, aztot tőlem nemcsak minden törvényes rend kívül instantiával, hanem mint nemes embertől törvényesen kell vala keresni. De ekkor is

4- to. Nem használhattak volna azon okai is, hogy a fia imperfectae aetatis és különben is meglett volna köttetve minden jószág aránt való tractáról, mert a mi ezen megkötést illeti, ámbár lett légyen ugyan, de láthatta minden ember, hogy az írt fiú egyedül parancsolt a szt. mihályi jószágból; de különben is akárhogy volna is ez, a fenforgó contractus ezen megkötés előtt való, a mint mind a kettő a sub L. E. Excellen fiátokhoz beadott instantiájából a panaszló asszonynak kitetszik, minthogy az egyiket 27-dik Februárit 1798-ban, a magáét tudni illik a panaszló asszony, a Gergely fiáét

pedig 7-a Julii 798. tették: a velem való kötése pedig Sándor Zsigmondnak 1796-ban Oct. 3-án lőtt. E pedig, hogy ekkor lett légyen, ugyan a sub L. A. legelőbb emlegetett kötelezéséből világos. Melyeknek egy bevételéből kitetszik, hogy engem a megkötetése előtt csalt meg, contractusra menvén velem s következőleg, ha ezen megkötetés törvényes erősségűnek vétetődnék is, nem ezen casusra, hanem a megkötés után valókra vétetődhetnek fel. De

5- to. Szép dolog az is, hogy a megkötetés után a mit másokkal, idegenekkel cselekedett, azokat Sándor Gergely testvére eképen complanálta, a mint az ide zárt F. F. F. F. testimoniumokból kitetszik; épen mint atyafi, akár mely kárt is tett, s okozott nékem, szenvedje békességes tűréssel.

6- to. A mi pedig imperfecta aetasát illeti: a) azt a formájából észre nem vehetvén, egy jó szakállos ifiúról, én azt képzeltem a panaszló asszonyról, hogy egy ilyen aetasú fiát nem küldötte volna ily messze való jószágoknak gondviselésére, hanem vagy más illendő helyeken, vagy pedig hogyha a gazdaságot akarta véle experiáltatni, maga előtt, maga fenyítéke alatt nevelte volna; b) a mellett az emlegetett fia másokat perlett, melyet bizonyítok sub G., jószágoknak zálogját felvette és azokat remittálta, melyek az édes anyjának mind tudtára vannak; a mi több, c) supernumerarius assessomak felvételén a ns. universitástól, a mint azt instantiájában is írta, a panaszló asszony ő kegyelmét act. assessornak kívánta s instálta a t. universitástól felvételni.

Mely szerint megkötetett hatalmúnak és imperfectae aetatisnak ezen emlegetett fiát a panaszló asszonnak épen nem lehetett vélleni, avagy már a mostani panasza szerint azt ítélni, hogy a panaszló asszony mintegy praedára elküldötte volna bé ezen jószágába fiát a végett, hogy midőn maga contractusai mellett mások tulajdonait kezéhez szedte volna, akkor az asszony az imperfecta aetasával ellent állván a kereseteknek, mindeneket megtartson, a mint hogy én sok ízben megintvén édes anyját is, Gergely testvérit is, hogy én a pohárért meg fogom keresni, épen ezen okból cselekedték a csalfa protestatiójoknak kuholását (i), hogy azokkal keresetemet felfüggeszthessék. E szerint, kegyelmes uraim! egy 22 eszten-

dis, assessorságot viselő gonosz istentelen ifjúval cselekedhetne akármely anya, hogy mindenféle csalfaságot megtévén, avagy tétetvén fiával előre, azután egy protestatioval mindnyájokat kárban ejtsen. Melyet hűtömmel kész vagyok megerősíteni, hogy tőlem Sándor Zsigmond a poharat az édes anyja izenetire és kérésére kapta kezére, melyet az édes anyjának sok ízben megmondottam, mely eféle dolog, valamint szembetűnhetőleg törvénytelen, úgy

7- mo. Illetlen volt ezen panasza, mert maga is recognoscálja azt, hogy a fennforgó poharat 100 aranyig való lekötelezés mellett vette kezéhez tőlem a fia visszaadás végett; de recognoscálja azt is, hogy a pohár magánál volt az asszonynál: tehát csak a míg a 2-szori exequutio kiment, addig való 4 nyolczad nap alatt miért nem küldötte kezembe, avagy az alatt is, a míg post binariam repulsianem a szék ereje kirendeltetése aránt Excellentiátoktól rendelést nyertem (mert bizonyosan embere által tudósította), avagy legalább miért nem írta meg nékem, hogy alkalmatossága adatván, a poharat be fogja nékem küldeni. Mindezeket nem cselekedte kegyelmes uraim, mert bízott a protestatióban és az imperfecta aetasában gyermekinek és mindazokat elmulatván, midőn a jószágból elég vétettetett, akkor kínált a pohárral.

Mely egy okból is nyilvánosan általlátbatni azt, hogy ha ily törvényes úton nem jártam volna a magam tulajdanom után, aztat soha kezemhez nem vettem volna s következendőleg, hogy ezen perre tett költésem s fáradságom megfordíttassék az eztet okozótól, az is nyilvánosságos igazság.

8- vo. A mi az imperfecta aetas további értelmet nézi, roszúl vette fel azt is a panaszló asszony, mert 3-as könyv 1-ső része 3-dik titulusa szerént a legitimae aetatis procuratort vallhat s következendőleg perelhet, de ha perelhet, pereltethetik is az egy örökségen kívül minden egyéb pontok aránt, annál inkább a maga tulajdon obligatoriája mellett, mely is a panaszló asszonynak tudtára kellett lenni, mert midőn a fiától a poharat elvette, tudván azt, hogy fiának olyant venni értéke nem volt, tehát, ha imperfectae aetatisát tudta, meg kellett volna kérdezni, hogy miként kapta azon poharat, vagy talán akkor is csak a protestatioba bízott s hamis gyűjteményit fiának a mellett tartotta.

Mindezekből kegyelmes uraim világosan állalláthatni igazságomat, hogy mindazon ellenvetései a panaszló asszonynak, hogy anyai hatalom alatt volt, és különben is meg vót köttetve, semmi erejűek, de ha a fennírt okaim nem volnának is, megtetszik világosan az ide zárt sub H. bizonyításomból, melyből nyilvánosságosan jó, hogy az édes anyja a szt. mihályi [jóságot]) által adta fiának, mint atyai örökségit és a jóság általadás idein semmi megkötötést nem tett, s tetszése szerint élt és disponált a fia a jóságból.

De a mi legsérelmesebb, Sándor Zsigmond maga neve alatt költ instantiájában Excellentiátok előtt hamis lelküséggel azt írja, hogy én a felcsiki v. királybíró úrral s úgy némely assessor társaimmal egyetértvén; azt cselekedszük, a mit akarunk akármely dologban is. Ez kegyelmes uraim épen keserves szembetűnő dolog lévén, méltóztassanak Excellentiátok investigálatni és ha legküsőbb is ellenem kijőne, legkeményebb atyai hatalommal engemet méltóztassanak büntetni; de ellenben, minthogy hamis lelküségből származott, engemet útasítani méltóztassanak, miként kellessék sérelmemet megorvosolnom és *azon sem istent, sem hazát, sem felebarátit nem szerető, sőt üldöző ifiat miként zabalázhatni, mert ilyent nevelt az a derék anyai hatalom!*

Kegyelmes uraim! Nagy orcza pirulva és lelki sérelemmel kellett (atyámfiával lévén ügyem) ezen feleletemet megtennem, de kintelenítottam a legdrágább kincsemet, a becsületemet tudniillik, oltalmazni.

De előbbeni sérelmeimre visszatérvén és azoknak a fennírtak szerint valóságos és törvényes okait felfedezvén, instálom alázatosan Excellentiátokat, méltóztassanak volt kegyes rendelések szerint a szék erejével a fennforgó költés, fáradság és repulsio terhében elfoglalt jóknak a kiváltásig leendő kezemen maradások kegyesen parancsolni.

Mindezeknek végbemenetelével, a midőn Excellentiátokhoz adott documentumai Sándor Zsigmondnak összeszedetttenek általam, néhai édes nagyatyám testamentuma között találtam az instantiájában emlegetett sub litera D. édes anyjához küldött

¹⁾ Kimaradt.

missilis levelemet, mely levelem, a mint emlékezem, arról szól, hogy a poharamat Sándor Mihályné asszony küldje be, úgy a fiának, *Sándor Zsigmondiak Molduvában* való járásáról tudósítottam. Méltóztassanak Excellentiátok az ezen levelemre tett papírosból való felvarott tótokat lebontatni, ebből ki fog látszani, hogy ut supra atyafiságosan kértem poharamat a panaszló asszonytól, de méltóztassanak Excellentiátok úgy olvasatni ezen levelemet, hogy abban semmi kihúzás nem volt, sem vakarás és miért cselekedte Sándor Zsigmond, hogy befódozgassa? Ebből megítélhetni 1-mo, hogy hamisan el akarta takarni az édes anyját a poharamról való tudósításomról, hogy a ki ne jöjjen az asszony feladása ellenére, hogy tudott valamit a pohárról. 2-do. Mintha szégyenlené az orczátlan, hogy *a molduvai istentelen peregrinatioja Excellentiátok előtt újra felforogjon*. 3-tio. Kitetszik a gyakorlat Sándor Zsigmond tökéletlenséginek hamissága ezen fódozásából, mert én, a mit írtam, meg nem szégyenlem magamat azzal, és miért fódozta be, csak a maga részére valókat hagyván olvashatólag?

Továbbra Excellentiátok kegyességébe ajánlom alázatosan magamat, lévén

A felséges királyi főkormányzó tanácsnak
alázatos szolgálója

Sz, Mihályi *Sándor Ignác?* mp.

(Eredetije Sándor Jánosnál.)

32. *Tanúvallatás a felett, hogy Sándor Zsigmond tulajdonjoggal birta-é a Csik-szentmihályi birtokot. 1799 oct. 7.*

Tekéntetes nemes törvényes szék!

Törvényes kibocsáttatásunk mellett kérésére tekintetes nemzeti csik-szent-mihályi Sándor Ignác úrnak ez folyó 1799-dik esztendő Mindszent-hava 7-dik napján elmentünk Csík-Szépvízre az ottan lakozó örmény kereskedő Dájbukát Jakab lakóházához, mely vallókat az alább beírandó pecsétnek erejével törvényesen mi élönkbe állítának, azokat kérdezvén, arra tett vallomástételeket írtuk meg a következő mód szerént:

Az pecsét ilyen vala:

Sígillum citationis, certificationis stb. pro parte et in persona spectabili domini Ignatii Sándor de Csík-Szent-Mihály sub poena H. fi. 12. sign. Szépvíz 5-ta Oct. 799. Joannes Zöld mpa. inclitae sedis Siculicalis Csík Superioris v. judex regius (1. s.).

A kérdések ilyenek vadának:

1- mo. Tudja-e a tanú bizonyosan és ha tudja, miből, hogy szent-mihályi tekéntetes nemes Sándor Mihály úr özvegye Gáborfi Anna asszony édes fiát Sándor Zsigmond urfit ezelőtt hány esztendőkkel küldötte és hagyta a szent-mihályi jószágában és

2- do. Mikor és miként hagyta: úgy-e, mint csak gondviselőt, vagy, mint proprietariust s egész dispondendi jussal-é, vagy circumscribált jussal?

3- tio. Hát Sándor Zsigmond Csíkba való bėjövele s megtelepedése után valami jószágbéli vásárt vagy cserét tett-e vagy nem? ha igen, él-e azon vásárral vagy cserével? Vallja meg a tanú minden környűállásival.

Ezen fennebbi kérdések után az öt tanú, névszerint: csík-taplóczai Lázár Ferencz, csík szent mihályi *Sándor Antal* nemes emberek, csík szent mihályi nagyobb Rácz János, Sándor Mihályné Gáborfi Anna colonusa, csík-vacsárcsi Balás Tamás és Csík-Szent-Mihályon resideáló Böjti Imre nemes emberek egyező tanúvallomásai szerint kitűnt, hogy Sándor Zsigmond már három éve bírja teljes joggal az édes anyja által átadott szent-mihályi jószágot.

Mely inquisitio, hogy mi előttünk és általunk ment légyen végbe a fenn megírt mód szerént, írtuk meg mi is a mű igaz hitünk szerént tulajdon kezünk aláírásával és szokott pecsétünkkel megerősítvén, kiadtuk a tekéntetes exponens úrnak a fennírt esztendőben, hónapban, napon és háznál. Melylyel továbbra magunk ajánlása után maradván, vagyunk

A tekéntetes nemes törvényes széknék
alázatos szolgái

Csík szt. mártoni, mostan Csík Delnén resideáló

Botcskor István mpa. nemes ember,

ns. Fel-Csíkszéknék hűtös assessora.

Szépvízi nemes *Barabás Márton* mtk.

ns. Fel-Csík-széknék hűtös assessora.

Latin külczim: Csík szék törvényszékének.

Alatta: 1799 apertum per Thomam Balas. i. s. S. Csík Sup. nőt. mp.

(Eredetije Sándor Jánosnál.)

33. *Sombori József levele Aranka Györgyhöz történelmi adatokról, közük a székelyek u. n. áldozó poharáról. Kelt Fejérvárt 1811 dec. 3.*

Méltóságos Úr!

Nagyérdemű tudós barátom uram!

Nem telik el nékem, bár szüntelen dologban és munkában légyek, egy napom is Fejérvárt, mellyen vissza ne emlékezném M. Vásárhelyre; különösen pedig a Mlgs Úrnak előtttem mindenkor kedves, drága és tiszteletreméltó személyére. Nem azért, mintha én itten megelégedett nem volnék; és a körülettem lévőket gyűlölném; éppen nem! hanem azért, mivel ottan mind azt, a mi itten is jó és kedves előttem, sokkal nagyobb mértékben találtam fel. Különösen pedig, midőn sokkal inkább örvendek annak, hogy Vásárhelyt voltam; mintsem búsulok azon, hogy mostan ott nem lehetek; leginkább annak örvendek, hogy a Mlgs Úr hasznos barátságához szerencsém lehetett. Azért mindenkor elfelejthetetlen marad előttem, hogy akármilyen állapotban tértem bé a Mlgs Úr szállására, onnét mindenkor egy bizonyos vidámsággal és megelégedéssel léptem ki. A mely szerencsétől, midőn a környülállások megfosztottak, a Mlgs Úr jósága és szíves barátsága keresztülront azokon is és levele által ügyekszik kipótolni azt, a mit a távullétel elvett.

A Hunyadi János és Raduly vajda levelei nagy örömet okoztak nékem; de Méltóságos Úré még nagyobbat. —

Méltóztatik ebben a Mlgs Úr Ígérni egy más szép régi írásbeli régiséget is, ezt köszönettel el fogom várni.

Mű is akadtunk itten a könyves nagy házban egy kéziratra, mely Rómában másolatott le Gr. Battyáni püspök gondossága által egy a 13-ik és egy a 14-ik században irt könyvből. Ezek nem egyebek, hanem két számadásbeli könyvek, melyben az akkori Erdély országi papi kerületek és az benne lévő megyék, azoknak előjárói és papjai — azon adóbeli

summáknak feljegyzésével, melyeket a Pápának fizettek — leiratnak, sok helységeknek nevét az olasz íródéakok úgy elrontották, hogy ugyan mesterség kitalálni. —

Csak gondolja el Mlgs Úr, a *székelyek régi áldozó pohárára is reátaláltam; itt van Fejérvárt; de bészárva egy ládába; az aszszonya Sándor Antalné ide tette bé kánonok Miháltz úr atyjafiához; már lesem, hogy a mikor ide jő, megnézhessem.*

Nagyon örvendek a Mlgs Úr mostan kezdett munkájának: az Emberi Bölcselkedés Tudományának. Adjon az Úr Isten erőt és üdót hozzá, hogy szerencsésen végezhesse el! Hát a többi kinyom tatodnak-e hamar? Nagyon várom!

Ide mii hozzánk semmi afféle rendelés nem jött, a milyent a Mlgs Úr a ref. professor urakról ír.

Egy barátságos kéréssemel terhelem a Mlgs Urat. Emlékezhetik, hogy mutatott volt nékem egy igen régi góthus betűkkel irt könyvet, melyben azt a nevezetes dolgot találtuk vala, hogy megmagyarázza azon üsmeretlen Istennek, a kiről Sz. Pál az Aréópágusban kezdi a maga beszédgyét, históriáját. Erre nézve az én kérésem az: méltóztassék vélem azt a barátságot cselekedni, írassa le nékem azt a szakaszt, melyben ez a dolog le van írva (Gál Domokos barátom is jó szívvvel meg fogja cselekedni) a szerzőnek nevével, a könyvnek címjével; feljegyezvén azt is, hányadik lapon fekszik az említett dolog leírása.

Ha az Úr Isten engemet éltet, én is mással, effélivel szolgálni fogok; mert itten csak vagyon, hanem a dolog sokasága és nagysága miatt szinte két esztendeig nem reméllek időt magamnak. Ezen idő alatt ki akarom dolgozni azon tudományokat, a melyeket tanítanom kell s ennélfogva nem jut az idő egyébre, vagy igen szűkön.

Azonban, midőn ottan lévő jó uraimat és barátimat alázatosan tisztelném, nevezetesen mlgs Sándor János és mlgs Cserei Miklós urat stb. barátságos indulatjába ajánlott vagyok

A Méltóságos Úrnak

alázatos hiv szolgálja:
Sómbori József tmk.

(Eredetije Sándor Imre levelei közt.)

34, Gámán Károly a sógorának 9 (Szurduk 1857 szeptember 27-én)
írott leveléből:

. . . »Ha erre közelebb nem restellened kijőni egy jókora pénz összeget is kaphatnál, ha t. i. el akarod fogadni. Gróf Teleky György ugyan is megtudván, hogy a híres Sándor-pohár a te kezében van, 1000 írtot ígért, ha nékie adod, hogy a Múzeumnak adhassa, több csekélyebb régiségekért is tetemesen áldoz. En részemről azon véleményben vagyok, hogy a Sándor-családnak nagyobb és több dicsőssége van abba, ha mint nemzeti kints a nemzet tárában öröztetik, hol többen is látják, mint a család egyes tagjánál. Hozd ki tehát magaddal, s árrát szabhatod magossabbra isj ha pedig éppen ingyen ajándékozod a Múzeumnak, még több a ditsősséged!«

(Eredetije Sándor János levelei közt.)

*) Décsey János Szász-Régenben, kinek anyja volt Sándor Borbála, Sándor Ignác leánya.

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés	3
I. A csíki székely krónika pályafutása	7
II. A csíki székely krónika eredete	16
III. Aranka György és a székely krónika	27
IV. A Sándor-család »tatar pere« és a csíki székely krónika	35
V. A székely krónika és a Sándor-genealogia	48
VI. A rabonbánok áldozó pohara	57
VII. A csíki krónika szerkesztője	73

FÜGGELÉK.

I. <i>A csíki székely krónika</i>	
1. Latin szövege 1796-ból.....	91
2. Magyar fordítása és magyarázó jegyzetek Aranka Györgytől 1797-ben	135
3. Rövid krónika (Aranka György szerkesztése).....	169
4. Aranka »Előljáró Beszéde«.....	174
II. <i>A Sándor-család (hamis) genealógiái:</i>	
5. Latin genealógia 1796-ból	184
6. Magyar leszármazás	190
7. Sándor Zsigmond tiltakozó levele 1796	194
8. A Sándor-család leszármazása 1806-ból	198
9. Nemzedékrendi táblázat	202
III. <i>Levelek a székely krónikáról (10—17. sz.)</i>	203
IV. <i>Levelek a rabonbánok poharáról (18—34. sz.).....</i>	225